

Carmen BERLABÉ JOVÉ

EL MUSEU DIOCESÀ DE LLEIDA.
La seva formació i la legitimitat del seu
patrimoni artístic

vol. I

Memòria de tesi doctoral
dirigida per
Francesc FITÉ i LLEVOT
de la Universitat de Lleida
i tutoritzada per
Jaume BRUFAU i PRATS
de la Universitat Abat Oliba CEU

Universitat Abat Oliba CEU
FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS
Departament de Ciències Jurídiques i Polítiques

2009

Índex

Introducció.....	5
1.- Els Museus Diocesans de Catalunya.....	13
2.- El Museu Diocesà de Lleida: història i vicissituds.....	27
2.1.- Els orígens.....	27
2.1.1.- La dispersió del patrimoni de la Seu Vella.....	27
2.1.2.- La desamortització eclesiàstica i les Comissions provincials de monuments.	31
2.1.3.- El cas de Lleida	37
2.1.3.1.- La Comisión Científica y Artística	37
2.1.3.2.- La Comisión Provincial de Monumentos a Lleida i el Museo de Antigüedades	41
2.1.3.3.- Museu Arqueològic, Seu Vella, Museu Diocesà	45
2.2.- El Museu Diocesà de Lleida o Museu del Seminari.....	50
2.2.1.- Trets biogràfics, formació i ideari del bisbe Meseguer	50
2.2.2.- La recuperació de l'església de Sant Martí i la reestructuració parroquial	59
2.2.3.- La construcció del nou seminari i la fundació del Museu Diocesà	61
2.2.4.- La formació de la col·lecció.....	74
2.2.5.- La política de protecció del patrimoni del bisbe Meseguer	105
2.3.- La política patrimonial dels bisbes Ruano, Miralles i Irurita. La dispersió del patrimoni de la diòcesi	122
2.3.1.- El bisbe Juan Antonio Ruano.....	122
2.3.2.- El bisbe Josep Miralles	129

2.3.2.1.- L'ingrés d'objectes al Museu.....	131
2.3.2.2.- Les grans vendes del patrimoni de la diòcesi	138
2.3.2.3.- Altres propostes de venda	158
2.3.2.4.- Les mesures encarades a la protecció del patrimoni artístic	164
2.3.3.- El bisbe Manuel Irurita	168
2.4.- L'estroncament de La Guerra Civil (1936-1939)	172
2.5.- El camí del futur Museu	181
3.- La Segregació del Bisbat de Lleida	189
3.1.- Antecedents històrics del bisbat de Lleida	189
3.1.1.- Els orígens del bisbat de Lleida	190
3.2.- El decret de segregació i la reclamació del patrimoni.....	196
3.3.- El Museu de Lleida: diocesà i comarcal.....	209
3.4.- El decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005.....	214
3.4.1.- Les obres reclamades segons el decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005	225
3.4.1.1.- Les obres reclamades. Apartat Quart del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005.....	226
3.4.1.2.- Les obres reclamades. Apartat Sisè del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005.....	271
3.4.1.3.- Les obres reclamades. Apartat Tercer del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005.....	277
3.5.- El final de la jurisdicció canònica. La via civil.....	283
4.- Conclusions	291
Bibliografia.....	301
Annex gràfic	321

Introducció

La tesi doctoral que ara es presenta és el fruit d'un llarg procés de recerca que ja s'inicià amb la de la tesina de llicenciatura, que vaig defensar el setembre de 1999 a la Universitat Autònoma de Barcelona. L'objectiu d'aleshores fou l'estudi de la col·lecció del Museu Diocesà de Lleida, fundat pel bisbe Meseguer l'any 1893, a través de la reconstrucció del seu catàleg. Atès que gran part de la documentació del Museu Diocesà havia desaparegut durant la Guerra Civil, el meu objectiu de recerca va ser recompondre el panorama abans de la desfeta amb la documentació a l'abast. Era

una tasca prèvia, sense la qual no es podia emprendre cap estudi sobre la història del Museu Diocesà i de la seva col·lecció.

La finalitat era poder oferir un nou catàleg, amb un aparat crític raonat que conjuminés el fons artístic de 1936 amb el que ara forma el Museu de Lleida: diocesà i comarcal on està integrada la col·lecció diocesana.

No va ser una tasca fàcil. La iniciativa d'inventariar la col·lecció que es va dur a terme per la Generalitat l'any 1982, d'acord amb les normatives per als museus de la Generalitat de Catalunya, va comportar, per un bon nombre d'obres, la pèrdua del primer número d'inventari de la col·lecció, la qual cosa, atès que aquest número era correlatiu i coincident amb la data d'ingrés, significà la pèrdua del rastre d'aquests objectes, rastre que vaig poder resseguir a través de les relacions d'ingressos que publicava, primerament el butlletí del bisbat, *Boletín Oficial del Obispado*, i segona, la revista *Esperanza* que editava el seminari de Lleida.

La succinta descripció que es consignava en un catàleg que durant els anys 1934-36 es publicà per fascicles a la revista *Esperanza* no van aportar massa llum a la investigació. També féu falta resseguir les vicissituds sofertes per les peces, sobretot arran de la Guerra Civil i el saqueig que patí el Museu Diocesà, aleshores instal·lat al Seminari conciliar, així com constatar amb exactitud el nombre de peces que es destruïren en els avalots. L'ingrés del fons diocesà al Museu del Poble, ens museístic republicà, situat a l'antic hospital de Santa Maria, la seu actual de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i els ulteriors trasllats del fons, un cop Lleida en poder de les forces d'ocupació franquistes, generà nombrosa documentació que també s'aportà al treball, degudament contrastada.

Per totes aquestes raons vaig haver de recórrer a altres fonts, bibliogràfiques i gràfiques, que ja apareixen ressenyades en cadascuna de les fitxes confeccionades. Vaig consultar els arxius de la ciutat, Arxiu Capitular de Lleida, Servei d'Arxiu i Llegats de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (especialment el Llegat Tarragó) i, amb moltes dificultats, l'Arxiu Diocesà. Vaig fer també les primeres prospeccions als arxius forans, especialment els de Madrid: l'arxiu de la Real Academia de la Historia i el del Instituto de Patrimonio Histórico Español, on vaig expurgar nombrosa documentació del període de la Guerra Civil; també vaig consultar l'arxiu de la Real Academia de San Fernando, per a la documentació referent a les comissions provincials de monuments.

D'ençà que el bisbe Francesc Xavier Ciuraneta ocupà, a finals de 1999, la mitra de Lleida, s'interessà per l'afer de la reclamació de les obres d'art per part del bisbat de Barbastre-Montsó. S'assabentà de l'existència de la meva tesina i constatà que en ella s'aportaven valuoses proves que podien avalar les tesis de Lleida respecte a la propietat de les obres. Una d'aquestes proves era la data d'ingrés, desconeguda per a moltes de les obres de la col·lecció diocesana. En la meva tesina es constata que la majoria de les obres reclamades pel bisbat de Barbastre-Montsó havien ingressat durant el pontificat del bisbe Meseguer. També consignava la forma d'ingrés (permuta, compravenda, donació) de moltes altres i aclaria la procedència d'algunes que, erròniament s'havien considerat d'origen aragonès.

El bisbe Ciuraneta contactà immediatament amb el canonista Dr. Eduard Bajet i el seu equip jurídic, integrat pels professors Josep Casanova i Santiago Bueno; tot seguit em vaig incorporar a l'equip i

se'm va encarregar continuar la investigació que s'havia endegat amb la meva tesina. Tots plegats ens vàrem posar a treballar amb il·lusió per tal de demostrar fefaentment la propietat de les obres d'art per part del bisbat de Lleida. Per aquesta tasca el bisbat de Lleida va comptar amb el suport incondicional de la Comissió Executiva del Museu de Lleida i des d'aquí agraeixo al Sr. Francesc Vidal i al Sr. Antoni Llevot que en van ser presidents en diferents períodes i a l'actual president, Sr. Ferran Rella, tot el suport i esforços esmerçats per aquesta Comissió i els seus membres, així com la confiança que en mi varen dipositar. Per això, i per lleialtat institucional, perquè com a conservadora del Museu de Lleida em dec a la institució, he volgut dotar al Museu de Lleida amb aquesta tesi de les fonts necessàries per al coneixement i la defensa de la col·lecció diocesana i de l'entorn patrimonial en què es va generar. D'altra banda, la tasca documental que vaig dur a terme va permetre protocolitzar tota la documentació en escriptures públiques de propietat a favor del bisbat de Lleida dels objectes en controvèrsia.

En aquesta tasca de continuació de la meva investigació vaig rastrejar diferents arxius forans: Archivo Central del Instituto de Patrimonio Histórico Español, Instituto de Historia y Cultura Militar, Archivo General de la Administració d'Alcalà d'Henares (Madrid), Patrimonio Nacional-Archivo General de Palacio de Madrid, Archivo General Militar de Segòvia, Biblioteca Nacional, Archivo General de Simancas, Arxiu de la Junta de Museus de Catalunya, Arxiu Secret Vaticà a Ciutat del Vaticà....Tot i que aquests arxius van aportar nombroses dades d'interès per a la història del Museu Diocesà de Lleida, els documents més importants van aparèixer als arxius de la ciutat. En efecte, a l'Arxiu Capitular de Lleida se servava, amagat entre les visites pastorals, un dietari personal del bisbe Meseguer

que ha aportat nombroses dades per al coneixement de la col·lecció diocesana. Recentment he publicat la transcripció d'aquest dietari, en col·laboració amb el Dr. Isidre Puig¹. El treball a l'Arxiu Diocesà de Lleida donà finalment els seus fruits. Allí, aleshores sense cap mena de dificultat, hi vaig poder expurgar amb comoditat tots els documents que en aquesta tesi s'aporten i que en són el *leitmotiv*, ja que el treball s'ha fet sobre fonts documentals. Vaig expurgar tots els lligalls dels bisbes Meseguer, Ruano, Miralles i Irurita (en total més de 300 lligalls), a més dels Llibres Copiadors d'Oficis i Decrets, Llibres de Comptes de Secretaria i documentació diversa. Es tracta, bàsicament, de documentació epistolar consistent en les cartes trameses pels rectors de les parròquies al bisbe, cartes on es tracten diferents temes, entre els quals s'hi troben, intercalades, les notícies patrimonials. He transcrit cadascun dels documents que contenen aquesta informació patrimonial i els presento ordenats seguint l'estructura de la tesi. He creat expedients facticis, es a dir, he aplegat còpia i transcripció de documents procedents de vegades de diferents lligalls o de diferents fons i, sense perdre la referència documental d'origen, els he unit en un expedient de nova creació amb l'objectiu de facilitar-ne la presentació i la lectura.

La tesi està dotada d'un ampli i variat fons documental. Aquest fons es distribueix en dos volums, volum II i volum III, en els quals s'aplega la documentació, transcrita i reproduïda. El volum II conté un primer apèndix documental que duu per títol l'enunciat Documents, numerats de l'1 al 9, que són aquells textos capdals i d'obligada referència al llarg d'aquesta tesi. Després ve tota la documentació, bàsicament epistolar, relativa als bisbes de Lleida,

¹ BERLABÉ. C., PUIG, I., *El dietari del bisbe Josep Meseguer i el Museu Diocesà de Lleida*, Lleida, Pagès editors 2009.

Josep Meseguer i Juan Antonio Ruano. Aquesta documentació epistolar continua al volum III, aquest cop relativa als bisbes Josep Miralles i Manuel Irurita. Es presenten un total de 352 documents epistolars relatius als quatre bisbes esmentats, digitalitzats i transcrits, organitzats en expedients facticis, és a dir, conjunts de documents de diferents procedències, reunits per aquest efecte. Aquesta part documental que presenta el cara i creu de la moneda, reflecteix l'època de formació i creixement del Museu i l'època de la dispersió del patrimoni de la diòcesi, que tant i tant protegí el bisbe Meseguer.

Hem cregut que calia aprofundir en la naixença i formació dels museus diocesans a partir de finals del segle XIX, per emmarcar la creació del lleidatà, el segon més antic de la Península, després del de Vic. I calia pouar, i així ho he fet, en la figura de Josep Meseguer i Costa, bisbe de Lleida, un eclesiàstic d'alta volada intel·lectual, amant de l'art i de la seva diòcesi.

Val a dir que la meua estreta col·laboració amb l'equip jurídic que ha dut a terme la defensa dels drets del bisbat de Lleida en front de les pretensions del de Barbastre-Montsó, m'ha permès penetrar a fons en tot el tema del litigi i els diferents decrets vaticans -que han arribat a qüestionar la recta actuació del bisbe Meseguer- i situar-lo com un dels objectius d'aquesta tesi doctoral. Això no obstant, l'estudi aprofundit de l'entrallat jurídic subjacent no és ni vol ser l'objectiu perseguit. El que es pretèn és donar un sòlid instrument de suport històric deixant en un segon terme els aspectes jurídics.

No he pretès fer la història de cada objecte que forma part del Museu. Això ja ho vaig fer per a la tesina de llicenciatura. Ara es pretèn mostrar la seqüència lògica de la formació d'una col·lecció i

de la política patrimonial del bisbe Meseguer, exercida des d'aquella sensibilitat artística que el caracteritzà i que transformà, per l'alquímia de la responsabilitat i la bona fe, les transaccions mercantils en actes d'amor.

Aquesta tesi és la història d'un projecte patrimonial, és l'ideari d'un bisbe i és el producte d'anys de recerca i de molts esforços, en els que no he estat sola.

Per a la recerca documental he comptat amb l'ajut i la col·laboració de Elena López i d'Isidre Puig, amics i companys entranyables. L'accés als arxius m'ha vingut de la mà del mateix bisbe Monsenyor Ciuraneta, a qui expresso el meu afecte i agraïment, del vicari general Joan-Ramon Ezquerria i del director del Arxiu Diocesà Jacint Cotonat i la seva col·laboradora, Anna Esteve. He comptat també amb l'inestimable ajut de l'equip de canonistes que ha dut a terme la defensa jurídica del bisbat de Lleida, el Dr. Eduard Bajet, el Dr. Santiago Bueno i molt especialment el Dr. Josep Casanova. M'he beneficiat de l'ajuda de la Dra. Lucía Lahoz, del Dr. José Eugenio Castañeda i també del personal tècnic responsable de tots els arxius on he dut a terme la recerca. Expresso novament el meu agraïment al Dr. Francesc Fité, director d'aquesta tesi, que també va dirigir la meva tesina de llicenciatura i, finalment, al tutor Dr. Jaume Brufau per la seva disponibilitat al acceptar ser-ho.

Lleida, juny de 2009

1.- Els Museus Diocesans de Catalunya

La fundació dels primers museus diocesans de Catalunya i de tot l'Estat espanyol es duu a terme gairebé al mateix temps. El primer museu fou fundat a Vic pel bisbe Morgades l'any 1891; gairebé immediatament el succeí el de Lleida, que fundà el bisbe Meseguer l'any 1893; de tots dos en parlarem a bastament en les pàgines que segueixen. El 1896, el bisbe Ramon Riu i Cabanes fundà un petit museu al temps que creà l'aula d'arqueologia sagrada del seminari. La iniciativa venia del bisbe Morgades qui, l'any 1891, quan era administrador apostòlic de Solsona va fer publicar en el butlletí del bisbat una ordre a fi d'evitar la venda de qualsevol objecte artístic de la diòcesi i amb la finalitat de crear un museu diocesà a semblança del de Vic.²

² GROS, M. dels S., "Notes per a la història dels Museus eclesiàstics de Catalunya" a *Thesaurus*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, pp. 71. CALDERER, J., a *Catalunya Romànica. Museu Episcopal de Vic. Museu Diocesà i Comarcal de Solsona*, vol. XXII, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986, pp. 295.

A Tarragona, l'any 1900³ l'arquebisbe Tomàs Costa i Fornaguera va promoure la creació d'una col·lecció d'objectes d'art i arqueologia al Seminari Pontifici de Tarragona com a complement de la càtedra d'arqueologia sagrada. L'any 1914 l'arquebisbe Antolín López Peláez va fundar l'actual Museu Diocesà, que instal·là en unes dependències del sector norest del claustre de la catedral, amb els fons de la col·lecció endegada per l'arquebisbe Costa i Fornaguera que s'incrementà amb donacions fetes pel mateix arquebisbe López Peláez, del capítol catedral, de les parròquies de la diòcesi, de congregacions religioses i de particulars.

El 1916 s'inaugurà el Museu Arqueològic Diocesà de Barcelona, instal·lat en unes sales dels baixos del Seminari Diocesà. Allí ja hi existia un museu de geognosia i paleontologia, creat pel Dr. Jaume Almera l'any 1874, el mateix any que s'inauguraren les càtedres d'història natural i geologia al seminari. En el solemne acte d'inauguració, el bisbe de Barcelona, Enric Reig i Casanova recordà als presents que la fundació obeïa a la circular del dia 21 de juny de 1914 en la qual el nunci Ragonesi insistia en l'obligació que tenia l'Església de conservar el seu patrimoni artístic i de posar-lo a l'abast

³ Amb anterioritat, concretament l'any 1869, l'arquebisbe Fleix i Solans va tenir la iniciativa peonera atès que va ordenar que el Capítol de la Catedral de Tarragona recollís totes les obres d'art que es trobaven en desús, fora del culte, en les dependències de la catedral, i que les diposités dignament a la sagristia de la capella de Santa Tecla la Vella per tal de formar amb elles un petit museu d'antiguitats. Segons l'acta capitular del 15 d'abril d'aquell mateix any, *el señor [canonge] Pedrales manifiesta haber cumplido la comisión y estar arreglado el museo arqueológico en la sacristía de Santa Tecla la Vieja en todo conforme a los deseos de S.E.I. MARTÍ i AIXALÀ, J. M., "El Museu Diocesà de Tarragona" a Museus Diocesans de Catalunya, Recull de Conferències donades a Solsona, en el transcurs de les Jornades sobre els Museus Diocesans de Catalunya, els dies 21 i 22 de setembre de 1996, en ocasió de la celebració del Centenari de la fundació del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Solsona, 1997, pp. 78.*

del públic, fent amb això una clara referència als museus diocesans, on es podia reunir aquest patrimoni.⁴

Els propòsits fundacionals d'aquests museus van ser gairebé els mateixos: protegir el patrimoni de la diòcesi, que perillava a causa de les contínues escomeses de col·leccionistes i marxants d'art, i instruir als seminaristes, a través de la càtedra d'arqueologia sagrada, en el valor, tant material com immaterial, dels béns artístics de l'església. A aquests propòsits cal que hi afegim una vocació social. Cal tenir en compte que un dels punts més subratllats per la doctrina social de l'Església és la funció social de la propietat privada. Des de la Butlla *Detestabilis avaritiae* (1586) de Sixte V, que insistia en la idea de que la propietat privada ha de complir una funció social fins a l'encíclica *Rerum Novarum* (1891), de Lleó XIII, que precisa que una cosa és el dret de propietat i una altra n'és l'ús, tot dient que a l'hora d'usar els seus béns l'home no ha de considerar les coses externes com a pròpies, sinó com a comunes, és a dir, de manera que les comparteixi amb d'altres en les seves necessitats, són nombroses les manifestacions i accions per part de l'Església de posar els seus béns culturals a l'abast i al servei de la societat. Endemés, com indica ben encertadament A. Pladevall, l'Església no pot oblidar que detenta una propietat gravada, en el sentit que l'ha rebut de la generositat dels fidels que li han cedit

⁴ GROS, M. dels S., "Notes per a la història dels Museus eclesiàstics" a *Thesaurus*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, Op. Cit., pp. 73. PLADEVALL i FONT, A., "Naixement i formació dels Museus Diocesans de Catalunya" a *Museus Diocesans de Catalunya Op. Cit.*, pp. 9.

perquè servís al culte i no com objecte de vanaglòria o de mercadeig.⁵

Aquesta vocació social la van tenir presents aquells primers fundadors de museus diocesans, malgrat que els destinataris directes n'eren els seminaristes, no pas els fidels ni el gran públic, sobretot en el cas de Lleida, Solsona i Tarragona. Aquí hem d'entroncar en un altre tipus d'establiment museístic: el museu universitari, La màxima expressió del museu com a font d'instrucció ve dels museus instal·lats a les universitats. Aquests museus, si bé acolliren bàsicament patrimoni de ciències naturals i tecnològic, ben diferent de les col·leccions d'art dels museus diocesans, s'hi vinculen per la seva funció instructiva i educadora. Instal·lats a la mateixa seu universitària, en espais propers a les biblioteques, el seu paper educatiu es presentava com l'objectiu bàsic i indispensable a l'igual que els museus diocesans que s'ubicaren en espais equivalents dels seminaris corresponents.⁶

Tot i així, el Museu Episcopal de Vic és el que neix amb unes mires més amples. Si bé no es pot desvincular de la càtedra d'arqueologia sagrada del seminari, fundada l'any 1899, la seva voluntat d'abast és molt més ampla. Escriu el bisbe Morgades en la primera pàgina de l'àlbum del Museu de Vic, el 7 de juliol de 1891:

No ha sido principalmente la curiosidad del coleccionista, ni el entusiasmo por el arte lo que me decidió a formar este Museo

⁵ PLADEVALL i FONT, A., "Naixement i formació dels Museus Diocesans de Catalunya" a *Museus Diocesans de Catalunya Op. Cit.*, pp. 8.

⁶ GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Barcelona, MNAC Estudis, 1997, pp. 37-39. Aquest treball està publicat també a Pulicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba.

Diocesano, compuesto en su mayor parte de objetos arrinconados del Obispado, sino el amor a la Iglesia, en la cual pienso y a la cual amo aún durmiendo, a fin de que se vea al visitarlo que en todo tiempo ha sido la gran protectora de la ciencia, de la industria y del arte, y la única que ha sabido inspirar el espíritu y sentimientos que enaltecen y subliman al hombre y sus creaciones, elevándolo de la tierra hacia el Cielo [...]. Venga, pues, el artista, venga el historiador...y estudien: vengan el cristiano y el que no sea y admiren la obra continua y paciente de la Iglesia católica, apostólica y romana. La semilla está echada ya: la obra está ya comenzada: venid, queridos cooperadores a quienes se debe en gran parte el mérito de ella, y en nombre de Dios perfeccionadla.⁷

En aquest text es detecta clarament la vocació social del museu, que es presenta com un instrument d'evangelització cristiana, criteri que perviu i es manté en l'actualitat.⁸ I no solament assumeix una finalitat específica en l'àmbit de la pastoral de l'església local, sino que, circumscrit al territori, irradia i actua com a punt de referència focal dins de la mateixa diòcesi.

La iniciativa per a la creació dels museus diocesans va venir esperonada per la pròpia església, de la mà del papa Lleó XIII, com veurem més endavant, obeint a aquest sentit social i també com a instruments de protecció per la salvaguarda del patrimoni, corrents ambdós que inspiraren els propòsits fundacionals.

⁷ FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània*, Barcelona, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pp. 341.

⁸ *Carta Circular sobre la funció pastoral de los museos eclesiásticos*, Ciutat del Vaticà, Comisión Pontificia para los bienes culturales de la Iglesia, 15 d'agost de 2001

Les primeres disposicions de la Santa Seu en matèria de museus⁹ – que s'inclouen en un context més ample que abasta també els arxius i les biblioteques així com la totalitat de l'art sacre, segons una perspectiva que considera el bé cultural des d'un aspecte pastoral- van dirigides als bisbes d'Itàlia, tot i que es poden considerar vàlides per a l'església universal. Des de 1907, Pius X imposava als ordinaris d'Itàlia la constitució del "Comisariato diocesano", per a valorar els béns culturals, vigilar llur conservació i examinar els projectes de restauració i noves construccions.¹⁰ Cal esmentar la circular de Secretaria d'Estat, del cardenal Gasparri, Secretari d'Estat, de 15 d'abril de 1923, que suggereix fundar, si no existia, i organitzar un museu diocesà a cada bisbat o bé a la catedral.

Per una segona circular de Secretaria d'Estat, del cardenal Gasparri dirigida als ordinaris d'Itàlia, aquest cop d'1 de setembre de 1924 es crea una comissió central per a l'art sacre a Itàlia, amb l'objecte de mantenir actiu al si de les comissions diocesanes el sentit de l'art cristià i del clergat per a la conservació i increment del patrimoni sagrat de l'església. S'estableix també la creació de comissions diocesanes -o regionals- i comissions locals per a la millor protecció dels monuments i dels objectes artístics de caràcter religiós amb la finalitat de: 1) assegurar la confecció d'inventaris d'objectes d'art, 2)

⁹ Ni el Codi de Dret Canònic de 1917 ni el de 1983, ni el Codi de cànons de les esglésies orientals mencionen els museus, tot i que es fan explícites referències a la tutela i conservació dels patrimoni artístic i històric. *Codex Iuris Canonici* (1983), cc. 638,3, 1269, 1270, 1272, 1377 (donacions, adquisicions, alienacions); c. 1189 (restauració d'imatges); cc. 1220,2 i 1234,2 (reducció a ús profà d'un temple que ja està dedicat al culte); cc. 1283 i 1284 (deures dels administradors, inventari). *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (1990), c. 278 (vigilància); c. 873 (reducció a ús profà dels temples); cc. 887,1, 888, 1018, 1019, 1036, 1449 (alienacions); c. 887,2 (restauració); cc. 1025 i 1026 (inventari).

¹⁰ MARCHISANO, F., CHENIS, C., *Carta Pontificia sobre la necesidad y urgencia del inventario y catalogación de los bienes culturales de la Iglesia*, Ciutat del Vaticà, 8 de diciembre de 1999.

assegurar la creació i organització dels museus diocesans, 3) examinar els plànols dels nous edificis o de la seva restauració i 4) promoure el gust i la cultura artística.¹¹ Aquesta circular va tenir el seu desplegament en unes normes i suggeriments pràctics per les comissions diocesanes, interdiocesanes o regionals dictades per la Pontifícia Comissió Central per a l'art sacre a Itàlia l'any 1925.¹²

Disposicions similars emanaren de la Sagrada Congregació del Concili en les disposicions del 24 de maig de 1939,¹³ on s'indica que la finalitat d'aquestes institucions és la conservació d'unes obres que, d'altra manera estarien destinades a la dispersió. La mateixa Pontifícia Comissió Central va redactar en aquells anys, en col·laboració amb institucions estatals, una sèrie de directrius destinades a les diòcesis italianes per a la creació i gestió dels museus diocesans.

Validesa universal té la carta circular del Prefecte de la Sagrada Congregació per al clergat als presidents de les Conferències episcopals, d'11 d'abril de 1971, sobre la conservació del patrimoni històrico-artístic de l'església, on es disposa la conservació en un museu diocesà o interdiocesà d'aquelles "obres d'art i tresors" que ja no s'utilitzin com a conseqüència de la reforma litúrgica.¹⁴

¹¹ *Carta Circular sobre la función pastoral de los museos eclesiásticos, Op. Cit.*

¹² MARTÍNEZ BLANCO, A., "La conservación del patrimonio artístico eclesiástico (regulación canónica e intervención del Estado)" a *Revista de Administración Pública*, núm. 75, 1974, pp. 458.

¹³ Sagrada Congregación del Concilio, *Disposiciones para la tutela y la conservación de los objetos de historia y arte sacro en Italia*, 24 de maig de 1939 (AAS 31 [1939] 266-268), citat a *Carta Circular sobre la función pastoral de los museos eclesiásticos, Op. Cit.*

¹⁴ Sagrada Congregació per al clergat, carta circular *Opera Artis*, n. 6

Un altre aspecte és la imbricació de la legislació civil en la protecció del patrimoni de l'església. En aquest sentit és cabdal el Reial Decret de 9 de gener de 1923, redactat per un govern liberal, immediatament anterior a la dictadura de Primo de Rivera, relatiu a la necessitat d'autorització prèvia per a la venda vàlida d'obres artístiques, històriques o arqueològiques de les quals siguin posseïdors les esglésies, catedrals, col·legiates, parròquies, filials, monestirs, ermites i demás edificis de caràcter religiós. En aquest decret es planteja que l'Església era posseïdora dels béns i no la propietària; que corresponia a l'Estat resoldre els supòsits excepcionals i, qüestió ben important, que el govern fomentaria la creació dels museus diocesans per a la millor conservació i custòdia de les riqueses artístiques, històriques i arqueològiques de cada diòcesi.¹⁵

¹⁵ REAL DECRETO

A propuesta del Ministro de Gracia y Justicia, y de acuerdo con el parecer de Mi Consejo de Ministros,

Vengo a decretar lo siguiente:

Artículo 1º Las Iglesias, Catedrales, Colegiatas, Parroquias, Filiales, Monasterios, Ermitas y demás edificios de carácter religioso, no podrán sin autorización preevia, expedida por Real orden por el Ministerio de Gracia y Justicia, proceder a la enajenación válida de las otras artísticas, históricas o arqueológicas de que sean poseedoras.

Artículo 2º. Se entenderán comprendidas en la definición de otras artísticas, históricas y arqueológicas, los monumentos y sus fragmentos arquitectónicos, esculturas, pinturas, grabados, dibujos, cerámica, vidrios, medallas, inscripciones, tapices, telas, libros, códices, manuscritos, muebles y, en general, todos los objetos incluidos en el concepto canónico de res pretiosas que tengan interés de arte, historia y cultura.

Artículo 3º. No será concedida la autorización para enajenar en aquellos casos en que hayan dejado de cumplirse los trámites preceptuados en los cánones 1530, 1531, 1532 y sus concordantes del Codex Iuris Canonici.

Artículo 4º. Se denegará también en todos los casos en que el objeto o monumento se deba a la liberalidad de los Monarcas o de los pueblos mismos, y cuando se trate de enajenar bienes que hayan sido declarados del Estado por

A Catalunya, la intervenció ferma de l'Estat en l'àmbit dels museus diocesans arribà amb la democràcia. Les Assemblees de Museus¹⁶

legislación no derogada, si no se ha hecho expresa o absoluta donación de ellos con las autorizaciones legales precisas.

Artículo 5º. El Ministerio de Gracia y Justicia, cuando hallare medio legal y causa bastante para autorizar la enajenación, a tenor del Derecho canónico concordado, lo comunicará así al Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, para la tramitación previa del expediente, con el dictamen de las Reales Academias que corespondan y aplicación de las reglas establecidas sobre conservación de monumentos y obras de arte.

Artículo 6º. Por el Ministerio de Gracia y Justicia se comunicará este Real decreto a los muy reverendos Arzobispos y Reverendos Obispos, y en Reales Cédulas de ruego y encargo se les hará el que no autoricen enajenaciones ni tramiten aquellas que canónicamente exijan superior autorización, ni en su caso las cumplimenten y ejecuten en contradicción con lo dispuesto en este Decreto.

Artículo 7º. El Gobierno fomentará la creación de Museos diocesanos para la mejor conservación y custodia de las riquezas artísticas, históricas o arqueológicas de cada Diócesis.

Artículo 8º. Las enajenaciones de los objetos a que este Real decreto se refiere, que se verifiquen sin las formalidades que el mismo se preceptúan, se considerarán nulas. El Estado adoptará las medidas necesarias para incautarse del objeto mal vendido y del precio de la venta. Entregará el objeto al respectivo Prelado, siempre que dé garantía de su custodia; resolviendo en caso contrario su entrega al Museo Nacional o Diocesano a que corresponda. El precio de la venta nula lo destinará a los Establecimientos de beneficencia, aplicando por analogía el orden establecido en el artículo 956 del Código Civil, deduciendo un 20 por 100, que se entregará al denunciante de estas ventas.

La sanción anteriormente establecida será sin perjuicio de las canónicas en que sus infractores incurran y, en su caso, de las penales de orden común aplicables a cada fracción.

Artículo 9º. Por el Ministerio de Gracia y Justicia se procederá al exacto cumplimiento de este Real decreto, así como a investigar y recuperar cuantos objetos se hallen en tramitación de venta, sin sujeción a los preceptos establecidos, promoviendo los oportunos expedientes de nulidad y responsabilidad.

Dado en Palacio a nueve de Enero de mil novecientos veintitrés

ALFONSO

EL Ministro de Gracia y Justicia

Alvaro de Figueroa y Torres.

¹⁶ Les Assemblees, de mitjans dels anys 70 del segle XX, van ser unes trobades periòdiques que es celebraren arreu del país (a Montserrat, Montblanc, Amposta...) i que permeteren per primera vegada al col·lectiu de treballadors dels museus catalans relacionar-se, intercanviar experiències i endegar projectes en comú.

la redacció del Llibre Blanc dels Museus a Catalunya¹⁷ i la creació l'any 1981 del Servei de Museus de la Generalitat de Catalunya comportaren un canvi de rumb significatiu. Arribaren la Llei de Museus, aprovada el 17 d'octubre de 1990 i la de Patrimoni Cultural Català, de 30 de setembre de 1993. Aquesta darrera, preveu en el seu article 4:

Col·laboració de l'Església catòlica

-1 L'Església catòlica, com a titular d'una part molt important del patrimoni cultural català, ha de vetllar per la protecció, la conservació i la difusió d'aquest patrimoni i, amb aquesta finalitat, ha de col·laborar amb les diverses administracions públiques de Catalunya.

-2 Una comissió mixta entre l'Administració de la Generalitat i l'Església catòlica ha d'establir el marc de col·laboració i coordinació entre les dues institucions i fer-ne el seguiment.

-3 Reglamentàriament s'ha de determinar, si s'escau, la col·laboració amb l'Administració local.

Aquest marc legislatiu implicava el reconeixement a l'Administració de la potestat legislativa i reglamentària i de les funcions executiva, coordinadora i assessora de tots els museus de Catalunya,

¹⁷ Publicat l'any 1984 pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

independentment de llur titularitat.¹⁸ A partir d'aquell moment se succeïren els convenis i acords de col·laboració. A través del Servei de Museus i de la creació de comissions com la de Coordinació Generalitat – Església per al Patrimoni Cultural¹⁹ o, des de la Conferència Episcopal Tarraconense, del Secretariat Interdiocesà de Custòdia i Promoció de l'Art Sagrat de Catalunya (SICPAS)²⁰ es va poder establir gradualment un relatiu enteniment entre l'administració pública i els bisbats. De vegades la col·laboració ha anat més enllà, comportant la integració dels fons diocesans en un ens diferent,

¹⁸ Vegeu BOSCH BALLBONA, J., "El doble nacimiento de los Museos Diocesanos en Cataluña: materiales antiguos para una reflexión actual" a *La gestión del patrimonio cultural. La transmisión de un legado*, Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León, Valladolid, 2002, pp. 71-93.

¹⁹ Constituïda el 20 d'octubre de 1981. En virtut de la seva constitució i del reglament per al seu funcionament, la Conferència Episcopal Tarraconense i la Generalitat de Catalunya reiteren el seu interès coincident en la defensa i conservació dels béns que formen part del patrimoni cultural a Catalunya i que estan en possessió de l'església, en el marc de la Constitució Espanyola, de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i dels acords signats entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. La Generalitat reconeix la importància d'aquest patrimoni històrico-artístic, de les biblioteques i arxius eclesiàstics, i de la tasca cultural de l'Església en llur creació, promoció i conservació, així com es compromet a una eficaç col·laboració tècnico-econòmica. L'Església, sense perjudici de la finalitat religiosa d'aquests béns, reitera la seva voluntat de continuar posant-los a l'abast i al servei de la societat i es compromet a una cooperació eficaç, a tenir-ne cura i a utilitzar-los d'acord amb el seu valor artístic i històric. Així mateix reconeix a la Generalitat les competències en matèria de cultura derivades de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i de la Constitució Espanyola.

²⁰ Creat el gener de 1980. Segons els seus estatuts, el SICPAS és un òrgan creat per la Conferència Episcopal Tarraconense per coordinar, ajudar i estimular l'acció que es fa a cadascuna de les diòcesis i en el conjunt de Catalunya per a la custòdia, catalogació, conservació i restauració de l'art sagrat i per promoure'l degudament com a expressió de la fe del Poble de Déu, d'acord amb la sensibilitat de l'època. El SICPAS té per missió: 1.- Catalogar els monuments i obres d'art de les esglésies de Catalunya que siguin propietat eclesiàstica 2.- Oferir orientacions per a la restauració de les peces d'art que es troben en mal estat de conservació 3.- Promoure i organitzar cursos d'iniciació per al personal de museus eclesiàstics. 4.- Oferir un servei d'informació bibliogràfica i de noves tècniques museístiques i de restauració 5.- Establir, a les diòcesis de Catalunya, el diàleg amb artistes (arquitectes, escultors, etc) per tal d'aconseguir les pautes i criteris en l'edificació de temples i objectes de culte segons les necessitats pastorals actuals.

d'abast territorial.²¹ El primer conveni en aquest sentit es va signar l'any 1981 per la constitució del Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligans i Museu Provincial Arqueològic i de Belles Arts de Girona i del Museu Diocesà de Girona, que comportà la creació del Museu d'Art de Girona. La segona iniciativa va ser la creació del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, a partir del Museu Etnogràfic Municipal i del Museu Diocesà de Solsona. Es tracta de dues col·leccions diocesanes que s'integren en altres fons, municipals o comarcals. El tercer exemple paradigmàtic és el de Lleida amb la creació del Museu de Lleida: diocesà i comarcal l'any 1997 a partir del la col·lecció artística del Museu Diocesà de Lleida i dels fons arqueològics de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, dependents de la Diputació de Lleida, on els fons diocesans estan adscrits al consorci –integrat per cinc institucions: Generalitat de Catalunya, Ajuntament, Diputació i Bisbat de Lleida i Consell Comarcal del Segrià- que regeix la institució. Col·leccions diocesanes, agermanades amb fons comarcals o municipals i amb idèntica coherència museogràfica. És evident que avui en dia és impossible, com molt bé apunta A. Pladevall, assolir la plena potenciació des del punt de vista material o museogràfic, de les riques col·leccions eclesiàstiques sense l'ajuda, assessorament i contribució econòmica de la societat civil, a través la Generalitat de Catalunya, Diputacions, Ajuntaments o bé mecenatge particular. De tots és coneguda la suspicàcia que ha generat aquesta situació en determinats sectors eclesials²² davant

²¹ GUIX i FERRERES, J. M., "L'església catalana i el seu patrimoni artístic" a *Thesaurus*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, pp. 28-29.

²² De fet moltes d'aquestes suspicàcies se suscitaron amb motiu de la redacció de l'Acord entre l'Estat Espanyol i la Santa Seu sobre ensenyament i afers culturals de 3 de gener de 1979 atès que es determina que el patrimoni artístic y documental de l'església ho és en concepte de possessió i no de propietat.

del perill de perdre prerrogatives sobre la titularitat dels béns o, com a mínim, veure desvirtuar-se la finalitat religiosa, apologètica i pedagògica d'aquelles primeres fundacions. Tot i així, la funció dels museus diocesans avui i ahir continua essent la mateixa perquè la naturalesa de la seva creació conté el mateix ànim. Els museus diocesans refundats –o les col·leccions diocesanes dins d'equipaments amb fons diversos- tenen i mantenen la voluntat de projecció del patrimoni de l'església vers la societat. Endemés, l'objecte, tot i que ve descontextualitzat, no pot tenir totalment separada la seva funció catequètica o pedagògica perquè havia format part del seu context social i ambiental.

L'església i la societat o institucions civils, es necessiten mútuament, recorda A. Pladevall²³; l'Església perquè no es perdi el missatge religiós i la finalitat per a la qual es varen crear els museus diocesans i eclesiàstics en general, i la societat civil per poder gaudir i admirar un llegat històric i artístic d'un valor incalculable.

ARTÍCULO XV

La Iglesia reitera su voluntad de continuar poniendo al servicio de la sociedad su patrimonio histórico, artístico y documental y concertará con el Estado las bases para hacer efectivos el interés común y la colaboración de ambas partes con el fin de preservar, dar a conocer y catalogar este patrimonio cultural en posesión de la Iglesia, de facilitar su contemplación y estudio, de lograr su mejor conservación e impedir cualquier clase de pérdidas, en el marco del artículo 46 de la Constitución. CORRAL, C., ALDANONDO, I., Código del Patrimonio Cultural de la Iglesia, Edice, Madrid, 2001, pp. 81-82.

²³ PLADEVALL i FONT, A., "Naixement i formació dels Museus Diocesans de Catalunya" a *Museus Diocesans de Catalunya Op. Cit.*, p. 21.

2.- El Museu Diocesà de Lleida: història i vicissituds

2.1.- Els orígens

2.1.1.- La dispersió del patrimoni de la Seu Vella

Quan el Borbó Felip d'Anjou que havia esdevingut Felip V d'Espanya ocupà la ciutat de Lleida i la seva catedral, a partir l'any 1707, s'endegà el llarg procés de la dispersió del patrimoni de la seu episcopal, que hauria d'esdevenir la Seu Vella. Cal matisar que aquesta no fou una dispersió descontrolada ni s'esdevé a partir del moment en què la seu es tancà al culte, sinó que es produí un procés de degradació gradual, sens dubte agreujat per la manca d'una nova seu -aquesta no es començà a construir fins el 1761,

consagrant-se el 1787-²⁴ i, potser, per una certa desídia per part del Capítol Catedral, més enfeinat en aconseguir una nova seu, quan l'esperança de recuperar l'edifici s'havia esvaït, que en salvaguardar les obres d'art que aixoplugava.²⁵ En aquest sentit és força il·lustrativa la carta de 7 de juny de 1749, enviada per l'enginyer Miquel Marín al degà del capítol on s'informa de la cura que han tingut els militars amb els objectes artístics emmagatzemats, reservant-los-hi un espai a la zona de l'absis i "convidant" al Capítol a retirar-los.²⁶ La raó que es donés llum verda a la retirada d'objectes fou l'ordre de construcció de casernes i magatzems a la Seu Vella. A través d'una notícia de 16 de juny del mateix any 1749, sabem que es comissionà als canonges obrers per recollir els altars, reixes i altres objectes i es proposà que fossin dipositats al graner o edifici de la Panera.²⁷ Desconeixem el contingent d'objectes retirats

²⁴ VILÀ, F., *La catedral de Lleida*, col·lecció Seminari, Lleida, Pagès editors, 1991. Del mateix autor "Desfeta i recuperació de la Seu Vella" a *Congrés de la Seu Vella. Actes*, Lleida, Pagès editors, 1991, pp. 357-367. També MUÑOZ CORBALÁN, M., "La Seu Vella de Lleida. Un recinte urbà medieval reconverit al segle XVIII" a *Congrés de la Seu Vella*, op. cit. pp. 387-390.

²⁵ Potser cal pensar que en un primer moment amb l'esperança de recuperar l'edifici, es considerés que deixar els objectes d'art *in situ* era una bona estratègia per mantenir els drets.

²⁶ ²⁶ [...] *No queriendo decir que porque quedase el altar mayor, sagrario, coro y demás de la referida iglesia fuese para apropiárselo S.M. antes bien por no hechar a perder los referidos hornamentos (sic) y demás de lo restante de dicha iglesia, dispuse se depositasen en la nave maior i parte del cruzero, a cuyo fin mandé se hiziesen diferentes murallas de división en primer lugar, asi para evitar el que dichas imágenes se pierdan, como por que no las profanen los operarios; y luego cerrando esta porción con sola una puerta le entregaré a V.SS. su llave. Interin podran colocar estos efectos en la nueva (sic) catedral; pero en caso que V. SS. quisieren sacar todo lo que expresa la Real Zédula podran practicarlo, con la maior brevedad a causa de haverme (sic) de poner luego la mano a la obra [...]* Arxiu Capitular de Lleida, calaix 15, document 752.

²⁷ Arxiu Capitular de Lleida, calaix 15, document 734, pp. 14. En un primer moment, concretament el 20 de maig, s'autoritza la retirada de tots els objectes, llevat de l'altar major i les reixes. El dia següent el capítol obté l'autorització per a retirar l'altar major. Arxiu Capitular de Lleida, calaix 15, document 734, pp. 7-8. Tot i aquesta autorització, l'altar major no es retirarà, tal com veurem més endavant, fins l'any 1773.

arran d'aquesta resolució. Sabem, però, que l'any 1773 encara hi havia material artístic a la Seu Vella. Concretament el retaule major es desmuntà aquell any i es traslladà a l'edifici conegut com la Panera, el magatzem del gra del Capítol²⁸ i potser anà a parar, l'any següent, a la fusteria, també del Capítol, juntament amb altres taules i objectes artístics.²⁹

La diàspora del patrimoni de la Seu havia començat, no obstant, uns anys abans. El 25 de maig 1751 se sol·licita un retaule de la Seu Vella per a la nova església del seminari. El 15 de maig de 1754 el capítol acorda deixar el retaule de Santa Tecla a la nova església de Sant Andreu. L'any següent se cedeixen tres retaules per al nou convent de les monges de l'Ensenyança. L'1 de juny de 1773 els terratinents de Montagut demanen un retaule per col·locar-lo a la nova església.³⁰ Res hem pogut escatir d'aquests retaules. Ens consta també que d'altres retaules i objectes sortiren de la Seu Vella per anar a parar a les esglésies de la diòcesi, tot i que no en tenim la constància documental desitjada. Alguns d'aquests retaules, com el

²⁸ *Item fas data de doscentes divuit lliures setze sous y dos diners a Carlos Angles mestre de cases y demes mestres en desfer lo altar major de la Catedral Antigua y baixarlo en la botiga del Molt Ilustre Capítol y demás expressa lo memorial aprobat per lo Ilustre Domingo Malegat Canonge Administrador de la present Administració, conste de son Memorial de Número.* Arxiu Capitular de Lleida. Obra. Capbreu i Comptes de 1771-1780, núm. 5, 1973, pp. 25.

²⁹ *Item fas data de seixanta nou lliures quinze sous a Carlos Angles mestre de cases per gastos fets en traslladar des de la botiga de grans a les fusteries los retaulos, fustes, ferros y demás. Expressa son compte, conste de orde y recibo.* Arxiu Capitular de Lleida. Obra. Capbreu i Comptes de 1771-1780, núm. 5, 1974, s. n.

³⁰ Dec la relació d'aquestes notícies a la generositat de l'historiador Raül Torrent, que ha tingut l'amabilitat de cedir-me-les i d'autoritzar-ne la reproducció. Desitjo que ben aviat les puguem veure recollides i desenvolupades en la tesi doctoral que té gairebé enllestida.

d'Albatàrrec³¹, el de Vilanova de Sixena³², la taula de sant Jaume d'Alcoletge³³, els fragments de retaule procedent de Binaced³⁴ i de Castellldans³⁵ es troben avui al Museu Diocesà gràcies al reflux artístic que comporta llur creació, l'any 1893. El museu, d'ençà la seva fundació acollí també diferents materials petris, entre els quals cal destacar els fragments dels Apòstols³⁶ de la portada occidental de la Seu³⁷, que foren trossejats al Museu Diocesà durant la Guerra Civil i alguns fragments del retaule major³⁸, a més de capitells i escultures de capelles, tot i que alguns d'aquests elements, recuperats al llarg de la segona meitat del segle XIX pels membres de la comissió provincial de monuments a la ciutat de Lleida, tal i com veurem tot seguit, no arribaren al museu fins després de la Guerra Civil.

³¹ Número d'inventari del Museu de Lleida: diocesà i comarcal (a partir d'ara núm. inventari) 20, 22, 24 ; número de fitxa 129 del *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg exposició Pulchra*, Lleida, Pagès editors, 1993, a partir d'ara catàleg Pulchra. (vid. més endavant l'anotació d'Albatàrrec, 9 d'abril de 1899).

³² Considerat erròniament com a procedent de Montsó, tal com veurem més endavant. Núm. inventari 14, catàleg Pulchra 131. (vid. més endavant apartat 4.1, EXPEDIENT: SIXENA/95-00).

³³ Núm. inventari 10, catàleg Pulchra 135.

³⁴ Núm. inventari 7, 8, 9, catàleg Pulchra 130. (vid. més endavant apartat 4.1, EXPEDIENT: BINACED/93).

³⁵ Núm. inventari 51 i 52, catàleg Pulchra 460, 461. (vid. més endavant apartat 4.1, ANOTACIÓ Castellldans, 20 d'abril de 1891).

³⁶ Núm. inventari 640, 1544, 1545, 1540, 1512, 1537, 1521, 1548, 1504, 1527, 1679, 1536, 1552, 1509, 531, 1539, 1549, 1542, 1550, 1505, 1541, 1551, 1538, 1678, 1535; catàleg Pulchra 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272.

³⁷ L'any 1773 hi havia el projecte de col·locar les imatges dels Apòstols a la part exterior de l'edifici de la nova catedral, sobre les capelles, als estreps dels arcs. Supra.

³⁸ Núm. inventari 1495, 466, 541, 542, 467; catàleg Pulchra 281, 306, 308.

Paral·lelament, durant el segle XVIII es manifesta un fort interès per les antiguitats, que potser a Catalunya no tingué un gran expandiment, especialment si ho comparem amb la resta d'Europa.³⁹ Podem dir, si més no, que ja s'albirava el germen del col·leccionisme museístic, en la línia de les col·leccions de gabinet, com les que aplegaren alguns il·lustrats. Tal és del cas del pare Pascual, que al monestir de les Avellanes reuní tot un arrellec de manuscrits, medalles, monedes, camafeus, làpides i peces d'història natural o la del canonge tarragoní Ramon Foguet, que reuní igualment una considerable col·lecció de monedes, medalles i diversos objectes romans. Ambdues col·leccions es dispersaren amb l'exclaustració.⁴⁰

2.1.2.- La desamortització eclesiàstica i les Comissions provincials de monuments.

³⁹ Cal fer esment del projecte del que fou bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona, Antoni Agustí, d'instal·lar al palau arquebisbal un museu d'antiguitats que s'estroncà a la mort del prelat. Tot i així, a l'hort del dit palau ja tenia col·locat tot un recull de restes arqueològiques. BERLABÉ, C., "La configuració d'una col·lecció de tapissos: la catedral de Lleida i els seus bisbes al segle XVI", *Antoni Agustí bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona (1517-1586)*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1995, pp. 206.

⁴⁰ ALCOLEA I BLANCH, S., "Comerç d'art i col·leccionisme a Catalunya" a *Les antiguitats i els antiquaris*, Barcelona, 1985, pp. 23-29. GROS, M. dels S., "Notes per a la història dels Museus eclesiàstics de Catalunya" a *Thesaurus*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, pp. 65-75. BORRÀS, M. L., *Coleccionistas de arte en Catalunya*, Barcelona, La Vanguardia, 1986.1987. QUILEZ i CORELLA, F. M., "La història del col·leccionisme públic a la Barcelona vuitcentista" a BASSEGODA, B. (ed.), *Col·leccionistes, Col·leccions i Museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Barcelona, Memoria Artium, 5, 2007. Estem esperant la publicació del treball de VELASCO, A., *Col·leccionistes i antiquaris lleidatans de 1850 a 1936* (en premsa).

L'interès per les antiguitats del segle XVIII continuà al segle XIX amb una necessitat institucional de preservació del patrimoni artístic, sorgida bàsicament a partir de la desamortització eclesiàstica. Paradoxalment, durant aquest segle l'Estat es convertirà al mateix temps en el principal agent de destrucció de monuments i en la màxima garantia per a la seva pervivència.⁴¹

A partir de 1836 es declarà la venda dels béns de les comunitats religioses suprimides i la primera mesura per a la preservació d'aquest patrimoni que ja corria el perill de dispersar-se fou la creació a cada província d'una comissió científica i artística segons la Reial Ordre de 27 de maig de 1837. A Lleida, la comissió es constituí el 8 de juny del mateix any. Aquesta comissió tenia la missió d'inventariar tots els objectes artístics i científics susceptibles de ser conservats i la catalogació de biblioteques, museus i arxius formats amb els objectes que, procedents de l'exclaustració, s'anaven aplegant.

Les comissions científiques i artístiques deixaren pas a les Comissions Provincials de Monuments Històrics y Artístics, creades arreu l'Estat a l'empara de la Reial Ordre de 13 de juny de 1844. Entre les funcions que asumiren hi ha la d'un aspecte encara desatés: la conservació de béns immobles.

Aquestes comissions foren el contrapunt a la destrucció de monuments que comportà la desamortització eclesiàstica.

⁴¹ GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931)*, Barcelona, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pp. 26. Vegeu també REMENSAL, J., AGUILERA, A., PONS, L., *Comisión de Antigüedades de la Real Academia de la Historia. Catalunya Catàleg i Índexs*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 2002.

El moviment romàntic⁴² amb la consegüent revalorització dels valors nacionals, ajudà considerablement en aquest procés de recuperació dels monuments, especialment els medievals, que recordaven el fast d'un passat gloriós.

L'organització d'aquestes comissions funcionava mitjançant la instauració d'un ens de jurisdicció territorial a cada capital de província, presidida pel cap polític. Alhora, depenien d'una comissió central, amb seu a Madrid, que s'encarregava d'assessorar les provincials.⁴³ Però les comissions no tenien capacitat executiva, atès

⁴² He volgut reproduir el resum que es fa, sobre aquest període, a l'obra cabdal de J. Puig i Cadafalch per considerar-lo força il·lustratiu. "... *Fent contrast ab aqueix treball d'estudiar secament ab la mida a la ma y sols ab la mida, els monuments antichs* [es refereix als estudis de la segona meitat del segle XVIII, vid. Bosarte, Ceán Bermúdez] *s'inicià'l moviment romàntich, aon la mida es substituïda per ull multiplicador y la fantasía del dibuixant; aon la descripció metòdica, excessivament subjecte a cànons, es substituïda per la descripció pintoresca a lo Montalembert, Schlegel y Victor Hugo. El representant a Catalunya d'aqueixa escola de dibuixants es en Parcerissa; en ses mans les coses petites, les capelles humils, els claustres baixos, s'engrandeixen com catedrals colossals o com amplex llotges; els castells esdevenen més ruinosos, més coberts d'aura; es una ciencia rudimentaria com un mito predecessor, com una alquimia fantástica que aplega pera'l saber de després, visions de coses perdudes, dibuixos a reduir a sa escala veritable. / .../ Aquesta arqueología de visió poètica, romàntica de tant en tant, auxiliada per l'estudi dels diplomes, mes sense un sòlit coneixement científich de nostres monuments, tingué sa transcendencia. Per primera vegada els castells nostres eren castells com els del Rhin o com els de Normandia; els nostres claustres eren claustres com els de Languedoc de Provença, y les nostres catedrals eren catedrals com les del Nort de França, a tenir en compte: l'Historia del Art també s'havía realitzat a casa, entre nosaltres, a Catalunya. Era això un gran pas, mes encara en Piferrer y en Quadrado n'havien donat un altre: l'art nostre era fet per nosaltres y pera nosaltres: era un art català, obeint a les corrents que's vulguin, transformat per aquestes o aquelles influències, mes català, eminentment català. Per primera vegada's tenia idea de que'ls fets artístichs s'havien realitzat per nosaltres i entre nosaltres. Y per primera vegada també s'entrava en l'examen dels documents literaris que als edificis feyen referencia". PUIG i CADAFAICH, J., FALGUERA de, A., GODAY i CASALS, J., *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1909), Segona edició. Facsímil, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Generalitat de Catalunya, 1983, Vol. I, VIII-IX (pròleg).*

⁴³ De vegades, aquestes comissions provincials eren ajudades per entitats locals de caire cultural i arqueològic, com, en el cas de Catalunya, la Societat Arqueològica Tarraconense, per a Tarragona o l'Acadèmia de Bones Lletres pel que fa a Barcelona. També els centres excursionistes contribuïren en gran mesura a la gestió de les comissions. GANAU, J., *Els inicis del pensament*

que la seua missió era la d'emetre informes -que ni tan sols eren vinculants- i trametre'ls a les autoritats governatives. A més, el càrrec de comissionat era honorífic, la qual cosa feia dependre llur eficàcia del grau d'entusiasme dels individus que les integraven.

L'any 1857 la llei d'Instrucció Pública, dita de Moyano, posava les comissions provincials sota la dependència de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando incorporant-hi la comissió central, tot i que nombroses dificultats impediren l'execució d'aquesta resolució, fins que es disposà de nou per reial ordre de 18 de gener de 1859.⁴⁴ No obstant, la situació, quant a l'eficàcia, no millorà. La manca de pressupostos i la desídia estatal en el tema de la conservació i restauració de monuments convertiren les comissions provincials, en alguns casos, en ens pràcticament inoperants. Per això la disparitat d'eficàcia en diferents províncies.

El 24 de novembre de 1865 s'aprovà la reorganització de les comissions provincials, amb un reglament que redactaren plegats membres de les acadèmies de San Fernando i de la Historia. S'estipulà com a requisit per ser membre comissionat que calia ser acadèmic d'alguna d'ambdues institucions. Es prepararen els nomenaments de corresponsals entre personalitats destacades en el món de les belles arts i l'arqueologia i s'establí que podien formar part de les comissions, com a tècnics, els arquitectes provincials.⁴⁵

conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931) Op. Cit., pp. 30. Per a l'activitat del centre excursionista a Lleida podeu consultar MARTÍ-HENNENBERG, J., MARTÍNEZ, R.M., VALVERDE, M.C., *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*, Ajuntament de Lleida, col. la Banqueta, Núm. 21, 1995.

⁴⁴ ORDIERES DÍEZ, I., *Historia de la restauración monumental en España (1835-1936)*, Madrid, Ministerio de Cultura, 1995, pp. 83.

⁴⁵ Supra nota 44

Una conseqüència ben important, però, de la gestió d'aquestes comissions fou la instrumentalització dels museus com a mitjà de conservació dels materials. Així fou com es crearen els Museus Provincials, primerament com a mers dipòsits o magatzems⁴⁶ i, més endavant, quan l'acumulació d'objectes era prou important, com a entitats més estructurades i organitzades. Això comportà que a finals del segle XIX les comissions provincials de monuments es dedicaren, en general, més a les tasques organitzatives dels museus que a la conservació dels monuments arquitectònics.⁴⁷

Voldria, abans d'abordar el que s'esdevé a Lleida, fer un repàs pels museus que es crearen a Catalunya a l'empara de les comissions provincials.

A Barcelona, ja venia de lluny la iniciativa, potenciada per diverses personalitats barcelonines, de constituir un Museu de la Ciutat. Les destruccions de convents i altres edificis religiosos iniciades el 1835⁴⁸ van sensibilitzar bona part dels erudits mentre que l'Acadèmia de les Bones Lletres intentà formar el que hauria de ser el primer Museu d'Antiguitats d'Espanya. Amb aquesta finalitat es creà una comissió integrada per Pròsper de Bofarull, Pi i Arimon i Llobet i Vall-llosera, ampliada més endavant amb Agel Aran i amb Montmany.

⁴⁶ BARRAL i ALTET, X., MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya*, Barcelona, Destino, 1989, pp. 16.

⁴⁷ GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català Op. Cit.*, p. 46.

⁴⁸ GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, Gènesi Op. Cit.*, pp 205-210. Aquest treball està publicat també a Publicacions de l'Abadia de Montserrat, biblioteca Abat Oliba.

El 1835 i durant els primers anys següents els objectes aplegats, procedents de les destruccions i també de les donacions de particulars es conservaren al local de l'Acadèmia, a l'antic monestir de Sant Joan de Jerusalem.⁴⁹ El museu s'obrí al públic l'octubre de 1844. La creació de les comissions provincials de monuments històrics i artístics, implicava, ja ho hem dit, la creació també d'un museu. A Barcelona, però, es decidí d'agrupar els esforços al voltant del Museu de l'Acadèmia.⁵⁰ Fou aleshores quan es decidí traslladar la col·lecció a la capella de Santa Àgueda, tot i que l'estat ruïnós de l'edifici impedí un trasllat immediat. Enllestides les obres de restauració del dit monument, la col·lecció s'hi ubicà el 1877 i hi romangué fins els anys trenta del nostre segle.⁵¹

Quant a la resta de Catalunya, a Girona el projecte de crear un museu d'antiguitats existia des de l'any 1847, quan la comissió provincial de Monuments intentà formar la primera col·lecció pública, tot i que el primer museu s'inaugurà a Sant Pere de Galligans el 1870.

⁴⁹ Quant a les finalitats d'aquesta iniciativa és ben il·lustrativa la sessió de 2 de juliol de 1842: ".....Se ha dedicado la Academia a reunir, con infatigable esfuerzo, en el presente edificio todas las lápidas sepulcrales antiguas, cuadros históricos y cuanto sea digno de figurar en una colección tan interesante para Barcelona, con el designio de formar el Museo (ya principiado) de antigüedades, que contribuya a ilustrar la historia de nuestra provincia en sus diferentes épocas, a cuyo fin no ha cesado de excitar el celo, generosidad y desprendimiento, no solo de sus individuos sino que también de las autoridades y otras personas notables para que tuviesen a bien cederles los libros, impresos, manuscritos, monedas, medallas, bajo-relieves y demás digno de entrar en la Biblioteca y Museo"BARRAL i ALTET, X., MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya*, Op. Cit., pp. 12. Vegeu també ELIAS de MOLINS, A., *Catálogo del Museo Provincial de antigüedades de Barcelona*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1888, pp. V-XIII.

⁵⁰ GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, Gènesi i Desenvolupament fins l'any 1915*, Barcelona, MNAC Estudis, 1997, pp. 282.

⁵¹ BARRAL i ALTET, X., MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya*, Op. Cit., pp. 14.

A Tarragona, però, la iniciativa fou més primerenca ja que des de finals del segle XVIII existí l'intent de crear un museu. L'any 1849, la comissió provincial de monuments i la Societat Arqueològica Tarraconense aplegaren llurs col·leccions i estructuraren el Museu Arqueològic de Tarragona, que s'instal·la a l'antic convent de Sant Domènec, actualment seu de l'Ajuntament de la ciutat.⁵² Pel que fa a la resta de l'Estat, se'n desplegaren en diversos llocs: València, Sevilla, Còrdova, Mèrida, Granada, Màlaga, Burgos, Cadis, Valladolid....⁵³ A Madrid, deixant de banda el Museo del Prado, es creà el Museo Arqueológico Nacional el 1837.

2.1.3.- El cas de Lleida

2.1.3.1.- La Comisión Científica y Artística⁵⁴

A Lleida la reial ordre de 27 de maig de 1837 donà com a resultat la constitució, el 8 de juny d'aquell any de la Comisión Científica y Artística, integrada pels membres següents: Francisco Jover,

⁵² AA.DD. *La mirada de Roma*, Barcelona, Ministerio de Cultura, Mairie de Toulouse, Generalitat de Catalunya, 1995, pp. 79.

⁵³ Vegeu *Anuario-guía de los Museos de España*, Madrid, Ministerio de Educación Nacional, 1955.

⁵⁴ Atès que aquest apartat s'ha elaborat exclusivament amb la documentació exhumada a l'arxiu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, secció Lleida, carpeta 49-2/2, dono per referenciades les notícies documentals que el conformen. Vegeu també BERLABÉ, C., "Seu Vella, patrimoni artístic, dispersió, museus, la memòria d'un monument" a *Seu Vella Anuari d'història i cultura*, 2, [Lleida], Associació Amics de la Seu Vella, 2000, pp. 327-343.

president; José Castell, Jaime Nadal, Joaquin Gomar, José Ymbert i Pedro Casal, vocals.

La primera tasca d'aquesta comissió fou la d'inventariar els llibres del Palau del bisbe,⁵⁵ als que s'afegiren els dels convents de Tàrrrega i de les Avellanes. La recollida de llibres procedents de les institucions eclesiàstiques fou, en aquells moments, la tasca prioritària de la comissió. Poc després s'aplegaren i classificaren també els objectes artístics. D'aquesta manera, consta que el 4 de maig de 1839 s'havien recollit 6000 volums i alguns quadres de pintura a l'oli.

La manca d'infraestructura de la comissió propicià la iniciativa de la junta directiva del Liceu de la ciutat o institut d'ensenyament, depenent de la Diputació, d'assumir, en règim de dipòsit, el contingent de llibres i objectes d'art per formar una biblioteca i un museu de pintures. La dita sol·licitud fou ben acollida i acceptada per part de Governació, tot traslladant el vist i plau al cap polític de Lleida el 5 de maig de 1842.

Sabem, per una carta de 14 d'abril de 1844, enviada pel cap polític de la ciutat al secretari d'estat que els llibres s'instal·laren a l'edifici del Roser, antic convent dels dominics i Institut i Escola Normal, en unes dependències habilitades per a poder-hi encabir 15.000 volums,⁵⁶ tot i que, per la manca d'obres d'art -es comptava tan sols,

⁵⁵ Aleshores era bisbe Julian Alonso, desaparegut a causa dels aldarulls.

⁵⁶ 2.500 volums, aproximadament, estaven ja col·locats i altres 6.000 romanien encara a l'antic convent dels carmelites descalços, casa de la misericòrdia i actual seu del Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal.

segons aquest escrit, amb 19 quadres⁵⁷ de no massa vàlua, procedents del convent cartoixà d'Scala Dei de Castellldans, no es podia plantejar encara seriosament de creació d'un museu.

La creació de les comissions provincials de monuments per reial ordre de 13 de juny de 1844 no comportà massa canvis estructurals respecte a la comissió científica i artística de Lleida. La nova comissió s'instaurà oficialment a la ciutat el 21 de juliol de 1844. De fet dels individus que consten com a comissionats, l'any 1845, Antonio Benito de Queraltó, Jaime Nadal, Joaquin Gomar, Ramon Minguell i José Castells,⁵⁸ tres ja foren l'any 1837 membres constituents de la comissió científica i artística, esmentada més amunt.

La primera activitat fou, com a les comissions de la resta de l'Estat, la d'adreçar als ajuntaments dels pobles de la província una mena

⁵⁷ En la mateixa carta s'indica que *sólo se han recibido 18 cuadros de algún mérito artístico, habiendo desaparecido todos los restantes por los saqueos de los facciosos en varios monasterios*. D'altra banda, en una relació anterior, de data 3 d'agost de 1842, elaborada per la comissió científica, s'en ressenyen 29 procedents de convents de la província, sense més aclariments respecte a la procedència, dels quals tan sols 4 es consignen com d'excel·lent mèrit artístic. Quant als restants, 4 es consideren de mèrit mitjà, 16 regulars i 5 sense cap valor. El principal problema que tingueren les comissions -científiques i provincials- fou la manca de pressupost. Això ja ens ho fa notar GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931) Op. Cit.*, pp. 30, i ho recullen MARTÍ-HENNENBERG, J., MARTÍNEZ, R.M., VALVERDE, M.C., *L'excursionisme a Lleida (1884-1936) Op. Cit., passim*. Si bé la llei preveia l'arrecplec de tots els objectes artístics procedents dels convents desamortitzats, no dotava convenientment ni mínima als responsables de la gestió d'aquest patrimoni de tal manera que un cop feta la recollida i selecció d'objectes in situ, s'havien de deixar allí a causa de la manca de recursos per assumir llur trasllat i transport vers un destí més segur. D'aquesta manera es dispersaren una bona quantitat d'objectes artístics, en teoria ja recuperats.

⁵⁸ ORDIERES DÍEZ, I., *Historia de la restauración monumental en España (1835-1936) Op. Cit.*, pp. 83. MACIÀ, M., RIBES, J.L., "La Seu Vella de Lleida o la dispersió del patrimoni" a *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, vol. VIII, Barcelona, 1995, pp. 46.

d'enquestes per tal d'esbrinar a efectes d'inventari els principals monuments arquitectònics i objectes d'art.

Aquesta prospecció no fou massa profitosa, segons es dedueix de la carta que tramet, amb data 9 de juny de 1845 el cap polític de la província i, alhora, president de la comissió provincial, Matías Belmar, al ministre de la Governació i president de la comissió central de monuments. De fet, en aquest document, el cap polític es queixa de l'escàs ressò de l'enquesta, que s'envià per segona vegada a les poblacions.

La manca de resultats en el terreny artístic la justifica el dit cap polític amb la gestió duta a terme pel que fa a la biblioteca, que ja tenia tots els volums col·locats i endegada llur classificació.⁵⁹

Podem afirmar, doncs, que l'activitat de la comissió científica i artística a la nostra ciutat fou nul·la en el tema de museus i patrimoni artístic, havent-se centrat gairebé exclusivament en la creació de la biblioteca.

⁵⁹ Vull reproduir un paràgraf d'aquesta carta perquè ens il·lustra força bé, a banda de la rendició de comptes a la comissió central, la interpretació de la situació econòmica i sociocultural del moment feta pel màxim dirigent polític de la ciutat: *Sin embargo, y a pesar de tantos obstáculos y dificultades que no se conocen en la Corte pero que se ven y tocan aquí, la provincia se ha vencido a sí misma, y a costa de sacrificios pecuniarios tanto más sensibles por la penuria y pobreza a que la han reducido las desgracias de la guerra, ha fundado y sostiene un Instituto de enseñanza con ocho cátedras, ha dotado decentemente a sus catedráticos, ha costeado el arreglo del local de la biblioteca, traslación de sus volúmenes y construcción de sus estantes y últimamente ha formado una sociedad económica gastando en todo ello sumas cuantiosas que seguramente no habrán hecho otras provincias que se hallan en mejor disposición que ésta.*

2.1.3.2.- La Comisión Provincial de Monumentos a Lleida i el Museo de Antigüedades

La comissió provincial de monuments de la ciutat manifestà força interès vers la consolidació d'un ens museístic a Lleida, tot seguint les directrius de la comissió central.

El 4 de desembre de 1857 es comunica a la comissió central que a l'edifici de l'Institut d'ensenyament, en l'espai que abans ocupava la capella, s'hi instal·larà el Museu Provincial. Aquesta iniciativa obeí a la promulgació de la llei Moyano, de 9 de setembre de 1857, ja esmentada, on es recomana també als governs provincials la creació d'un museu a cada ciutat.

L'import de les obres d'agençament del local, a més de les despeses de trasllat dels objectes artístics disseminats pels pobles de la província, ascendia, segons el pressupost de 28 de novembre de 1857, a 28.490 rals.⁶⁰

A partir de l'any 1866, es pot resseguir l'activitat de la comissió provincial a Lleida a través del llibre d'actes, organitzat en dos volums, inaugurant-se el primer el 7 de maig d'aquell any i fins el 30

⁶⁰ Arxiu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, secció Lleida, carpeta 49-2/2.

de juny de 1951. El segon volum abasta des del 26 juny de 1952 fins el 27 de gener de 1969.⁶¹

El que ens interessa, però, és la trajectòria del Museu Arqueològic Provincial, o Museo de Antigüedades, que l'any 1866 ja s'havia fundat.⁶²

Es nodrí principalment d'objectes de materials petris procedents majoritàriament de la Seu Vella, malgrat els nombrosos obstacles i entrebancs que trobaren els comissionats per accedir al recinte militar. No fou, però, l'estament militar l'únic escull per a les iniciatives recaptadores de la comissió. Per part de l'església lleidatana s'adoptà també una actitud de recel vers la gestió de la comissió. Arran de la reial ordre de 10 d'abril de 1866, s'impedia al clergat de disposar dels objectes artístics o arqueològics existents o

⁶¹ Institut d'Estudis Ilerdencs, Servei d'Arxiu i Llegats, Actes CPMHA. Vull esmentar el treball de doctorat inèdit de BURREL, M., "La Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Lleida: un intento de salvaguarda de materiales artísticos", curs 1998-99, Universitat Autònoma de Barcelona. També MACIÀ, M., "Notes per a la història dels fragments artístics de Lleida. La tapa sepulcral de Domènec II de Montsuar" a *Manuel de Montsuar, degà de Lleida i president de la Generalitat de Catalunya*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1993, pp. 143-148 i MACIÀ, M., RIBES, J.L., "La Seu Vella de Lleida o la dispersió del patrimoni" a *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, vol. VIII, Barcelona, 1995, pp. 41-56 i, per descomptat, els valuosos treballs, que recullen la bibliografia anterior sobre el tema, de GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931) Op. Cit.*, i ORDIERES DÍEZ, I., *Historia de la restauración monumental en España (1835-1936) Op. Cit.*. Voldria fer notar, però, que, en analitzar l'activitat de la comissió a Lleida, sempre s'ha donat per suposat que abans del 1866, llur activitat fou discontinua i força escadussera. He de dir que no es ben bé així, i ho atesta el que fins ara s'ha explicat. Els investigadors que han abordat el tema s'han centrat, bàsicament en el llibre d'actes de la comissió que tal i com hem esmentat, s'endega l'any 1866. Aquesta data no ens indica l'inici d'una activitat més o menys continuada sino la oficialització, diguem-ho així, arran del reglament de 24 de novembre de 1865, que aprovà la reorganització de les comissions provincials, de l'activitat que ja es duia a terme.

⁶² No he pogut escatir la data exacta de fundació, ni el document o reial ordre que ho atesti, però sembla que fou el 1864. De tota manera, l'acta primera del llibre de la comissió atesta la seva existència activa en referenciar-s'hi l'ingrés de dos baixrelleus.

descoberts a les esglésies sense coneixement previ de les comissions provincials o bé de les acadèmies de belles arts.⁶³ A Lleida, la comissió demanà al bisbe, l'any 1879, que tots els objectes artístics de les parròquies passessin al Museu d'Antiguitats. Tot i així, les negatives a la cessió d'objectes artístics per part del capítol catedral a les sol·licituds de la comissió foren nombroses.⁶⁴

Quan el bisbe Meseguer fundà el Museu Diocesà, l'any 1893, a banda de totes les raons que més endavant s'exposaran, n'hem d'afegir, una altra, ben lògica, que ja he apuntat en altres ocasions:⁶⁵ posar fre a la usurpació, segons paraules del mateix bisbe,⁶⁶ per part de les comissions, de les despulles artístiques de l'església.

El museu d'Antiguitats, tal i com hem dit, s'instal·là a l'edifici del Roser, antic convent dels dominics i seu de l'Institut i de la Normal. A partir de l'any 1917 i fins immediatament després de la guerra civil, compartí destí amb el Museu d'Art de Lleida, creat el 1915 i inaugurat dos anys després. Els fons s'instal·laren a l'antic mercat de Sant Lluís, un edifici de pretensiosa façana clàssica però de precàries instal·lacions, totalment desestimable des del punt de vista museològic. A partir de l'any 1934, el Museu, que des del 1925 s'anomenava Museu Jaume Morera, per les donacions d'obra,

⁶³ ORDIERES DÍEZ, I., *Historia de la restauración monumental en España (1835-1936) Op. Cit.*, pp. 54.

⁶⁴ MACIÀ, M., RIBES, J.L., "La Seu Vella de Lleida o la dispersió del patrimoni" a *Lambard Op. Cit.*, pp. 48-49 en citen alguns exemples. La situació durant bastants anys fou com una mena d'estira i aflixa per mantenir o aconseguir les restes del naufragi patrimonial.

⁶⁵ BERLABÉ, C., "La Arqueología Sagrada y el Museo Diocesano de Lleida" a *Actas del X Congreso del CEHA. Los clasicismos en el Arte Español*, Madrid, U.N.E.D., 1994, pp. 403-406; BERLABÉ, C., "El Museu Diocesà de Lleida: una història retrospectiva" a *Urx. Revista cultural de l'Urgell*, núm. 8 [Tàrraga], 1995, pp. 93-99.

⁶⁶ Document 3, Vol. II, pp. 12-16.

pròpia i d'altres pintors, que féu aquest pintor⁶⁷ en vida i la vídua en finir aquell, s'ubicà a l'antic hospital de Santa Maria. Els fons, a banda de l'obra d'en Morera i del Museu Arqueològic o d'Antiguitats, l'integraven obres procedents de pintors pensionats per la Diputació així com dipòsits del Museu del Prado.⁶⁸

Després de la guerra civil les dues col·leccions, del Museu Arqueològic i del Museu d'Art o Morera seguiren destins diferents. El Museu Morera s'ubicà primerament a l'antic hospital de Santa Maria passant anys després a l'edifici del Roser, seu primera del Museu d'Antiguitats. La col·lecció del Museu Arqueològic, formada bàsicament per materials lapidaris medievals (segons l'antic nomenclàtor, es consideraven arqueològics *todos los pertenecientes a antigüedad, tiempos medios y renacimiento* a tenor del Reial Decret de 20 de març de 1867 de creació del Museo Arqueológico Nacional) ja no encaixava amb les noves orientacions museístiques pel que fa l'arqueologia. Atès que la majoria d'aquests materials petris procedien de la Seu Vella, es decidí traslladar-los-hi novament, bàsicament aquells que es consideraren susceptibles de

⁶⁷ AA.DD., *Jaume Morera i Galícia 1854-1927*, Lleida, Museu d'Art Jaume Morera, 1999.

⁶⁸ LARA PEINADO, F., *Historia del Museo Arqueológico de Lleida*, Lleida, Imprenta-Escuela Provincial, 1970. PORTA I VICENTE, E., NAVARRO I GUITART, J., *Història del Museu Morera 1915-1990*, Ajuntament de Lleida, col. la Banqueta, Núm. 13, 1990, dels mateixos autors, *Catàleg del Museu Morera*, Lleida, Museu Morera 1991. Vegeu també Cayetano BARRAQUER Y ROVIRALTA, C., *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915, vol. II, pp. 665-666., Barraquer, que visità Lleida el 20 de juny de 1898, descriu: *Hoy el templo está en su altura dividido por un techo a la del coro. En el piso bajo, en la nave, hay la clase de dibujo; en el crucero y capilla del Rosario, la de Gimnasia; y en el ábside, el pequeño museo. Sobre el indicado techo, en la nave, habitaciones o dependencias; en el crucero, bajo la hermosa cúpula o media naranja, la sala de actos literarios, y en el ábside la secretaría [...]*

ser reintegrats al lloc d'origen amb motiu de la restauració del monument.

D'altra banda, l'any 1942, amb la creació de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, amb seu a l'Antic Hospital de Santa Maria, s'endegà novament, sota el patrocini de la Diputació de Lleida, la reinstal·lació del Museu Arqueològic, amb objectes procedents del món antic. El Museu s'inaugurà el 6 de maig de 1954.⁶⁹

2.1.3.3.- Museu Arqueològic, Seu Vella, Museu Diocesà

Abans hem vist com algunes de les obres artístiques que sortiren de la Seu Vella al llarg del segle XVIII o potser abans, revertiren al Museu Diocesà. Doncs això mateix s'esdevé amb una part del fons de l'antic Museu Arqueològic; el material lapidari de la Seu Vella romangué allí durant un temps i, tot i que alguns objectes foren reintegrats –bàsicament làpides i sepulcres-, el Museu Diocesà, avui Museu de Lleida: diocesà i comarcal, engrossà la seva col·lecció artística amb objectes rellevants.⁷⁰ I no tan sols hi ingressaren part

⁶⁹ LARA PEINADO, F., *Historia del Museo Arqueológico de Lleida*, Lleida, Imprenta-Escuela Provincial, 1970, pp. 10.

⁷⁰ Vegeu TARRAGÓ PLEYAN, J. A., "Esculturas y Pinturas de la Seo antigua en Museos y colecciones" a *Ciudad* "Número extraordinario dedicado a la Catedral Antigua de Lérida" (maig 1956), pp. 70-71, on es dóna referència d'alguns d'aquests objectes. També TARRAGONA, J., "El Museu Diocesà i la Seu Vella" a *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Pagès editors, Lleida, 1991, pp. 19-20.

dels materials procedents de la Seu Vella,⁷¹ sinó els de l'antiga església de Sant Joan i el retaule de Pedra dedicat a Sant Pere, procedent de la localitat de Corbins. Alguns objectes ingressaren al Museu Diocesà immediatament després de la contesa, d'altres ho feren abans de l'any 1970, per ser instal·lats en el "museu de pedra", que conformava bona part de la col·lecció lapidària del Diocesà quan aquesta s'instal·là a l'església romànica de Sant Martí, tal com veurem més endavant.⁷² Finalment, d'altres ingressaren durant la darrera dècada del segle XX, catalogant-se a finals de 1993 amb motiu de l'exposició *Pulchra*, commemorativa del centenari del Museu.⁷³

D'antuvi són conegudes algunes de les obres que integraren els fons del Museu Arqueològic procedents de la Seu Vella, tals com el grup escultòric anomenat de l'Anunciata, que flanquejava la porta homònima de la Seu⁷⁴, també el grup escultòric de la crucifixió i el davallament procedent del retaule major⁷⁵, el fragment de retaule de Santa Anna procedent del retaule de la sagristia⁷⁶, els relleus de Sant Marc i sant Lluç, vestigis de l'antiga trona, o la Mare de Déu dels Fillols⁷⁷, a la que li he pogut localitzar, entre els fons diocesans, el dosser que l'aixoplugava possiblement a la porta de Seu i amb

⁷¹ Una bona part, però, restà in situ, sobretot les làpides i sepulcres.

⁷² TARRAGONA, J., Museo Diocesano de Escultura en Piedra. Iglesia de San Martín de Lérida, Lleida, Museo Diocesano, 1972.

⁷³ AA.DD. *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg exposició Pulchra Op. Cit.*

⁷⁴ Núm. inv. 555 i 556; núm. catàleg Pulchra 37.

⁷⁵ Núm. inv. 541 i 542, núm. catàleg Pulchra 306.

⁷⁶ Núm. inv. 1496, núm. catàleg Pulchra 307.

⁷⁷ Núm. inv. 602, núm. catàleg Pulchra 223.

seguretat al Museu Arqueològic.⁷⁸ També hem localitzat entre els fons diocesans un dels escuts de la família Sescomes, concretament el de la banda esquerra, que flanquejaven la porta de la capella de Jesús.⁷⁹

Quant a les obres procedents d'altres monuments, cal esmentar les mènsules procedents de l'antiga església de Sant Joan, enderrocada apressadament el 1869. Al catàleg del Museu (a partir d'ara catàleg Pulchra) se'n cataloguen i adscriuen cinc com a procedents de l'antiga església de Sant Joan⁸⁰ i el catàleg del Museu Arqueològic en catalogà sis.⁸¹ Producte de la recerca que he dut a terme he localitzat la sisena mènsula.⁸²

Són coneguts també els capitells procedents de la mateixa església de Sant Joan. Al catàleg del Museu Arqueològic en consten vuit, mentre que al catàleg Pulchra en consten tres. Cal advertir que en els primers moments de la fundació del Museu Diocesà ja ingressaren com a mínim dos capitells procedents de l'església de Sant Joan, que es recullen en volum II d'aquest treball.⁸³ De tota

⁷⁸ Núm. inv. 634, núm. catàleg Pulchra 359.

⁷⁹ Núm. inv. 490, núm. catàleg Pulchra 362. BERGOS, Joan, *La Catedral Vella de Lleida*, Barcelona, Barcino, 1928, pp. 268, esmenta que l'escut es despreguà i que es troba al "Museu Morera". Allí es catalogà amb el núm. 13.

⁸⁰ Núm. inv. 457, núm. catàleg Pulchra 44; núm. inv. 564, núm. catàleg Pulchra 45; núm. inv. 570, núm. catàleg Pulchra 45; núm. inv. 571, núm. catàleg Pulchra 47; núm. inv. 565, núm. catàleg Pulchra 48.

⁸¹ De la núm. 69 a la 74. *Museu d'Art de Lleida. Index provisional per a la formació d'un catàleg d'obres*, Lleida, Arts Gràfiques Sol & Benet, sense data, però en tot cas anterior al 1925 atès que aquell any el dit museu canvià de nom.

⁸² Es tracta de la núm. inv. 515, núm. catàleg Pulchra 42, on es considera procedent de la Seu Vella. He pogut documentar l'adscripció mercès a una fotografia de l'arxiu Mas, feta al Museu Provincial l'any 1922, núm. clixé 37955-C.

⁸³ Núm. inv. Antic 2, fitxa 2; núm. inv. antic 3, fitxa 3.

manera, he localitzat també un quart capitell procedent del Museu Arqueològic.⁸⁴

Es consigna també al catàleg del Museu Arqueològic una imatge recollida a la capella Montcada que també he identificat entre els fons del Museu Diocesà.⁸⁵

Amb motiu de la restauració i equipament del conjunt monumental de la Seu Vella es redactà l'any 1993 el corresponent pla director.⁸⁶ En el document es plantejaren diferents propostes d'intervenció, una de les quals consistí en enfatitzar el seu caràcter de monument-museu, tot proposant la ubicació de l'equivalent al Museu de l'Obra de la catedral, per a la qual cosa es va preveure l'habilitació d'un espai expositiu on s'haurien d'ubicar alguns dels objectes artístics més rellevants, la majoria dels quals formen part dels fons del Museu de Lleida.⁸⁷

Darrerament, a la Seu Vella s'ha recuperat i ha esdevingut espai visitable el conjunt d'edificis conegut com La Canonja, l'espai que ocupaven les dependències dels capitulars, així com les restes de la capella de Santa Maria l'Antiga, la Pia Almoïna, la sala Capitular, l'Arxiu, la Degania i la Casa de la Volta.

⁸⁴ Es tracta del núm. inv. 586, catàleg Pulchra 68. La localització l'he fer mitjançant una postal antiga del Museu Arqueològic.

⁸⁵ Núm. inv. 550, catàleg Pulchra 231. També s'ha pogut localitzar mercès a una postal antiga del Museu Arqueològic.

⁸⁶ AA.DD. *Generalitat de Catalunya. Servei de Patrimoni Arquitectònic*

⁸⁷ Per a la proposta d'instal·lar el museu de la Seu Vella vegeu SIERRA, A., "Museu de l'obra o el monument com a museu en si mateix. Una proposta per a la Seu Vella de Lleida" a *Conservació del patrimoni monumental en la perspectiva del tercer mil·lenni. Actes*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1999, pp. 207-230.

Però encara hi havia a la ciutat un altre petit museu instal·lat a l'absis principal i la sagristia de la Seu Vella, amb materials recuperats durant les primeres intervencions en el monument, a càrrec del comandant d'enginyers Josep Oriol Combelles, l'any 1925. Aquests materials es traslladaren al Museu Arqueològic l'any 1933, prèvia petició la comissió de monuments.⁸⁸ En efecte, el 26 de gener de 1933 la comissió de monuments de Lleida, amb Manuel Herrera en qualitat de president i amb motiu del trasllat a la Seu Vella de les tropes de cavalleria que estaven a la caserna de la Panera, acorden sol·licitar al comandant militar de la plaça els objectes reunits a l'absis de la catedral per ingressar-los al Museu Arqueològic. En la reunió de 3 d'abril de mateix any es comunica als assistents que per part de l'estament militar no hi ha cap inconvenient per al trasllat, havent-se consumat la cessió el 3 de maig, segons s'indica en l'acta de la reunió.⁸⁹ Alguns dels objectes que conformaven aquest petit museu revertiren, com en el cas del material lapidari dipositat a la Seu Vella, comentat anteriorment, al Museu Diocesà, atès que es trobaven entre el material petri que, procedent del Museu Arqueològic, es diposità a la Seu Vella. Els objectes que hem pogut identificar com procedents d'aquella petita col·lecció són un cap de mènsula trobat en reparar les muralles,⁹⁰ un escut amb una àliga,⁹¹ un capitell d'angle,⁹² un petit capitell de planta octogonal,⁹³ un cap de Crist a tall d'ecce homo.^{94 95}

⁸⁸ Vegeu COMBELLES BERGÓS, J., "Apuntes sobre la antiga Seo leridana", *Ilerda*, núm. 50, 1979, pp. 125-129. MACIÀ, M., RIBES, J.L., "La Seu Vella de Lleida o la dispersió del patrimoni" a *Lambard*, pp. 53.

⁸⁹ Institut d'Estudis Ilerdencs. Servei d'Arxiu i Llegats. Actes CPMHA, vol. I.

⁹⁰ Núm. Inventari MLDC 477, núm. catàleg Pulchra 49

⁹¹ Núm. Inventari MLDC 507, núm. catàleg Pulchra 363

⁹² Núm. Inventari MLDC 576, núm. catàleg Pulchra 60

2.2.- El Museu Diocesà de Lleida o Museu del Seminari

2.2.1.- Trets biogràfics, formació i ideari del bisbe Meseguer

El bisbe Josep Meseguer i Costa, nascut a Vallibona (País Valencià) el 9 de novembre de 1843, fou un clar exemple de formació intel·lectual i vocació pastoral. Estudià a Barcelona al costat del seu oncle, el bisbe Josep Domènec Costa i Borràs, que ocupà també la mitra de Lleida (1848-1850); sembla que durant l'estada d'aquest bisbe a Lleida, el jove Meseguer també hi residí, juntament amb la seua mare. Posteriorment, cursà estudis a Tarragona, Tortosa i València i es doctorà en Teologia i Cànon al seminari valencià. Durant els anys 1860 a 1868 fou catedràtic, successivament, als seminaris de Tortosa i Tarragona. El 1868 fou nomenat secretari de cambra del bisbe d'Oviedo, Benito Sanz y Forés i el 9 de març de 1874 es llicencià en Dret Civil i Canònic a la Universitat d'aquesta

⁹³ Núm. Inventari MLDC 467, núm. catàleg Pulchra 71

⁹⁴ Núm. Inventari MLDC 609, núm. catàleg Pulchra 546

⁹⁵ He pogut identificar la majoria d'aquests objectes mercès a un article de l'any 1960 on apareix la relació i el núm. de catàleg de tots els objectes que s'aplegaren a l'absis i sagristia de l'edifici: TARRAGÓ PLEYAN, J. A., "Materiales para restauración de la Seo Antigua" a *llerda*, núm. XXIV, 1960, pp. 137-150. En consultar les fotografies de l'arxiu Mas, hem vaig adonar que en algunes encara era visible aquell núm. de catàleg. Encara se'n podrien afegir d'altres d'objectes, tot i que amb certs dubtes, atesa l'escadussera descripció que ens facilita la llista de Combelles; entre ells, un fragment de la part inferior d'una figura (Núm. Inventari 1678, núm. catàleg Pulchra 271) i un escut amb decoració de flor de lis (Núm. inventari 513, núm. catàleg Pulchra 276). Resten encara per esmentar els fragments del calvari procedents de l'arqueria central de l'ala de ponent del claustre de la Seu (Núm. inv. 1530, núm. catàleg Pulchra 276), d'antuvi coneguts i identificats com a procedents d'aquella intervenció. Vegeu també BERLABÉ, C., "Seu Vella, patrimoni artístic, dispersió, museus, la memòria d'un monument", *Op. Cit.*, 339-340.

capital. Assolí la canongia de la catedral d'Oviedo el 24 de juny de 1875. Traslladat Sanz y Forés des d'Oviedo a la seu de Valladolid, l'any 1881, Meseguer fou immediatament nomenat secretari de cambra i govern del nou arquebisbe, canonge de la catedral de Valladolid i, el novembre d'aquell mateix any, arxipreste. Més endavant se li atorgà la dignitat de degà. L'any 1889 li arribà el nomenament com a bisbe de Lleida. La consagració tingué lloc a Valladolid, el 10 de març de 1890, oficiada pel mateix Benito Sanz y Forés, aleshores arquebisbe de Sevilla. A Lleida, la presa de possessió del càrrec es féu per procurador el 15 d'abril de 1890 i quatre dies després entrà solemnement a la ciutat per ocupar de facto la mitra. El 1905 rebé el nomenament d'arquebisbe de Granada, dignitat que ocupà fins la seua mort, l'any 1920⁹⁶ Va ser senador durant la legislatura 1899-1900, per l'arquebisbat de Tarragona i del 1905 al 1907, senador per dret propi.

Després d'aquesta breu però densa biografia, en la que tant sols hem destacat aspectes puntuals, cal advertir que la trajectòria del nostre bisbe està estretament lligada a la persona d'aquell que va ser el seu mentor: el cardenal Benito Sanz y Fores.⁹⁷ En efecte, aquest il·lustre valencià, condecorat amb les creus d'Isabel la Catòlica i Carles III, nat a Gandia el 21 de març de 1828 fou, de ben

⁹⁶ *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, abril 1890, núm 588, pp. 430-431.,pp. 168.

⁹⁷ Per a la biografia d'aquest personatge, vegeu ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano*, Valladolid, Tipografía y Casa editorial Cuesta, 1904, pp. 443-463. Reproduïm un paràgraf de la pàgina 448, on es fa esment dels forts lligams que unien ambdós eclesiàstics : *Gracias a la exquisita amabilidad del actual Excelentísimo Sr. Obispo de Lérida Dr. José Meseguer y Costa, antiguo Secretario de cámara y, como tal, compañero inseparable y admirador entusiasta del Sr. Sanz y Forés, podemos dar algunos datos auténticos de su laboriosísima vida [...]*

aviat, i fins la seva mort, el valedor del bisbe Meseguer.⁹⁸ Apassionat per l'arquitectura, Sanz y Forés restaurà nombroses esglésies i promogué la construcció de la basílica de Covadonga⁹⁹, fet que cal encabir dins el context de les nombroses manifestacions de caire religiós i nacionalista que proliferaren durant el període de la Restauració. En efecte, l'erecció del nou santuari, d'estil neoromànic, baix els auspicis de l'arquitecte alemany Robert Frassinelli i posteriorment del valencià Frederic Aparici i Soriano fou una de les expressions més significatives d'aquesta apoteosi patriòtica i religiosa.¹⁰⁰

⁹⁸ Benito Sanz y Forés cursà estudis de filosofia, dret, teologia i canons, adquirint, endemés, una notable preparació en història, arqueologia, matemàtiques, arquitectura, oratòria i sagrada escriptura. Després d'ocupar càrrecs d'importància a València i Tortosa, fou nomenat auditor de la Rota, bisbe d'Oviedo (1868-1881), nomenat per la reina Isabel II abans de la revolució, secretari de l'episcopat espanyol al concili Vaticà I (1869), on féu un destacat paper, malgrat la seva joventut, arquebisbe de Valladolid (1882-1889), arquebisbe de Sevilla (1889-1892) i des de l'any 1893 i fins el 1895,-què li arribà la mort a Madrid- assolí la dignitat cardenalícia a la mateixa metropolitana de Sevilla. D'aquest darrer esdeveniment se'n fa ressò el *Diario de Lérida* de 21 de gener de 1893 en un escrit intítulat "El Cardenal Sanz y Forés" (pp. 1-2). Fou un home de reconeguda vàlua intel·lectual i protagonista destacat de l'església espanyola després de la Restauració. Mentre ocupà la mitra d'Oviedo, organitzà un seminari menor al monestir de Valdedios i impulsà l'organització i el prestigi del Seminari Conciliar d'Oviedo, al temps que endegà la reorganització parroquial de la diòcesi, iniciatives que també dugué a terme a Valladolid. Mostrà des de sempre una singular competència en matèries litúrgiques i destacà pels seus nombrosos escrits i pastorals. Imposà al seminari de Valladolid les assignatures d'Arqueologia, Patrologia, Oratòria Sagrada, Litúrgia, Teologia pastoral i Teologia mística, assignatures que ell mateix impartí, atesa l'absència de personal qualificat. ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano Op. Cit.*, pp. 443-463.

⁹⁹ De fet, en visitar la col·legiata, la primera obra que endegà en el conjunt de Covadonga fou la restauració de la capella situada a la cova, que fou consagrada el 9 de setembre de 1874. Aquell dia, amb motiu del sermó inaugural, manifestà la intenció de construir un temple més sumptuós que el de l'antiga col·legiata, del qual posà la primera pedra l'11 de novembre de 1877. Vegeu ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano Op. Cit.*, pp. 453 i CANELLA y SECADES, F., *De Covadonga*, Madrid, Establecimiento tipográfico de Jaime Ratés, 1918, pp. 40-41.

¹⁰⁰ Hom pot consultar, entre altres, ARTOLA, M. et alii, *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia*

Dins d'aquest context ideològic de caire restauracionista, tingué a Catalunya connotacions semblants la restauració del monestir de Ripoll, impulsada pel bisbe de Vic Josep Morgades.¹⁰¹

No fou, però Covadonga l'única obra que promogué Benito Sanz; a Valladolid féu construir la torre de la catedral i endegà la construcció del nou seminari.¹⁰² També feu bastir el convent de les Saleses i les esglésies de l'Ensenyança i del Cor de Jesús.¹⁰³ A Sevilla, endegà la reconstrucció del cimbori de la catedral. És cabdal, doncs, fixar la nostra atenció en la trajectòria eclesiàstica, política i social de Benito Sanz y Forés per comprendre i contextualitzar correctament les línies d'actuació del bisbe Meseguer al capdavant de la diòcesi de Lleida, producte, en definitiva, de la seua formació al llarg de vint-i-dos anys al costat d'aquell il·lustre prelat. Si tenim en compte que el nostre bisbe participà activament en les empreses de Sanz y Forés, tals com les reestructuracions diocesanes, la reconstrucció de Covadonga o les obres de la catedral i seminari de Valladolid, no ens

sobre *Historia Contemporánea de España*, dirigit per M. Tuñón de Lara, Madrid, Siglo XXI, 1985, pp. 94-95.

¹⁰¹ Vegeu al respecte VILÀ, F., "Textes antihistoricistes en el debat arquitectònic de la Catalunya del darrer quart del segle XIX" a *Actas V Congreso Español de Historia del Arte*, II, Barcelona, Ediciones Marzo 80-Manuel Company editors, 1986, pp. 103-104; ADELL, J.A., "Santa Maria de Ripoll" a *Catalunya Romànica. El Ripollès*, vol. X, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, pp.206-232; el capítol "El simbolisme nacionalista en la restauració de monuments: l'exemple de Ripoll" de GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931) Op. Cit.*, pp. 101-139; el capítol "La restauració del monestir de Ripoll" de FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània Op. Cit.*, pp. 399-463. GONZÁLEZ-VARAS IBÁÑEZ, I., "La reconstrucción del Santa María de Ripoll por Martín Sureda i Elías Rogent (1880-1893). Historiografía e ideología en la afirmación del primer románico catalán como estilo nacional" a *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie VII, H.^a del Arte, t. 9, 1996, pp. 249-296.

¹⁰² ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano Op. Cit.*, pp.458; AA.DD., *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, IV, Madrid, Instituto Enrique Florez, 1975, pp. 2382.

¹⁰³ ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano Op. Cit.*, pp. 458.

ha de sorprendre que l'any 1893, tres després d'ocupar la mitra, hagués aconseguit, tot i seguint un nou pla de demarcacions parroquials, la restitució i restauració de la història parròquia de Sant Martí¹⁰⁴ -restauració que comportà també la substitució de gairebé totes les columnes de l'absis, ingressant després al Museu Diocesà alguns dels capitells substituïts- I que el mateix any 1893 endegués la construcció del nou seminari, fundant així mateix el Museu Diocesà o Museo del Seminario, tal i com el mateix bisbe l'anomenava, fundació que tingué lloc en solemne acte el 8 de març de 1893.¹⁰⁵

Cal afegir, però, que l'estreta relació entre Sanz y Forés i Meseguer continuà malgrat que l'any 1889 ambdós reberen destins diferents: Sevilla pel primer i Lleida per al segon. El més d'octubre de 1895, ja propera l'hora de la mort de l'aleshores cardenal, el bisbe Meseguer viatjà per darrer cop al seu costat, segons recullen les Actes Capitulars de 31 d'octubre de 1895. La mort del cardenal esdevingué l'1 de novembre a Madrid.¹⁰⁶ L'1 de desembre del mateix any les

¹⁰⁴ La notícia apareix recollida a *Diario de Lérida*, dies 29 de gener de 1893, pp. 1-3; 31 de gener de 1893, pp. 1-2; 1 de febrer de 1893, pp. 1-3; 2 de febrer de 1893, pp. 1-3. També a *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], 26 junio 1893, t.III, núm.12, pp.231-232.

¹⁰⁵ *Boletín*, Op. cit, 15 de març de 1893, t. III, núm. 6, pp. 137-143; ibid 7 de novembre de 1894, t. IV, pp. 429-438.

¹⁰⁶ *Hallándose en Madrid, como ya hemos indicado, y al salir de dirigir una plática a las Religiosas Salesas, el día 30 de Octubre de 1895, sintiéndose repentinamente enfermo de un ataque apoplético, falleciendo el día 1 de noviembre a las tres de la tarde, después de recibir los Santos Sacramentos, en el Colegio de Carmelitas de la Caridad situado en la plaza de San Francisco el Grande, donde se hallaba hospedado, asistiéndole los Obispos de Astorga y de Lérida y sus familiares.* Fou embalsamat i exposat el cos durant dos dies, després dels quals fou traslladat a Sevilla i acomiadat amb honors de capità general amb comandament de plaça. El dol fou presidit pel Nunci de Sa Santedat, pel Duc de Medina-Sidònia en representació de Sa Majestat la reina regent, pels Ministres de Gràcia i Justícia, Guerra i Hisenda, pels bisbes de Lleida, Astorga, Osmà, Canàries i Sió i per comissionats dels capítols de Sevilla, Valladolid i Oviedo i de l'Ajuntament de Gandia. El dia 4 de novembre arribà el cos a Sevilla acompanyat

Actes Capitulars recullen també la voluntat del bisbe de fer-se càrrec de les despeses originades a Lleida amb motiu de les honres fúnebres del cardenal.

Foren nombroses les publicacions del bisbe al llarg del seu cursus honorum. Cal esmentar les de caire científic, tal com una dissertació llatina amb motiu de l'erecció de la catedral d'Oviedo en basílica o altres per fomentar la devoció, com les dedicades a sant Lluís Gonçaga, Covadonga, la Immaculada (*Mística Azucena dedicada a la Immaculada Concepción, El primer quinquagenario de la definición dogmática de la Immaculada*), sant Tomàs d'Aquí (*Milicia Angélica y Novena en honor de Sto. Tomás de Aquino*), l'Eucaristia (Espanya ante la Eucaristía), el sagrat cor de Jesús (*Frutos de la consagración al S. Corazón de Jesús*), el rosari (*Influencia del Rosario en la sociedad*), les de caire doctrinal (*Catecismo de la Doctrina Cristiana, Doctrina sobre la Iglesia, Ezequiel o la fortaleza de Dios, La palabra de Dios*) o aquelles que feren referència a determinats aspectes polítics i socials (*Reflexiones sobre la democracia, Regeneracion social por el buen uso del tiempo*).

Durant el seu pontificat al capdavant de la diòcesi de Lleida, adreçà als fidels quaranta tres cartes pastorals entre les quals cal esmentar, pel seu contingut crític, la de 1891, on analitza la situació dels obrers -*Estado actual de los obreros*- i la de 1892, on condemna l'escola laica de la ciutat -*Condenación de la escuela laica de esta capital*.

També foren nombroses les exhortacions dirigides als fidels per a fer rogatives i donatius amb motiu de la lluita que mantenia l'estat espanyol per tal de conservar les colònies de Cuba, Filipines i

pels bisbes de Lleida i Canàries. ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano Op. Cit.*, pp. 461-462.

Puerto Rico. La circular que el bisbe féu publicar a l'objecte de recaptar donatius per eixugar les despeses de guerra, el 23 d'abril de 1898, n'és un bon exemple.¹⁰⁷ Tots els sentiments nacionalistes d'identitat i unitat es dirigeixen vers Espanya, la “mare pàtria”, producte de la seva formació restauracionista al costat del cardenal Sanz y Forés -tot al contrari que el seu contemporani, el bisbe Morgades de Vic, sobre el qual retornarem després, qui connectà oportunament amb el corrent de recuperació de valors i identitat catalans. Aquests sentiments traspuen en els seus escrits i esdevenen estandard i bandera per a la defensa aferrissada d'un espanyolisme imperialista que perdia irremissiblement el seu protagonisme en la configuració política internacional.¹⁰⁸

¹⁰⁷ [...] *La diócesis de Lérida que tantas pruebas ha dado de saber apreciar sus más caros intereses, una vez más se mostrará grande y generosa, dando público testimonio de que hallan eco en su corazón los males de la patria* i també

[...] se trata de socorrer a la Madre Patria, en las graves circunstancias que nos ha creado la perfidia de los Estados Unidos, que atropellando los más rudimentarios principios de derecho internacional [...]. Circular recomendando la subscripción Nacional para aumentar la escuadra y atender a los gastos de la guerra. Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida, 28 abril 1898, núm. 13, pp. 201.

El papa Lleó XIII mostrà també un fort antiamericanisme què es palesa en la carta *Testem Benevolentiae* de 1899.

¹⁰⁸ Calia apel·lar als valors de la fe catòlica, amb trets propers al fonamentalisme, per justificar actituds polítiques, tal com ho expressa en les paraules adreçades als fidels el 15 de maig de 1898 amb el títol *Por la Patria*:

[...] Por esto no reparamos en confirmar lo que en otro documento estampamos, a saber, que el pueblo español tenía grandes designios en la historia del catolicismo o también No vacilamos en asegurar que España está en el mundo como una fragante azucena por la pureza de su fe, en medio de las punzantes espinas de las demás naciones incrédulas o apóstatas, que es lo que más abunda

afegint:

[...] Los que trabajan a sabiendas en esta conspiración contra el españolismo hacen causa del diablo, y por lo tanto son enemigos de Dios.

Por la Patria, paraules dirigides als fidels el 15 de maig de 1898, *Boletín, Op. cit.*, 18 de maig de 1898, n. 15, pp. 215.

Meseguer palesa en els seus escrits i plàtiques l'associació entre l'espanyolisme i el catolicisme, com una mena de tàndem indissoluble que recupera l'esperit de croada i compromet al fidel en empreses polítiques que hom intenta justificar a través de la fe.¹⁰⁹

De tota manera, el prelat interpretà la pàtria com un bé simbòlic que transcendeix les institucions polítiques i que aplega una sèrie de valors, entre ells el de la religió, valors que, d'altra banda, no identifica en cap cas amb l'estat, al que fins i tot acusa d'ens opressor i gasiu.¹¹⁰

Cal esmentar, com a exemple de la política tradicionalista que aplicà i per la que sempre advocà, la seua preocupació per a la restitució i foment del culte a través de les confraries, com les del Sant Drap, o la Guàrdia d'Honor del Sagrat Cor.¹¹¹

¹⁰⁹ [...] *Esta si que es una conducta verdaderamente española, es decir católica [...] Por la Patria (II)*, paraules dirigides als fidels el 6 de juny de 1898, *Boletín, Op. cit.*, n. 18, pp. 253.

¹¹⁰ segons es desprèn de la carta pastoral que adreça als fidels l'11 d'abril de 1905, amb motiu de la seva presentació per a ocupar l'arquebisbat de Granada:

[...] *En medio de las estrecheces y penurias económicas motivadas por las circunstancias nada favorables, en que el Estado absorbente tiene a la Iglesia en nuestra amada Patria [...]. Carta pastoral que el Ilmo, Sr. Dr. D. Jose Meseguer y Costa obispo de Lérida dirige al clero y fieles de la diócesis anunciándoles su presentación para el Arzobispado de Granada*, Lleida, Ramon Farré impresor, 1905, pp. 10.

¹¹¹ La confraria del Sagrat Cor fou fundada a Lleida l'any 1883, a l'hospital de Santa Maria, depenent de la Madrid. A Lleida actuaven de directors diocesà i particular mossèn Lluís Borràs i mossèn Miquel Novell, respectivament, els quals elevaren els estatus al bisbe Meseguer, qui procedí a la seva aprovació. En la carta de resposta, de 6 de juny de 1898 el bisbe fa palesa una de les seues prioritats al capdavant de la diòcesi: fomentar la devoció dels fidels. El mateix podem dir de la Confraria de Santa Maria l'Antiga, de Sant Salvador i del Sant Drap, antiga institució relacionada des de l'any 1416 amb la relíquia del Sant Drap o volquer del Nen Jesús, que la seu de Lleida posseï des de l'any 1297 fins el 1935 i que fou restituïda al culte pel bisbe Meseguer l'any 1897. Vegeu al respecte la carta pastoral *Armonías de Belén*, Imprenta Librería y Encuadernaciones de José Pla, 1897. El bisbe es preocupà de documentar-se sobre la relíquia del Sant

Endemés, quan s'acomiadà dels lleidatans, en la carta pastoral d'11 d'abril de 1905, amb motiu de la seva presentació per ocupar l'arquebisbat de Granada, el bisbe Meseguer, a més de fer una valoració de la tasca duta a terme durant el seu pontificat, tot indicant de forma succinta els trets més assenyats de la seva prelatura i d'oferir certes recomanacions als feligresos, evidencia els que són, al seu criteri, els poders fàctics de la societat: les autoritats, els rics i els mestres.¹¹²

Drap i encarrega la recerca de la història de la dita relíquia i de la confraria, per a la qual cosa el prevere Antoni Murillo consultà els arxius de la dita institució. Instituí també el via crucis del dimecres de centra que sortia a les 3 de la tarda de l'església de Sant Joan fins a la catedral amb la intenció de paliar els pecats comesos els dies de Carnestoltes i erradicar el costum existent a la ciutat de Lleida de tancar les botigues aquest dia i anar a berenar al camp. Fundà també les escoles nocturnes a les que acudien eclesiàstics i seglar per instruir en la doctrina cristiana els joves dels barris i fou el motor i impulsor de l'Escola de Maria, a la que acudien els estudiants externs del seminari. Fervorós devot de la Mare de Déu, acudia tots el diumenges de l'any al rosari de l'aurora i, la diada de la Immaculada Concepció celebrava de pontifical i assistia a tots els actes que el seminari tributava a la seva patrona. Vegeu també *La Mañana*, suplement al núm. 1595, 28 de novembre de 1943, amb motiu del centenari del naixement del bisbe Meseguer.

¹¹² *Después del Clero, las fuerzas más influyentes en la sociedad son las Autoridades, los ricos y los maestros.* Entre les tasques dutes a terme, el bisbe Meseguer assenyala que [...] *se han reparado varias iglesias, se han construido algunas nuevas, se han dado algunos vasos sagrados y ornamentos y hasta se ha ayudado a una cosa que parece pequeña y es muy importante: la restauración de cruces de los pueblos. Se empezó por la capital y se siguió en algunos pueblos donde estaban más deterioradas.* Ressalta també el paper de les associacions religioses a les quals ret el seu agraïment: *Cúmplenos asimismo hacer ostensible nuestro más cordial reconocimiento a las beneméritas Asociaciones que hemos fomentado para el ejercicio de la caridad y de la catequística. Carta Pastoral Op. Cit., pp. 10, 14, 17.*

2.2.2.- La recuperació de l'església de Sant Martí i la reestructuració parroquial

Quan arribà a Lleida, una de les primeres gestions del flamant bisbe fou la petició a l'Estat de la devolució de l'església romànica de Sant Martí,¹¹³ dedicada a presó correccional. La primera petició es formulà el 29 de desembre de 1890 i la segona el 28 de gener de 1891. L'1 d'abril del mateix any, el bisbe emeté un informe ple d'alegacions al qual se sumaren els diputats i senadors de la província i, entre els, l'alcalde de Lleida. Una Reial Ordre de 9 de juliol de 1892 reconegué les pretensions del bisbe i el 28 de setembre d'aquell any el delegat d'Hisenda, en representació del govern, lliurà l'edifici al bisbat.¹¹⁴ Tot seguit el prelat endegà les

¹¹³ M'entretindré més del compte en l'església de Sant Martí també perquè, a partir de 1970 s'hi instal·là el fons d'escultura de pedra del Museu Diocesà i perquè durant 10 anys (1997-2007) va ser la seu provisional del Museu Diocesà, ara Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal.

¹¹⁴ *Acta de Entrega del edificio de San Martín al Ilmo. Prelado. En la ciudad de Lérida a los veintiocho días del mes de Septiembre del año mil ochocientos noventa y dos; reunidos en el edificio sito en esta capital, denominado San Martín, que fue primeramente iglesia parroquial y más tarde cárcel correccional del partido, el Ilmo. Sr. Hipólito de Hoya, Delegado de Hacienda de esta provincia, don Juan Camacho, Administrador de Impuestos y Propiedades de la misma; el M.I. doctor don Cayetano Morell, Provisor y Vicario General del Obispado de Lérida, los dos primeros señores en calidad de representantes del Estado, y el segundo llevando la del Ilmo. Sr. Obispo de Lérida, según se acredita por comunicación de veinticinco del actual y como testigos presenciales los señores don Baltasar Arqués, presbítero, y don Manuel Muñoz, propietario; cuya reunión tiene por exclusivo objeto dar el debido y puntual cumplimiento a la Real orden de nueve de Julio último por lo cual es la voluntad del Rey (q. D. g.) y en su nombre la Reina Regente del Reino, que se entregue al Reverendo Prelado de esta Diócesis el mencionado edificio de San Martín, que fue iglesia parroquial primero y después cárcel correccional, entrega que tuvo lugar con la solemnidad que en derecho procedía.*

Y para que conste y sirva siempre de justificante del expresado acto de entrega, se levanta acta por duplicado, a fin de que obre un ejemplar bajo la

obres de restauració de l'edifici per tal de retornar-li la primigènia funcionalitat, restituint-li la primitiva arquitectura. A partir d'aleshores, Sant Martí, el patró de la històrica parròquia i del bisbe per raó de naixement, compartí advocació amb sant Josep. L'1 de febrer de 1893, en solemne processó, a la que concorregueren les autoritats civils i militars de la ciutat, fou inaugurada la renovada església. Atès que les obres encara no estaven enllestides, es desocuparen el presbiteri, part de la nau central i una de les laterals per tal d'atendre provisionalment les funcions litúrgiques. La consagració del temple s'esdevé uns mesos més tard, un cop enllestides les obres.¹¹⁵ La recuperació litúrgica de l'edifici comporta lògicament la reestructuració de la demarcació parroquial, a expenses de les parròquies de Sant Llorenç i de Sant Andreu. El bisbe, atès que a la ciutat de Lleida, per contingent de veïnat li corresponien sis parròquies en lloc de les cinc que ja tenia, incoà un expedient d'ampliació parroquial en virtut de la recuperació de l'església de Sant Martí, expedient que fou aprovat pel Consell d'Estat i el de Ministres el 21 de desembre de 1892.¹¹⁶ L'arxiprestat major de Lleida quedà, doncs, dividit en sis parròquies a la capital.¹¹⁷

custodia del Reverendo Prelado y se una el otro expediente de investigación que tadica en la Administración de Impuestos y Propiedades de esta provincia, las que autorizan con su firma los señores concurrentes al acto.- El Delegado de Hacienda, Hipólito de Hoya.- El Administrador de Impuestos y Propiedades, Juan Camacho.- El Vicario General, Cayetano Morell.- Los testigos, Baltasar Arques, Pbro. Manuel Muñoz.

Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida, 10 gener 1892, pp. 33-34.

¹¹⁵ LLADONOSA PUJOL, J., *La antigua parroquia de San Martín*, Lleida, Artes Gráficas Ilerda, 1944, pp. 122.

¹¹⁶ *Ministerio de Gracia y Justicia.- Ilmo. Sr. Obispo de Lérida. Venerable Prelado y Sr. Mío de mi consideración: Tengo una verdadera complacencia en participar a V. que en Consejo de Ministros se ha aprobado en los términos que V. deseaba y de acuerdo con el informe del Consejo de Estado, el expediente ampliando el arreglo parroquial de esa Diócesis que con tan vivo interés se había*

2.2.3.- La construcció del nou seminari¹¹⁸ i la fundació del Museu Diocesà

Una altra iniciativa del bisbe fou la de construir un edifici de nova planta per al seminari.¹¹⁹ La construcció de l'edifici fou endegada

servido recomendarme. Celebrando mucho haber podido complacer a V. aprovecho gustoso esta ocasión para ofrecerme de V. siempre atento y affmo. s.s.q.b.a.p. Eugenio Montero Ríos.- Madrid 21 Diciembre de 1892. Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida, 10 gener 1893, pp. 34-35.

¹¹⁷ Sant Pere (catedral), Sant Llorenç, Ntra. Senyora del Carme i Santa Maria Magdalena, Sant Joan Baptista, Sant Andreu Apòstol i Sant Josep i Sant Martí i altres vint de fora: Albatàrrec, Alcarràs, Alcoletge, Alfès, Almacelles, Aitona, Corbins, Castellnou d'Oluges, Manresana, Massalcoreig, Montoliu, Seròs, Soses, Sudanell, Sunyer, Torrelameu, Torres de Segre, Vicfret, Vilanova d'Alpicat i Vilanova de la Barca. Els arxiprestats de la diòcesi eren, aleshores, Lleida, Àger, Almenar, Artesa de Segre, Benavarri, Berbegal, Borges, Fraga, Granadella, Montsó, Pont de Suert, Roda, Santaliestra, Sopeira, Tamarit, Tolva i Vilaller. *Boletín, Op. cit.*, 27 de febrer de 1893, t. III, núm. 5, pp. 112-113.

¹¹⁸ Per a l'edifici del seminari podeu consultar VILÀ, F., *Primera pedra de la Universitat de Lleida: construcció original i remodelació del Seminari*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2005; també VILÀ, F., "L'edifici de l'antic seminari en les dècades anteriors i posteriors a la guerra civil" a *Lleida i l'edifici del Seminari 1935-1948*, catàleg de l'exposició, Lleida, Fundació 700 aniversari Universitat de Lleida, 1996, pp. 129-153.

¹¹⁹ Voldria fer abans, però, una breu ressenya de la fundació del seminari a la nostra ciutat, fins arribar al nou edifici promogut pel bisbe Meseguer. La fundació del seminari es féu, doncs, a Lleida mercès al bisbe Francisco Olasso Hipenza, el 5 de març de 1722, cinc anys després d'haver-se suprimit la Universitat de Lleida per part de Felip V amb el decret de Nova Planta. Es va fundar amb el nom de "Seminario de Nuestra Señora de la Asunción Gloriosa". En un principi es va ubicar en els habitatges situats a la Redola de Sant Joan que posseïen els hereus d'Antònia Cases i Roig. La manutenció anava a càrrec del col·legials -convictors- de l'administració del seminari, dotat en un principi, amb delmes pròpis i amb rendes i possessions de dos col·legis, l'antic de l'Assumpció de Nostra Senyora i el nou de la Concepció. Després d'aquesta època inicial de puixança, el seminari passà per greus problemes econòmics -agreuats per la inseguretat de les rendes atorgades- que no es solucionaren fins l'any 1750, quan el bisbe Galindo aconseguí un nou edifici al costat del Palau Episcopal i una millora de les condicions econòmiques. Un nou trasllat s'esdevé l'any 1773 quan el bisbe Joaquin Sánchez Ferragudo aconseguí per la Real Cédula del mateix any l'antic edifici de la Companyia de Jesús. L'edifici, situat a l'antiga cuirassa, fou cedit, doncs, el 6 d'octubre de 1773. L'any 1810, amb motiu de la guerra del

l'any 1893, a càrrec de l'arquitecte diocesà Celestí Campmany, perquè les condicions de l'antic no satisfieien les necessitats de la institució.¹²⁰ La primera pedra del nou edifici es col·locà el 7 de març de 1893 i, el dia següent, tal i com hem esmentat més amunt, s'inaugurà el Museo Católico del Seminario, més conegut en l'àmbit ciutadà i popular com Museu Diocesà o Museu del Seminario.¹²¹

francès, la seu del Seminario es traslladà al convent dels Dominics, el Roser, que fou després Institut Provincial i Estudi General de Lleida successivament, retornant, en acabar la contesa, a l'edifici d'origen fins l'any 1984, en què el seminari es traslladà a l'edifici de nova planta de la Rambla d'Aragó, avui seu de la Universitat de Lleida. ARXIU CAPITULAR DE LLEIDA, *Fulla manuscrita* (document isolat), 1915 (circa); *España Mariana. Partido de Lérida*, Madrid, Imprenta de C. Moliner y Cia., 1868, pp. 125-127; LLADONOSA, J., *Las calles y plazas de Lérida a través de la historia*, Lleida, pp. Guimet, 1963 (vol. II), pp. 272-273.

¹²⁰ *El obispo de Lérida al venerable clero y fieles de la diócesis. Las condiciones del local [Seminari Conciliar] no satisfacen hoy las necesidades del establecimiento. Por tanto, reunidos sin demora los señores consiliarios y oído su parecer, acordamos levantar otro de nueva planta ya que no era fácil unir al edificio antiguo los 2 colegios de alumnos pobres de San Ramon y de la Providencia [...]. Boletín, Op. cit., Lleida, 27 de febrero de 1893, t. III, núm. 5, pp. 106-107; també Diario de Lérida, 1 de marzo de 1893, pp. 2.*

¹²¹ En aquest sentit voldria recuperar i reproduir part d'un article anònim publicat el 19 de març de 1890 al *Diario de Lérida* i dedicat al bisbe Meseguer amb motiu de la seva preconització al bisbat de Lleida, on s'anuncia en forma de proposta allò que el bisbe hauria de fer tres anys després. També es posa en evidència que en Meseguer, en arribar a la ciutat, connectà oportunament amb les inquietuds de determinats sectors, la qual cosa feu que les seves empreses artístiques quallessin amb extrema facilitat:

[...] Afortunadamente, para difundir los conocimientos arqueológicos y arraigar en los jóvenes sacerdotes la facultad de conocer la belleza artística que se llama gusto, se ha instituido en el Seminario Conciliar y por iniciativa de su celosísimo y sabio Rector una cátedra de Arqueología cristiana, que producirá seguramente excelentes resultados, especialmente entre los Rdos. Párrocos asediados no pocas veces por especuladores para que cedan un precioso retablo gótico a cambio de un altar modelo, que resulta luego un verdadero adfesio.

En vista de las anteriores consideraciones ¿no sería conveniente la creación de un Museo arqueológico diocesano, que podría tal vez instalarse en el Seminario Conciliar, en el cual fuesen depositadas y admiradas las mil y mil preciosidades religiosas descuidadas o tal vez abandonadas, de esta antiquísima diócesis?...Sometemos esta idea, que se nos antoja de fácil y fecunda realización, al dignísimo y sabio Obispo que celebra hoy, con júbilo de todos, sus místicos desposorios con la iglesia de Lérida [...] Diario de Llerida, 10 de març de 1890, pp. 3-4.

Hem d'advertir, però, que, si fem una lectura epidèrmica del fet, pot semblar que Meseguer no féu altra cosa que seguir amb l'exemple endegat pel bisbe Morgades, fundador del Museu Episcopal de Vic l'any 1891, i del seu lloctinent artístic i conservador del museu, mossèn Josep Gudiol. Però la iniciativa de Meseguer no fou una acció mimètica sinó que obeí a uns principis fundacionals força clars que es poden sintetitzar amb l'intent de conjuminar l'estudi de l'arqueologia cristiana i la formació dels seminaristes amb la tasca de preservació del patrimoni artístic.¹²² En aquest sentit comptem amb un document excepcional del bisbe Meseguer, de data el 7 de març de 1893, dia de la col·locació de la primera pedra de l'edifici del seminari (document 1, Vol. II, pp. 9). En aquesta carta s'exposen les directrius i propòsits del Museu Catòlic del Seminari, que hauria de servir per ampliar la càtedra d'Arqueologia cristiana, com a escola pràctica d'aquesta assignatura i per oferir als seminaristes una formació artística adequada que els facultés per a evitar vendes d'objectes artístics poc afavoridores per a l'església, producte de la ignorància i penúria econòmica dels rectors de les parròquies, especialment les de l'àmbit rural. També s'entreveu en el bisbe Meseguer, una animadversió vers els museus arqueològics de gestió provincial. Per això és assenyat pensar que el bisbe volia evitar l'afany recaptador de la Comissió Provincial de Monuments que furgava perillosament i impune en el patrimoni de la diòcesi i, alhora, potser també controlar l'ona expansiva de la bufada del museu de Vic que recaptà, a la diòcesi de Lleida, una de les obres més eixida

¹²² Podeu consultar al respecte BARRAL i ALTET, X., "Catolicisme i nacionalisme, el primer manual català d'arqueologia" a *Quaderns d'Estudis Medievals*, vol. 4, núm. 23-24, abril, 1988, pp. 7-21. Ibid BARRAL i ALTET, X., MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya Op. Cit.*, pp.42-76.

de la pintura gòtica catalana: el retaule de la Pietat de Castelló de Farfanya.¹²³

Abans de continuar amb la història del Museu Diocesà de Lleida cal fer algunes consideracions prèvies que són cabdals per entendre la fundació d'ambdós museus. El 10 de juliol de 1889 el bisbe Morgades adreçà una circular als rectors de les parròquies que és en realitat el veritable text fundacional del Museu. En aquest document es palesen els interessos de l'església i la regeneració espiritual que es pretenia, tot en sintonia amb les directrius del Vaticà:

*Después de haberlo meditado mucho a la presencia de Dios, a cuya gloria, gracias a su misericordia infinita, procuramos dirigir y encaminar todos Nuestros actos, resolvimos formar en una de las salas del espacioso local de nuestra hermosa y rica Biblioteca, un Museo diocesano para custodiar en él cuantos objetos que por su valor arqueológico, por su antigüedad, etc, etc, lo merezcan; sobre todo si se refieren al culto sagrado. La Iglesia es esencialmente conservadora, y poseedora de la verdad, tiene interés en recoger todo lo antiguo, segura como está, que más o menos tarde, en una forma u otra, vendrá a confirmar alguno de sus dogmas, prácticas o enseñanzas.”*¹²⁴

El museu de Vic, però, s'inaugurà solemnement dos anys després, concretament el 7 de juliol de 1891 amb les obres col·locades i una

¹²³ Segons informació facilitada pel conservador Miquel dels Sants Gros, el dit retaule ingressà al Museu de Vic entre el 1891 i el 1893, tot i que es desconeixen els conductes de tal ingrés.

¹²⁴ Circular del bisbe Morgades del 10 de juliol de 1889. FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània Op. Cit.*, pp. 335.

col·lecció que es podia qualificar d'important, tot i que fins el 31 de desembre de 1897 no es publiquen els estatuts definitius.

Aparentment els dos bisbes obeeixen a directrius ben similars que poden considerar-se si fem una lectura ràpida, tal com apuntàvem més amunt, l'una com a conseqüència de l'altra. Però en realitat no és ben bé així. De bon principi s'ha considerat Morgades com un dels puntals del catalanisme conservador de la Renaixença i la fundació del museu de Vic fou un esdeveniment cabdal per a aquesta consideració.¹²⁵

En el cas de Vic la creació del museu obeeix a una sèrie de fets com és ara una tradició catalanista molt més arrelada, l'existència del Círcol Literari de Vic, veritable puntal de les inquietuds culturals vigatanes que l'any 1877 muntà una exposició arqueologicoartística permanent o la creació d'una societat arqueològica amb motiu de la descoberta del temple romà a la ciutat. Però no hem de perdre de vista que el bisbe Morgades estava envoltat d'una sèrie de personatges de gran volada intel·lectual que eren, en certa manera,

¹²⁵ Vull, en aquest sentit, reproduir les opinions d'en Antoni Pladevall en un text ben il·lustratiu: *Tanmateix el Museu Episcopal de Vic era el primer dels museus eclesiàstics del país -el de Solsona es crearia el 1896 i els de les altres diòcesis es farien dins el segle actual- i, amb ell es feia palesa la identificació d'una bona part del clergat català amb el catalanisme, que era el que impulsava l'afecció, encara existent, de crear museus com a signes d'identitat i de retrobament amb les arrels del poble.* PASCUAL, V., RIAL, R., *Guia del romànic i del gòtic al museu de Vic* (pròleg d'A. Pladevall), Vic, Eumo editorial, 1985, pp. 16. Un text molt similar el publicà el mateix A. Pladevall a la introducció al Museu Episcopal de Vic dins *Catalunya Romànica. Museu Episcopal de Vic. Museu Diocesà i Comarcal de Solsona Op. Cit.*, pp. 13-15. Penso que aquesta és una tesi que pot ser vàlida per a Vic i si ho apurem, potser per a Solsona, i no en la seva totalitat, tal i com veurem, sinó des d'un punt de vista parcial, però que no encaixa amb el que s'esdevé a Lleida. De fet aquest autor ni esmenta la fundació del Museu Diocesà de Lleida, el segon de Catalunya i de la Península, la qual cosa ens certifica que per aital afirmació, no coneixia o no tenia present el fet particular de Lleida. Pel cas de Solsona podeu consultar la introducció al museu de J. CALDERER a *Catalunya Romànica. Museu Episcopal de Vic. Museu Diocesà i Comarcal de Solsona Op. Cit.*, pp. 295-297.

els ideòlegs d'aquest catalanisme regionalista.¹²⁶ Entre aquests personatges s'hi compta el canonge Jaume Colell, gran amic de Torras i Bages i fundador a Vic de la *Veü de Montserrat*.¹²⁷ Totes aquestes circumstàncies concatenades propiciaren l'ocasió, gairebé conjuntural, per a la fundació del Museu. Aquesta fou una decisió del grat de tothom, ben vista pels cercles intel·lectuals i de poder de la

¹²⁶ "Dins del sector catalanista tradicional destaquen personalitats del nacionalisme català com Colell, Jacint Verdaguer, Torras i Bages i Verdaguer i Callís, tots ells hereus de les idees de Jaume Balmes, A aquest grup se'l coneixia també com 'els vigatans' ja que bona part dels seus integrants havien estat formats entorn del bisbat i el Seminari de Vic. El seu portaveu fou el periòdic *La Veü de Montserrat* que es publicà entre 1878 i 1900." GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, Gènesi Op. Cit*, pp. 273.

¹²⁷ A partir del 14 d'octubre de 1889, Josep Torras i Bages succeí en la seu de Vic al bisbe Morgades, nomenat per ocupar la de Barcelona; de tothom són sabudes les orientacions del catolicisme nacionalista d'aquest prelat. Cal tenir en compte, però, que en les convulsions socials i polítiques que van caracteritzar el segle XIX, l'església a Catalunya va reaccionar en sintonia amb l'església a Espanya i a Roma. Va defensar aferrissadament els privilegis de l'Antic Règim i el desmantellament a què els règims liberals van sotmetre l'església no va produir en aquesta cap reacció de renúncia. Per això l'església desmantellada va sentir la necessitat de recórrer a la invocació del poble catòlic com a prova del seu pes social no reconegut, sense tenir en compte, però, les noves situacions socials, com la industrialització i el creixement urbà. En aquest context cal incloure Torras i Bages i els catòlics que, en el terreny polític, van ésser capaços de rompre els convencionalismes ideològics predominants i de veure la possibilitat d'una resposta activa i creadora a alguns dels problemes del món circumdant, com per exemple, el catalanisme, però un catalanisme catòlic i de caire inevitablement dretà. No hi havia, però, contradicció entre el particularisme catalanista i la idea d'unitat espanyola sota la monarquia; el que pensava Colell, com molts d'altres, és que calia que aquesta monarquia fos, com l'austro-hongaresa, federativa, i que fes compatible el règim amb totes les particularitats històrico-lingüístiques i culturals de Catalunya. TERMENS, J., *Historia de Catalunya. De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil. 1868-1939*. Podeu consultar també MARTÍ, C., "Secularització i crisi de la institució eclesial al segle XIX" a *Història de Catalunya*, Barcelona, Salvat, 1978, vol. V., pp. 224-236. De l'obra de J. TORRAS I BAGES, *La tradició catalana*, he consultat la publicació d'Edicions 62, Barcelona, 1981. Quant al canonge Jaume Colell podeu consultar ANGLADA I VILARDEBÓ, J., *El canonge Jaume Colell*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, Sèrie Monografies/10, 1983. Dec el coneixement i la consulta d'aquest llibre a la Dra. Francesca Español. Voldria, si s'em permet i ja per acabar, reproduir uns fragments de la poesia de Jaume Colell, que crec que sintetitza força bé el que acabo d'exposar, premiada als Jocs Florals de 1888 i titulada "Sagramental", que llegí davant la reina regent i Sagasta, cap de govern:

*Catalans, ja ha arribat l'hora /de cridar agermanats/ Via fora, via fora/
per les pàtries llibertats./.../Visca lliure Catalunya/ Dintre'l reyalme espanyol!*

societat vigatana i barcelonina i una ocasió per al bisbe Morgades de comptar amb el reconeixement social que, en certa manera, el catapultà cap a la mitra de Barcelona.¹²⁸

El bisbe Morgades sabé unir els sentiments nacionals a l'afany de recuperació religiosa del país, i així, per mitjà de campanyes col·lectives, com és ara les que popularitzà la revista vigatana *La Veu de Montserrat* del canonge Colell, cada restauració esdevingué una manifestació de patriotisme. Recordem, a més de la restauració de Ripoll, acabada el 1886, les obres dels monestirs de Sant Joan de les Abadesses, Santa Maria de l'Estany, Sant Pere de Mogrony o Santa Maria de Lluçà.

A Lleida no s'esdevé així, tot i que no hem de negar que hi existia tota una esfera cultural que sota el soli de la Renaixença catalana¹²⁹,

¹²⁸ FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània Op. Cit.*, pp. 305-353, passim.

¹²⁹ A Lleida, el moviment denominat Renaixença, connectat a l'òrbita barcelonina, comença a produir-se a mitjans de 1850, dins del procés de transformació de la ciutat i del context general de l'esperit romàntic. Cal assenyalar que a Lleida la comunitat catòlica tenia influència en diverses institucions culturals i polítiques que li asseguraven una presència important en la societat del moment. Entre aquestes institucions i en primer lloc s'hi compta l'Acadèmia Bibliogràfica Mariana, fundada per Josep Escolà i Cugat amb l'ajut i patrocini de Lluís Roca i Florejachs i Josep Mensa, compromesa, des de la seva fundació, el 1862, en la mobilització dels elements que acompanyaren la renovació del catolicisme espanyol. L'Acadèmia sorgeix en un context de confluència i confrontació entre monàrquics, republicans, liberals i tradicionalistes on la causa carlina va capitalitzar la mobilització catòlica contra l'anticlericalisme. Un moment on personatges com el pare Francesc Palau, carmelita, fundador del Carmel Missioner, la seva neboda Teresa Jornet, fundadora de les Germanetes dels Ancians Desamparats o Esperança González, que va fundar la Congregació de Missioneres Esclaves de l'Immaculat Cor de Maria per acollir la infància, joventut i la dona marginada. En aquest context es desenvolupen, a més de l'Acadèmia Mariana, institucions com la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics i el Museu d'Antiguitats, l'Ateneu Lleidatà, la Societat Literària de Belles Arts - Acadèmia Artística Literària, institucions que revifaren l'activitat cultural de la ciutat, on quallarà la dèria de furgar en el passat, de descobrir i recuperar les obres d'art i catalogar-les, de furgar en els arxius....Lluís Roca i Florejachs i Josep Pleyan de Porta son els primers que es fan ressò del canvi dels

aplegava a la ciutat un elenc de personatges -Josep Pleyan de Porta i Lluís Roca Florejachs s'hi compten entre els més assenyalats-, més lletraferits que no intel·lectuals, els quals, insuflats d'aquest esperit romàntic de recuperació del patrimoni artístic -en especial pel que fa a l'època medieval- revifaven, a través de determinades institucions i entitats – la mateixa comissió de monuments ja esmentada, l'Ateneu Lleidatà, l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana, entre altres- l'activitat cultural durant els darrers anys de la Lleida vuitcentista. Però aquest moviment a Lleida no era d'altre que el d'un cert romanticisme historicista i pairalesc.¹³⁰

Tot i així hi podem trobar aspectes coincidents i punts de connexió amb la societat vigatana del moment. On no es troben aquestes coincidències és amb el tarannà del bisbe Meseguer respecte a Morgades en relació al fet català. Dels textos extrets de les cartes

temps moderns. Constituiran el seu discurs fonamentalment a l'entorn de la recuperació de la identitat col·lectiva: la divulgació del propi passat històric, la identificació del patrimoni arquitectònic, artístic i natural i la recreació dels costums i rituals populars sobretot a través de la poesia de to èpic, el romanç, la llegenda, el cant coral o el foment de l'excursionisme científic. La institucionalització cultural catalana cap a plantejaments catalanistes i, en definitiva, renaixents, fou la creació el 1878 de l'Associació Catalanista per Josep Pleyan de Porta i Frederic Renyé i Viladot. De fet, a finals dels anys setanta comença de protagonitzar la vida cultural lleidatana una nova generació, apadrinada per Pleyan de Porta i Frederic Renyé, entre els quals destaquen Magí Morera, Enric Arderiu, Manuel Gaya i Tomàs, Rafael Gras, Joan Bergós i Dejuan. Manuel Roger de Llúria, Salvador Roca Revés, la qual situarà definitivament Lleida en l'òrbita de la cultura literària catalana i integrarà la ciutat en la dinàmica sociopolítica del catalanisme polític de finals del segle XX. Vegeu CLOSA SALINAS, F., "El poder eclesiàstic a Lleida (188-1905): entre l'immobilisme i la reorientació social" a *Lleida vuitcentista*, "Coneixes la teva ciutat...?", Lleida, Ateneu Popular de Ponent, 2003 p. 41-76; LLADONOSA, M., JOVÉ, A., VICEDO, E., *El segle XIX*, "Història de Lleida", Volum 7, Lleida, Pagès Editors, 2003; BARRULL, J., JARNE, A., MIR, C., *De la Restauració al franquisme*, "Història de Lleida", Volum 8, Lleida, Pagès Editors, 2003.

¹³⁰ BORRELL, J., SANVICÉN, P., *La renaixença a Lleida. Lluís Roca i Florejachs - Josep Pleyan de Porta*, Lleida, Biblioteca Literària de Ponent, 1998, pp. 11. MANGUES, A., "Lluís Roca i Florejachs; de la memòria o l'inifable el va temptar" a *Congrés de la Seu Vella de Lleida, Actes*, Pagès Editors, 1991, pp. 369-375. Podeu consultar també SOL, R., TORRES, C., *Lleida i el fet nacional català*, Barcelona, Edicions 62, 1978.

pastorals, reproduïts més amunt, no s'albira en cap moment la implicació del nostre bisbe en les reivindicacions catalanes sinó tot el contrari. És evident l'espanyolisme que traspuen els escrits del bisbe Meseguer i seria relativament fàcil extreure'n una conclusió reduccionista que contraposés el catalanisme de l'un versus l'espanyolisme de l'altre, la qual cosa ens portaria indefectiblement a pensar que el bisbe Morgades fou d'una manera indiscutida l'inspirador de la creació del Museu de Lleida, entesa com una acció mimètica tal i com referíem abans, independent del sostrat ideològic. Això obstant el plantejament va més enllà. Si acceptem que Morgades no fou un veritable ideòleg del catalanisme, segons les tesis plantejades per l'historiador Jordi Figuerola i que en el terreny artístic mai hi manifestà un especial interès¹³¹ hem de mirar cap a una altra direcció per poder explicar fins a aquest nivell d'anàlisi la fundació d'ambdós museus. I la direcció apunta cap a Roma. Cal recordar que l'església necessitava mantenir aquella grandesa que les convulsions polítiques, la Revolució Industrial i els nous corrents científics feien trontollar. Foren nombrosos, en aquest sentit, els esforços que s'esmerçaren. Cal assenyalar el gran paper del papa Lleó XIII (1878-1903), pel que fa a promoure l'ensenyament i a fomentar la cultura i, sobretot, la filosofia cristiana, que es manifestà com obert defensor i propagador de les doctrines tomistes.

Per aquesta raó publica l'encíclica *Aeterni Patris* de 4 d'agost de 1879, on intenta convertir l'escolàstica en estendard de la filosofia cristiana. I no tan sols es cercava una filosofia pròpiament cristiana sinó que calia, a més, que la història i les gestes de l'església es

¹³¹ FIGUEROLA, J., *El bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània*

Op. Cit., pp. 305-353, passim.

poguessin conèixer i difondre des de tots els flancs possibles. Per això Lleó XIII no dubtà, l'any 1881, en obrir els arxius vaticans als estudiosos, convertint-los en un centre mundial d'investigació històrica.

Calia també un art que fos el testimoni de l'esplendor i, alhora, del dogma de la fe i el cristianisme i la ciència que havia de servir per a un més bon coneixement d'aquest art era l'arqueologia sagrada. És ben palès l'interès que mostra Lleó XIII vers aquesta disciplina, tot fomentat els estudis arqueològics i n'és una bona prova la circular sobre l'arqueologia sagrada, dirigida al cardenal Oreglia l'any 1894. D'aquest document es desprèn el caràcter propagandista que assolí l'arqueologia sagrada per a la història del cristianisme i la defensa dels dogmes (document 2, Vol. II, pp. 10-11).

El bisbe Meseguer, arran d'aquesta circular, publicà una carta l'any 1895 que esdevé un document de cabdal importància per entendre els objectius del bisbe quant a la fundació del Museu i que ve a ser, en certa manera, el desplegament, quant a contingut, de la carta de 7 de març de 1893, més amunt esmentada i reproduïda en document a part (document 1, Vol. II, pp. 9). A través d'aquest escrit de l'any 1895 (document 3, Vol. II, pp. 12-16), que hem de considerar com una mena de declaració de principis de la constitució del Museu, ens adonem, a banda de llurs propòsits fundacionals, en sintonia amb les directrius de Roma i encarats al coneixement i propagació de l'arqueologia sagrada¹³², dels problemes i els

¹³² Al fil de l'arqueologia cristiana, voldria fer un esment dels manuals que s'utilitzaven als seminaris per aquesta càtedra. Tenim l'exemple paradigmàtic de Josep Gudiol que publicà l'any 1902 les "Nocions d'Arqueologia Sagrada" tot seguint la tradició francesa de mitjan segle XIX. Segons X. Barral, l'obra de Gudiol, vista des de Catalunya és el primer intent de sistematització de l'arqueologia nacional (BARRAL i ALTET, X., "Catolicisme i nacionalisme, el primer manual

obstacles que es trobà Meseguer tan sols dos anys després de la creació del Museu. Detectem, a través de les queixes del bisbe una certa dosi de recel o incomprensió per part dels parroquians i les autoritats civils de l'àmbit rural vers la tasca recuperadora del bisbe, que, i això ho deixa ben clar, sempre entregava quelcom a compte de les obres recaptades.¹³³ També hi havia, potser, una certa desinformació quant al destí d'aquelles obres, sobretot pel que fa als sectors més populars, atès que per a la majoria dels llogarrencs es perdien de vista per sempre més.¹³⁴

català d'arqueologia" a *Quaderns d'Estudis Medievals*, vol. 4, núm. 23-24, abril, 1988, pp. 13).

Hi ha, però, d'altres exemples de manuals arreu de la Península, fins i tot anteriors, que també palesen aquest interès per explicar l'arqueologia a través dels monuments locals i a l'abast, com per exemple el manual de José de la Roza i Cabal, catedràtic d'arqueologia sagrada del seminari d'Oviedo, publicat per primer cop l'any 1886 (No he tingut a l'abast aquesta primera edició, però he pogut consultar la segona, a càrrec de Benigno Rodríguez (de la Roza ja era mort), de 1895 i, fins i tot la tercera, de 1899. ROZA y CABAL, de la, J., *Lecciones elementales de Arqueología Cristiana* (corregidas y aumentadas por Benigno Rodríguez), Oviedo, La Cruz: Imp. a cargo de A. G. Suárez, 1895; . ROZA y CABAL, de la, J., *Lecciones elementales de Arqueología Cristiana* (notablemente corregida, aumentada y terminada bajo la dirección de Benigno Rodríguez), Madrid, Imp. del Asilo de Huérfanos del S. C. de Jesús, 1899).

Tot i que no ho he pogut esbrinar, penso que és probable que aquest fos el manual que s'utilitzava a Lleida en l'època del bisbe Meseguer, perquè es tracta d'una obra procedent del seminari d'Oviedo i cal recordar que Meseguer féu estada a la diòcesi d'Oviedo des del 1868 al 1881. Un altre manual que es podia haver utilitzat posteriorment és el de NAVAL, P., *Elementos de Arqueología*, Santo Domingo de la Calzada, Imprenta de José Saenz Moneo, 1903, atès que en una carta d'aquest mateix any l'autor del llibre en tramet un exemplar al bisbe Meseguer.

¹³³ El bisbe Meseguer realitzà una permuta, l'any 1902, amb una vera creu de la parròquia de Vilves, fet que provocà un gran descontent entre els parroquians, fins el punt que l'any 1916, en època del bisbe Miralles, aquesta creu, que estava al Museu del Seminari, retornà a la parròquia. Vilves, Miralles, lligall 39. Arxiu Diocesà de Lleida.

¹³⁴ Ens ha cridat l'atenció que en un petit article signat per Alfred Perenya i titulat "Lo nostre art antich desapareix" on es ressenyen obres desaparegudes de localitats lleidatanes, es digui textualment: *D'Alcoletje, un cuadro pintat, de regular tamany, que representava l'imatje d'un sant. Estava colcat en una paret de l'interior de l'iglesia. No se sap hont ha fet cap. Butlletí del Centre Excursionista de*

En definitiva, l'escrit és també una rica font d'informació i una valuosa eina de treball, a banda que ens permet avaluar els resultats aconseguits pel bisbe en aquest curt lapse de temps.

Que els dos bisbes, Meseguer i Morgades, es devien a Roma, és obvi i, per tant, havien d'acatar les directrius vaticanes. I això mateix és el que van fer, en essència, rebre el missatge i posar-lo en pràctica tot connectant amb aquest corrent favorable, més favorable a causa de la renaixença,¹³⁵ que es generà a Catalunya amb relació a la resta d'Espanya.¹³⁶ I possiblement per això els primers museus diocesans de l'Estat es funden a Catalunya.¹³⁷

Lleyda, [Lleida], (gener de 1908), núm. 1, pp.11. Aquest quadre pintat és, sens dubte, la taula amb la representació de Sant Jaume (núm. inventari antic 386, núm. inventari actual 10, núm. catàleg Pulchra 135), que ingressà al Museu Diocesà tot just cinc anys abans, concretament l'any 1903.

¹³⁵ Des d'un vessant més antropològic, podeu consultar PRATS, L. *El mite de la tradició popular*, Barcelona, Edicions 62, 1988. També és interessant l'assaig de PI de CABANYES, O., *Repensar Catalunya*, Barcelona, 1989, més que res per obtenir una visió diacrònica del fet català, potser un xic particular i bel·licosa.

¹³⁶ Recordem que al llarg de tot el segle XIX s'intensificà a Catalunya l'interès per conèixer tot el que significava l'art del passat. Com és lògic, aquest interès se circumscriu al principi a l'art clàssic, l'arqueologia, d'acord amb els postulats estètics de l'Academicisme. La generació romàntica, però, ja ho hem dit, fou la primera a interessar-se seriosament per l'art medieval. Podeu consultar FONTBONA, F., *Història de l'art català. Del neoclassicisme a la Restauració 1808-1888*, Vol. VI, Barcelona, edicions 62, 1983, pp. 287. No ho hem esmentat fins ara, però cal advertir que l'exposició de Barcelona de 1888 suposà una fita ben important, atès que comportà una dinamització del mercat de l'art i dels ambients artístics i culturals. Podeu consultar l'apartat que li dedica GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, Gènesi i Desenvolupament Op. Cit.*, pp. 296-306. També el treball d'equip dirigit per Pere Hereu Payet, *Arquitectura i ciutat a l'Exposició Universal de Barcelona ·1888·*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, 1888.

¹³⁷ En preguntar-me perquè no es funden museus diocesans en aquesta època a la resta de l'Estat, a banda de tot el que acabem de comentar respecte a Catalunya i de les personalitats dels bisbes de Lleida i Vic, potser cal retornar sobre les comissions provincials de monuments, que en algunes ciutats com Burgos, Orense, Lugo o Pamplona, tingueren un fort ascendent i poder i potser unes autoritats eclesiàstiques més febles.

Per tant, podríem dir, a tall de conclusió, que el catalanisme, com a conseqüència del sostrat ideològic del moviment de la renaixença, contribuï en gran mesura a la creació dels Museus de Vic de Lleida i, l'any 1896, el de Solsona. També cal dir, però, que aquesta contribució s'ha de dimensionar en un context temporal de confluència d'interessos: d'una banda els eclesials amb els vents Roma bufant en aquella direcció, i de l'altra els d'aquells sectors intel·lectuals que conformaven la burgesia culta.

El bisbe Meseguer estimava la diòcesi de Lleida i la seva feligresia. Bona prova ho és la redacció del seu testament¹³⁸, que atorgà el 21

¹³⁸ Pel seu interès, transcrivim part d'aquest interessant document, servat a l' Arxiu General de Protocols de Barcelona, que palesa i resumeix l'ideari del prelat:

[...]

4º.- *Para que no quede duda de mi voluntad expresa, terminante e irrevocable en este punto, digo: Que quiero ser sepultado allí donde muera aunque fuese haciendo la Santa Visita en la parroquia más insignificante de la diócesis o fuera de ella, si así lo dispone la Providencia; soy polvo y en polvo me he de convertir. Prohibo en absoluto que mi cadaver sea emblasamado, ni expuesto, ni conducido procesionalmente por las calles, si no que certificada la muerte, sin desnudarle por ningun concepto, se le arreglará la ropa que traiga y se colocarán encima las vestiduras sagradas que tengo preparadas en el armario donde guardo las de mi propiedad, casullas y tunicelas moradas para este caso, la mitra simple más deteriorada, cerrándose inmediatamente la caja o clavándola puesto que no se ha de volver a abrir más. La persona de mi familia que quiera, y alguna otra si no tiene inconveniente, tomarán la bula de difuntos y escrito mi nombre la colocarán en la caja antes de cerrarla; se forrará la caja con tela de algún manteo morado, sin galones ni adornos, ni flecos, ni letras, ni cosa alguna más que una cruz de tela de poco coste; via recta a la iglesia y sepultura.*

5º.- *No considerándome digno de estar al lado de mis venerables Hermanos, en el episcopado, renuncio al honor de sepultura en la Catedral, conformándome con el pensamiento expuesto en el párrafo segundo, quiero ser enterrado en la iglesia del nuevo Seminario de Lérida, que he consagrado, abriéndose la fosa y construyendo de ladrillo una pequeña caja o nicho abovedado, no en el presbiterio ni en medio de la iglesia, sino en el rincón entrando a mano izquierda, donde bendije y coloqué la primera piedra, sobre la que quisiera descansase mi cadaver, para ello se ahondará unos tres metros que es la profundidad aproximada y si no se encuentra la indicada piedra por estar cubierta de pared, se aproximará el ataúd a ella lo más cerca que se pueda. Cubierta la fosa volverán a colocarse las mismas baldosas que hay ahora, y el confesionario que existe en este rincón. Debajo de la pila del agua bendita se*

de gener de 1900, essent bisbe de Lleida, on disposa la seva voluntat de ser enterrat a l'església del seminari que havia fet bastir.

La mort, però, el va sorprendre l'any 1920 a Granada on va ser sebollit.

2.2.4.- La formació de la col·lecció

D'ençà la seva fundació i fins al 1895 estigué situat a la sala de la biblioteca del seminari i a partir d'aquell any als baixos de l'edifici. Aquesta dada és prou significativa per evidenciar el seu creixement. Sota la supervisió del bisbe Meseguer anà nodrint-se progressivament de valuosos objectes, arraconats a les golfes de sagristies i rectories. Importància cabdal tingué la primera visita pastoral que efectuà el bisbe els anys 1890-1891, immediatament

pondrá una pequeña lápida sin dorado ni pintura ni adorno alguno, con esta inscripción: "Josephus Episcopus Ilerdensis Obit diemensis.....anuí.....juxta primarium lapidem huius ecclesia [...]. Sobre la inscripción una sencilla cruz grabada y nada más. Ni en este sitio, ni en otra parte se pondrá cosa alguna, ni se hará elogio fúnebre de palabra ni por escrito. Advierto que no es necesario bendecir la sepultura por estar la iglesia consagrada. Prohibo terminantemente se me conduzca en carruaje, ni litera o catafalco; deseo me lleven ocho seminaristas pobres, a las que se gratificará con cantidad que no baje de cinco duros a cada uno, y durante el funeral me dejen en el suelo. En el Boletín Eclesiástico, si se publica, se pondrá un sencillo anuncio de la muerte, expresándose que he cumplido las misas de la Hermandad sacerdotal, y suplico se me aplique la de Reglamento.

6º antes o después de esto se harán los funerales en la Santa Iglesia Catedral, en la forma acostumbrada para los Obispos, entregándose la cantidad que dejaré consignada para ello en instrucciones particulares. Advierto que si fallezco en tiempo de epidemia o calamidades públicas, deseo se suprima la solemnidad exterior que se crea conveniente según las circunstancias.

després d'accedir a la mitra -com també ho féu el bisbe Morgades- a través de la qual prengué contacte directe amb la diòcesi i amb el seu patrimoni. A aquesta visita pastoral en succeïren d'altres que permeteren al bisbe detectar el general estat d'abandó del patrimoni de la diòcesi.

El museu es conformà seguint l'esquema de les col·leccions de gabinet que aplegaren alguns il·lustrats del segle XVIII i s'anà engrandint progressivament mercès a la incorporació d'aquests objectes en desús, oblidats la majoria als dalts de parròquies i rectories, objectes que ingressaren al museu en concepte de compra, permuta o bé donació, tal com ho atesta la nombrosa documentació que es presenta en aquest estudi. Cal deixar ben clar també que cap dels béns que ingressaren al Museu Diocesà ho féu com a bé preciós, sinó que tots ingressaren com a objectes en desús. Això vol dir que no era necessari demanar cap permís a Roma ni aplicar cànons i decrets per justificar la validesa i legitimitat dels títols que acrediten la propietat de les obres per part del bisbat de Lleida. Està molt clar, i així es desprèn de la documentació, que presentem en volums a part, que els béns que adquiriren tant el bisbe Meseguer com els seus successors no es podien considerar preciosos ni pel seu valor històric i artístic ni per la seva quantificació econòmica.

Tal com déiem més amunt, el 1895 hi ha un canvi en les dependències del Museu atès que aquest s'ha d'ampliar afegint-li dues sales més. En el *Boletín Oficial Eclesiástico* de 28 d'octubre de 1895¹³⁹ es fa esment d'aquesta ampliació i també es fa la distinció

¹³⁹ *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (28 octubre 1895), t.V, núm.21, p.422-423.

entre els objectes que van ingressar en propietat i els que ho van fer en dipòsit. Entre els que ho van fer en propietat s'hi compten dos relleus de pedra i una imatge procedents del santuari de Grenyana, un relleu procedent d'Àger, dues pintures dels profetes David i Isaïes procedents de Castellans, sobre les que retornarem, unes taules de Torrelabat i restes de retaules retirats a l'Acadèmia Mariana. Pel que fa als dipòsits, fa referència a unes atxeres gòtiques¹⁴⁰ i altres objectes dipositats pel capítol catedral,¹⁴¹ alguns dels quals es demanaren l'any següent, el 1896.¹⁴² És interessant insistir en

¹⁴⁰ [...] *Al propio tiempo suplico a V.S.I. tenga la amabilidad de dejarme colocar en calidad de depósito en el Museo Diocesano unos hierros que hay en la Catedral, arrinconados sin uso alguno y servían antiguamente para colocar las luces al lado del catafalco, pero mucho tiempo ha están sin uso y hace algunos años los regalaban a una casa religiosa para quitarse delante un trasto inútil, y como para nada servían no los quiso, habiendo quedado arrinconados en la Iglesia. Y si hubiese alguna otra cosa de las que no es raro se hallen por los rincones, sin uso ni utilidad de ningún género, agradecería mucho se dignase V.S.I. permitir que como las expresadas hacheras, en vez de estar donde para nada sirve, pudiese depositarse en el expresado Museo, con objeto de que los alumnos de la clase de Arqueología aprendan a distinguir los objetos artísticos y se abstengan de cometer los inexplicables estropicios que por ignorancia se cometen en algunas Parroquias.* Carta de 3 d'octubre de 1895 del bisbe Meseguer adreçada al degà del Capítol Catedral de Lleida. Carpeta "Inventarios Art 1938. Butsènit-Saragossa-Lleida". Arxiu Diocesà de Lleida.

¹⁴¹ [...] *Al propio tiempo me permito dirigir a V.S.I. una indicación que estimaré tome en consideración, si la cree oportuna, y es que se sirva facilitarme las estatuas de los SStos. Apóstoles que al hacer la Visita de la Catedral, vi retiradas en los almacenes de la carpintería, sin destino alguno. En mi deseo de aumentar los objetos religiosos del nuevo edificio se me ha ocurrido esto. Sin perjuicio de que vuelvan a la Catedral, cuando haya lugar donde colocarlas. [...].* Carta de 2 de març de 1894 del bisbe Meseguer adreçada al degà del Capítol Catedral de Lleida. Carpeta "Inventarios Art 1938. Butsènit-Saragossa-Lleida". Arxiu Diocesà de Lleida.

¹⁴² *Ilmo. Sr. Al practicar la Visita de esta S.I. Catedral, vi detrás de la puerta que a acceso al archivo unas columnas de piedra procedentes de la Catedral vieja y si V.S.I. no tiene inconveniente, podría dejarlas en depósito en el Museo del Seminario. Lo mismo deseo con respecto a un brasero de metal labrado que he visto en las habitaciones contiguas a la Sacristía, pero como presta servicio, espero encargue V.S.I. otro que haga igual servicio y lo abonaré con mucho gusto, pues sólo deseo conservarlo por el dibujo que tiene, y porque no construyéndose ahora de esta clase, cuando se llegue a estropear de seguro no será sustituido por otro igual. Finalmente, ya que todo esto es sólo en clase de depósito, si no parece mal a V.S.I., podría dejarme en este concepto una bandeja rota de madera*

aquesta precisió, que ja és féu l'any 1895, precisament perquè, tal com veurem, arran de la segregació del bisbat de Lleida, duta a terme l'any 1995 i a partir de la reclamació del bisbat de Barbastro-Montsó, s'ha volgut considerar que els tots objectes havien ingressat al Museu a títol de dipòsit mantenint la propietat les parròquies.

L'esperit de protecció i recuperació del patrimoni del bisbe Meseguer es fa ben palès en els exemples que veurem tot seguit, extractats del seu dietari o bé de la documentació que obra a l'Arxiu Diocesà.

Entre les primeres obres que incorporaren al Museu del Seminari s'hi compta una arqueta procedent de Roda d'Isàvena, que ingressà per títol de permuta i que avui forma part dels fons de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 357.¹⁴³ Cal tenir en compte, però, que de vegades la substitució d'uns objectes per altres de nous no s'ha d'entendre solament en aquest context de protecció i salvament del patrimoni sinó que cal veure-hi una voluntat de mantenir el decòrum de les esglésies. És el cas de la permuta d'aquesta arqueta que contenia les relíquies de Sant Ramon per una de nova factura regalada pel bisbe Meseguer. La documentació (EXPEDIENT: RODA/91-93, 7, 8, 9, 10, 11, Vol. II, pp. 112-129) atesta, per dos certificats expedits per Simón Clavera, arxiprest de Roda, que es va extreure solemnement el pany de l'arqueta antiga per incorporar-lo a la nova i que el dia 19 de maig de 1892 es va efectuar el trasllat de les relíquies a la nova caixa. L'arxiprest de

que andaba por los cajones de la Sacristía, y algún pergamino que no fuese necesario en el archivo, por todo lo que le anticipo a V.S.I. las gracias, no proponiéndome otra cosa más que la ilustración de los jóvenes seminaristas, para lo que ya he reunido algunos objetos, de varias procedencias. [...]. Carta de 14 d'octubre de 1896 del bisbe Meseguer adreçada al degà del Capítol Catedral de Lleida. Carpeta "Inventarios Art 1938. Butsènit-Saragossa-Lleida". Arxiu Diocesà de Lleida.

¹⁴³ PUIG, I. "Arqueta" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 340.

Roda declara en la certificació, que *examinada detenidamente por todos, especialmente por los cuatro sacerdotes asistentes, reúne las condiciones apetecibles de seguridad y elegancia para el Santo objeto a que está destinada; que es negra, de caoba, con adornos de bronce dorados en su exterior y pulimentada de negro, sin adorno alguno, en el interior; que tiene la misma cerradura que extrajo de la otra [...]; que debajo de ella hay una inscripción dedicatoria que dice así: Josephus Episcopus Ilerdensis B. Raimundo D.O.C. Anno MDCCCXCII y que a la derecha del frente está el escudo de armas del Ilmo. Sr. Obispo donante Dr. D. José Meseguer y Costa y a la izquierda el del Exmo. e Ilmo. Sr. D. José Domingo Costa y Borrás, dignísimo obispo que fue de esta Diócesis, ambos tallados en madera.*

L'arqueta regalada pel bisbe Meseguer era més sumptuosa que l'aleshores existent, ho atesta la descripció transcrita més amunt i també l'observació del propi objecte, que es troba a la cripta de l'església de Sant Vicenç de Roda d'Isàvena. Fins i tot el mateix bisbe Meseguer en la carta que adreçà als seus diocesans el 20 d'agost de 1895, reproduïda¹⁴⁴ i més amunt esmentada, fa referència a aquesta arqueta en els següents termes: *Omitimos el cambio de la artística urna de las Reliquias de San Ramón Obispo, que está en Roda, para no ofender la modestia de la respetable persona que la costeó*, tot fent al·lusió al mateix bisbe. Endemés, en una carta de 29 de novembre de 1897 adreçada a l'arxiprest de Roda, el bisbe Meseguer declara que la urna que regalà per a contenir les relíquies de sant Ramon va costar 80 rals de billó.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Document 3, Vol. II, pp. 12-16

¹⁴⁵ Copiador d'Oficis, número 3, pp. 439-440. Arxiu Diocesà de Lleida.

El bisbe Meseguer, però, no solament tenia cura dels béns mobles. Com s' esmenta més amunt, una que una de les primeres empreses al capdavant de la diòcesi de Lleida va ser la recuperació de la històrica parròquia Sant Martí, on que hi feu obrir una porta als peus de l'edifici a la que s'hi afegí la portada procedent de l'església vella del Tormillo. Per una carta del rector del Tormillo, Miguel Coscojuela, adreçada al bisbe Meseguer l'1 de juliol de 1893 (EXPEDIENT: EL TORMILLO/93, 12, 13, Vol. II, pp. 130-132) ens assabentem que el prelat demanà permís per traslladar la porta de l'església vella -que en aquell moment s'utilitzava de magatzem- a Lleida, i que l'Ajuntament, per unanimitat, accedeix a que en disposi a voluntat. Malgrat el que, a priori, sembla una donació, el bisbe lliura 375 pessetes al rector per reparar la torre de l'església nova.¹⁴⁶

L'any 1895 trobem l'ingrés del retaule de Sant Antoni, de Vilanova de Sixena, un cas en què el bisbe Meseguer exerceix el dret de compra preferent (EXPEDIENT: SIXENA/95-04, 29, 30, 31, 32, Vol. II, pp. 194-210). Ho podem resseguir a través d'un conjunt documental integrat per quatre cartes. En la primera, de 14 de febrer de 1895, el rector de Vilanova de Sixena, Jaime Peremateu, demana permís al bisbe Meseguer per vendre un retaule de Sant Antoni a un antiquari per 500 pessetes. El bisbe li respon que porti el retaule a Lleida i que reculli 500 pessetes. En la segona carta, de 27 de febrer de 1895, el rector confirma la tramesa i demana al bisbe que li aboni 30 pessetes més, en concepte de ports. La tercera carta, de 6 de març de 1895, està signada pel rector de Sena, Manuel Guillen; en

¹⁴⁶ En la Carta Pastoral del bisbe Meseguer, de 20 d'agost de 1895, podem llegir: [...] *Y no pudiendo hacer lo mismos con otros monumentos como la preciosa iglesia antigua del Tormillo, sacamos su portal y lo colocamos en la de San Martín por ser del mismo orden, gastando bastante en su composición y dando una respetable limosna para las obras que se estaban haciendo en la torre de la actual iglesia de aquella parroquia.* [...] Document 3, Vol. II, pp. 14.

ella el rector notifica al bisbe Meseguer el nom de l'antiquari que intentà comprar l'altar: Sr. Hortelano de Lleida. Aquesta carta posa de manifest l'interès que esmerçava i el seguiment que duia a terme el bisbe Meseguer vers aquells afers en què veia perillar el patrimoni de la diòcesi. La darrera carta és de 19 de gener de 1904, signada per Salvador Miralles, rector aleshores de Vilanova de Sixena, on confirma el pagament de 500 pessetes per part del bisbe Meseguer. Pagament, d'altra banda, que també consta en el Llibre de Comptes de Secretaria, amb data 14 de març de 1895, consignat en els següents termes: *Al Sr. Cura Pàrroco de Villanueva de Sixena por un altar comprado por el Sr. Obispo para el Museo del Seminario500.*

Aquest retaule forma part de la col·lecció diocesana del museu de Lleida amb el número d'inventari 14¹⁴⁷ i consta com a registrat en la dita col·lecció des de l'any 1897.¹⁴⁸ S'havia considerat tradicionalment, sense cap prova documental, que aquest retaule procedia de Montsó. Tot i així, els darrers estudis han proposat un origen anterior ja que, pel que sembla, procedeix de la Seu Vella, concretament de la capella dels peus del campanar, dedicada així mateix a sant Antoni Abat i san Pau ermità.¹⁴⁹

Entre els objectes que ingressaren al Museu poc després de la seva fundació, l'any 1895, s'hi compten també les dues taules, esmentades més amunt, procedents del retaule major de

¹⁴⁷ COMPANY, X., "Retaule incomplet de Sant Antoni Abat" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 91-92.

¹⁴⁸ *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (6 marzo 1897), t.VII, núm.7, pp.116-117.

¹⁴⁹ PUIG I SANCHIS, I., "Los Ferrer, una familia de pintores leridanos vinculados con la Seu Vella de Lleida", *La pintura gòtica dels Ferrer*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1998, pp. 234-236.

Castelldans que actualment ostenten els números d'inventari 51 i 52.¹⁵⁰ D'aquest retaule, el bisbe Meseguer no solament en prohibí la venda l'any 1891, segons anotació del seu dietari personal de data 20 d'abril,¹⁵¹ sinó que el féu restaurar.¹⁵² En la carta que el bisbe Meseguer adreçà als seus diocesans el 20 d'agost de 1895 es fa referència a aquesta restauració: *otras restauraciones hemos hecho como el altar mayor de Castelldans, cuyos cuadros no quisimos vender, y se restauraron y colocaron en un armazón nuevo, con la hermosa Virgen de piedra [...]*.¹⁵³ L'ingrés d'aquestes dues taules al museu el trobem referenciat a la carta del rector de Castelldans,

¹⁵⁰ FITÉ, F., "Rei David", COMPANY, X., "Profeta Isaïes", *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 214, 214-215.0

¹⁵¹ Anotació de Castelldans, 20 d'abril de 1891: [...] *y se dice que no se acude a la venta de los cuadros que lo formaban 1º porque no valen lo que se supone 2º porque otras parroquias que los tienen tan buenos pedirán lo mismo y 3º porque no se nos acuse de poco inteligentes y descuidados en la conservación de cosas buenas.* BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 113-114 (dietari: fol. 52v).

¹⁵² A l'Arxiu Diocesà de Lleida obra la documentació relativa a aquesta restauració que a continuació reproduïm: *El infraescrito recibí del Ilmo. y Rvmo. Sr. Obispo de la Diócesis de Lérida, Dr. Dn. José Meseguer y Costa la cantidad de cien pesetas importe de dorar dos sagrarios para el altar mayor de la Iglesia parroquial de Castelldans, y para que conste firmo el presente. Lérida a 23 de agosto de 1892. Jayme Farré y Oms.*

He recibido del Ilmo. Sr. Obispo de esta Diócesis, Dr. D. José Meseguer y Costa, la cantidad de cuatrocientas pesetas, por la restauración de diez y siete cuadros y la imagen de la Virgen de piedra, lo que todo en conjunto con el nuevo altar forma el Mayor, del pueblo de Castelldans. Y para que conste firmo el presente recibo en Lérida 24 de agosto de 1892. Miguel Fontanals.

Recibí del Rvmo .e Ilmo. Sr. Obispo Dr. José Meseguer y Costa, la cantidad de sietecientas cincuenta pesetas, valor de un altar que construí por encargo de dicho Sr., con destino a la iglesia parroquial de Castelldans; lo que firmo para en conste. Lérida 24 agosto de 1892. Ramon Borrás. Bisbe Meseguer, Rebutts de Secretaria, 1889-1899. Arxiu Diocesà de Lleida.

Publicat per PUIG, I., CANER, V., FOLGUERA, S., *L'Església de l'Assumpció de la Mare de Déu de Castelldans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, Ajuntament de Castelldans, Església de l'Assumpció de Castelldans, 2003, pp. 66-67

¹⁵³ Vid. document 3 , Vol. II, pp. 14.

Federico Segarra, al bisbe Meseguer amb data 8 de juliol de 1895 on li anuncia la tramesa d'aquestes dues taules.¹⁵⁴

Un altre retaule que ingressà l'any 1895 fou el d'Alins. Es tracta d'un retaule que havia estat reutilitzat com a confessional. Es registra el seu ingrés al Museu del Seminari l'any 1895 i avui forma part dels fons del Museu de Lleida amb el número d'inventari 72.¹⁵⁵ El seu procés el podem resseguir en l'anotació al llibre dietari del bisbe Meseguer, referida a la localitat d'Alins, de data 24 de juny de 1894, on es diu textualment: *Se le prometió un confesionario nuevo por llevar el que tiene hecho del altar viejo al museo.*¹⁵⁶ A l'Arxiu Diocesà de Lleida es conserva una factura del taller de Ramon Borràs, de 28 de desembre de 1894, a nom del bisbe Meseguer, per 80 pessetes en concepte de *un confesionario pintado*. Es llegeix, amb lletra manuscrita del bisbe, *para la iglesia de Alins*. Estem, per tant, davant d'un cas de permuta. D'altra banda, el bisbe Meseguer en la carta que adreçà als seus diocesans el 20 d'agost de 1895, reproduïda

¹⁵⁴ Castelldans, Meseguer, lligall 15, Arxiu Diocesà de Lleida. Referent a aquestes taules, es recull en el Copiador d'Oficis, núm. 5, amb data 1 d'abril de 1902 la següent carta del bisbe Meseguer adreçada al rector de Castelldans:

Sr. Regente de Castelldans.

A fin de que conste en este Archivo parroquial el donativo que graciosamente hice a esta iglesia del retablo mayor en el que fueron colocados los cuadros que están a la vista de todo el mundo gastando en esta operación cinco mil reales, dirijo a V. la presente que leerá desde el púlpito en la misa del pueblo del primer día festivo próximo, dejando a la prudencia de V. participar o no a quien guste, que dos cuadros, los más viejos y deteriorados de la colección, uno de los cuales tiene el agujero de la gattonera, con el sagrario viejo que estaba arrinconado y algunas piedras labradas está depositado en el seminario con otros objetos adquiridos todos con la debida compensación aunque no tan exorbitantes como la dada anticipadamente a esa parroquia.

¹⁵⁵ PALAU, M., PUIG, I. "Retaule de Sant Joan Baptista" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 109. S'apunta per primer cop la procedència a BERLABÉ, C., "Predel·la amb parelles de Sants" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 114-115 i es ratifica posteriorment a BERLABÉ, C. *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, fitxa 13.

¹⁵⁶ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 154 (dietari: fol. 67r).

(document 3, Vol. II, pp. 14) i més amunt esmentada, fa referència a aquest confessional en els següents termes: *En otras ocasiones hemos dado algún objeto equivalente, como un confesionario nuevo para Alins en cambio del que impías manos habían construido con tablas del retablo antiguo, donde en medio de un gracioso grupo del Nacimiento del Niño Jesús, abrieron una puertecilla para la reja [...]*

També del 1895 és la sol·licitud d'una imatge de pedra amb la representació de sant Miquel, procedent de Granyena de les Garrigues, segons l'anotació al llibre dietari del bisbe amb data 8 de maig de 1895, referida a aquesta localitat: *Pídase el S. Miguel de la fachada de la iglesia vieja y las columnas de la portada para el museo.*¹⁵⁷ La imatge de sant Miquel apareix registrada entre els fons diocesans l'any 1897 i actualment ostenta el número d'inventari 600.¹⁵⁸

S'incorporà també als fons diocesans l'any 1895 un retaule procedent de Folquer, dedicat a Santa Elena o a la Santa Creu i ho féu a títol de permuta, segons l'anotació del dietari del bisbe, referida a aquesta localitat de 31 de maig de 1895: *se llevará a Lérida el altar lateral, dándole un san José, pagando la traslación. Se le dará cruz a cambio de la vieja.*¹⁵⁹ Actualment forma part del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 160.¹⁶⁰

¹⁵⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 163 (dietari: fol. 71r).

¹⁵⁸ FITÉ, F., "Sant Miquel" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 143-144.

¹⁵⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 168 (dietari: fol. 72v).

¹⁶⁰ PUIG, I., "Retaule de la Santa Creu" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 116. La procedència i data d'ingrés d'aquest retaule es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 12.

Del 3 de juny de 1895 és l'antotació del bisbe Meseguer al seu dietari, referida a Artesa de Segre, on escriu: *se dijo a esta que se le daría una cruz de piedra y se viene una vieja a Lérida.*¹⁶¹ Per l'anotació de 21 d'abril de 1901, també al dietari, sabem que la permuta es va dur a terme: *A las 5 llegada a Artesa, a la entrada vimos la cruz que les regalamos a cambio de otra vieja que está en el museo.*¹⁶² Tot i així no hem pogut escatir, entre els fons diocesans del Museu de Lleida, de quina creu es tracta.

El bisbe Meseguer, referencia una nova permuta al dietari, el 18 de juliol de 1895. segons la següent anotació: *se encarga mandar a Lérida misal con grabados y cruz de madera con sagrario viejo a cambio donativo para la Iglesia y se dará misal bueno. Hay una virgen bizantina en el altar lateral. La cruz procesional es dorada de plata muy buena, tiene el San Cristo esmaltado.*¹⁶³ No hem pogut identificar entre els fons de la col·lecció diocesana ni el missal amb gravats, ni la creu de fusta ni el sagrari.

I el mateix s'esdevé amb la parròquia de Denui, segons anotació de 5 d'agost de 1895: *De Denuy se retira un ejemplar antiguo de las Constituciones del Sr. Olasso. A las 10 llegada a Denuy y se les encarga desmontar el [...] y que se les ayudará con algo así como diez o quince duros; si dan el copón –caja de plata- se les dará algo más. Se ofrece una Virgen de los Dolores en lugar que la tan vieja que hay y se les da un copón que cuesta 45 pesetas para 100*

¹⁶¹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 169 (dietari: fol. 73r).

¹⁶² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 238 (dietari: fol. 93r).

¹⁶³ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 175 (dietari: fol. 74v).

*formas con copa de plata.*¹⁶⁴ Entre la col·lecció diocesana del Museu de Lleida no hem localitzat cap d'aquests objectes permutats.

De Capella s'anota també una permuta amb data 6 d'agost de 1895: *a las 2 visita Capella recogiendo un misal gótico y un trozo de ritual se les promete dos casullas blanca y encarnada (usadas se darán) por ser las viejas de lana.*¹⁶⁵ Entre la col·lecció diocesana del Museu de Lleida no hem localitzat cap d'aquests objectes permutats.

El 7 d'agost de 1895 el bisbe Meseguer anota les transaccions que duu a terme amb les parròquies de Nocelles, Pobla i Esdolomada: *se llevan unas vinajeras y plato de plata con una sacra de lo mismo. Esta es para el museo y aquellas para vender con el viril y comprar una custodia de metal buena. [...] el de Pobla de Roda trae una navetas y el de Esdolomada portapaz de metal.*¹⁶⁶ No hem pogut identificar de forma fefaent cap d'aquests objectes entre la col·lecció diocesana del Museu de Lleida.

El 7 de juliol de 1896 es registra una nova permuta al dietari del bisbe Meseguer amb la parròquia d'Aulet, segons la següent anotació: *Aulet, mas de S. Andrés, capilla pública: recogí casulla antigua prometiéndoles una de blanca en sustitución.*¹⁶⁷ No ha estat possible esbrinar, amb dades tan exígües, de quin objecte es tracta entre els fons diocesans del Museu de Lleida.

No sempre es materialitzaven immediatament les previsions anotades en el dietari. Tenim el cas de la parròquia d'Aguiró i

¹⁶⁴ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 177-178 (dietari: fol. 75v).

¹⁶⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 179 (dietari: fol. 75v).

¹⁶⁶ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 179 (dietari: fol. 75v).

¹⁶⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 189 (dietari: fol. 79r).

l'anotació per part del bisbe en el seu dietari en data 17 de juliol de 1896: *En la sacristía hay un retablo arruinado, podría ir al museo.*¹⁶⁸ El retaule d'Aguiró s'incorporà a la col·lecció diocesana, en data desconeguda tot i que posterior al pontificat del bisbe Meseguer. En l'actualitat forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 167.¹⁶⁹

El mateix s'esdevé amb un retaule procedent de la parròquia d'Adons. Tot i l'anotació al dietari del bisbe de data 18 de juliol de 1896: *[...] hay un retablo viejo gótico que es el martirio de San Vicente, podría ir al museo, se le puede dar algo,*¹⁷⁰ el retaule de Sant Vicenç d'Adons no ingressà al Museu Diocesà fins l'any 1968. Actualment forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 15.¹⁷¹

Una taula gòtica, procedent de Lasquarri, ingressà l'any 1897 al Museu del Seminari. L'any 1895, en l'anotació dels dies 13 i 14 de juliol del llibre dietari del bisbe Meseguer, aquesta taula ja apareix consignada en els següents termes: *Lasquarre en la capilla del Santísimo, camerino lateral, una Virgen de piedra con una granada en la mano. Al entrar un altar gótico deteriorado con cuadros v. m. Ilma. da otro si se lo dan [...] tiene una tabla de san Martín gótica, una triple sacra con puertas.*¹⁷² Sembla que d'aquesta anotació es dedueix una voluntat de permuta i més tenint en compte que amb aquesta parròquia ja s'havia permutat una col·lecció de monedes

¹⁶⁸ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 191 (dietari: fol. 79v).

¹⁶⁹ PUIG, I., "Retaule de Sant Antoni Abat" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 107.

¹⁷⁰ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 192 (dietari: fol. 80r).

¹⁷¹ BESERAN, P., "Retaule de Sant Vicenç d'Adons" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 100.

¹⁷² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 173 (dietari: fol. 74r).

antigues a canvi del coronament d'una creu de pedra, que va pagar el propi bisbe Meseguer.¹⁷³ La taula de Sant Martí (o Sant Nicolau) forma part del Museu de Lleida i ostenta en l'actualitat el número d'inventari 48.¹⁷⁴

Conforme el Museu s'anava consolidant, els rectors de les parròquies, coneixedors de la política del bisbe Meseguer, ofereixen espontàniament alguns objectes que poden ser d'interès del prelat amb l'esperança d'obtenir una contraprestació. Es el cas del rector de Lamasadera, Jaime Salvía, qui tramet una carta al bisbe Meseguer, de 30 d'octubre de 1895, on li indica que té 20 quadres en una capella de l'església i que en pot disposar per al Museu del Seminari (EXPEDIENT: LAMASADERA/95, 22, Vol. II, pp. 170-172). Una anotació manuscrita en la mateixa carta anuncia la resposta: *que envíe 10 cuadros y se justiprecie envío.*¹⁷⁵

L'any 1897 es consigna l'ingrés al Museu Diocesà de dues taules amb sengles representacions de sant Pere i sant Pau, procedents de la parròquia de Merli, possiblement per títol de permuta atès que el rector de Merli, Pedro Ardanuy, escriu una carta al bisbe Meseguer, amb data 18 de febrer de 1896, on agraeix la tramesa d'una casulla vermella i d'un reliquiari de Sant Ramon (EXPEDIENT: MERLI/96, 33, Vol. II, pp. 211-214). És versemblant pensar que la casulla i el reliquiari es lliuren en concepte de permuta de les dues taules

¹⁷³ Lasquarri. Meseguer, lligall 4-bis. Arxiu Diocesà de Lleida

¹⁷⁴ PUIG, I., "Sant Martí" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 107.

¹⁷⁵ No podem identificar de forma fefaent aquests quadres entre els fons de la col·lecció diocesana; tot i així, s'hi podrien incloure els catalogats amb els números d'inventari 196, 199, 200, 201, 207, 228, 231.

procedents de Merli, En l'actualitat solament es conserva la taula de sant Pere, amb el número d'inventari 117.¹⁷⁶

Un retaule de Portaspana o de la seva filial Pobla de Mont, dedicat a la Mare de Déu, sant Fabià i sant Sebastià, s'incorporà al Museu del Seminari l'any 1899, tal vegada per títol de donació amb compensació econòmica. En el llibre de comptes de Secretaria de Cambra, amb data 10 de març de 1899 es consignà el lliurament de 25 pessetes al rector de Portaspana en els següents termes: *Al párroco de Portaspana por un altar pequeño para el Museo procedente de la filial Puebla de Mon 25 pesetas*. La referència d'aquest retaule la trobem per primer cop, però, l'any 1895, en l'anotació al dietari del bisbe Meseguer de 16 de juliol d'aquell any, corresponent als pobles de Capella i Postaspana: *Se podrá mandar un altar gótico muy estropeado al museo y a Portaspana otro de renacimiento que hay*.¹⁷⁷ Aquest retaule forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i en l'actualitat ostenta el número d'inventari 26 i 27.¹⁷⁸

Una imatge de sant Miquel, de fusta, i dues taules pintades ingressaren l'any 1897 al Museu del Seminari, procedents de Villacarli. Com en el cas anterior, la primera referència la trobem en el llibre dietari del bisbe Meseguer, amb data 20 de juliol de 1895, referida a la localitat de Villacarli: *Piden ropa para el anejo. Se dice manden al museo un S. Miquel viejo de escultura bizantina y dos*

¹⁷⁶ PALAU, M., COMPANY, X., "Sant Pere" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 111.

¹⁷⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 174 (dietari: fol. 74v).

¹⁷⁸ ALCOY, R., "Retaule de la Mare de Déu, sant Fabià i sant Sebastià" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 101. La procedència i data d'ingrés d'aquest retaule es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 184.

*tablas y una puerta con pinturas antiguas deterioradas.*¹⁷⁹ Endemés, en l'acta del Llibre de Visites del bisbe Meseguer (1893-1895)¹⁸⁰ es consigna el següent: *En el rincón de la pila bautismal hemos visto una pequeña imagen de S. Miguel y en la sacristia tres tablas pintadas muy deterioradas que para nada sirven y se mandaràn al museo que hemos fundado en el Seminario Conciliar Diocesano, donde recogemos estas cosas para instrucción de los jóvenes alumnos.* Actualment formen part de la col·lecció diocesana del Museu de Lleida amb les números d'inventari 313, 115 i 116.¹⁸¹

El 8 de febrer de 1897 registrem, també, mitjançant carta del rector de Pont de Suert, Francisco Ferrer, la tramesa d'una escultura de Sant Esteve procedent de Ventolà amb destí al Museu del Seminari (EXPEDIENT: VENTOLÀ/97, 44, Vol. II, pp. 255-258), escultura que avui ostenta el número d'inventari 325.¹⁸²

També el 1897, concretament l'11 de març tenim notícia d'una compravenda d'objectes amb destí al Museu del Seminari, efectuada pel bisbe Meseguer: per un rebut de José Roger, rector de Saidí, sabem que aquest va vendre al bisbe Meseguer un quadre de pintura reutilitzat com a porta i tres imatges arraconades per un preu de 750 pessetes (EXPEDIENT: SAIDÍ/97, 45, Vol. II, pp. 259-261). La notícia està recollida també al Copiador de Decrets, p. 132, de data febrer de 1897. En el Llibre de Comptes de Secretaria, en

¹⁷⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari*, Op. Cit., pp. 175-176 (dietari: fol. 75r).

¹⁸⁰Visita del Obispado Ilmo. Rmo. Sr. D. José Meseguer Costa, 1893-1895. Arxiu Capitular de Lleida

¹⁸¹ LORÉS, I., "Sant Miquel", BERLABÉ, C., "Taules de sant Pere i sant Pau" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 130-131, 111. La procedència i data d'ingrés de la imatge de sant Miquel es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia*, Op. Cit., vol. II, fitxa 58.

¹⁸² NAVARRO, J., "Sant Màrtir" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 132.

anotació de 16 d'abril de 1898 hi consta el pagament d'aquestes 750 pessetes al bisbe Meseguer, atès que les havia avançat, tal com es recull en anotació manuscrita en el mateix rebut. Els objectes són els següents: una imatge en pedra de la Mare de Déu, amb número d'inventari 541;¹⁸³ una imatge en pedra de sant Miquel, amb número d'inventari 1475;¹⁸⁴ una imatge de santa no identificada, amb número d'inventari 635¹⁸⁵ i una taula pintada amb la representació de sant Joan, amb número d'inventari 169.¹⁸⁶ La imatge de la Mare de Déu i la de sant Miquel es troben al culte a la iglésia de Sant Llorenç de Lleida des de l'any 1940.

Procedent de Nerill o del seu annex Ardoné ingressà al Museu del Seminari una imatge de la pietat per títol de permuta, segons una anotació del llibre dietari del bisbe Messeguer referida a Nerill-Ardoné, de data 5 d'agost de 1895: *se recoge un incensario gótico y se les ofrece otro bueno. Se pedirá al párroco la imagen de la Virgen de los Dolores o Santa Ana y se les dará otra, y la cruz procesional de madera, se les mandará otra de metal.*¹⁸⁷ La imatge de la Mare Déu dels Dolors es correspon amb la Pietat procedent d'Ardoné o de Neril, que es permutà per una imatge nova, segons factura expedida per l'escultor Ramon Borràs de 15 de març de 1896 on es consigna l'import de 25 pessetes per una imatge dels Dolors, més 10 pessetes en concepte de pintura i 15 pessetes més pel vestit, hi consta la

¹⁸³ FITÉ, F., "Verge de Saidí" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 140.

¹⁸⁴ FITÉ, F., "Sant Miquel" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 347-148.

¹⁸⁵ BESERAN, P., "Santa inidentificada" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 148-149. La data d'ingrés i la forma d'ingrés es consignen per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 38.

¹⁸⁶ LACARRA, M.C., "Sant Joan Baptista" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 305-306. La data d'ingrés i la forma d'ingrés es consignen per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 72.

¹⁸⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 177-178 (dietari: fol. 75v).

següent anotació manuscrita del bisbe Meseguer: *dado a la parroquia de Neril*. En l'actualitat la imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 322.¹⁸⁸ Respecte a l'encenser, no l'hem pogut localitzar de forma fefaent entre els fons de la col·lecció diocesana.

En el llibre dietari del bisbe Meseguer, en l'anotació corresponent a Lkert de 29 d'agost de 1895 es consignen encara altres objectes: *El cura quiere un S. José para un altar que estaba en el sitio donde antes estaba la escalera. Llevamos de allí un misal antiguo y una bandeja para el museo. De Morillo una cortinilla roja para [sagrario]*.¹⁸⁹ De tots aquests objectes solament hem pogut identificar, entre els fons diocesans del Museu de Lleida, la cortineta vermella de sagrari, que es registrà al Museu l'any 1897 i avui ostenta al Museu de Lleida el número d'inventari 1187.¹⁹⁰

Procedent de Tresserra es registra al Museu del Seminari, l'any 1897, un frontal d'altar¹⁹¹ que avui ostenta al Museu de Lleida el número d'inventari 34. Malauradament no disposem de documentació que ateste la forma d'ingrés i el títol de propietat, solament l'anotació al llibre dietari del bisbe Meseguer de data 6 de juliol de 1896 i corresponent a les localitats de Tresserra i Iscles: *a Treserra dará un ara pequeña y de Iscles pídan la cajita de la pila*

¹⁸⁸ NAVARRO, J., "Pietat", *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 178.

¹⁸⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 180 (dietari: fol. 76r).

¹⁹⁰ PERDICES, M., *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 355. La procedència i data d'ingrés d'aquest objecte es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 123.

¹⁹¹ CARBONELL, E., MACIÀ, M., "Frontal de Tresserra" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 58-59

bautismal.¹⁹² Tot i així, no descartem que es tracti d'una permuta realitzada a canvi de l'ara esmentada, tal com era habitual segons els exemples que hem vist i els que segueixen. Pel que fa a la caixeta d'Isclès, cap notícia en tenim.

També el 1897 ingressà al Museu del Seminari, procedent d'Erillcastell, una marededéu de fusta que en l'actualitat forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 338.¹⁹³ La informació apareix recollida al llibre dietari del bisbe Meseguer en l'anotació corresponent a Erillcastell de data 14 de juliol de 1896: *aquí hay una virgen bizantina que se enviará a Lérida*.¹⁹⁴

Un altre objecte ingressat el 1897 fou el frontal d'Irgo i ho féu per títol de permuta, segons s'atesta per l'anotació de data 6 de juliol de 1901 feta pel mateix bisbe Meseguer en el seu dietari referint-se a Irgo: *allí está el frontal regalado por el trozo de lienzo antiguo que retiramos para el museo*. Anys abans, concretament el 14 de juliol de 1896, el bisbe Meseguer havia escrit, referint-se a Irgo, la següent anotació: *En la ermita del Salvador de Irgo hay un frontal que no se hizo para allí. Lo pueden llevar a Lérida*.¹⁹⁵ També trobem referenciat aquest frontal en la resposta del bisbe Meseguer a la carta del rector d'Irgo, de 4 d'agost de 1896, en la que li ofereix unes sacres de la parròquia d'Irgo per al Museu del Seminari; el bisbe Meseguer respon que és més interessant el frontal de l'ermita de

¹⁹² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 188 (dietari: fol. 78v).

¹⁹³ NAVARRO, J., "Marededéu" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 119. La data d'ingrés d'aquesta imatge es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 54.

¹⁹⁴ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 190 (dietari: fol. 79v).

¹⁹⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 190 (dietari: fol. 79v).

Sant Salvador d'Irigo (EXPEDIENT: IRAN/96, 35, Vol. II, pp. 220-222). Aquest frontal d'Irigo en l'actualitat forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 1534.¹⁹⁶

Un altre cas de permuta és el que es realitza amb el rector de Benavarri, Pedro Lacambra. Aquest dirigeix una carta al bisbe Meseguer, amb data 27 de maig de 1897 on li anuncia que ha tramés retalls vells de roba per al Museu del Seminari, tot esperant obtenir diners o una contraprestació a canvi. Per una segona carta, de 6 de desembre de 1897, el rector reconeix que s'ha efectuat la dita permuta (EXPEDIENT: BENAARRI/97, 49, 50, Vol. II, pp. 272-282). No hem pogut localitzar aquests objectes entre els fons diocesans.

El 1898 es registra l'ingrés al Museu del Seminari d'un retaule procedent de Manyanet i també ho féu amb la permuta com a títol de propietat, tal i com es desprén de l'anotació del dietari del Bisbe Meseguer, de data 16 de juliol de 1896 i corresponent a la localitat de Manyanet: *Hay un altar gótico en la capilla que está la Purísima, podría ofrecérseles un viacrucis de más vista a cambio, los cuadros del actual son muy pequeños, y enviarlo al museo.*¹⁹⁷. La tramesa del dit retaule va tenir lloc a partir del 27 d'abril de 1897, segons una carta que envia el rector de Manyanet, José Masip, al bisbe Meseguer on li comunica que li tramet l'altar en dos paquets amb destí al Museu del Seminari (EXPEDIENT:MANYANET/97, 47, 48,

¹⁹⁶ PERDICES, M., "Dosser" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 356. La procedència i la data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia*, *Op. Cit.*, vol. II, fitxa 124.

¹⁹⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari*, *Op. Cit.*, pp. 191 (dietari: fol. 79v).

Vol. II, pp. 266-271). Actualment forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 170.¹⁹⁸

Un altre objecte ingressat al Museu del Seminari fou el retaule de Viu de Llebata, també per títol de permuta, segons anotació de 17 de juliol de 1896 al llibre dietari del bisbe Meseguer, corresponent a la localitat de Viu de Llebata: *Se encarga hacer un armario para colocar objetos de sacristia y enviar el resto del retablo el museo del Seminario. Si hay capa morada en Lérida se les dé a cambio pues no tienen.*¹⁹⁹ Tenim constància de la tramesa del retaule i, per tant, de la realització de l'operació de permuta, per la carta del rector de Viu de Llebata, Antonio Navarro, de 13 de novembre de 1896, al bisbe Meseguer on indica que ha enviat un retaule al Museu del Seminari (EXPEDIENT: VIU DE LLEBATA/96, 41, Vol. II, pp. 244-248). No hem identificat de forma fefaent aquest retaule entre els fons diocesans. El rector també anuncia que ha tramés una safata que va trobar a les golfes d'una casa i una escriptura del segle XIII. La safata és una donació del rector i ostenta en l'actualitat el número d'inventari 913, 918, 920 o 925²⁰⁰, atès que totes elles presenten idèntica tipologia i decoració. Pel que fa a l'escriptura, res en sabem.

Una casulla procedent de l'ermita de Sant Gervasi es registrà al Museu del Seminari l'any 1897, segons anotació al dietari del bisbe Meseguer corresponent a Torre de Tamúrcia, Piñana y Bastideta de 19 de juliol de 1896: *se recoge una casulla en el santuario de*

¹⁹⁸ HUGUET, M., "Retaule dedicat a la Verge" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 294. La procedència i la data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 151.

¹⁹⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 192 (dietari: fol. 80r).

²⁰⁰ COMPANYY, X., "Bacina (plat petitori)", "Bacines" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 257-258.

*Gervasi. En Piñana un incensario con colores, una paz con capa de esmalte y un misal de Bastideta.*²⁰¹ La casulla forma part en l'actualitat dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 1345.²⁰² Pel que fa a la resta d'objectes, no els hem pogut identificar de forma fefaent entre els fons del Museu de Lleida.

D'Esplugafreda es registra l'any 1897 un sagrari que ja es referencia en l'anotació per aquesta localitat del dietari del bisbe Meseguer, de data 20 de juliol de 1896: *En Espluga cajita de la sacristía y sagrario viejo.*²⁰³ Tenim també constància de la tramesa d'aquest sagrari mitjançant la carta del rector d'Orrit, de 7 de novembre de 1896, al bisbe Meseguer on anuncia l'arribada d'un sagrari vell per al museu (EXPEDIENT: ESPLUGAFREDA/96, 40, Vol. II, pp. 239-243). Actualment forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 162.²⁰⁴ De la caixeta res en sabem.

El 1899 ingressa a Museu del Seminari un retaule procedent de Castissent, del qual en tenim notícia per primer cop per l'anotació, referida a la localitat, del llibre dietari del bisbe Meseguer, de data 2 de juliol de 1896: *Visita en Castisent, enviar al museo unas tablas.*²⁰⁵

²⁰¹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 192 (dietari: fol. 80r).

²⁰² COMPANY, X., "Casulla" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 203. La procedència i la data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 118.

²⁰³ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 192 (dietari: fol. 80r).

²⁰⁴ BERLABÉ, C., "Sagrari" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 108.

²⁰⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 193 (dietari: fol. 80r).

Aquest retaule en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 450.²⁰⁶

L'any 1900 ingressà al Museu del Seminari, procedent de Borges Blanques una creu processional per títol de compravenda, segons l'anotació d'aquesta localitat al llibre dietari del bisbe Meseguer, de data 5 d'abril de 1899: [...] *se dice que se autoriza comprar otra cruz y se pagará la plata de la actual destinándola al museo.*²⁰⁷ Actualment forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 678.²⁰⁸

De data 12 d'abril de 1899 és un anotació del dietari del bisbe Meseguer referida a l'església de Sunyer, on descriu que: *Hay una cruz gótica, de plata dorada, bastante maltratada, y un candelero de hierro gótico. [...] En la escalera del coro hay empotrados dos relieves muy maltratados.*²⁰⁹ Tant el candeler (tenebrari) com els relleus no ingressaren al Museu del Seminari fins l'any 1904. El candeler forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 654.²¹⁰ Respecte als relleus, cal fer una mica d'història. A l'església de Sunyer s'hi feren profundes transformacions i reformes, com ara el desmantellament del retaule de pedra dedicat a Sant Joan. D'aquest retaule, dos plafons i un fragment de predel·la ingressaren també al Museu del Seminari l'any

²⁰⁶ COMPANY, X., PALAU, M., a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 203. La procedència i la data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 178.

²⁰⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 203 (dietari: fol. 83r).

²⁰⁸ AIXALÀ, C., "Creu processional" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 187.

²⁰⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 206 (dietari: fol. 84r).

²¹⁰ COMPANY, X., ALARCIA, M.A., "Tenebrari convertit en canelobre de ciri pasqual" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 199-200. La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 335.

1904.²¹¹ Actualment formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d'inventari 471, 544 i 1893. El 1921 el col·leccionista Lluís Plandiura adquirí la imatge del titular per dos mil cinc-cents pessetes en època del bisbe Miralles (EXPEDIENT: SUNYER/21, Vol. III, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, pp. 213-229) mentre que la resta d'elements es reutilitzaren com a material constructiu a la mateixa església. El 1967 es recuperen els fragments de muntants i el 1984 dos fragments de predel·la que s'utilitzaren com a esglaons –els mateixos que veié el bisbe Meseguer- que ingressaren al Museu de Lleida l'any 2001. La imatge de Sant Joan, que avui es propietat del MNAC, es troba en dipòsit al Museu de Lleida.

L'any 1900 ingressà al Museu del Seminari un sepulcre procedent de Natjà segons oferiment del rector de la parròquia. La notícia apareix recollida al dietari del bisbe Meseguer, en l'anotació corresponent a Natjà, de data 20 d'octubre de 1899: *el cura de Nachá ofrece una sepultura de piedra con escudos labrados, se le dice lo envíe y se le abonará el coste para el museo.*²¹² El sepulcre de Natjà es registrà al Museu del Seminari l'any 1900. Actualment forma part dels fons diocesans i ostenta el número d'inventari 613.²¹³

²¹¹ BESERAN, P., "Fragments de retaule de Sant Joan Baptista de Sunyer" i "Fragment de predel·la d'un retaule de Sunyer", a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 162 i 164. Vegeu també GALLART, J., MACIÀ, M., RIBES, J.L., "Aportació a l'estudi dels retaules de pedra i el retaule de Sant Joan Baptista de Sunyer" a *I Congrés de la Història de l'Església catalana*, Volum I, Solsona, 1993, pp. 711-716; DURAN I SANPERE, A., *Els retaules de pedra*, Monumenta Cataloniae, I, Barcelona, Alpha, 1930, p. 139.

²¹² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 219 (dietari: fol. 88v).

²¹³ BESERAN, P., "Sarcòfag de Natjà" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 172. . La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 200.

L'any 1901 ingressen uns fragments de retaule procedents de Xalamera. La història d'aquest ingrés es remunta a l'any 1896, quan el rector de Xalamera, José Simon, demana permís al bisbe Meseguer per vendre a un antiquari per import de 200 pessetes, el retaule fragmentat de l'ermita i un sagrari. El bisbe no autoritzà la venda i l'any 1900 adquirí, per concepte de compravenda, per la mateixa quantitat i per al Museu del Seminari els fragments de retaule i el sagrari i, a més, donà a la parròquia de Xalamera una casulla morada. (EXPEDIENT: XALAMERA/96-00, 42, 43, Vol. II, pp. 249-254). Així es recull també en l'anotació corresponent a Xalamera del dietari del bisbe Meseguer, de data 4 de maig de 1900: *Se dan 200 pesetas por la tabla del santuario, le ofrecían 30 duros y 10 por el sagrario.*²¹⁴ Actualment formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb els números d'inventari 104 i 105.²¹⁵ Pel que fa al sagrari, no hem pogut escatir de quin objecte es tracta.

El 17 de juliol de 1901 el bisbe Meseguer anota en el seu dietari una possible permuta amb la parròquia de Tercui en els següents termes: *Recordar cómoda sacristía con incrustaciones, pagando 90 pesetas al culto, puede ir al museo. Aprobado dibujo altar, ver si el viejo cubierto de papel tiene santos para tomarlos para el museo.*²¹⁶ No tenim constància, però, si es va arribar a realitzar aquesta permuta.

L'any 1902 ingressà una taula amb la representació de Sant Pere procedent d'Esplugafreda, que segurament formava part d'un altar, per títol de permuta, segons notícia consignada en l'anotació

²¹⁴ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 226 (dietari: fol. 89v).

²¹⁵ COMPANY, X., PALAU, M., "Retaule de la Verge (2 compartiments)" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 218-219. La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 224.

²¹⁶ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 253 (dietari: fol. 97r).

corresponent a aquesta localitat al dietari de bisbe Meseguer, de data 14 de juliol de 1901: *A las 5 salida Espluga Freda, se la dará un San Esteban mártir y San José y San Isidro para el altar nuevo y mandará el altar y el incensario al museo.*²¹⁷ Entre els fons diocesans del Museu de Lleida hi consta un sagrari que es registrà l'any 1897 (EXPEDIENT: ESPLUGAFREDA/96, 40, Vol. II, pp. 239-243); La taula de Sant Pere actualment està integrada als fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 85.²¹⁸ De la resta del retaule i del incenser, res en sabem.

L'any 1903 ingressà una imatge de Sant Martí, d'escultura en fusta, procedent d'Isclès, per títol de permuta, segons anotació al dietari del bisbe Meseguer, referida a Isclès, de data 24 de juny de 1901: *Se ofrece al cura un Corazón de Jesús, de unos cinco palmas, se recogerá un San Martín antiguo bueno y una virgen que vale muy poco, con una bandeja e incensario gótico.*²¹⁹ La imatge del Sagrat Cor de Jesús arribà a la parròquia als volts del 31 de març de 1902 atès que el rector d'Isclès dóna les gràcies, en una carta d'aquesta data, al bisbe Meseguer per la propera tramesa de la imatge del Sagrat Cor i de la creu de la parròquia restaurada (EXPEDIENT: ISCLES/01-02, 64, 65, Vol. II, pp. 339-346). Actualment la imatge de Sant Martí forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 309.²²⁰ No hem pogut localitzar de forma fefaent, entre els fons diocesans, ni la marededéu, ni la safata i l'incensari gòtic.

²¹⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 253 (dietari: fol. 97r).

²¹⁸ PALAU, M., PUIG, I. "Sant Pere" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 219-220.

²¹⁹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 244 (dietari: fol. 95r).

²²⁰ NAVARRO, J., "Sant" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 132. . La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 282.

També l'any 1903 ingressaren al Museu del Seminari, procedents de Buira, un frontal, una arqueta, una caixeta i una capeta portaviàtics.²²¹ L'ingrés es féu per concepte de permuta segons anotació, referent a Buira, al dietari del bisbe Meseguer de data 26 de juny de 1901: *Se promete al párroco un San José de 5 palmos y un frontal de madera de 5 ½ altura por 9 de largo, atributos de San José, el dará el frontal viejo de escultura y las cajitas de Torre Buira, una de marfil, pídensele el calderito trípode y la caja grande de Torre.*²²² Coneixem l'arribada al museu d'aquests objectes per una carta del rector de Buira, Mariano Miranda, de 5 de juliol de 1902, on anuncia la tramesa del frontal de Buira, unes caixetes, uns candelers i una capeta portaviàtics (EXPEDIENT: BUIRA/02, 66, Vol. II, pp. 348-352). Actualment aquests objectes formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d'inventari 35, 40, 737 i 1418.

I encara el 1903 ingressà al Museu del Seminari un retaule procedent de Santaliestra. En l'actualitat aquest retaule forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 63 i 64.²²³ L'ingrés es féu per títol de permuta en virtut de dues cartes, de 4 i 11 de juliol de 1902, que tramet l'ecònom de Santaliestra al bisbe Meseguer fent referència a l'altar del Seminari que el bisbe es va oferir a permutar amb el vell de l'ermita (EXPEDIENT: SANTALIESTRA/02, 67, 68, Vol. II, pp. 353-359).

²²¹ IGLESIAS, M., "Frontal de Sant Hilari de Buira"; COMPANY, X., TARRAGONA, J., "Arqueta"; COMPANY, X., "Caixeta-plomer"; RUIZ DE LOIZAGA, T., "Capeta portaviàtics" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 57, 195-196, 340, 274. La data d'ingrés del frontal i la procedència i data d'ingrés de la caixeta plomer es consignen per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxes 284 i 288.

²²² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 245-246 (dietari: fol. 95v).

²²³ PUIG, I., "Retaule de Sant Cristòfol", *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 109-110.

El 14 de maig de 1903 el rector d'El Gaió, Antonio González, comunica per carta al bisbe Meseguer que ha tramés el quadre de l'antic altar major de la parròquia al Museu del Seminari i que la imatge de Sant Andreu que havia enviat el bisbe, cal suposar que a canvi del quadre, ja estava col·locada al seu lloc (EXPEDIENT: EL GAIÓ/03, 71, Vol. II, pp. 373-378). Aquesta taula d'El Gaió, ingressà, doncs, al Museu del Seminari per títol de permuta i en l'actualitat forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 646²²⁴ i es troba al culte des de l'any 1940 a l'església parroquial de Sant Llorenç de Lleida. A finals de l'any 1922, en època del bisbe Miralles, hi va haver un intent de venda de la resta del retaule, que romania a la parròquia, amb destí al Museu de Saragossa (EXPEDIENT: EL GAIÓ/22-23, 300, 301, 302, 333, Vol. III, pp. 569-578).

El 4 de juny de 1903 el rector de Castellldans, Francisco Tarragona, ofereix, per carta de la mateixa data, un portapau de coure per al museu (EXPEDIENT: CASTELLDANS/03, 72, Vol. II, pp. 378-384). En la mateixa carta fa referència a la tramesa, amb anterioritat, d'un portapau d'argent, idèntic al que ara ens ocupa. Pel que fa al portapau d'argent es documenta abans de 1903 entre els fons del Museu del Seminari i avui ostenta al Museu de Lleida el número d'inventari 879.²²⁵ Pel que fa al portapau de coure, que es registrà al museu l'any 1904, cal advertir que entre el fons de la col·lecció diocesana hi ha dos portapaus de bronze amb les mateixes

²²⁴ PUIIG, I., "Sant Blai" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 94-95.

²²⁵ AIXALÀ, C., "Portapau" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 254-255. La data d'ingrés i la procedència s'aporten per primer cop a BERLABÉ, C. *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, fitxa 321.

característiques, catalogats amb els números d'inventari 872 i 880²²⁶ i el dos iguals al d'argent citat anteriorment.²²⁷

El 6 de setembre de 1903 el rector de El Tormillo, Miguel Loriente, escriu una carta al bisbe Meseguer on li comenta que el frontal de Berbegal, que ja es troba al Museu del Seminari, s'estava deteriorant a la parròquia i que el trasllat havia estat força dificultós, per por que no patís greus destrosses, atesa la precaritat del seu estat (EXPEDIENT: BERBEGAL/03, 73, Vol. II, pp. 385-389). Aquest frontal en l'actualitat forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 33.^{228 229}

El 6 de novembre del mateix any 1903 el rector d'Alberola, Francisco Farrús, anuncia per carta la tramesa d'una moneda antiga de plata al Museu del Seminari (EXPEDIENT: ALBEROLA/03, 74, Vol. II, pp. 390-392). Atès que el rector es queixa de la manca d'ornaments de l'església, el bisbe Meseguer consigna en la mateixa carta i en anotació manuscrita *se le da una casulla blanca*. Resulta gairebé impossible dilucidar de quina moneda es tracta atès que gairebé tot el monetari del museu es va dispersar durant la Guerra Civil.

El 31 de gener de 1904 el rector de Castellans, Francisco Tarragona, que amb anterioritat ja havia donat dos portapaus,

²²⁶ PUIG, I., "Portapau", "Portapau", pp. 191, 255.

²²⁷ PUIG, I., CANER, V., FOLGUERA, S., *L'Església de l'Assumpció*, Op. Cit., pp. 72-73.

²²⁸ BORRÁS, G., "Frontal d'altar" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 58.

²²⁹ El frontal de Berbegal no forma part del contingent d'obres reclamades pel bisbat de Barbastro-Montsó atès que Berbegal correspon al bisbat d'Osca des del 2 de setembre de 1955 en què se segregà del bisbat de Lleida tot l'arxiprestat de Berbegal, sense que en cap moment després d'aquesta segregació s'hagi formulat cap reclamació d'objectes artístics procedents de les parròquies segregades.

ofereix aquest cop un full de breviarí per al Museu (EXPEDIENT: CASTELLDANS/04, 78, Vol. II, pp. 406-411). Per la descripció que el rector facilita en la carta es podria tractar de l'objecte catalogat en l'actualitat amb el número d'inventari 1698.²³⁰

De la parròquia de Torruella registrem una permuta, segons un expedient format per dues cartes (EXPEDIENT: TORRUELLA/04, 79, 80, Vol. II, pp. 412-417). En la primera d'aquestes cartes, de 7 de gener de 1904, el rector de Torruella, Antonio Ferrer, informa al bisbe Meseguer de la inauguració del nou altar de la parròquia, esmentant que li fan falta encara dues imatges. També ofereix al bisbe enviar les taules de l'altar vell per al Museu El bisbe anota, en la mateixa carta, que enviarà les imatges que li falten a canvi de les taules de l'altar vell. En la segona carta, de 5 de juny de 1904, el rector agraeix la tramesa de les imatges. Les taules de l'altar vell de Torruella formen part dels fons del Museu del Seminari des de l'any 1904 i avui ostenten al Museu de Lleida els números d'inventari 149 i 150.²³¹

El 1904 ingressaren unes taules procedents de Casserres, que ja apareixen referenciades en dues anotacions del dietari del bisbe Meseguer. La primera, referida a Casserres, és de 16 de juny de 1901: *En la sacristía hay 3 o 4 tablas góticas embadurnadas que se están perdiendo, podrían ir al museo.*²³² La segona, de Casserres i Siscar és del 18 de juny de 1901: *En Ciscar dijo el párroco de Casserras que enviaría las tablas a Lleida y el de Ciscar una cruz*

²³⁰ GROS, M. dels S., "Antifoner-leccionari de l'ofici" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 204.

²³¹ PUIG, I., "Santa Anna amb la Verge I sant Sebastià" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 220.

²³² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 241 (dietari: fol. 94r).

*vieja que tenía allí plateresca.*²³³ Les taules de Casserres actualment formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten el número d'inventari 131, 133 i 134.²³⁴ No hem pogut localitzar, però, de forma fefaent la creu de Siscar entre els fons diocesans del Museu de Lleida.

També tenim notícia d'una capa, procedent de la parròquia de Lasquarri, atès que el rector de Lasquarri, Justo Pons, escriu al bisbe Miralles el 3 de juliol de 1917 i li comunica que al Museu del Seminari hi ha una una capa procedent de la parròquia que es va portar en època del bisbe Meseguer (EXPEDIENT: LASQUARRI/17, 150, Vol. III, pp. 88-91). No hem localitzat aquesta capa entre els fons diocesans.

L'època del bisbe Meseguer fou la més fructífera quant a l'ingrés d'objectes artístics al Museu. Tenint en compte que els números d'inventari eren correlatius a la data d'ingrés, ens adonem que l'any 1905, últim de l'estada a Lleida del bisbe, s'arribà al número d'inventari 434. Amb un total de 2372 obres inventariades l'any 1936, de les quals 1250, aproximadament, formaven la col·lecció numismàtica, i amb 33 anys d'existència del Museu, és evident que aquest és una bona mitjana, la més alta que he registrat per anys i per prelats. Malauradament els seus successors a la mitra de Lleida no van seguir, tal com veurem, la mateixa política de protecció del patrimoni de la diòcesi.

²³³ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 242 (dietari: fol. 94r).

²³⁴ GARCIA DE OTEIZA, M.J., "Retaula de la Mare de Déu" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 216 . La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., "Predel·la amb parelles de sants" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 114-115.

2.2.5.- La política de protecció del patrimoni del bisbe Meseguer

Durant el pontificat del bisbe Meseguer, a banda dels objectes ingressats al Museu del Seminari, hem registrat nombroses accions encarades a la protecció del patrimoni de la diòcesi, en un temps en què el mercadeig d'antiguitats era un negoci emergent i quan de vegades l'entusiasme dels rectors per vendre els béns artístics de les parròquies era equivalent al dels antiquaris per comprar-los. La nombrosa documentació, de què disposem, epistolar la majoria, ho atesta. A tall d'exemple podem citar la carta de 27 de febrer de 1891 que el rector de Capella, Pedro Lacambra, tramet al bisbe Meseguer per sol·licitar permís per vendre un dels retaules de Capella (EXPEDIENT: CAPELLA/91, 1, Vol. II, pp. 91-95). No consta ni la resposta ni la autorització del bisbe Meseguer, però coneixent el seu tarannà cal pensar que la resposta fou negativa. De tota manera, hi va haver altres intents de venda, l'any 1903 (EXPEDIENT: CAPELLA/03, 70, Vol. II, pp. 364-372) i l'any 1912 (EXPEDIENT: CAPELLA/12, 122, Vol. II, pp. 581-587).

El 14 de setembre de 1891 el bisbe Meseguer anota en el seu dietari, referint-se a Castelló de Farfanya: *El 15 por la mañana visita de la iglesia parroquial antigua, altar mayor gótico precioso, otro lateral nave evangelio es de piedra, está embadurnado de cal. Párroco desea venderlo para remediar necesidades iglesia, le dan 1500 o 2000 reales.*²³⁵ Es tracta del retaule de Sant Andreu. El bisbe Meseguer va intentar comprar-lo l'any 1895, intenció que fou objecte de susceptibilitats entre els veïns, per la qual cosa suposem que

²³⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 139 (dietari: fol. 61r).

desistí d'aquesta intenció de compra.²³⁶ El retaule de Sant Andreu va ser desmantellat l'any 1936 per facilitar el seu trasllat a Lleida, al Museu del Poble de Lleida, l'ens museístic republicà, ubicat a l'antic hospital de Santa Maria.²³⁷ Després de la Guerra Civil va retornar a Castelló de Farfanya i va començar la seva diàspora a partir del mitjan segle XX. La imatge del titular, sant Andreu, va ser adquirida pel Museu Marès de Barcelona, un dels compartiments es troba al Museu Nacional d'Art de Catalunya²³⁸, un altre en una col·lecció particular de Còrdova i l'estructura i alguns fragments d'escenes al Museu de Lleida: diocesà i comarcal que darrerament ha adquirit un plafó al mercat d'antiquitats.

L'oposició del bisbe Meseguer a les vendes d'objectes de les parròquies era proverbial, ja des dels primers moments del seu pontificat. Un bon exemple en són les dues cartes, de data 28 d'octubre de 1891 i 21 de maig de 1892, que tramet el rector de Sant Esteve del Mall, José Pujol, al bisbe Meseguer i a Gabriel Cardona, magistral, disculpant-se per haver venut sense permís objectes en desús de l'església (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DEL MALL/91-92, 5, 6, Vol. II, pp. 105-111).

Aquell mateix any 91, el 21 d'agost, l'ecònom de Castarner de les Olles i rector de Sopeira, Miguel Mateu, demana al bisbe Meseguer permís per comprar un retaule de la parròquia de Sopeira per traslladar-lo a la parròquia de Castarner de les Olles, atès que l'altar major d'aquesta darrera parròquia no comptava amb les mínimes

²³⁶ Segons carta del rector de Castelló de Farfanya, Joaquín Sabés, al bisbe Meseguer, de data 17 d'abril de 1895. Castelló de Farfanya, Meseguer, Iligall, 12, Arxiu Diocesà de Lleida.

²³⁷ Vegeu l'apartat 2.4.- d'aquest mateix volum.

²³⁸ Es tracta de l'escena "Sant Andreu i el bisbe temptat pel diable"

condicions de decència, segons les disposicions litúrgiques (EXPEDIENT: SOPEIRA/91, 2, 3, 4, Vol. II, pp. 96-104). Obtingut el permís del bisbe Meseguer, S'endega l'expedient amb la taxació del retaule per dos pèrits acreditats, es fixa el preu de 200 pessetes i es formalitza el contracte de compravenda entre les dues parròquies. Hi concorren en la compravenda, a més d'autorització del bisbe, causa justa i la corresponent taxació.

La febre del col·leccionisme tan temuda pel bisbe Meseguer, s'estenia arreu la diòcesi i els rectors de les parròquies, a voltes per ignorància, a voltes per penúria econòmica, a voltes per ambdues coses, no deixaven d'insistir al bisbe per arrencar-li la corresponent autorització per vendre retaules i objectes litúrgics de la parròquia. Es el cas del rector de Puigvert, Esteban Colomina, qui tramet una carta al bisbe Meseguer, de data 29 de setembre de 1893, on li anuncia que un particular està interessat en la compra d'uns retaules *que están arrinconados en las tribunas de esta parroquia, sirviendo de pasto a la polilla a cuya acción van a perderse dentro de poco tiempo de un modo irremisible* i, per la qual cosa, li demana permís per vendre'ls (EXPEDIENT: PUIGVERT/93, 17, Vol. II, pp. 140-143). La resposta del bisbe Meseguer ve anotada en la mateixa carta, com esborrany del contingut de la que hauria de trametre al rector: *que traiga los objetos y se verá si se da algo por ello, pero venderlos, de ninguna manera*. El bisbe sempre seguia el mateix procediment: prohibició de venda i permuta per un objecte nou equivalent o bé compra dels objectes per a destinar-los al Museu Diocesà o del Seminari, pel mateix preu ofertat per un tercer o pel preu resultant de la taxació, com el cas que ens ocupa. No tenim notícia que aquests retaules hagin ingressat al Museu.

Aquestes operacions traslatives de domini no es realitzaven de forma indiscriminada, però. El 3 de novembre de 1893 el rector de Benavarri, Pedro Lacambra, manifesta la seva contrarietat al bisbe Meseguer, per no haver-se dut a terme una permuta amb la creu, que el rector desitjava que anés al Museu del Seminari a canvi d'una nova per la parròquia (EXPEDIENT: BENAARRI/93, 18, Vol. II, pp. 144-150). Segons es despren del contingut de la missiva, el bisbe Meseguer decidí fer recomposar la creu vella i la lliurà a Lisardo Portal, l'artesà encarregat d'aquests quefers al bisbat de Lleida.

El zel del bisbe Meseguer i el seu control vers el patrimoni de la diòcesi no deixa de manifestar-se a la llum la documentació expurgada. A través de dues cartes, de 18 d'octubre i 19 de novembre de 1894, sabem que el rector de la parròquia de Pertusa, Antonio González, va vendre objectes sense permís i que, per aquest fet, va obtenir la reprobació del bisbe Meseguer (EXPEDIENT: PERTUSA/94, 19, 20, Vol. II, pp. 151-166).

Novament es manifesten les directrius del bisbe Meseguer en qüestió de patrimoni a través de la sol·licitud que el rector de Tamarit, Vicente Vergara, envia al bisbe Meseguer amb data 2 de gener de 1895, per canviar o permutar peces d'indumentària vella per objectes nous, a la qual cosa el bisbe adverteix que solament ho autoritza si els objectes no són de mèrit artístic. En aquest darrer cas, afegeix, es podria realitzar la permuta destinant-los al Museu del Seminari a canvi d'objectes nous (EXPEDIENT: TAMARIT/95, 21, Vol. II, pp. 167-169). Ignorem si aquesta permuta es va dur a terme.

Un altre problema per al patrimoni de la diòcesi, sobretot en parròquies d'àmbit rural, eren els robatoris. Un expedient integrat per

sis cartes (EXPEDIENT: RODA/95-96, 23, 24, 25, 26, 27, 28, Vol. II, pp. 173-193) ens il·lustra respecte al robatori d'objectes litúrgics que patí la parròquia de Roda el 14 d'octubre de 1895. L'arxiprest de Roda, Angel Llena, relaciona, per carta de 16 d'octubre de 1895, tots els objectes desapareguts i en la mateixa carta i en una posterior el bisbe Meseguer anota els objectes que es lliuren a la parròquia en substitució dels furtats. El rector, en una de les missives, de 19 d'octubre de 1895, demana al bisbe Meseguer els objectes que, procedents de la catedral de Roda, romanen en dipòsit a la catedral de Lleida. Posteriorment, en la carta de 10 d'abril de 1896, considera que els objectes lliurats pel bisbe Meseguer són *una especie de compensación parcial por las alhajas propias de la misma depositadas en esta Iglesia catedral*. Respecte als objectes dipositats a la catedral de Lleida cal aclarir que aquests hi van ser traslladats per un decret de Secretaria d'Estat de 1856.²³⁹

Novament una venda efectuada sense llicència causa el descontent del bisbe. L'arxiprest de Roda, Angel Llena, tramet una carta al bisbe Meseguer, de data 31 de juliol de 1896, on reconeix que ha venut diferents objectes en desús per un valor de 400 pessetes (EXPEDIENT: RODA/96, 34, Vol. II, pp. 215-219). El bisbe anota el seu desacord en la mateixa carta, com a preludi de la carta de resposta a l'arxiprest: *Era bueno haberlo dicho porque así se evitarán apreciaciones y quejas y si los arciprestes no cumplen las leyes, qué harán los demás*.

Els intents de venda del patrimoni artístic no remiten, però, arreu el bisbat de Lleida. Un expedient integrat per quatre cartes, que

²³⁹CASTILLÓN CORTADA, F., "Catálogo de la Catedral de Lleida. Fondos de Roda de Isábena" a *Aragonia Sacra*, IX, 1994, pp.187-188.

abasten des de 1896 fins el 1899, (EXPEDIENT: BENAVERRI/96/99, 36, 37, 38, 39, Vol. II, pp. 223-238) ens ho evidencia. La primera carta de 27 de setembre de 1896, recull la notificació al bisbe de la visita d'un antiquari que ofereix 1250 pessetes pel retaule de l'hospital de Benavarri, dedicat a Santa Elena, signada per José Celaya, capellà de l'hospital que estava regentat per les monges carmelites terciàries. Una segona carta arriba el 21 de juny de 1899 i tot i que va sense signar cal deduir que és del rector de Benavarri. En ella s'alerta al bisbe Meseguer de les intencions de les religioses de vendre el retaule a un antiquari per 500 duros. De la lectura de la carta es dedueix que el bisbe volia exercir el dret d'adquisició preferent i es parla fins i tot d'embalar el retaule i enviar-lo al Museu del Seminari. Les darreres cartes, de 2 de juliol i de 21 d'octubre de 1899, són de la superiora de les carmelites de Benavarri on insisteix en obtenir el permís per a vendre. La resposta del bisbe és contundent: *De ninguna manera se da licencia para vender*. Aquest retaule roman en l'actualitat a l'església parroquial de Benavarri.

El 16 març de 1897 hi ha un altre intent de venda, aquest cop per part del rector d'Alins, Florentino Artal, qui demana el corresponent permís per vendre dues imatges, un encenser i un fragment de pedra esculpida (EXPEDIENT: ALINS/97, 46, Vol. II, pp. 262-265). No consta l'autorització del bisbe Meseguer. Cal recordar que amb la parròquia d'Alins s'havia permutat un confessionari.

El 6 de desembre de 1897 el rector d'Andaní, Juan Feliu, sol·licita al bisbe Meseguer permís per vendre dues imatges. Sembla que el bisbe Meseguer decideix comprar aquestes imatges i, en anotació manuscrita a la mateixa carta, demana veure-les, segurament per taxar-les (EXPEDIENT: ANDANÍ/97, 52, Vol. II, pp. 285-291). L'any

1905 hi haurà un altre intent de venda d'aquestes imatges (EXPEDIENT: ANDANÍ/05, 86, 87 88, Vol. II, pp. 440-446).

Les vendes sense llicència del bisbe no cessaven i les ofertes dels antiquaris tampoc. A través d'un expedient integrat per quatre cartes entre el rector de Sopeira, Florencio Pérez i el bisbe Meseguer, podem resseguir el procés d'una venda sense llicència efectuada per aquest rector i la reacció del bisbe (EXPEDIENT: SOPEIRA/97-98, 53, 54, 55, 56, Vol. II, pp. 292-308). En la primera carta, de 27 de novembre de 1897, el rector reconeix haber venut objectes en desús de la parròquia. La carta de resposta del bisbe està transcrita al Copiador d'Oficis i en ella es mostra el malestar que li ha causat l'extralimitació del rector. La tercera carta, de data 5 de gener de 1898, està adreçada al bisbe, i en ella el rector es lamenta de la dura reacció d'aquell. En la quarta missiva, de 16 de juny de 1898, el rector comunica al bisbe una altra oferta de compra d'objectes. Es tractava de vendre uns calzes que el rector ja esmenta en la primera carta i en aquest cas el bisbe autoritza la venda -segons consta en anotació manuscrita a la mateixa carta- sens dubte perquè no eren de mèrit artístic.

Per una carta de 15 de setembre de 1898, registrem un altre intent de venda. Aquest cop és el rector de Tolva, Jaime Regué, qui informa al bisbe Meseguer d'una oferta de compra d'un quadre o retaule de la parròquia (EXPEDIENT: TOLVA/98, 59, Vol. II, pp. 316-319). Segons es desprèn del contingut d'aquesta carta, el bisbe Meseguer estava interessat en adquirir l'objecte per al Museu del Seminari atès que el rector argumenta que aquest estava tan malmés que *en lugar de servir de enseñanza a los seminaristas, causará mala impresión su vista sin que haya ninguna exageración,*

la qual cosa ens ratifica que un dels objectius fundacionals del museu, la instrucció dels seminaristes, era sobradament conegut arreu de la diòcesi.

Continuant amb els intents de venda, el rector de Castigaleu, per carta de 9 de febrer de 1899, demana permís al bisbe per vendre unes taules que, segons sembla, estaven en poder de l'Ajuntament i per les quals havia ofert un antiquari vint duros (EXPEDIENT: CASTIGALEU/99, 60, Vol. II, pp. 320-323). No tenim constància de la resposta del bisbe.

La sensibilitat artística del bisbe Meseguer es posa contínuament de manifest, com és el cas de l'anotació que fa en el seu dietari el 9 d'abril de 1899, referint-se a l'església d'Albatàrrec: *Hay un cuadro muy bonito en un altar de la derecha procedente de la catedral vieja.*²⁴⁰ Es refereix, segurament, a la taula central del retaule del Salvador, un conjunt atribuït, en funció de la localitat on es trobava, al mestre d'Albatàrrec, per uns autors identificat amb Jaume Ferrer I per altres amb Pere Teixidor. Aquest retaule procedeix de la Seu Vella, d'on va sortir segurament a mitjan segle XVIII, tal com esmentavem al començament. Bona part d'aquest conjunt va anar a parar a l'Acadèmia Mariana de Lleida, on ja es documenta abans de 1870. Des de l'Acadèmia Mariana el retaule va ingressar al Museu Diocesà de Lleida; una part ho va fer l'any 1895 i l'altra després de la Guerra Civil Espanyola cap al 1941.²⁴¹ A l'església d'Albatàrrec hi van romandre, si més no, la taula central, esmentada més amunt, i un fragment de predel·la. El 1922, en època del bisbe Miralles, la

²⁴⁰ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 204 (dietari: fol. 83v).

²⁴¹ PUIG, I., "Los Ferrer, Op. Cit.", pp. 208-223. Vegeu també BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 204, nota 33.

Junta de Museus de Barcelona, per mitjà de Joaquim Folch i Torres, va intentar comprar aquestes taules per al Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona (avui Museu Nacional d'Art de Catalunya-MNAC), (EXPEDIENT: ALBATÀRREC/22, 289, 290, 281, Vol. III, pp. 529-533). Finalment no es van adquirir i van desaparèixer de l'església d'Albatàrrec el 1936, amb els primers aldarulls de la Guerra Civil.

Les visites dels antiquaris se succeeixen sense parar. El rector de Sant Esteve de Llitera tramet una carta al bisbe Meseguer, de data 20 de febrer de 1901, on l'alerta de la visita d'un antiquari de Saragossa que vol comprar els retaules. El bisbe anota a la mateixa carta el resum de la seva resposta al rector: que cal demanar permís a Roma i que el preu ofert, 5000 pessetes, és poc per als 9 retaules (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DE LLITERA/01, 63, Vol. II, pp. 334-338). En època del bisbe Ruano hi haurà una altra temptativa de compra (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DE LLITERA/13, 125, Vol. II, pp. 595-599).

Per l'expedient d'Isclès, integrat per dues cartes, escrites pel rector de la parròquia d'Isclès i adreçades, la primera, de 26 de desembre de 1901, a Crescencio Esforzado, capellà del bisbe Meseguer, i la segona, de 31 de març de 1902, al mateix bisbe, ens adonem del respecte del prelat a l'hora d'efectuar operacions traslatives de domini. Atès que la creu processional d'Isclès va ser traslladada a Lleida per a la seva restauració, sembla que el bisbe Meseguer proposà destinar-la al Museu del Seminari i efectuar una permuta amb la parròquia per una imatge del Sagrat Cor. El rector d'Isclès, en la carta que envia a Crescencio Esforzado, planteja els dubtes que té respecte a les susceptibilitats que pot despertar l'operació entre els feligresos (tal com hem vist en anteriors ocasions), dubtes

que ben aviat deixen de tenir raó de ser atès que en la segona carta li dóna les gràcies al bisbe Meseguer per la propera tramesa de la imatge del Sagrat Cor i de la creu restaurada (EXPEDIENT: ISCLES/01-02, 64, 65, Vol. II, pp. 339-346).

El 4 de maig de 1903 l'ecònom de Capella, Mariano Subías, adreça una carta al bisbe Meseguer on li comunica que un individu de Barcelona s'havia ofert per comprar els retaules o algun dels quadres del retaule major, pintat per Pere Nunyes (EXPEDIENT: CAPELLA/03, 70, Vol. II, pp. 364-372). Amb anterioritat, concretament l'any 1891, hi va haver també un intent de venda (EXPEDIENT: CAPELLA/91, 1, Vol. II, pp. 92-95). La resposta del bisbe apareix recollida al Copiador d'Oficis número 5, pp. 289, en la còpia d'una carta que el bisbe Meseguer dirigeix, el 9 de maig de 1903, a l'ecònom de Capella en els següents termes:

9 Mayo 1903

Sr. Cura Ecónomo de Capella

Muy Sr. Mío: Enterado de lo que consulta sobre la venta de los cuadros de ese altar, por los que le han ofrecido de 12 a 14000 pesetas diga a V. Que no estando autorizado para estas enajenaciones importantes o de consideración, si llegamos a la necesidad o conveniencia de ello es necesario hacer un expediente bastante complicado que hay que elevar a la Santa Sede y después de todo se concederá o negará el permiso, porque no todo lo que se pide a Roma se concede. Esto aparte de que las grandes promesas suelen bajar al llevarlas a la práctica y no sería el primer chasco sufrido. Por tanto, se suspende la resolución, veremos más adelante.

Suyo affmo, en el Señor [...]

El bisbe Meseguer, amb aquesta resposta, mostra, a més de la sensibilitat vers el patrimoni de la diòcesi, el respecte per les disposicions de la Santa Seu respecte a les vendes de patrimoni eclesiàstic, especialment quan es podia tractar de béns preciosos, disposicions que coneixia perfectament i aplicava en cada cas. Pel que fa al retaule major, aquest està encara in situ, tot i que, l'any 1912 en època del bisbe Ruano hi va haver un altre intent de compra (EXPEDIENT: CAPELLA/12, 122, Vol. II, pp. 581-587).. De tota manera, sembla que aquell mateix any 1903 –o potser una mica després- va sortir un retaule de l'església de Capella. Es tracta del retaule de Sant Bartomeu, atribuït a Pere Espallargues. Va ser l'any 1903 quan l'antiquari Salvador Sampere i Miquel –l'individu de Barcelona a qui fa referència l'ecònom de Capella en la seva carta- encarregà al fotògraf de Torres del Bisbe, Andrés Burrel Sopena, la realització d'una sèrie de fotografies dels objectes artístics de l'església parroquial de Capella. El retaule es localitzà als Estats Units i el 1942 es trobava a la Marie Sterner Gallery, desconeixent-ne avui la seva ubicació.²⁴²

Per una carta de 8 de novembre de 1903, de l'ecònom d'Ilche, Antonio Cristobal, ens assabentem de les indagacions del bisbe Meseguer sobre la venda d'una casulla antiga que mai es va arribar a vendre però que demostra el control del prelat sobre el patrimoni de la diòcesi (EXPEDIENT: ILCHE/03, 75, Vol. II, pp. 393-396).

També per carta del 9 de febrer de 1904, dirigida pel rector de la parròquia de El Tormillo, Manuel Pociello, al bisbe Meseguer, sabem

²⁴² NAVAL MAS, A., *Patrimonio emigrado*, Osca, Gobierno de Aragón, Diario del Alto Aragón, Diputación de Huesca, 1999, pp. 58-59.

que els veïns de la localitat volen vendre una casulla per adquirir un tern per a la parròquia i que el rector passa l'oferta al bisbe Meseguer per si canvia la dita casulla pel tern que demanen. El bisbe denega el permís per vendre i demana veure la casulla (EXPEDIENT: EL TORMILLO/03-04, 76, 77, Vol. II, pp. 397-405). Aquest objecte es va intentar vendre novament en època del bisbe Ruano (EXPEDIENT: EL TORMILLO/08, 111, Vol. II, pp. 535-538) i també del bisbe Miralles (EXPEDIENT: EL TORMILLO/22, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, Vol. III, pp. 488-528).

Amb la parròquia de Belver de Cinca es documenta un intent de permuta a través de tres cartes del rector de Belver a Crescencio Esforzado i al bisbe Meseguer, de dates 3, 7 i 10 de maig de 1904, corresponents a la tramesa d'unes imatges de pedra per al Museu del Seminari a canvi d'un calze que va oferir el bisbe Meseguer, atesa la carència d'aquest objecte que tenia la parròquia, tal i com esmenta en l'anotació del seu dietari el mateix bisbe, en data 18 d'abril de 1904. La tramesa de les imatges provoca problemes amb l'alcalde (EXPEDIENT: BELVER DE CINCA/04, 81, 82, 83, Vol. II, pp. 418-426). Aquestes imatges en van vendre en època del bisbe Miralles (BELVER DE CINCA/21-22, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, Vol. III, pp. 330-366).

El rector de Lamasadera, Nicolás Castro, anuncia, per carta de 3 d'octubre de 1904 dirigida al bisbe Meseguer, la tramesa d'un respallier de confessionari amb pintures (segurament una taula reaprofitada) i una campaneta (EXPEDIENT: LAMASADERA/04, 84, Vol. II, pp. 427-432). Ignorem si el respallier amb pintures i la campaneta van ser efectivament tramesos al Museu del Seminari atès que no els hem localitzat entre la col·lecció del Museu de Lleida.

Aquest rector va vendre més endavant un retaule, per la qual cosa se li va instruir un expedient (EXPEDIENT: LAMASADERA/06-07, 102, 103, 104, Vol. II, pp. 498-504).

El rector de Montmagastre, Emilio Roca, envia amb data 15 de desembre de 1904 una carta al bisbe Meseguer on descriu tots els objectes artístics que conté la parròquia de Montmagastre. El bisbe Meseguer no va reclamar, durant el seu pontificat, cap dels objectes descrits (EXPEDIENT: MONTMAGASTRE/04, 85, Vol. II, pp. 433-439). En època del bisbe Miralles hi va haver un intent de compra (MONTMAGASTRE/21-22, 216, 217, 218, 219, 220, 221, Vol. III, pp. 293-313). La majoria dels objectes van ingressar al Museu, però, l'any 1925, per iniciativa del rector d'aleshores.

Des d'Andaní, el rector de la parròquia, Ramon Ódena, per carta de 29 de març de 1905 demana permís al bisbe Meseguer per vendre dues imatges a l'antiquari Cantons de Tàrrega. El prelat anota en la mateixa carta *que traiga las imágenes al Seminario y se le darán 60 pesetas* i, amb tinta diferent i, òbviament en data posterior va escriure *no las trajo*. El rector envia una segona carta, de data 6 d'octubre de 1905, adreçada al vicari capitular (el bisbe Meseguer ja ocupava la mitra de Granada) on insisteix en la venda de les dues imatges de pedra. Des del vicariat se li contesta que abans d'autoritzar la venda cal conèixer el preu. En la tercera carta, de 15 d'octubre de 1905 el rector opta per oferir les imatges que volia vendre al Museu, seguint el costum que Meseguer havia establert a la diòcesi, pel preu que dictaminés el Sr, Miquel Murillo, taxador del bisbat (EXPEDIENT: ANDANÍ/05, 86, 87, 88, Vol. II, pp. 440-446) Cal recordar, tal com hem esmentat més amunt, que l'any 1897 el rector d'Andaní, Juan Feliu, ja sol·licità al bisbe Meseguer permís per

vendre aquestes mateixes imatges (EXPEDIENT: ANDANÍ/97, 52, Vol. II, pp. 285-291), de les que no en coneixem el destí final. El rector Ramón Odena intentà vendre també objectes de la parròquia d'Andaní en època del bisbe Miralles (EXPEDIENT: ANDANÍ/19, 156, 157, Vol. III, pp. 111-115).

El 24 d'abril de 1905, el rector de Sant Esteve del Mall, Pedro Casas, notifica al bisbe Meseguer, recién promogut a la cadira de Granada, que ha trobat un frontal arraconat i deteriorat i que pensa que pot tenir algun valor. El bisbe anota a la mateixa carta *que lo envíe pronto* sense que hi hagi constància de la tramesa (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DEL MALL/05, 89, Vol. II, pp. 447-451).

El 5 d'octubre de 1905 l'ecònom de Roda d'Isàvena, Juan Andreu, demana permís al vicari capitular per vendre un frontal d'altar (EXPEDIENT: RODA/05, 90, Vol. II, pp. 452-456). No consta la resposta.

Una altra sol·licitud de venda ve d'Alfés. El rector d'aquesta parròquia, Ignasi Olomí, per carta de 19 de novembre de 1905, sol·licita autorització per a vendre un altar de Santa Bàrbara. Des del bisbat, en seu vacant, es denega el permís. En la segona carta, de 18 de febrer de 1906, es reconeix la denegació d'aquest permís (EXPEDIENT: ALFÉS/05-06, 91, 92, Vol. II, pp. 457-462). Aquest retaule es va intentar vendre també en època del bisbe Miralles (ALFÉS/21, 201, Vol. III, pp. 240-243).

I encara una altra sol·licitud més, que aquest cop ve de Tudela. Per una carta de 2 de gener de 1906, el rector d'aquesta parròquia, Ramon Vilaseca, sol·licita autorització al vicariat capitular per a

vendre un retaule (EXPEDIENT: TUDELA/06, 93, Vol. II, pp. 463-466). Es desconeix si va obtenir aquesta autorització.

L'any 1906 el rector de la parròquia d'Os de Balaguer demana permís per vendre un retaule de la parròquia, permís que arriba concedit per la Sagrada Congregació per als Bisbes. A l'expedient obra tota la documentació corresponent (EXPEDIENT: OS DE BALAGUER/06, 94, 95, 96, 97, 98, Vol. II, pp. 467-484).

Des del vicariat capitular se seguia la línia endegada pel bisbe Meseguer quant a la política de conservació i control del patrimoni de la diòcesi. Per una carta del rector de Roda, Justo Pérez, de 10 de novembre de 1906, adreçada al vicari capitular, i per l'esborrany de resposta d'aquest, de 17 de novembre del mateix any, deduïm que l'ecònom de Roda, Juan Andreu, era sospitós d'intentar vendre objectes de la parròquia (EXPEDIENT: RODA/06, 99, 100, Vol. II, pp. 485-493).

El 10 de febrer de 1907 el rector d'Albalat de Cinca, Cosme Puco, demana permís al bisbat, en seu vacant, per a vendre unes taules que va trobar reutilitzades com a base d'un confessionari i com a sostre d'un armari. Del vicariat capitular se li contesta que trameti les taules al bisbat per la seva taxació (EXPEDIENT: ALBALAT DE CINCA/07, 101, Vol. II, pp. 494-497). Aquestes taules es vendrán l'any 1922 (ALBALAT DE CINCA/21-22, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, Vol. III, pp. 367-405). .

Un expedient de Lamasadera, sense data, tot i que cal pressuposar que correspon als anys 1906 o 1907, compostat per dos esborranys ens informa que l'ecònom de la parròquia del Soler, Nicolás Castro,

va vendre l'any 1906 el retaule de Lamasadera sense permís, per la qual cosa se li instrueix l'expedient oportú (EXPEDIENT: LAMASADERA/06-07, 102, 103, 104, Vol. II, pp. 498-504).

A bastament conegut i reconegut, el Museu Diocesà seguia una trajectòria lògica d'expansió que, malauradament, hauria d'estrancar la Guerra Civil Espanyola. L'any 1902 el vicerector del seminari, Ceferí Escolà, fundà una beca -que s'hauria de proveir per oposició- per dotar el Museu d'un conservador.²⁴³ Aquell mateix any el museu concorregué a l'Exposició de Arte Antiguo celebrada a Barcelona,²⁴⁴ on va estar guardonat amb diploma d'honor.

Ja apuntavem més amunt que el període del bisbe Meseguer fou el més fructífer per al Museu. Si bé durant el pontificat dels successors de Meseguer el Museu seguí aquesta trajectòria lògica, cal advertir la política proteccionista i de defensa del patrimoni artístic del bisbat encetada pel bisbe Meseguer conclou amb el pontificat d'aquest a Lleida, atès que no es va mantenir durant els anys de govern dels bisbes que el succeïren. Amb els bisbes Ruano, Miralles i Irurita minvà l'ingrés d'obres al Museu Diocesà i s'incrementaren les vendes de patrimoni, vendes que sempre, tal com veurem, s'efectuaren de forma legal i legítima. Tanmateix, tot i que els successors del bisbe Meseguer no continuarem amb la seva política de protecció del patrimoni de la diòcesi -per bé que no podem

²⁴³ Rebé la beca l'alumne de teologia Celestí Mauri. El primer conservador oficial del Museu fou, no obstant, Joan Fusté, nomenat pel bisbe Josep Miralles.

²⁴⁴ BOFARULL de, C., *Catálogo de la exposición de Arte Antiguo*, Barcelona, Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, 1902.

afirmar que hagin desatés aquest patrimoni- pel que fa a l'ingrés d'objectes al Museu continuaren utilitzant els mateixos procediments que en època d'aquest; ens referim a l'adquisició de la propietat per part del bisbat de Lleida per títols de compravenda, permuta o donació a través de les operacions translatives de domini que s'efectuaren amb els rectors de les parròquies.

2.3.- La política patrimonial dels bisbes Ruano, Miralles i Irurita. La dispersió del patrimoni de la diòcesi

2.3.1.- El bisbe Juan Antonio Ruano²⁴⁵

Un esdeveniment important, durant el pontificat del bisbe Ruano fou, l'any 1908, la concurrència de nombroses obres del Museu del Seminari a l'Exposición de Arte Retrospectivo de Saragossa²⁴⁶, que van ser mereixedores, en aquest cas, del Gran Premi.²⁴⁷

²⁴⁵ Juan A. Ruano i Martín va néixer a Guejuelo del Berro, província i diòcesi de Salamanca, el dia 23 de novembre de 1840. Va estudiar a Salamanca obtenint el 6 de maig de 1876 la llicenciatura de teologia. Fou professor de Latí i Geografia i Història d'Espanya al Seminari de Salamanca, rector de Lavellés (Salamanca) des de 1877 i d'Alba de Tormes des de 1889 fins que el 28 de novembre de 1898 fou preconitzat bisbe de Claudiòpolis i Administrador Apostòlic de Barbastre. El 16 d'abril de 1899 fou consagrat bisbe de Barbastre on hi entrà triomfalment i prengué possessió el dia 9 de maig del mateix any. Va regir aquesta diòcesi durant 8 anys. Quan el bisbe Meseguer fou promogut a l'Arxidiòcesi de Granada, el papa Pius X (1903-1914) preconitzà a Juan A. Ruano Martín bisbe de la diòcesi de Lleida. El 25 de juny de 1907 jurà fidelitat del seu nou càrrec davant del bisbe d'Osca i el dia 4 de juliol de 1907 va fer l'entrada a la ciutat. El govern del bisbe Ruano al capdavant de l'església de Lleida durà 7 anys. La seva tasca pastoral anà encaminada a desenvolupar la vida espiritual a les parròquies i a promoure la docència i educació dels més joves. En aquest sentit la seva tasca docent i educativa la projectà en les escoles de congregacions religioses, molt especialment en el col·legi de la Sagrada Família per a noies i el col·legi dels Germans Maristes per a nois. Durant el seu pontificat realitzà dos Visites pastorals per tots els pobles de la diòcesi, una l'any 1907 i l'altra el 1909. Reformà els estudis del Seminari Conciliar, fundà la casa d'acollida de sacerdots pobres i vells, afavorí les associacions de caritat de la ciutat i fou també un gran protector i col·laborador de l'Acadèmia Bibliogràfica Mariana. El bisbe Ruano finà a Lleida el dia 5 de gener de l'any 1914, als 74 anys d'edat. PARÍS, J., "Episcopologi (segles XIX-XXI)" a *Arrels Cristianes. Temps de llums i ombres. Temps d'esperança. L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2009, pp. 783-784.

²⁴⁶ BERTAUX, Emile, *Exposición retrospectiva de Arte*, 1908, Saragossa, La Editorial, 1910.

BERTAUX, Emile, *L'exposition rétrospective de Saragosse, 1908*, París,

En època del bisbe Ruano documentem, a través de les sol·licituds de permís adreçades al bisbat, reiterats els intents de venda del patrimoni artístic de les parròquies. De vegades, però, la iniciativa de la venda no procedia dels propis rectors sinó dels mateixos ajuntaments o dels veïns de la localitat i eren els mateixos rectors els que alertaven al bisbe de les intencions de venda, com és el cas del rector de Candanos, Antonio Carbó, que escriu, primer al vicari capítular, el 30 de juny de 1907, i després al bisbe Ruano, el 8 de juliol de 1907, notificant-li les intencions de l'alcalde de la localitat de vendre el retaule major (EXPEDIENT: CANDASNOS/07, 105, 106, Vol. II, pp. 507-517). La venda, pel que sembla, no va prosperar.

El 25 de setembre de 1907 el bisbe Ruano demana, en nom del rector de la parròquia de Benavent, permís al Capítol Catedral per vendre les taules de l'antic retaule major, per un import de vuit mil pessetes. La sol·licitud de permís al Capítol Catedral es fa *con el fin de llenar todos los requisitos que prescriben los S.S. Cánones, requerimos de S.I. el consentimiento de derecho para su enajenación* (EXPEDIENT: BENAVENT/07, 107, Vol. II, pp. 518-521).

El rector de Saidí, Rafael Piquer, envia una carta –que es conserva incompleta–, de 11 de novembre de 1907, al secretari de cambra del bisbat de Lleida per a que sol·liciti el corresponent permís al bisbe per a vendre un fragment de retaule gòtic (EXPEDIENT: SAIDÍ/07, 108, Vol. II, pp. 522-525). Atès que entre els fons de la col·lecció es troba un únic objecte procedent de Saidí, una predel·la o fragment de retaule que per la numeració de registre que ostenta, correlativa

Librairie Centrale des Beaux Arts, 1910.

²⁴⁷ FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrer 1921), pp.28-32.

en funció de la data d'ingrés, correspon a aquesta època, s'ha proposat que es tracti del mateix objecte, adquirit finalment per al Museu del Seminari. Aquest fragment de retaule –una predel·la-, ingressà, doncs, de ben segur al Museu del Seminari i avui forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 29.²⁴⁸

El 20 de gener de 1908 el rector d'Alcanó, Sebastián Monjo, demana permís per carta al bisbe Ruano per vendre una imatge antiga de la parròquia (EXPEDIENT: ALCANÓ/08, 109, Vol. II, pp. 526-529) i el 21 de gener del mateix any el rector de Tamarit, Justo Coronas, també demana permís al bisbe per vendre un retaule de l'església de Sant Miquel per invertir el producte de la venda en obres a la mateixa església (EXPEDIENT: TAMARIT/08, 110, Vol. II, pp. 530-534). No consta si es va autoritzar o no la dita venda. Si més no, es podria referir o bé al retaule dedicat a Sant Miquel, que es va dispersar durant la Guerra Civil i del qual es conserva una taula, procedent de la predel·la, al Museu de Filadelfia (U.S.A) o bé a un altre retaule dedicat a sant Jaume que també es trobava a la mateixa església.²⁴⁹

Un altre intent de venda s'esdevé el 5 de febrer de 1908, quan el rector d'El Tormillo, Manuel Pociello, tramet una carta al bisbe Ruano demanant-li permís per vendre una casulla de la parròquia i dos frontals per tal d'adquirir una capa negra i altres objectes (EXPEDIENT: EL TORMILLO/08, 111, Vol. II, pp. 535-538). La casulla ja es va intentar vendre en època del bisbe Meseguer, però

²⁴⁸ ALCOY, R., "Predel·la" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 102-103.

²⁴⁹ De l'ermita de Sant Miquel de Tamarit va sortir també, sense que n'hagim pogut documentar ni la data de la venda ni les condicions, un retaule dedicat a sant Domènec. Per als retaules "emigrats" de Tamarit vegeu NAVAL MAS, A., *El patrimonio, Op. Cit.*, pp. 157-159.

aquest denegà el permís per vendre i demanà veure la casulla (EXPEDIENT: EL TORMILLO/03-04, 76, 77, Vol. II, pp. 397-405) i en temps del bisbe Miralles hi haurà un altre intent de venda (EXPEDIENT: EL TORMILLO/22, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, Vol. III, pp. 488-528). Un altre cas d'intent reiterat de venda és el d'uns objectes de la parròquia d'Albalat. El rector d'aquesta parròquia, Cosme Pucó tramet una carta al bisbe Ruano demanant-li permís per vendre una marededéu de pedra i dues taules pintades (EXPEDIENT: ALBALAT/08, 112, Vol. II, pp. 539-544). Les taules es van intentar vendre l'any 1907, durant el vicariat capitular (EXPEDIENT: ALBALAT DE CINCA/07, 101, Vol. II, pp. 494-497) i les mateixes taules i la marededéu es van acabar venent en època del bisbe Miralles (EXPEDIENT: ALBALAT DE CINCA/21-22, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, Vol. III, pp. 367-405).

El rector de la Granadella, José Cortecans, demana, per carta de 30 de novembre de 1908, permís al bisbe Ruano per vendre el retaule de l'ermita de Sant Antoni per dedicar el muntant de la venda a fer el paviment de l'església parroquial. En una segona carta que tramet el rector al bisbe, de data 12 de desembre de 1908, aquell li expressa les seves queixes per la precarietat de la parròquia i lamenta que aquest hagi denegat el corresponent permís. Novament es demana permís per a vendre aquest retaule i és un altre rector, José Villanova, qui ho fa per una carta de 28 d'agost de 1912 que adreça al bisbe Ruano notificant-li que ha rebut l'oferta d'un comprador i demanant el corresponent permís (EXPEDIENT: GRANADELLA/08-

12, 113, 114, 115, Vol. II, pp. 545-553). El retaule no es va vendre i va romandre a l'ermita fins l'any 1936, data en que fou destruït.²⁵⁰

Per un expedient integrat per dues cartes del rector d'Irgo, Domingo Roché, de 1909 i de 1912, sabem que aquest havia enviat retaules vells al Seminari per fer-los taxar, atès que un comprador havia ofert 500 pessetes. Els retaules es van quedar finalment al Museu del Seminari i el rector demana una compensació (EXPEDIENT: IRGO/12, 116, 117, Vol. II, pp. 554-560). No sabem exactament de quins retaules o taules es tracta, tot i que entre els fons de la col·lecció diocesana del Museu de Lleida hi ha un fragment de taula, que s'havia considerat tradicionalment com procedent de Valcarca, que, en la seva part posterior, presenta una anotació a llapis on es llegeix *Irgo*, la qual cosa ens indica que aquest fragment formaria part d'algun d'aquests conjunts. Aquesta taula ostenta el número d'inventari 49.²⁵¹

El rector de Capella informa al bisbe Ruano, per carta de 12 de febrer de 1912, de l'oferta rebuda per part d'un antiquari de Saragossa per a la compra del retaule major (EXPEDIENT: CAPELLA/12, 122, Vol. II, pp. 581-587). D'aquest retaule i d'altres de la parròquia ja hi van haver intents de compra en època del bisbe Meseguer (EXPEDIENT: CAPELLA/91, 1, Vol. II, pp. 92-95; EXPEDIENT: CAPELLA/03, 70, Vol. II, pp. 364-372). El retaule roman *in situ*, però en una data indeterminada, en tot cas a partir de 1903, es va vendre, pel que sembla sense permís, un retaule dedicat

²⁵⁰ PUIG, I., "Los Ferrer, *Op. Cit.*, pp. 71-72.

²⁵¹ ALCOY, R., "Fragment d'un retaule amb sant Pere i la Mare de Déu" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 99-100.

a sant Bartomeu que es localitzà l'any 1942 als Estats Units, desconeixent-se en l'actualitat la seva ubicació.²⁵²

El rector de Mequinensa, Juan Chipalá, demana, en diferents cartes de data 16 maig de 1911, 12 d'abril de 1912 i de 4 de maig de 1913, permís al bisbe Ruano, per vendre, en la primera carta, un frontal y una capa pluvial, en la segona una casulla i un frontal per sufragar les despeses de les obres que projecta realitzar a l'església parroquial i, en la tercera, un objecte d'indumentària del qual desconeixem si té quelcom a veure amb els anteriors (EXPEDIENT: MEQUINENSA/11-13, 118, 119, 120, Vol. II, pp. 561-575). No consta si va obtenir o no aquesta autorització.

El rector de Ballabriga, José Melet, per una carta de 30 d'abril de 1912, demanà al bisbe Ruano permís per vendre els quadres de l'altar major (EXPEDIENT: BALLABRIGA/12, 121, Vol. II, pp. 576-580). No consta si aquesta venda es dugué a terme.

Sabem que l'any 1912 al menys a la parròquia de Laguarres va tenir lloc una venda il·legal d'un retaule, que es va sanejar amb posterioritat (EXPEDIENT: LAGUARRES/14-15, 127, 128, 129, 130, Vol. III, pp. 10-20).

El rector de Benavarri, Pedro Lacambra, sol·licita al secretari de cambra del bisbe Ruano, per carta de 20 de febrer de 1913, permís per vendre un alba amb puntilles antigues de la parròquia (EXPEDIENT: BENAARRI/13, 123, Vol. II, pp. 588-591, venda que ignorem si es va arribar a realitzar.

²⁵² Supra nota 242

El 14 de juny de 1913 el rector de Castelló de Farfanya demana permís al bisbe Ruano per vendre un retaule vell de l'església de Santa Maria, dedicat a la Mare de Déu del Carme (EXPEDIENT: CASTELLÓ DE FARFANYA/13, 124, Vol. II, pp. 592-594). Desconeixem si es va autoritzar la venda.

El rector de Sant Esteve, Manuel Puyaltó, tramet una carta al secretari de cambra, de 8 d'abril de 1913, perquè demani al bisbe la corresponent autorització per a vendre uns quadres antics per als que ofereixen 20000 pessetes (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DE LLITERA/13, 125, Vol. II, pp. 595-599). No consta si va obtenir o no la corresponent autorització. En època del bisbe Meseguer hi va haver també una oferta de compra, en aquella ocasió de tots els retaules de la parròquia per 5000 pessetes (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DE LLITERA/01, 63, Vol. II, pp. 334-338).

El rector de Vallobar, Carlos Martí, per una carta de 11 d'agost de 1913, demana al secretari de cambra que sol·liciti el permís del bisbe per efectuar la permuta d'una casulla sense ús per tres casulles noves i un calze (EXPEDIENT: VALLOBAR/13, 126, Vol. II, pp. 600-603). Aquesta casulla es va vendre en època del bisbe Miralles (EXPEDIENT: VALLOBAR/22, 276, 277, Vol. III, pp. 480-487).

De la documentació conservada hem pogut deduir que, si bé hi havia força entusiasme per part dels rectors de les parròquies, especialment les més desfavorides, per a la venda del patrimoni artístic, la resposta del bisbat no era tan favorable en aquest sentit com ho va ser en època del bisbe Miralles.

2.3.2.- El bisbe Josep Miralles²⁵³

L'època del bisbe Miralles és un període de llum i ombres que ve marcat per les grans vendes de patrimoni artístic de la diòcesi, per bé que aquestes vendes es van realitzar en el marc de la més estricta legalitat i seguint els postulats marcats per la Santa Seu, través del Codi de Dret Canònic i les circulars de nunciatura, tal com

²⁵³ Va néixer a la ciutat de Mallorca l'any 1860. Seguí els estudis eclesiàstics essent ordenat sacerdot l'any 1884. Es llicencià en teologia i dret canònic a la Universitat de València i es doctorà en filosofia a Madrid. Des de l'any 1886 fou professor al Seminari de la ciutat de Palma i l'any 1896 fou nomenat canonge arxiver de la catedral de Mallorca. El mes de març de 1914 fou presentat com a bisbe per ocupar la mitra de Lleida i el 28 de maig del mateix any fou ordenat prelat de la diòcesi lleidatana per butlles del papa Pius X. A Lleida i va fer l'entrada solemne el 6 de desembre de 1914. El seu pontificat que durà més de 10 anys va transcórrer majoritàriament en temps de la Mancomunitat de Catalunya, mentre L'Església de Lleida es mantenia aliena al fet nacional català. El bisbe Miralles escriví una bibliografia de més de 350 títols, gairebé tota en castellà encara que també defensà l'ús del català a l'Església i féu publicar diverses edicions del catecisme català. A l'igual que els prelats anteriors, el bisbe Messeguer i el bisbe Ruano, Miralles dedicà esforç i dedicació al Seminari. Modificà el pla d'estudis, establí una càtedra de pedagogia catequística, organitzà uns certàmens anyals per a obrir als seminaristes el camp de la investigació i afavorí llur formació literària. L'any 1917 fundà la revista mensual "Esperanza", òrgan del Seminari. Es preocupà també pel desenvolupament de la vida espiritual de les parròquies. L'any 1921 encomanà als Rectors de moltes parròquies del bisbat de Lleida la realització d'un informe sobre l'estat religiós, moral i social del territori: la premsa que es llegia, el tipus de diversions que es desenvolupaven, l'assistència als actes religiosos, les associacions polítiques i religioses...El bisbe Miralles fou un gran protector de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana. Va ingressar com a soci, dos mesos després de la seva presentació com a prelat de Lleida., visitant a la Verge Blanca el 9 de desembre de 1914. Va beneir la primera pedra del tercer cos de l'edifici, el 28 d'agost de 1916. Va acceptar per la Mitra el Palau de Maria, el 7 de desembre de 1917. Va fer uns nous estatuts que aprovà el dia 2 de gener de 1918 i publicà una circular, datada el 25 de març de 1922 amb motiu de haver obtingut de la Santa Seu la concessió de l'Ofici i Missa de Ntra. Sra. de l'Acadèmia. L'any 1925 va ésser traslladat a la Seu de Barcelona com a bisbe coadjutor després d'encetar una forta polèmica a la ciutat de Lleida sobre l'autorització de la venda dels terns de Sant Valeri i Sant Vicenç, tal com veurem més endavant. Continué encarregat del bisbat de Lleida com administrador apostòlic fins el 1 d'abril de 1927 en què Manuel Irurita va prendre possessió del bisbat de Lleida. L'any 1930 fou traslladat a Mallorca, se'l nomenà titular de Beroe i se le atorgà el títol d'arquebisbe "ad personam". Morí a la ciutat de Palma l'any 1947, a l'edat de 87 anys. PARÍS, J., "Episcopologi (segles XIX-XXI)" a *Arrels Cristianes. Temps de llums, Op. Cit.*, pp. 785-786.

veurem. Val a dir també que durant aquest període el Museu va experimentar una important revifalla, que va incloure també la remodelació dels espais, en bona part gràcies a les gestions del primer conservador del Museu, Joan Fusté, nomenat pel bisbe Miralles, i a l'interès i la sensibilitat artística de Joan Bibiloni, capellà d'honor i familiar, vicesecretari de cambra primer i posteriorment secretari del mateix bisbe Miralles.

L'any 1919²⁵⁴ l'Institut d'Estudis Catalans adjudicà al Museu Diocesà -aleshores ja s'utilitzava aquesta denominació- el premi de 1.500 pessetes del concurs anual de museus pel treball sobre la història, contingut i organització del Museu, realitzat pel conservador Enric Mogues, una part del qual es publicà per fascicles a la revista *Esperanza* que editava el seminari de Lleida. L'import d'aquesta dotació econòmica, tal i com preveïen les bases del concurs, es destinà íntegrament a la redistribució de la planta baixa del seminari, per tal d'habilitar millor les obres, segons projecte de l'arquitecte Joan Bergós i Massó.²⁵⁵

Cal tenir en compte que els objectes s'aplegaven a les dependències del Museu sense gaire ordre, fins el punt que l'any 1917, les

²⁵⁴ Les primeres dècades del nostre segle foren força fructíferes a Lleida pel que fa a la cultura i a l'art. vegeu BARRULL, J., JARNE, A., MIR, C., *De la Restauració al franquisme Op. Cit.* Per al panorama artístic, també VELASCO, A., "L'exposició d'artistes lleidatans de 1912", a *Revista Arts [Lleida]*, 1990, pp. 44-49, i els records de BERGÓS, A., (*Memòries*), Lleida, La Paeria, 1990, que abasten una panoràmica i una cronologia més dilatada. Per al Museu Diocesà representà, potser, els moments de màxima difusió dels fons, atès que foren nombrosos els arqueòlegs i historiadors que s'interessaren per la col·lecció. També contribuï aleshores a la difusió i coneixement d'aquests fons la visita de l'estudi fotogràfic MAS de Barcelona, els anys 1918 i 1922, contribució que encara està vigent en l'actualitat.

²⁵⁵ *Anuario Eclesiástico 1926*, Barcelona, Llibreria Subirana, pp. 191-192; FUSTÉ, J., "Historial del Museu" a *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, Lleida, 25 febrer 1921, pp. 31.

cròniques el descriuen d'una forma ben descoratjadora.²⁵⁶ En un inventari de les dependències del seminari i del seu contingut, de l'any 1918, es relacionen les obres exposades del Museu en 3 sales. La sala 1 contenia les obres d'escultura en fusta i en pedra, i pintura sobre tela, a més de la col·lecció numismàtica, la indumentària, la ceràmica i el material arqueològic. A la sala 2 s'hi aplegaven diferents objectes de diferents tècniques: pintura sobre fusta, pintura sobre taula, relleus de fusta, una làpida, tres cantorals, dos frontals, un sagrari i la maqueta de la catedral. La sala 3, que pel contingent d'obres que s'hi encabien havia de ser la més gran, amb obres de pintura sobre fusta i sobre tela, relleus de fusta, sagraris, arquetes, objectes d'orfebreria, peces d'indumentària, els Apòstols de la porta occidental de la Seu Vella, els tres frontals romànics i la cadira de Sixena, entre altres.²⁵⁷

2.3.2.1- L'ingrés d'objectes al Museu

Són nombroses les notícies que fan referència a l'ingrés d'objectes al Museu, tot i que es tracta, en la majoria dels casos, d'obres d'escassa importància, lluny de les que ingressaren en època del

²⁵⁶ És diu que el Museu “no es más que una aglomeración de material; está falto de una mano técnica y hábil que seleccione y, formando catálogo, lo ordene artística y cronológicamente; labor de absoluta necesidad para evitar las impresiones pesadísimas, el amontonamiento y desorden que cansa al visitante en un claroscuro que no le permite distinguir detalles y miniaturas.” BATLLE BOSCH, J., “El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida” a *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, Lleida, 25 juliol 1917, pp. 207, citat, aquest paràgraf, també per PUIG I SANCHIS, I., *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg de l'exposició Pulchra*, Lleida, Pagès editors, 1993, pp. 23-29.

²⁵⁷ “Inventario del Seminario Conciliar de Lérida 1918”, 1 de gener de 1919, signat pel rector del seminari i el secretari. Arxiu Capitular de Lleida, calaix 47.

bisbe Meseguer, o de les que, en aquest mateix període, es van vendre, amb els corresponents permisos, a diferents museus i col·leccionistes, tal i com veurem tot seguit.

El rector de Pui de Santa Creu, demana l'any 1916 permís al bisbe Miralles per vendre dues taules de pintura i l'any 1919 oferta aquestes mateixes tauletes per al Museu del Seminari a canvi d'una contraprestació econòmica (EXPEDIENT: PUI DE SANTA CREU/16-18, 147, 148, Vol. III, pp. 71-83).

Aquestes tauletes ingressaren al Museu del Seminari, el mateix any 1919. Una d'elles es va perdre, segurament durant la Guerra Civil, i l'altra forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 58.²⁵⁸

Un altre ingrés al Museu es documenta per la carta de 6 de juliol de 1917 del rector de Peralta d'Alcofea, José Navarra, per la qual informa al bisbe Miralles que el seu antecessor a càrrec de la parròquia va enviar al Museu dues taules pintades, que servien de portes a un armari de la sacristia (EXPEDIENT: PERALTA D'ALCOFEA/17, Vol. III, 149, pp. 83-87). Aquestes dues taules avui formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d'inventari 103²⁵⁹ i 32²⁶⁰.

Trobem també el cas dels retaules de l'ermita de Bigüerri per als quals el rector de Montanui, demana al bisbe Miralles, en una carta de data 18 de juliol de 1917, autorització per vendre'ls (EXPEDIENT:

²⁵⁸ PALAU, M., PUIG, I., "Exaltació de la Santa Creu" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 222. La data d'ingrés i la forma d'ingrés s'aporten per primer cop a BERLABÉ, C. *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, fitxa 542.

²⁵⁹ BERLABÉ, C., "Sant Pau" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 110.

²⁶⁰ ALCOBA, E., "Sant Pere i Calvari" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 104

MONTANUI/17, 151, Vol. III, pp. 92-95). Un d'aquests retaules ingressà en dipòsit al Museu de Lleida l'any 1979 i avui forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 176, 177, 178.²⁶¹

El 2 de juliol de 1918 el rector de Sopeira, Domingo Roché, escriu a Joan Bibiloni, vicesecretari de cambra del bisbe Miralles, anunciant-li que trametrà, per al Museu del Seminari, el segell antic del monestir d'Alaó (EXPEDIENT: SOPEIRA/18, 154, Vol. III, pp. 103-106. L'any 1920, el rector de Naens, Baldomero Serra, escriu una carta, de data 2 de novembre, a Joan Bibiloni, vicesecretari de cambra del bisbe Miralles, demanant-li autorització per trametre alguns objectes de la parròquia al Museu del Seminari (EXPEDIENT: NAENS/20, 170, Vol. III, pp. 155-157). De vegades la tramesa d'objectes amb destí al Museu del Seminari no resultava fàcil; el 27 de juliol de 1921 el rector de Castellflorit tramet una carta a Joan Bibiloni, informant-lo dels problemes que pot general el trasllat d'una imatge de la parròquia al Museu del Seminari per la que Joan Bibiloni havia mostrat interès. El rector recomana negociar el trasllat de la imatge amb l'ajuntament, a canvi d'una compensació econòmica per a les obres de l'església (CASTELLFLORIT/21, 199, Vol. III, pp. 230-236) . Ignorem si la imatge de Castellflorit ingressà finalment al Museu del Seminari.

El 7 d'agost de 1921, el rector de Preixens, Casimiro Lladós, notifica a Joan Bibiloni que a la parròquia de Preixens hi ha uns hostiers que poden anar per al Museu del Seminari (PREIXENS/21, 200, Vol. III, pp. 237-239). El rector es compromet a trametre'ls tot i que no hi ha constància de la seva arribada al Museu.

²⁶¹ PUIG, I., "Retaule de la vida de la Verge" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 217

El 10 d'octubre de 1921, el rector d'Alçamora, Jaume Pifarre, escriu a Joan Bibiloni i li comunica que ha recollit alguns objectes per al Museu del Seminari, entre ells dues imatges, una de la Mare de Déu i l'altra de sant Josep, sense que consti de forma fefaent el seu ingrés al Museu (ALÇAMORA/21, 202, Vol. III, pp. 244-248).

Per tres cartes enviades pel rector de la parròquia de Tudela de Segre a Joan Bibiloni tenim notícia d'una permuta amb aquesta parròquia. En la primera carta, de 18 d'octubre de 1921, el rector de Tudela demana dos albes a Joan Bibiloni i, del contingut d'aquesta carta, es dedueix que les albes s'obtenen en concepte de permuta per un hostier per al Museu del Seminari (TUDELA DE SEGRE/21, 203, 204, 205, Vol. III, pp. 249-256). Les dues cartes següents ens confirmen que tant les albes com l'hostier han arribat al seu destí, sense que hagim pogut identificar aquest darrer de forma fefaent entre els fons diocesans, la qual cosa ens indica que aquestes operacions de permuta, de pràctica habitual en època del bisbe Meseguer, es continuen duent a terme igualment en època del bisbe Miralles. Un exemple semblant el trobem amb el rector de Sopeira qui escriu a Joan Bibiloni oferint un missal²⁶², que no consta entre els fons diocesans, un encenser i diferents hostiers de la parròquia d'Aulet, de difícil localització entre els fons, demanant en la mateixa carta que *se gratifique en algo a la parroquia de Aulet, con el solo fin de volver a adquirir dichos objetos, aunque sean de poco valor* (SOPEIRA/21, 206, Vol. III, pp. 257-260).

²⁶² Per la descripció que el rector de Sopeira facilita en la carta adreçada a Joan Bibiloni, es tracta d'un dels missals que encarregà el bisbe Conchillos a l'impressor de Saragossa Jorge Cocci. Un exemplar igual es troba entre els fons de l'Arxiu Capitular de Lleida, Ms. 34. BALASCH, E., "Missal" a *Ars Sacra*, Ajuntament de Lleida, 2001, pp. 187-188

Un altre cas d'objecte que va estar en perill de venda i que al final fa cap al Museu del Seminari és el retaule de Sant Vicenç de Fondepou, tot i que en l'actualitat solament es conserva la taula central. El rector de Fondepou demana, per carta de 25 de gener de 1921, permís al bisbe Miralles per vendre el retaule i, per carta de 5 d'agost de 1922, permís per baixar-lo a Lleida per ser peritat de cara a aquesta possible venda (FONDEPOU/-21-22, 207, 208, Vol. III, pp. 261-272). Posteriorment, el rector de La Règola, Felipe Aldomà, envia al bisbe Miralles dos cartes, de 7 maig de 1922 i de 12 d'agost de 1924 per promoure la venda dels retaules de La Règola i Fontdepou. El retaule de La Règola acabà també ingressant al Museu del Seminari. Finalment, el rector de Fondepou, Juan Aldomá, escriu a Eloi Renyé el 6 de maig de 1934, en època del bisbe Irurita, i per aquesta carta ens assabentem de la intenció de venda del retaule de Sant Vicenç per part del rector a l'antiquari Bardolet (FONDEPOU/34, 352, Vol. III, pp. 732-735). La taula central del retaule, que havia concorregut a l'Exposició Internacional que va tenir lloc a Barcelona l'any 1929²⁶³, es trobava a Lleida. Tot i que la documentació ens parla en tot moment de retaule, el cert es que, tal com apuntavem més amunt, en l'actualitat solament es conserva la taula central, amb la representació entronitzada de san Vicenç que ostenta, al Museu de Lleida, el número d'inventari 84.²⁶⁴ Pel que fa al retaule de La Règola, tal com hem anunciat abans, aquest

²⁶³ ARMENGOL, P., "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona" a *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, Lleida, 25 novembre 1929, pp. 250. *El Arte en España, Guía del Museo del Palacio Nacional. Exposición Internacional de Barcelona*, 1929, pp. 290, cat. 1025.

²⁶⁴ FITÉ, F., "Sant Vicenç" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 113-114.

ingressà al Museu del Seminari i en l'actualitat ostenta el número d'inventari 71, 66, 65, 67, 68, 69, 70 i 74.²⁶⁵

Un altre cas de patrimoni artístic exposat a la venda i finalment recuperat per al Museu del Seminari el trobem amb la parròquia de Montmagastre. Per un expedient integrat per sis documents i procedent de dos lligalls, es pot resseguir l'intent de venda d'objectes artístics de la parròquia de Montmagastre. El rector d'aquesta parròquia, José Bascuñana, comunica al bisbe Miralles que el Sr. Josep Valenciano,²⁶⁶ representant del col·leccionista Sr. Lluís Plandiura, s'ha interessat per alguns objectes de la parròquia, tot i que l'import ofert és inferior al que va fer amb anterioritat el Sr. Joan Cuyàs,²⁶⁷ escultor i comerciant d'antiguitats de Barcelona. El dit Sr. Cuyàs tramet una carta, de 4 d'agost de 1922, al rector de la parròquia, notificant-li que està disposat a adquirir els objectes en les condicions imposades pel bisbe Miralles. Per carta de data 28 de novembre de 1922, el rector de Montmagastre sol·licita al bisbe Miralles permís per vendre alguns objectes de la parròquia al comerciant de Barcelona Joan Cuyàs, per un preu total de dos mil sis-centes pessetes, segons taxació de Ramon Borràs. El Consell Diocesà d'Administració demana dictamen pericial per escrit d'alguns dels objectes, en aplicació de la circular de Nunciatura de 7

²⁶⁵ PUIG, I., "Compartiments del retaule de Sant Julià" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 294, tot i que, per error, es consigna en la fitxa catalogràfica una procedència diferent. Ja hem comentat en diferents ocasions que és freqüent trobar aquest tipus d'errors en el catàleg *Pulchra* que, tot i ser un valuós instrument de descripció, presenta aquestes mancances atesa la forma apressada en què es va editar.

²⁶⁶ Vegeu les notes biogràfiques de Josep Valenciano a MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades*, Barcelona, Gràfica Bachs, 1977, pp. 223-225.

²⁶⁷ Vegeu les notes biogràfiques de Joan Cuyàs a MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo, Op. Cit.*, pp. 234-236.

de juliol de 1922²⁶⁸ (MONTMAGASTRE/21-22, 216, 217, 218, 219, 220, 221, Vol. III, pp. 293-313). La venda no va arribar a fi de bé i els objectes van ingressar al Museu Diocesà de Lleida l'any 1925.²⁶⁹

²⁶⁸ Madrid 7 de juliol de 1922

A los Emmos. Sres Cardenales y a los Exmos. y Rcmos. Sres. Arzobispos de España.

En varias ocasiones, esta Nunciatura Apostólica ha dirigido a los Sres. Obispos atentas circulares, con el principal objeto de ejercitar su celo en la conservación del caudal artístico que posee la iglesia española. Así se hizo en Abril de 1919 y 21 de Junio de 1914. Como era de esperar, los Sres. Obispos han respondido con una solicitud y diligencia digna de encomio a las invitaciones de la Nunciatura, y hoy es ya raro el caso de tener que lamentar sorpresas irremediabiles. Más se nos ha comunicado estos días, por conducto muy respetable, la alarmante noticia de haberse organizado unos anticuarios extranjeros, con el propósito de adquirir en las iglesias, donde las haya pinturas murales antiguas y llevárselas al extranjero. No se escapa a la penetración de V.E. Rdma. el peligro que esto significa para el patrimonio artístico de la Iglesia y para los intereses culturales de la Nación. Ello me obliga a dirigirme a V.E. rogándole encarecidamente que, con toda urgencia, se tomen medidas eficaces que pongan al abrigo de todo riesgo los tesoros de arte retrospectivo que posee la Iglesia de España. Para que ninguno sea sorprendido en su buena fe bajo ningún pretexto por los procedimientos técnicos especiales que suelen usar estos anticuarios, conviene recordar a todos los que estén al frente de alguna iglesia o casa religiosa, la severidad tradicional de las leyes eclesiásticas en esta materia. Conviene que sepan que todos los objetos de mérito histórico o de valor artístico, cualquiera que sea su justiprecio en venta, vienen comprendidos en el Derecho bajo la denominación de res pretiosae, y estas no pueden enajenarse sin la autorización de la Santa Sede, según prescriben los cánones 534 § 1, 1281 § 1, 1532 § 1. Espero, pues, E. R., de su actividad y reconocido celo que, por el prestigio de la Iglesia y de España, sin pérdida de tiempo, dirigirá un aviso-alerta a los Sres. Obispos sufragáneos, para que ellos, a su vez, tomen las medidas que crean más conducentes a evitar posibles enajenaciones, gravemente sancionadas por la Iglesia en el canon 2347. Sio en algún caso particular, por circunstancias excepcionales, hubiera razones que aconsejaran la enajenación de algún objeto de arte antiguo, pueden los Rdmos. Ordinarios exponer estas razones y aquellas circunstancias a esta Nunciatura, que ella proveerá lo más conveniente al bien de la Iglesia y al honor y prestigios culturales de la Nación española. Con esta ocasión me es muy grato reiterar a V.R. Reverendísima mis profundos sentimientos de respeto y alta estima. Federico Tedeschi. Nuncio Apostólico. Emmo. Sr. Cardenal, Arzobispo de Tarragona.

Aquesta circular va ser enviada pel cardenal arquebisbe de Tarragona, Francesc d'A. Vidal i Barraquer al bisbe de Lleida, Josep Miralles, el 20 de setembre de 1922. l'original es conserva a Miralles, lligall 21, Arxiu Diocesà de Lleida.

²⁶⁹ L'any 1925 es registra l'ingrés al Museu del Seminari procedents Montmagastre de quatre capitells, una imatge de la Mare de Déu de la llet, una

El 22 de gener de 1922 el rector de Sopeira, Domingo Roche, envia novament una carta a Joan Bibiloni on es posa de manifest la tramesa d'objectes –ignorem quins- de la parròquia d'Aulet, a canvi d'una indemnització: *En su consecuencia desearía me dijera V. si los objetos que tengo de la Parroquia de Aulet destinados al Museo, los debo entregar al mismo y manifestarle su destino, en cuyo caso, ya se entenderían con él sobre lo que se tenga que indemnizar* (EXPEDIENT: AULET/22, 275, Vol. III, pp. 478-479).

2.3.2.2.- Les grans vendes del patrimoni de la diòcesi

L'època del bisbe Miralles és la de les grans vendes del patrimoni artístic de la diòcesi. Són els anys en que la Junta de Museus de Barcelona²⁷⁰ adquirí les obres més importants que haurien de conformar les grans col·leccions artístiques que entre les que s'hi compten alguns objectes adquirits a l'àmbit geogràfic del bisbat de Lleida.²⁷¹ Cal fer notar que, llevat de casos puntuals –com la venda

aranya, tres plats petitoris, una marededéu, un retaule, una creu processional de fusta i una creu processional de metall. Vegeu fitxes catalogràfiques del catàleg *Pulchra, Op. Cit.*, números 33 (pp. 60-61) 73, 74, 75 (pp. 74), 196 (pp. 126-127), 373 (pp. 186-187), 469 (pp. 216-217), 508 (pp. 228-229), 616, 617, 620 (pp. 259) i 1395 (pp. 388).

²⁷⁰ AA.DD., *Cent anys de la Junta de Museus de Catalunya 1907-2007*, Barcelona, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008

²⁷¹ *Cap a 1918, el vocal [de la Junta de Museus] Emili Cabot manifesta l'existència d'alguns exemplars de reconeguda importància en diverses localitats de la demarcació de Lleida, entre les quals cita els preciosos terns de Sant Valeri i Sant Vicenç, existents a la catedral de Lleida; l'estàtua gòtica, amb vestidura monàstica, del rei Jaume I, que hi ha al poble de la Figuera; els sarcòfags*

del tern de sant Valeri de la catedral de Lleida- les vendes d'objectes artístic provenien de parròquies d'escassos recursos, properes a l'àrea pirinenca. En aquest sentit, Jordi Campillo,²⁷² referint-se a les vendes que van tenir lloc al bisbat d'Urgell planteja quatre elements claus per explicar l'exili dels tresors artístics, que són vàlids igualment per explicar el que s'esdevé al bisbat de Lleida i que tot seguit reproduïm: en primer lloc la riquesa artística dels pobles pirinencs, pobles que pertanyien tant al bisbat de Lleida com al d'Urgell; en segon lloc l'aparició de col·leccionistes i antiquaris, sobretot de Barcelona i amb gran poder adquisitiu;²⁷³ en tercer lloc cal tenir en consideració que es tractava d'unes poblacions amb fortes necessitats econòmiques que satisfer i, en la immensa majoria dels casos, amb un ínfim interès per la cultura. La quarta circumstància que aporta Campillo i que té molt a veure amb la sortida de béns artístics a l'estranger és l'expectació que va crear l'arribada de les pintures romàniques als Estats Units i que es traduí en una forta demanda per part dels grans col·leccionistes americans: Hearts, Krees, Rockefeller, Widener....Endemés, una llei americana de l'any 1910 emparava les inversions en obres d'art de més d'un segle, amb destí cultural-benèfic, deslliurant-les de la càrrega fiscal.

romànics de l'església d'Àger [es vol referir al sarcòfag romà] i de Gualter, i els retaules d'aquesta parròquia, els d'Agramunt i els de Cubells. BORONAT I TRILL, M. J., *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*, Barcelona, Junta de Museus de Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pp. 608. Paràgraf reproduït també a AA.DD., *Cent anys de la Junta de Museus, Op. Cit.*, pp. 64.

²⁷² CAMPILLO, J., *L'espoli del patrimoni arqueològic i històric-artístic: l'alt pirineu català al segle XX*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2006, pp. 172-173. També *On és la calaixera? L'espoli del patrimoni historicoartístic alt pirinenc al segle XX*, Tremp, Garsineu Edicions, 2007.

²⁷³ Vegeu MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo*, *Op. Cit.* . També, entre altres, VIDAL I JANSÀ, M., "Joaquim Folch i Torres i Lluís Plandiura, dues personalitats apassionades pel nostre patrimoni artístic" a *Col·leccionistes, Col·leccions i Museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Memoria Artium, 5, Barcelona, 2007, pp. 191-221.

²⁷⁴ L'emigració de patrimoni amb destí transatlàntic va ser més habitual amb bisbats com el d'Urgell o alguns de l'Aragó,²⁷⁵ dins de la zona geogràfica propera al bisbat de Lleida, on gairebé no es dóna aquest supòsit, precisament per la cura que es va tenir en tots els casos en aplicar escrupulosament els canons i disposicions de Nunciatura, que obligaven a mantenir l'objecte venut en territori de l'estat espanyol.

Entre aquestes vendes que podríem qualificar de llarga durada i d'alta volada, documentades al bisbat de Lleida, s'inclou la d'una escultura de la parròquia de la Figuera. Per una carta de 5 de gener de 1915 de l'aleshores rector de La Figuera, Casimiro Lladós, al bisbe Miralles, ens assabentem que un comprador havia ofert 2000 pessetes per una estàtua de pedra que estava encastada a la paret de l'església. El producte de la venda s'hauria de destinar a la construcció d'un oratori contigu a la casa rectoral, atesa la dificultat que comportava als feligresos accedir a l'església parroquial, situada a dalt d'un turó. La següent notícia d'aquest assumpte la troben amb data 4 d'octubre de 1918, quan el mateix rector envia una carta al bisbe Miralles informant-li que la Junta de Museus de Barcelona estava interessada en l'adquisició de la imatge per un valor inicial de 4500 pessetes, tot i que el Sr. Folch i Torres, Director dels Museus

²⁷⁴ MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo*, *Op. Cit.*, pp. 339, citat per CAMPILLO, J., *L'espòli*, *Op. Cit.*, pp. 173.

²⁷⁵ L'any 1915 el rector d'Uncastillo (Saragossa) va vendre a un antiquari de Barcelona, amb l'autorització del bisbe de Jaca, el timpà de l'església de Sant Miquel pel preu de 800 pessetes. Aquest timpà passà a formar part, l'any 1928, dels fons del Museum of Fine Arts de Boston per donació de Francis Barlett. Vegeu CAHN, W., "Romanesque Sculpture in American Collections, VI, the Boston Museum of Fine Arts" a *Gesta* 9-2 (1970), pp. 73-76; ZAPATER, M.A., GIL, A., "La portada meridional de la iglesia romànica de San Miguel de Uncastillo" a *Suessetaina*, 14 (1994-1995), pp. 229. També a RODRIGUEZ BARRAL, P., "La balanza como instrumento escatológico. El tema del pesaje de las acciones morales en la plástica románica hispánica", *Codex Aquilarensis*, 24 (2008), pp. 94.

de Barcelona, s'avenia a pagar-ne 4900, muntant del pressupost de la construcció del nou oratori. Una nova carta del rector, de 7 de desembre del mateix any, informa de la visita a l'església de La Figuera d'una senyora de Barcelona, de la qual no es facilita el nom, que també estava interessada en adquirir la imatge. El 31 de gener de 1919 el rector de La Figuera confirma al bisbe Miralles el preu final de 4900 pessetes ofertes per la Junta de Museus de Barcelona –tot i que en el registre de comptes parroquials, de 24 de novembre de 1919, s'anota el muntant final de 4840 pessetes amb 20 cèntims–alhora que demana el corresponent permís per formalitzar la venda.²⁷⁶ S'autoritza per part del Consell Diocesà d'Administració y del Capítol Catedral i, per una carta de 12 de març de 1919 el rector informa al bisbe Miralles del trasllat de la imatge al Museu de Barcelona amb data del 22 de febrer anterior (EXPEDIENT: LA FIGUERA/15-19, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, Vol. III, pp. 21-62). La imatge, que representa sant Antoni Abat, forma part en l'actualitat dels fons del MNAC.²⁷⁷

També de La Figuera es documenta, a finals de l'any 1918, un retaule de taules pintades, gòtic, dedicat a Sant Antoni,²⁷⁸ que es

²⁷⁶ La ressenya de la venda apareix recollida a BORONAT TRILL, M. J., *La política Op. Cit.*, pp. 609.

²⁷⁷ Vegeu FITÉ, F., "Figura de Rey (?)" a *Maravillas de la España Medieval I. Tesoro Sagrado y Monarquía*, Lleó, 2001, pp. 148-150; MANOTE, R., "Una raresa iconogràfica? El sentit de la corona del Sant Antoni Abat, a *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 7, [Barcelona], 2003, pp. 153-154. En relació a la venda, vegeu BERLABÉ, C., "El Sant Antoni/rei de La Figuera (Lleida). Crònica d'una venda" a *Butlletí del Museu Nacional d'Art, Op. Cit.*, pp. 151.

²⁷⁸ Segons la descripció que es fa del retaule a la carta que el rector de la Figuera adreça, el 10 de desembre de 1918 al bisbe Miralles (EXPEDIENT: LA FIGUERA/15-19, Vol. III, 138, pp. 44) proposem com a hipòtesi que es pot tractar del retaule de Sant Antoni Abat, atribuït al Mestre de Rubió, que avui es troba al Museu Nacional d'Art de Catalunya, número d'inventari 45854. Vid. GUDIOL, J., ALCOLEA BLANCH, S., *Pintura gòtica catalana*, Barcelona, Polígrafa, 1987, pp. 68, 325, figura 322.

ven, segons la documentació (EXPEDIENT: LA FIGUERA/15-19, 138, Vol. III, pp. 44) a una senyora, de la qual no es facilita el nom, per quatre-centes pessetes. Hem pogut saber, per la documentació de la Junta de Museus, que la compradora fou Maria Esclasans atès que el 6 de juliol de 1923 ven aquest retaule de la Figuera a la Junta, per un preu de quatre mil pessetes, operació que ens evidencia l'ample marge de negoci dels antiquaris.²⁷⁹

A continuació ressenyarem una seqüència de vendes d'objectes del monestir de Sixena. Cal recordar que, amb anterioritat, ja hem ressenyat algunes vendes de patrimoni artístic del monestir de Sixena, dutes a terme amb els corresponents permisos. Aquest cop les religioses sanjoanistes de Sixena demanen, el 23 d'abril de l'any 1920, permís al bisbe Miralles per a vendre quatre frontals tèxtils i dedicar el producte de la venda a atendre necessitats de la comunitat. A l'expedient s'adjunta taxació de Mariano Pano, Delegat Regi de Belles Arts de Saragossa, per un valor de 1000 pessetes. S'atorga el permís per a la venda dels frontal per un preu no inferior a 750 pessetes. Consta l'autorització del Consell Diocesà d'Administració en data 29 d'abril de 1920 (EXPEDIENT: SIXENA/20, 164, 165, 166, 167, 168, Vol. III, pp. -138148).

El 8 d'abril de l'any 1921, les religioses del monestir de Sixena demanen novament permís al bisbe Miralles per vendre quatre taules pintades atesa la deficitària situació econòmica del monestir. Novament Mariano Pano és l'encarregat de fer la corresponent taxació, que s'estima en un total de 4000 pessetes, 1000 per cadascuna de les taules. Prèvia concessió del permís per part del

²⁷⁹ BORONAT TRILL, M. J., *La política Op. Cit.*, pp. 673 i 907.

Consell Diocesà de Administració, les taules van ser adquirides pel Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Luis de Saragossa. Les religioses destinen l'import de la venda a cobrir el dèficit del convent de l'any 1920 (EXPEDIENT: SIXENA/21, 171, 172, 173, 174, 175, Vol. III, pp. 158-171).

I una nova venda des del monestir de Sixena. El mateix any 1921, Mariano Pano fa una oferta de compra a la comunitat religiosa, de part del Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Luis de Saragossa i per valor de 5000 pessetes, de la caixa sepulcral de Maria Ximenez Cornel, condesa de Barcellos, obra cabdal de la pintura gòtica.²⁸⁰ El Consell Diocesà d'Administració atorga el seu vot favorable a la venda amb la sola condició que es posi una placa commemorativa en el lloc del monestir on estava situada la caixa abans del seu trasllat (EXPEDIENT: SIXENA/21-22, 222, 223, 224, 225, 226, Vol. III, pp. 314-329).

Un altre cop es registra la venda d'un lot de cinc objectes del Monestir de Sixena l'any 1925. L'expedient s'endega amb la carta que tramet la priora de Sixena al bisbe Miralles l'1 de novembre de 1922. Aquest cop el comprador era l'antiquari Mariano Otal. Es comunica a la priora del monestir que la venda s'ha de regir per la circular de 6 de març de 1922²⁸¹ i la de 27 de juliol del mateix

²⁸⁰ Vegeu, entre altres, NAVAL MAS, A., *El patrimonio, Op. Cit.*, pp. 202-205.

²⁸¹ CCXLII

SOBRE OBJETOS ARTÍSTICOS E HISTÓRICOS

Por considerarlo muy conveniente, nos complacemos en reproducir, llamando sobre ello la atención de nuestro venerable Clero, las siguientes normas de la Circular dada, con autoridad pontificia, por la Nunciatura Española en 21 de junio de 1914:

Primera.- Todos los objetos de valor artístico o histórico, pertenecientes a entidades eclesiásticas, serán custodiados con el mayor esmero, como depósito sagrado.

Segunda.- No aún los que a primera vista parecieren insignificantes podrán ser conmutados ni vendidos bajo ningún pretexto.

Tercera.- Si, para remediar las necesidades perentorias, fuera preciso vender o conmutar alguno de esos objetos, la venta o conmutación no podrá efectuarse sino con el previo permiso escrito de la competente Autoridad eclesiástica, la cual no lo dará sin plena garantía de que no han de ser exportados a territorios extranjeros.

Cuarta.- Ni en los indicados objetos, ni en los edificios eclesiásticos, se practicarán restauraciones sin dictamen de personas peritas y sin la seguridad de acertada ejecución.

Quinta.- Los Rectores y Administradores de edificios eclesiásticos harán exacto inventario de todos los objetos preciosos y documentos históricos confiados a su cuidado, y remitirán copia de él a sus respectivos Prelados.

Sexta.- Como los Archivos Capitulares, y aun parroquiales, poseen códices y documentos importantes, se facilitará en lo posible su estudio, pero siempre con las debidas cautela y precauciones.

Aclarando y precisando la tercera de estas Normas, dice el Canon 1497, 2 que se llaman bienes eclesiásticos preciosos aquellos “quibus notabilis valor sit, artis vel historia vel materiae causa”; el Canon 1530, 1 número 3º, exige, para enajenarlos, “licencia legitimi Superioris, sine qua alienatio invalida est” y el Canon 1532, 1, número 1º, añade que el legítimo Superior, “si agatur de rebus pretiosis”, es “Sedes Apostolica”; y así, en otra más reciente Circular, escribe el Rvmo. Sr. Nuncio Apostólico: “En virtud de particulares instrucciones de la Santa Sede, me apresuro a encarecer e inculcar la más estricta observancia de los cánones 1532, párrafo 1º, número 1, y 1497, párrafo 2º, del Código de Derecho Canónico, los cuales, en términos claros y taxativos, prohíben en absoluto enajenar cualquier objeto de valor artístico o de mérito histórico, sin el previo permiso de la misma Santa Sede”.

Para estos objetos preciosos se requiere, como todos los demás de carácter eclesiástico, en el caso de enajenación: 1º Aestimatio rei a probis peritis scripto facta: 2º Iusta causa, id est urgens necessitas, vel evidens utilitas Ecclesiae, vel pietas (Can. 1530, 1, 1º y 2º); 3º informe del Consejo Diocesano de Administración, si el precio no excede de mil pesetas (Can. 1532, 2); 4º consentimiento del Consejo y del Ilmo. Cabildo, cuando el precio oscila entre mil y treinta mil (Id., 3); 5º en uno y otro casos, consentimiento de aquellos a quienes interese la venta (id. id).

Como consecuencia de todo ello, no se cursarán en esta Curia preces a la Santa Sede para enajenación de objetos eclesiásticos preciosos, sino previos los siguientes requisitos:

- a) instancia en que se justifique la necesidad o utilidad de la venta y conste el consentimiento de los interesados;*
- b) justiprecio de los peritos, que podrá ser comprobado por los medios que el Ordinario estimare convenientes;*

any²⁸² així com pel Reial Decret de 9 de gener de 1923.²⁸³ Aquesta

c) *compromiso, subscripto por el presunto adquirente, garantizando que el objeto no saldrá del territorio español. A él se añadirá doble copia fotográfica del objeto, a semejanza de lo que prescribe el artículo 7 del Real Decreto de Hacienda de 16 de Febrero último.*

d) *Informe y consentimiento del Consejo Diocesano y del Ilmo. Cabildo, según los casos.*

e) *Preces a Su Santidad, recomendadas por el Ordinario.*

Lérida, 6 de marzo de 1922.

El Obispo

Boletín Oficial del Obispado de Lérida, [Lleida], 1922, t.XXXII, pp. 91-92.

²⁸² Es tracta de la circular de 7 de juliol, reproduïda més amunt, a la que s'afegeix el següent text: *Como veis, venerables Cooperadores nuestros en el sagrado ministerio, el contenido de la precedente autorizadísima Circular demuestra cuánto nos iluminó el Señor al publicar la nuestra de 6 de marzo último (página 91 y 92 de este volumen), y cuán espléndida confirmación y sólida corroboración recibe ahora del Representante de Su Santidad en estos Reinos. Debem, pues, los objetos artísticos e históricos pertenecientes a nuestras Iglesias ser conservados con toda diligencia, custodiados con la mayor solicitud, registrados cuidadosamente en los inventarios, mirados como decoro insigne de la Casa de Dios, tratados con el respeto debido a cosas veneradas, alejados de toda curiosidad malsana y de toda acción y exhibición imprudentes, y considerados como medio de robustecer la fe y de fomentar la sana y sólida piedad. Guardémoslos para los sobrenaturales fines a cuyo impulso fueron construidos y aplicados al divino servicio, y al emplearlos hagámoslo con la respetuosa complacencia de quien usa de algo glorioso y ennoblecedor, con el cariño de quien disfruta superior fruición estética y con el afán de quien con ello depura, acrecienta y bien endereza su devoción. ¿Es posible no enfervorizarse ante la Dolorosa de Salzillo, ni sentirse mejores ante la hermosísima imagen del Cristo de Limpias? Aunque en mucho menor escala que en otras Diócesis, poseemos objetos artísticos e históricos, de gran valía, alguno de ellos acaso único en su género, como los báculos carlovingios y la silla de la Catedral de Roda de Isábena. La Virgen de Juan Dusi en la Colegial de Tamarite, la cruz procesional de Azlor, las tablas góticas de San Esteban de Litera, el retablo del Altar mayor de Capella, el mausoleo medieval de Torrebeses y muchos más que sería fácil nombrar, son prueba fehaciente de nuestras afirmaciones y deben constituir poderoso estímulo para que estas joyas, mientras sea dable, no sufran desdoro ni deterioro algunos y se guarden con ellas todas las prescripciones del Código Canónico, de la Sagrada Liturgia y de la Estética y la Arqueología cristianas. Mientras sea dable, hemos dicho: porque cuando existen verdadera necesidad, evidente utilidad o notoria conveniencia, la Iglesia, que es Madre, sabe renunciar a sus joyas para acudir a lo que necesita remedio. Sólo la Iglesia tiene entrañas compasivas para con sus servidores y para con sus hijos indigentes. [...] Cuando estas necesidad, utilidad o conveniencia existan, juntad, venerables Cooperadores, la filial sumisión a la sacerdotal firmeza y confiaos con entero abandono a vuestra Madre. Acudid a nos, y os aconsejaremos paternalmente, y por vosotros nos postraremos ante el Solio pontificio, y con todas reverencia e instancia le pediremos los indispensables canónicos permisos. Y una vez*

tramet la corresponent sol·licitud al Ministeri d'Instrucció i Belles Arts, des d'on li notifiquen que el ministeri competent, segons el R.D. de 9 de gener de 1923 és el de Gracia i Justícia, on la priora tramet novament la sol·licitud. Al temps que el Delegat Regi de Belles Arts a Saragossa, Mariano Pano ho fa al d'Instrucció Pública i Belles Arts, El Ministeri de Gracia i Justícia sol·licita al bisbe que acrediti l'autorització. Finalment, sembla que els objectes es van poder vendre, segons la taxació fixada: 3000 pessetes, una arqueta d'ivori; 2000 pessetes, una capa pluvial; 125 pessetes, un frontal i 325 per uns canelobres. Tots aquests objectes els adquirí l'antiquari de Saragossa, Mariano Otal. A més, el Museu de Saragossa adquirí un quadre taxat en 500 pessetes (SIXENA/25-26, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, Vol. III, pp. 646-693).

De la parròquia d'Estopanyà registrem la venda d'alguns retaules²⁸⁴ a través d'un expedient, procedent de dos lligalls diferents, integrat per quinze documents. L'expedient s'endega amb la carta del rector, Flórido Aldomá, de data 26 d'abril de 1921, al bisbe Miralles demanant la corresponent autorització per a la venda. La taxació l'efectua el Sr. Josep Valenciano amb data 30 de maig de 1921. Es demana també permís al duc d'Alba, patró de la parròquia, qui autoritza la venda amb data 11 de juny de 1921. Consta el vot favorable del Consell Diocesà d'Administració i del Capítol Catedral. Els retaules van ser adquirits pel col·leccionista de Barcelona Lluís Plandiura i avui es troben al Museu Nacional d'Art de Catalunya. El

obtenidos, os daremos nuestras instrucciones, y pondremos manos a la obra con la debia enérgica decisión. [...]. Boletín Oficial del Obispado de Lérida, [Lleida], 1922, t.XXXII, pp. 235-244.

²⁸³ Reial Decret reproduït supra, a la nota 15

²⁸⁴ Vegeu, entre altres, NAVAL MAS, A., *El patrimonio, Op. Cit.*, pp. 71-75.

producte de la venda es va dedicar a reparacions de l'església (ESTOPANYÀ/21, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, Vol. III, pp. 172-203).

L'any 1921, el rector de Sunyer, per carta sense data però que cal situar als volts del mes de juny, demana permís al bisbe Miralles per vendre una imatge de pedra de Sant Joan al col·leccionista Lluís Plandiura de Barcelona per un import de 2500 pessetes. La imatge es taxa pel pèrit Josep Valenciano en 1500 pessetes. Obtinguts els corresponents permisos del Consell Diocesà d'Administració i del Capítol Catedral, la imatge s'adjudica al comprador, Sr. Plandiura, pel preu inicial de 2500 pessetes, que el rector destina a reparacions a l'església i adquisició d'objectes litúrgics, segons relació de comptes que tramet el rector al bisbe Miralles, justificant així la inversió realitzada amb el producte de la venda (EXPEDIENT: SUNYER/21, Vol. III, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, pp. 213-229). Aquesta imatge avui és propietat del MNAC i en l'actualitat es troba en dipòsit al Museu de Lleida. Cal recordar que d'aquest mateix retaule dos plafons i un fragment de predel·la ingressaren al Museu del Seminari l'any 1904, tal com hem referenciat més amunt.

El 15 de febrer de 1921 el rector de la parròquia de Montsonís, Antonio Alberti, tramet una carta al bisbe Miralles sol·licitant permís per vendre un retaule de la parròquia. En la mateixa carta s'acompanya taxació de José M. Bernadas de Tàrraga per un import de mil cent cinquanta pessetes. Consta, amb data 12 de març de 1921, la declaració del comprador, Enric Munera de Barcelona, conforme el retaule no hauria de sortir d'Espanya i el vot favorable del Consell Diocesà d'Administració i del Capítol Catedral. Finalment, per la carta del rector de Montsonís al bisbe Miralles, de

data 13 de juny de 1922 es confirma que el retaule es va vendre per l'import de mil cent cinquanta pessetes (MONTSONÍS/21-22, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, Vol. III, pp. 272-292). Desconeixem el destí final del conjunt.

La venda d'un lot d'escultures en pedra de la parròquia de Bellver de Cinca el podem resseguir per un expedient ,integrat per nou documents, que s'endega amb la carta, de data 12 de desembre de 1921, del rector de Bellver, Jerónimo Verdés, de sol·licitud al bisbe Miralles de permís per a la venda de 8 fragments d'escultura en pedra de la parròquia a l'antiquari Carlos Juñer²⁸⁵ de Barcelona. El resultat de la venda s'hauria d'invertir en reparacions per a l'església. Per carta de 13 de desembre de 1921 s'informa al rector de la documentació que ha de conformar aquest expedient de venda.

El comprador, Carlos Juñer, tramet una carta, de 3 de gener de 1922, al bisbe Miralles, on confirma la seva oferta de tres mil cent pessetes pel conjunt. La taxació l'efectua J. Ossó el mateix dia 3 de gener de 1922 i estima el valor del conjunt en dos mil pessetes. El comprador, Carlos Juñer, ofereix finalment quatre mil cinc-centes pessetes per les imatges. Consta el vot favorable del Capítol Catedral i del Consell Diocesà d'Administració i s'autoritza la venda el 13 de gener de 1922. El rector de Belver tramet, amb data 11 d'abril de 1922, les despeses de les reparacions efectuades a la parròquia, atès que l'import de la venda s'havia de destinar a aital fi (BELVER DE CINCA/21-22, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, Vol. III, pp. 330-366). Aquestes imatges es van intentar vendre

²⁸⁵ Vegeu les notes biogràfiques dels germans Carles i Sebastià Junyer a MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo*, Op. Cit., pp. 225-226

l'any 1904, en època del bisbe Meseguer (EXPEDIENT: BELVER DE CINCA/04, 81, 82, 83, Vol. II, pp. 418-426) i avui es troben al Museu Nacional d'Art de Catalunya, consignades, per error, com procedents d'Albalat de Cinca. El descobriment d'aquesta documentació ha permès, doncs, esmenar aquest error.²⁸⁶

²⁸⁶ Es relacionen, a continuació, les fitxes de les obres consignades al Museu Nacional d'Art de Catalunya, per error, com procedents d'Albalat de Cinca: Anònim, Crist amb donant, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 73 x 27 x 20 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 004539-000*; Anònim, Sant Bartomeu, Segle XIV, Pedra calcària amb restes de policromia, 86 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005288-000*; Anònim, Sant Llorenç, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 92 x 32 x 21 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005291-000*; Anònim, Mare de Déu de l'Esperança amb donant, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada i daurada, 118 x 38 x 24 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005293-000*; Anònim, Jesús ressucitat, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 90 x 20 x 20 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005311-000*; Anònim, Àngel d'una Anunciació, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 90 x 20 x 20 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005312-000*; Anònim, Mare de Déu d'una Anunciació, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 91 x 20 x 20 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005315-000*; Anònim, Maria Magdalena, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 90 x 20 x 20 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 005316-000*; Anònim, Tabernacle, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, 52,5 x 49,5 x 10,5 cm., *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 009938-000*; Anònim, Set figures dels muntants de retaule d'Albalat de Cinca, Segona meitat del segle XIV, Pedra policromada, *Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932, MNAC: 004539-CJT*.

De tota manera, a la parròquia d'Albalat de Cinca també es van efectuar dues vendes en aquells anys. Es tracta de la venda d'una Mare de Déu de pedra i d'unes taules pintades, fragments d'un retaule. Per una carta de 6 de gener de 1922, el rector d'Albalat, José Espitía, sol·licita permís al bisbe Miralles per vendre una imatge de la Mare de Déu i, amb el producte de la venda, poder reparar el campanar. El 12 de gener de 1922 es duu a terme la taxació de la imatge de la Mare de Déu i d'uns fragments de retaule per part de José Valenciano, comerciant d'antiguitats de Barcelona i corredor de Lluís Plandiura. Prèviament, el 5 de novembre de 1921 s'havia dut a terme també la taxació de la Mare de Déu i dels fragments de retaule per part de l'escultor Ramon Borràs. El Consell Diocesà d'Administració autoritza, el 5 de febrer, la venda de la imatge de la Mare de Déu i el bisbe Miralles comunica al rector d'Albalat, en data 8 de febrer que pot procedir a la venda per un preu inferior a mil pessetes. S'adjunta declaració de la compradora de la Mare de Déu, Maria Esclasans,²⁸⁷ conforme l'objecte no sortirà d'Espanya. No queda clar a qui s'adjudica la imatge, si a la Sra. Esclasans o a un comprador que oferia 125 pessetes de més; en tot cas, queda clar que la venda es fa efectiva.²⁸⁸ El 12 de juny de 1922 el rector demana permís per a la venda dels fragments de pintura, procedents d'un retaule. El Consell Diocesà d'Administració demana fotografies i acaba decidint elevar l'expedient a Roma per obtenir el corresponent

²⁸⁷ Vegeu les notes biogràfiques de Maria Esclasans, vídua de Trius a MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo*, Op. Cit., pp. 230.

²⁸⁸ De tota manera, Maria Esclasans, que adquirí el retaule de La Figuera, ofereix a la Junta de Museus de Barcelona, juntament amb aquest retaule de La Figuera, una imatge de la Mare de Déu incompleta, en pedra policromada, de la fi del segle XV, per un preu de dues mil cinc-centes pessetes. Pensem que es podria tractar de la imatge procedent d'Albalat. La venda a la Junta de Museus es formalitzà el 6 de juliol de 1923. BORONAT TRILL, M. J., *La política Op. Cit.*, pp. 673-674 i 907.

permís. Els fragments de pintura van ser adquirits per José Gela, de Barcelona, per 750 pessetes. El comprador es compromet a no deixar-les sortir ni de Barcelona ni d'Espanya (ALBALAT DE CINCA/21-22, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, Vol. III, pp. 367-405).

Les taules pintades ja es van intentar vendre l'any 1907 (EXPEDIENT: ALBALAT DE CINCA/07, 101, Vol. II, pp. 494-497).

La venda més escandalosa que es va dur a terme en aquesta època, va ser, sens dubte, la del tern de Sant Valeri, propietat de la Catedral de Lleida, que es va adjudicar el col·leccionista Lluís Plandiura, generant una forta polèmica d'abast nacional.²⁸⁹ El gener de 1922 el Capítol Catedral de Lleida demanà permís a la Santa Seu per poder vendre un fragment de tapís, per una banda, i els terns de Sant Valeri i Sant Vicenç per una altra. L'objectiu era fer, amb el producte de la venda, l'altar major de la Catedral. La Junta de Museus, assabentada de les intencions de venda del Capítol Catedral de Lleida va decidir demanar al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts el dret de tempteig i retracte corresponent a l'Estat a fi de poder adquirir-los. Un cop obtinguts els permisos de Roma, el Capítol decidí escriure al col·leccionista barceloní Lluís Plandiura i a Joaquim Folch i Torres, director dels Museus d'Art de Barcelona i

²⁸⁹ Es pot consultar, entre altres, *El ruidoso pleito del Terno de San Valero*, Color (Barcelona), 18-VIII-1922. VIDAL i JANSÀ, M. Teoria i crítica en el noucentisme. Joaquim Folch i Torres, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de Secció Històrico-Arqueològica, XI, 1991, pp. 217, 262-265. MASSOT i MUNTANER, J., *El bisbe Josep Miralles i l'església de Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 21-28. BERLABÉ, C., MARTÍ i ROS, R. M., "Tapís de la reina Dido" a *Seu Vella. L'esplendor retrobada*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Lleida, Fundació "la Caixa", pp. 373-377; VIDAL I JANSÀ, M., "Joaquim Folch i Torres i Lluís Plandiura, Op. Cit.", pp. 191-221.

secretari de la Junta de Museus, per comunicar-los que, en el termini de vuit dies, havien de dir quina quantitat oferien per a l'adquisició dels terns i del fragment de tapís. Aquestes cartes es van enviar el 13 de juliol de 1922. Plandiura va respondre immediatament amb una oferta. La Junta de Museus, en reunió de 18 de juliol, va donar poders a Folch i Torres per comprar per 150000 pessetes, podent arribar a oferir-ne fins a 200000 o la no adquisició del fragment de tapís. El dia 19, Folch i Torres oferí les 150.000 pessetes i el representant del capítol li digué que hi havia una altra oferta de 200.000 pessetes pagades a l'acte, a la qual cosa respongué que havia d'anar a Barcelona i demanar el permís i els diners a la Junta. La reunió del Capítol del dia 20 de juliol decidí de vendre les peces a Plandiura, perquè pagava la quantitat més alta ràpidament, com disposava la Santa Seu en el seu permís. El mateix dia se li comunica a Folch i Torres que la venda ja s'havia fet i que el comprador era Plandiura. Folch, arran de no haver estat rebut pel bisbe Miralles, com demanava, i apel·lant a la sol·licitud de tempteig i retracte, denuncià els fets a les autoritats civils de Lleida, que ho comunicaren immediatament al ministeri. El 22, Plandiura pagà en efectiu els diners de la venda. El dia 24, el governador civil de Lleida comunicà al Capítol de la Catedral que el dia 20 havia estat signada la reial ordenança que concedia dret de tempteig i retracte a la Junta de Museus i que les peces no podien sortir de Lleida. La resposta fou que, per escriptura pública, les peces havien estat venudes i donades a Plandiura seguint tots els requisits legals. A partir d'aquest moment començà una lluita dialèctica, primer entre el bisbe Miralles i el president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch i després entre la Junta de Museus i Plandiura. Finalment, amb la

venda de la col·lecció Plandiura a la Junta de Museus, els terns i el fragment de tapís passen als Museus d'Art de Barcelona.²⁹⁰

²⁹⁰ El bisbe Miralles narra, en la Circular de 22 de juliol de 1922, els fets relacionats amb la venda. [...] *Y ahora, antes de dejar la pluma, vamos a contaros una historia recentísima, para que conozcáis la pura, recta y resplandeciente verdad. De los hechos, el protagonista, o sea, nuestra Corporación capitular, sólo debe explicaciones a Nós; y Nos, únicamente Al Sumo Pontífice las debemos.*

Es evidente que el Ilmo. Cabildo Catedral ha emprendido, desde hace mucho tiempo, una serie de mejoras de verdadera importancia y que merecen nuestro sincero y paternal aplauso. Empezó por limpiar relicarios y objetos preciosos, distinguiendo la pátina impresa por el tiempo y la suciedad producida por la pereza y el abandono; siguiendo adecentando la Capilla de Comuni3n, con lo cual le di3 luz, atractivo y recogimiento; pas3 despu3s a realizar una instalaci3n el3ctrica, que es modelo de seriedad, de buen gusto y de respeto a la Casa del Se3or y puso de manifiesto hermosuras, apenas sospechadas y constantemente ocultas, en la rica talla del soberbio coro; procedi3 a una limpieza general, que dur3 largos meses y cost3 muchos miles de pesetas; restaur3 los tapices m3s deteriorados y les di3 adecuada custodia; y ahora mismo est3 efectuando en el 3rgano mayor, y con seguridad har3 lo propio en el menor, una reparaci3n de transcendental e indiscutible importancia. Puesto ya en tan laudable camino, y estimulado de contínuo (sobre todo por el actual Director de la Junta de Museos de Barcelona) a desprenderse de un fragmento de tapiz y de los ornamentos llamados de San Valero, cuya valía no se pone en tela de juicio, pero cuyo uso era nulo y cuya conservaci3n resultaba desastrosa, pens3 en otra magna mejora, o sea, en la de dotar de Altar Mayor digno de una Iglesia Catedral y del esplendor y gravedad de las funciones pontificales. Nos expuso filialmente su proyecto, hicimos que concretara bien en qu3 había de consistir éste, y, con nuestro informe, lo elevamos al supremo juicio de Su Santidad, a quien únicamente competía resolver acerca del mismo. Por Decreto de la Congregaci3n del Concilio de 27 de Enero del presente a3o, expedido con el n3mero protocolario 295/22, el Sumo Pontífice nos autoriz3 para permitir la enajenaci3n del fragmento de tapiz, y pidi3 preces especiales y m3s detalladas acerca de los ornamentos. Se elevaron estas segundas preces, por nos informadas, y por Decreto n3mero protocolario 963/22 de 1º de Abril último, cuyo duplicado de 20 de Mayo siguiente recibimos despu3s del 20 de Junio, "Sacra Congregatio Concilii, attenta Ordinarii Ilerdensis attestazione, eidem benigne tribuit facultates iuxta preces ad effectum de quo in iisdem precibus, servatis tamen normis statutis a litteris circularibus Nuntiaturae Apostolicae Matriti diei 21 Junii 1914". En 25 del propio Junio trasladamos al Ilmo. Cabildo esta superior resoluci3n y le autorizamos para contratar libremente, por precio no inferior a la tasaci3n hecha en su día por el perito Sr. D. Antonio Badrinas Escud3 (Paseo de San Juan, 45, 4º, 2ª, Barcelona), de quien nos había dado excelentes referencias el Ilmo. y Rvmo. Sr. Obispo de Urgel.

La Corporaci3n Capitular conferenci3 con los solicitantes de los objetos; cerr3 trato con el Sr. D. Luis Plandiura Pou; éste, mediante escritura autorizada en 22 de este mes por el Notario de L3rida Sr. D. Pedro Abizanda Planas, "declaro prometer, asegurar, y, si es necesario, jurar bajo su responsabilidad que los referidos objetos los adquiere para su Museo particular, e instalado actualmente en su casa de la calle de Ribera de Barcelona n3mero seis, y que no saldrán de

L'expedient que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Lleida està integrat per 22 documents; la resta d'informació es pot extreure a través de les actes capitulars (Arxiu Capitular de Lleida) i de les actes de la

España”; se elevó el contrato a nuestra aprobación y se nos puso de manifiesto el compromiso; y Nós, viendo llenadas todas las formalidades canónicas, el mismo día firmamos el indispensable Decreto aprobatorio. Sabíamos, además, quien es el Sr. Plandiura; habíamos leído, en el volumen 45, página 318, de la gran “Enciclopedia Universal ilustrada europeo-americana” de la Casa Espasa, los merecidos elogios de su Museo, por Nós compartidos en personal visita; teníamos presente las páginas 177 a 194 del “Foment de les Arts decoratives; any III; Barcelona 1921” en que se refiere “Una visita del Foment a les Coleccions Plandiura” y se reproducen numerosos ejemplares del Museo; y estábamos tranquilos respecto al destino de los objetos enajenados, los cuales no estarían mejor atendidos en cualquier Museo público, pues en ellos, incluso en el del Prado, la malicia subtrae ejemplares, la desidia produce el menos precio de otros, y es aun asunto candente que las subtracciones han movido a la Real Academia de la Historia a resoluciones consideradas por muchos como poco respetuosas para la buena memoria del insigne Menéndez y Pelayo.

Por lo visto, la libérrima y canónica determinación del Ilmo. Cabildo no ha sido del agrado de otro competidor, con quien hubo una vez de cortar negociaciones por considerarse afectado en su dignidad corporativa y a quien ahora había guardado una atención de que muy bien pudo prescindir; y este competidor, para quien es familiar la palabra “soroll” y que por telégrafo pedía una entrevista con la Comisión Capitular y para el miércoles 19 de este mes después de los actos corales de la tarde, trabajaba entre tanto la Real orden del jueves 20, por la cual “se declara que la Junta de Museos de Barcelona substituye al Estado en sus derechos de tanteo y retracto, para el caso en que se pretenda vender o sean vendidos por el Ilmo. Cabildo Catedral de Lérida unos ternos, etc.” A este proceder sobrevino el “soroll” y, como en terreno propio, empezó a realizarlo el diario condenado por nuestro santo Predecesor y que, para dar ejemplo, nunca tomamos en nuestras manos; siguió un incorrecto y superficial escritor que, en otro periódico donde se agravia al dignísimo Prtelado urgelitano, proponía a las Autoridades, Corporaciones y a Lérida toda “desfilas ante estas calles (¿por dónde pasarían los manifestantes?) para dar la sensación a España que todos protestamos indignados, etc.” y continúa a estas horas alimentado por la pasión ignorante y el olvido patentes de lo que la Corporación Capitular ha hecho y, ahora más que nunca, deberá hacer para cumplir con sus deberes sacerdotales y con su oficio de públicos tributadores de alabanzas al Dios de la majestad y al munífico Dador de todos los bienes.

Cuenta el Ilmo. Cabildo en el presente caso con nuestro paternal apoyo y con el desagravio que por sus detractores, también hijos nuestros en el Señor, nos complacemos en ofrecerle. Y a vosotros, amados Cooperadores, hemos referido esta historia, para que la sepáis por Nós mismo, en quien la parcialidad no tiene asiento ni la ofensa hace mella, y para que os sirva de enseñanza a fin de proceder con tanto tino como energía en los asuntos a que la presente Circular se refiere. Lérida 27 de Julio de 1922. El Obispo. Boletín Oficial del Obispado de Lérida, [Lleida], 1922, t.XXXII, pp. 241-244.

Junta de Museus (Arxiu del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya). El primer d'aquests documents que conformen l'expedient del Arxiu del Bisbat de Lleida es un informe sense data, mecanografiat, que descriu els objectes que han de ser objecte de venda; aquest informe està introduït per un full manuscrit, en llatí, on hi consta, en anotació marginal "Informe con que se recomendaron las Preces". Segueix la còpia del rescripte, o decisió papal, de data 27 de gener de 1922. El següent és un decret del bisbe Miralles, de data 15 de febrer on disposa que es passi el rescripte de la Sagrada Congregació del Concili al Consell Diocesà d'Administració.

Continua una carta de data 20 de febrer que el bisbe Miralles adreça al degà del capítol i on li comunica la conformitat del Consell Diocesà d'Administració. El degà del Capítol contesta per carta de 21 de febrer al bisbe Miralles, agraint les gestions. Segueixen dos documents, de 3 de març, l'un manuscrit i l'altre mecanografiat, escrits en llatí, essent el manuscrit l'esborrany parcial del mecanografiat, pel qual el bisbe Miralles demana al papa eludir el tràmit de pública subhasta i efectuar una venda directa. La resposta favorable és troba en un document de la *Sacra Congregatio Concilii*, de data 1 d'abril. El 25 de juny de 1922 el bisbe Miralles tramet una carta al degà del Capítol on li comunica que s'ha obtingut el permís de Roma per eludir la subhasta pública i vendre a qui el Capítol consideri, sempre per un import no inferior al preu de taxació. El degà del capítol respon el 28 de juny expressant l'agraïment al bisbe Miralles. El 21 de juliol el degà del Capítol comunica al bisbe Miralles la decisió dels capitulars de vendre els ornaments al col·leccionista Lluís Plandiura. El 22 de juliol el bisbe Miralles tramet una carta al degà del capítol informant que aprova la venda que s'ha dut a terme

amb el Sr. Plandiura, per escriptura pública. En document manuscrit, de data 22 de juliol, sense signatura, Lluís Plandiura declara que té contractada la compra d'uns objectes al Capítol Catedral de Lleida, objectes que es compromet a no deixar sortir del País. El següent document, que està duplicat, és de 24 de juliol, està adreçat al bisbe Miralles i procedeix del Govern Civil de la Província de Lleida, signat pel governador interí. En ell es comunica la reial ordre, de data 20 de juliol de 1922, d'atorgar el dret de tempteig i retracte a la Junta de Museus de Barcelona. La resposta del bisbe Miralles arriba per carta del mateix 24 de juliol, adreçada al governador civil, comunicant-li que la venda es va dur a terme seguint totes les formalitats prescrites per la Santa Seu, la Sagrada Congregació del Concili i la Nunciatura d'Espanya. El 30 de juliol el degà del capítol tramet una carta al bisbe Miralles protestant per la reacció del president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch. Del 3 d'agost és una carta –confidencial- de Nunciatura, signada per l'auditor, comunicant-li al bisbe Miralles que a Roma s'han rebut queixes del Museu de Barcelona per l'assumpte de la venda. També li comunica que el Nunci hagués preferit que s'hagués efectuat la venda a una institució pública, més que a un particular. Forma part de l'expedient, també, un article del Noticiero Universal, on es recullen les opinions d'especialistes sobre els fets. El següent document és un informe mecanografiat de 27 pàgines, de data 8 d'agost, que tramet el bisbe Miralles al Nunci Apostòlic d'Espanya on es narra tot el procés de la venda. El 16 d'agost l'auditor de la Nunciatura adreça una carta al bisbe Miralles on li comunica que la venda s'ha fet d'acord a les lleis (EXPEDIENT: LLEIDA (CATEDRAL)/22, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, Vol. III, pp. 406- 477).

El 29 de gener de 1922 el rector de Vallobar anuncia per carta al bisbe Miralles que li tramet una casulla. El mateix bisbe gestiona directament la venda, que el 27 de març ja s'havia consumat, segons es desprèn de la carta que tramet el mateix rector al bisbe Miralles, agraint-li que hagués resultat tan productiva (EXPEDIENT: VALLOBAR/22, 276, 277, Vol. III, pp. 480-487). Aquesta casulla ja es va intentar vendre en època del bisbe Ruano (EXPEDIENT: VALLOBAR/13, 126, Vol. II, pp. 600-603).

A continuació troben un altre cas d'intents reiterats de venda de patrimoni durant el pontificat de diferents bisbes. Es tracta de de la venda d'una casulla i d'un retaule de l'església de Sant Jordi del Tormillo que podem resseguir a través d'un expedient, procedent de dos lligalls diferents, i que 'endega amb una carta, de data 20 de febrer de 1922, del rector de El Tormillo, Antonio Sarrado, al bisbe Miralles on l'informa de l'oferta de compra per part del Sr. Carlos Juñer de Barcelona de la casulla i el retaule i l'alerta de les pretensions de l'Ajuntament de la vila respecte a aquests béns. La taxació la fa Antonio Noguera, pintor i secretari de l'ajuntament de la vila, el 20 març de 1922, per un valor entre 1200 i 1500 pessetes. D'aquell mateix dia és l'acta que redacta el mateix Antonio Noguera, secretari de l'ajuntament, on el consistori suscriu la iniciativa del rector de vendre el retaule de l'ermita de Sant Jordi, atesa la necessitat d'efectuar en la fàbrica de l'edifici reparacions d'urgències. Es decideix elevar la petició al bisbe Miralles a qui es demana que, en cas de dur a terme la venda del retaule, l'Ajuntament pugui rebre sis-centes pessetes del producte per enllestir les obres dels locals de les escoles. El 22 de juny de 1922 el rector de la parròquia de El Tormillo, Antonio Sarrado, escriu al bisbe Miralles sol·licitant el corresponent permís per vendre el retaule de

l'ermita de Sant Jordi i també una casulla antiga que ja es va intentar vendre l'any 1904, en època del bisbe Meseguer i el 1908, en època del bisbe Ruano. El Consell Diocesà d'Administració posa problemes a la venda atès que la taxació l'ha fet el secretari de l'Ajuntament de El Tormillo, no considerant-lo persona acreditada. El 10 d'abril de 1922 Mariano Pano, Delegat de Belles Arts de Saragossa, tramet una carta a Joan Bibiloni, secretari de cambra, informant-li de les dificultats de l'Acadèmia de Belles Arts per comprar en aquell moment el retaule de El Tormillo. El 20 de gener de 1922 el pare Telesforo Ascarza tramet una carta a Antonio Sarrado, rector de la parròquia de El Tormillo, on fa un informe sobre el retaule i la casulla, tot i que no proposa cap preu de mercat. El 22 d'abril de 1922 el rector de El Tormillo, Antonio Sarrado, informa per carta al bisbe Miralles de l'excessiu interès per part d'alguns membres de l'ajuntament en la venda del retaule. Pel que es dedueix de la missiva, va aparèixer en escena un altre comprador, un emissari, segons sospites del mateix rector, del primer comprador, el col·leccionista Juñer, No consta que aquesta venda s'hagi formalitzat. La casulla ja es va intentar vendre en època del bisbe Meseguer (EXPEDIENT: EL TORMILLO/03-04, 76, 77, Vol. II, pp. 397-405) i també del bisbe Ruano (EXPEDIENT: EL TORMILLO/08, 111, Vol. II, pp. 535-538).

2.3.2.3.- *Altres propostes de venda*

En època del bisbe Miralles hi trobem continuïtat en el procediment endegat durant el pontificat del seu antecessor, el bisbe Ruano,

quan nombrosos rectors de parròquies, de les zones muntanyenques, la majoria, demanen, davant la manca de recursos, permís al bisbe per vendre algun objecte de la parròquia. Gairebé cap d'aquests expedients, però, té continuïtat atès que no contenen més que una carta de sol·licitud de permís al bisbe, sense que ens hagi arribat la resposta d'aquest.

El 20 d'agost de 1917 el rector de Senet demana permís al bisbe Miralles per vendre un retaule de la parròquia a un antiquari de Barcelona (EXPEDIENT: SENET/17, 152, Vol. III, pp. 96-99). Ignorem si es va dur a terme la venda o no.

També el 25 de març 1919 es planteja, per carta del rector d'Artesa de Lleida adreçada al bisbe Miralles, la venda de la bandera de la confraria del Rosari de la parròquia, per a la qual un museu de Barcelona ofería 125 pessetes (EXPEDIENT: ARTESA DE LLEIDA/19, 155, Vol. III, pp. 107-110).

Es demana, així mateix, l'any 1919, permís per vendre un retaule i diferents objectes de la parròquia d'Andaní i d'una ermita, a través de dos cartes de 4 març i de 12 de desembre, que tramet el rector de la parròquia al bisbe Miralles (ANDANÍ/19, 156, 157, Vol. III, pp. 111-115). El mateix rector havia intentat vendre, l'any 1905, dues imatges de la parròquia (EXPEDIENT: ANDANÍ/05, 86, 87 88, Vol. II, pp. 440-446).

El 26 d'abril de 1919 s'endega l'expedient de venda de la creu de terme d'Azlor que, segons es dedueix de la documentació, no era de l'església. El bisbe Miralles recomana la venda a Mariano del Arco, del Museu d'Osca (AZLOR/19, 158, 159, 160, Vol. III, pp. 116-128).

El 9 de juliol de 1921 el rector d'Os de Balaguer tramet una carta al bisbe Miralles, on demana permís per vendre el retaule de l'ermita de Cièrvoles, atès que el Sr. Folch, de la Junta de Museus, li havia dit que podia vendre'l per 10000 pessetes. En una segona carta al bisbe, el rector insisteix en la venda (EXPEDIENT: OS DE BALAGUER/21, 190, 191, Vol. III, pp. 204-212).²⁹¹ La Junta de Museus finalment no el va adquirir i el conjunt fou destruït l'any 1936.

El 21 d'abril de 1922, la Junta de Museus de Barcelona, per mitjà de Joaquim Folch i Torres, va sol·licitar permís al bisbe Miralles²⁹² per comprar les taules del retaule del Salvador, procedent en origen de la Seu Vella i part del qual ingressà al Museu Diocesà de Lleida,²⁹³ que romanien a la parròquia d'Albatàrrec, per al Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona (avui Museu Nacional d'Art de Catalunya-MNAC). Les dues taules es van taxar en 12000 pessetes, segons consta en el seu expedient (EXPEDIENT: ALBATÀRREC/22, 289, 290, 281, Vol. III, pp. 529-533). Finalment, aquestes taules no es van adquirir i van desaparèixer de l'església d'Albatàrrec el 1936, com en el cas anterior de l'ermita de Cièrvoles.

El 17 de juny de 1922 el rector de Torrebesses, José Masip, escriu al bisbe Miralles i li comunica que el col·leccionista Lluís Plandiura està interessat en comprar un retaule de la parròquia, potser el retaule de pedra dedicat a Sant Joan que encara roman in situ (EXPEDIENT: TORREBESSES/22, 292, Vol. III, pp. 534-537). El 27 de juny de

²⁹¹ A l'arxiu de la Junta de Museus hi consta una descripció del conjunt, que estava dedicat a Sant Jordi i l'acord de la Comissió d'Art Medieval i Moderna per oferir 18000 pessetes pel retaule, sense que hi hagi més notícies. BORONAT TRILL, M. J., *La política Op. Cit.*, pp. 684-685.

²⁹² Vegeu BORONAT TRILL, M. J., *La política Op. Cit.*, pp. 685.

²⁹³ PUIG, I., "Los Ferrer, *Op. Cit.*, pp. 208-223. Vegeu també BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 204, nota 33.

1922 el rector de Mequinensa, Joan Aixalà, demana, per carta d'aquesta data, permís per vendre objectes de la parròquia (EXPEDIENT: MEQUINENSA/22, 293, Vol. III, pp. 538-541).

A través de l'Acta de la Junta de Reconstrucció del temple parroquial de Tamarit de Llitera, de 13 d'octubre de 1922, hem pogut saber que un antiquari de Saragossa va oferir 50000 pessetes pel retaule de la sagristia de l'església (EXPEDIENT: TAMARIT/22, 294, Vol. III, pp. 542-546). Aquest retaule monumental es va cremar, sembla, durant la Guerra Civil (1936-1939) tot i que una de les taules es troba avui al Museu de Filadelfia (USA).²⁹⁴

De Sant Esteve del Mall documentem, l'11 de novembre de 1922, el robatori i la posterior venda il·lícita per part d'uns veïns de la localitat, d'un quadre de l'ermita (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DEL MALL/22-23, 295, 296, 297, 298, 299, Vol. III, pp. 547-568).

Novament trobem un intent de venda, aquest cop de la parròquia de El Gaió, que documentem a través d'un expedient, procedent de dos lligalls, que conté cartes del rector de la parròquia de El Gaió, José Benedico, i del Sr. Mariano Pano, Delegat Regi de Belles Arts de Saragossa, de dates 16, 30 de desembre de 1922 i 2 de gener de 1923, proposant la venda de les restes d'un retaule gòtic de la parròquia de El Gaió al Museu de Saragossa. El producte de la venda s'hauria d'invertir en reparacions a l'església. Per la seva banda, el rector de la parròquia de El Gaió, José Benedico demana permís al bisbe Miralles per la venda de les restes del retaule, afegint que la taula central es troba al Museu del Seminari. No

²⁹⁴ NAVAL MAS, A., *El patrimonio*, Op. Cit., pp. 162.

consta que s'hagi dut a terme la dita operació. La taula central d'aquest retaule es troba al culte a l'església parroquial de Sant Llorenç de Lleida i forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida des de l'any 1903 en què ingressà al Museu del Seminari en concepte de permuta (EXPEDIENT: EL GAIÓ/03, 71, Vol. II, pp. 373-378).

A través de la carta de 30 de juny de 1923 que el rector de Juseu tramet al bisbe Miralles, ens assabentem que l'any 1920 es va vendre el peu d'una custòdia, atès que el rector reclama l'import de dita venda per pagar reparacions de l'església (EXPEDIENT: JUSEU/23, 306, Vol. III, pp. 585-587).

El 10 de febrer de 1924 el rector de Santalecina demana permís al bisbe Miralles per vendre un armari de la parròquia a un antiquari (EXPEDIENT: SANTALECINA/24, 307, Vol. III, pp. 588-592).

El rector d'Erillcastell, José Roldán, demana permís al bisbe Miralles a través de dues cartes, gairebé idèntiques, de 7 de novembre i de 29 de novembre de 1924, per vendre tres imatges de la parròquia al Sr. Domingo Viñals de Barcelona. Ignorem si es va arribar a formalitzar la venda (EXPEDIENT: ERILLCASTELL/24, 313, 314, Vol. III, pp. 608-614). I el rector d'Escarlà, demana, en dos cartes, de data 25 de novembre i 22 de desembre de 1924, al bisbe Miralles autorització per vendre alguns objectes de la parròquia d'Escarlà, entre ells un frontal d'altar que estava a la capella de Mir, pel qual havien ofert 100 pessetes (EXPEDIENT: ESPILLS (ESCARLÀ)/ 24, 315, 316, Vol. III, pp. 615-622). Segurament es tracta del mateix frontal, procedent d'una ermita d'Escarlà que el rector de Tercui, José Mesull en una carta sense data, demana que sigui traslladat des de la rectoral d'Espills on es trobava, a l'església d'Escarlà.

També aclareix el rector que havien ofert 700 pessetes pel dit frontal.²⁹⁵

El 19 de desembre de 1924 el rector de Preixens escriu al bisbe Miralles i li demana permís per vendre unes columnetes velles (EXPEDIENT: PREIXENS/24, 318, Vol. III, pp. 626-629).

El rector de Ballabriga, Francisco Griñó, comunica a Joan Bibiloni - que havia passat de vicesecretari a secretari de cambra del bisbe Miralles- per carta de 24 de desembre de 1924, que el poble de Ballabriga vol canviar un retaule. El mateix rector demana a través de carta de 29 d'octubre de 1925, adreçada també a Joan Bibiloni, permís per vendre uns objectes de la parròquia. Per una carta del mateix rector, de 9 de desembre de 1925, sabem que va trametre a Lleida (al museu) alguns objectes. També per aquesta mateixa carta el rector ofereix al secretari la possibilitat de permuta del sagrari del retaule major per un de nou (EXPEDIENT: BALLABRIGA/24-25, 319, 320, 321, Vol. III, pp. 630-638). Ignorem quins són els objectes que es trametre al museu i si finalment es va dur a terme la permuta. En època del bisbe Ruano es van intentar vendre els quadres de l'altar major de Ballabriga (EXPEDIENT: BALLABRIGA/12, 121, Vol. II, pp. 576-580).

El 8 de maig de 1925 el rector d'Albalat de Cinca escriu al bisbe Miralles i li sol·licita que demani permís a Roma per vendre un orgue i un sepulcre d'alabastre de la parròquia (EXPEDIENT: ALBALAT DE CINCA/25, 322, Vol. III, pp. 639-641). No comptem amb la resposta del bisbe, però cal pensar que cap d'aquests objectes es va vendre,

²⁹⁵ Espills (Escarlà), Irurita, lligall 10, Arxiu Diocesà de Lleida

atès que el sepulcre, que era del Baró d'Espès, es va cremar durant la Guerra Civil (1936-1939).²⁹⁶

També el el 30 de desembre de 1925 Pere Armengol, que hauria de fer més endavant el catàleg del Museu,²⁹⁷ escriu al secretari de cambra Joan Bibiloni per demanar-li consell sobre la venda d'una casulla de vellut de la parròquia en la que estava interessat el Sr. Valenciano, representant del Sr. Plandiura (BALDELLOU/25, 323, Vol. III, pp. 643-645)

2.3.2.4.- Les mesures encarades a la protecció del patrimoni artístic

Malgrat els processos de venda que acabem de documentar els quals, insistim, es van dur en el marc de la més estricta legalitat i en gran part motivats per la penúria econòmica, no podem afirmar que el bisbe Miralles hagués desatés el patrimoni artístic de la diòcesi i la documentació conservada així ho atesta.

El 7 de gener de 1916 el rector de Fraga, Pedro Creus, escriu al Sr. Joan Bibiloni per anunciar-li que enviarà a Lleida dos casulles antigues de la parròquia per tal que siguin taxades i es pugui procedir a la seva venda. Per la segona carta, de 29 de març de

²⁹⁶ ARCO Y GARAY, Ricardo del, *Catálogo Monumental de España. Huesca*, vol. I text, Madrid, CSIC, Instituto Diego Velázquez, 1942, pp. 285.

²⁹⁷ Vid. bibliografia

1916, que adreça el rector a Joan Bibiloni, deduïm que aquest darrer ha recomanat la conservació a la parròquia d'ambdues casulles i la restauració d'una d'elles (EXPEDIENT: FRAGA/16, 145, 146, Vol. III, pp. 63-70).

Sabem que, en principi, s'evita la venda alguns objectes de la parròquia de Roda d'Isàvena per la carta d'1 de juliol de 1918 que adreça el rector de Roda d'Isàvena, Nicolás Marqués, al bisbe Miralles, desaconsellant-li la venda d'objectes de la parròquia amb destí al Museu de Barcelona, per les susceptibilitats i desacords que podria despertar en el poble la dita venda (EXPEDIENT: RODA/18, 153, Vol. III, pp. 100-102).

El rector de la parròquia de Puigvert, Jaime Batlle, demana al bisbe Miralles, per dos cartes de data 5 d'agost de 1919 i 16 de setembre de 1920, per vendre objectes artístics en desús i tramet una oferta, adreçada al bisbe, de Claudi Mestres, anticuari de Tàrrrega, de data 16 de setembre de 1920, de compra de tots els objectes per 500 pessetes. El bisbe Miralles no autoritza la venda en els següents termes, que llegim en anotació manuscrita del mateix bisbe en la carta de 16 de setembre de 1920: *No se acepta el ofrecimiento del Sr. Mestres. Guárdense los objetos, preservándolos de todo deterioro.* Prèviament, en la carta de 5 d'agost de 1919, ja havia anotat com a resposta: *Diga al Rdo. Sr. Regente el número y clase de objetos, quiénes son los compradores, el precio que por cada uno ofrecen y envíe compromiso, escrito y firmado por ellos, de que no los extraerán del territorio español. Una vez hecho esto se procederá conforme a las instrucciones de la Nunciatura y a lo dispuesto en los Sagrados Cánones* (PUIGVERT DE LLEIDA/19-20, 161, 162, 163, Vol. III, pp. 129-137). Veiem, doncs, com per part del bisbe, s'intenta

seguir escrupolosament amb les directrius de la Santa Seu i amb les prescripcions del Codi de Dret Canònic, que s'aplicà a l'estat espanyol a partir del 19 de maig de 1919, data en que s'obtingué el *placet* del rei.

El 23 d'agost de 1921, el rector d'Alfés manifesta al bisbe Miralles el malestar generat amb l'Ajuntament per la intenció de venda, que té el mateix rector, d'una capa i un retaule de Santa Bàrbara. El bisbe Miralles, anota, en lletra manuscrita en la mateixa carta: *Suspenda la venta. No permita ingerencia alguna* (ALFÉS/21, 201, Vol. III, pp. 240-243) . Entre els anys 1905 i 1906, amb vicariat capitular, ja es va intentar vendre aquest mateix retaule (EXPEDIENT: ALFÉS/05-06, 91, 92, Vol. II, pp. 457-462).

El 17 de març de 1924 documentem una operació de compravenda d'un crucifix, aquest cop entre dos institucions eclesiàstiques, la parròquia de Pradell que el ven a la parròquia de Foradada. El bisbe Miralles autoritza la venda, segons el Cànon 1532 § 2 (EXPEDIENT: PRADELL/24, 308, Vol. III, pp. 593-595). També aquell mateix any trobem un altre cas d'operació translativa de domini entre dos institucions eclesiàstiques, aquest cop entre el Capítol Catedral, que cedeix un retaule, i la parròquia de Granyena de les Garrigues que el rep. L'expedient que s'endega amb la carta del degà del Capítol Catedral, de 28 de juliol de 1924, per la qual permís al bisbe Miralles per cedir a la parròquia de Granyena de les Garrigues el retaule major de la Catedral que s'havia retirat ja que se'n estava bastint un de nou. Hi consta la conformitat del Consell Diocesà d'Administració, segons el cànon 1532, 3. El retaule es taxà de 4000 a 5000 pessetes pel mestre fuster Bernabé Farré en data 31 de juliol de 1924. El 4 d'agost de 1924 el bisbe Miralles autoritza per carta la cessió del

retaule a la parròquia de Granyena de les Garrigues i el 6 d'agost de 1924 el Capítol Catedral agraeix al bisbe la dita cessió (EXPEDIENT: GRANYENA DE LES GARRIGUES/24, 309, 310, 311, 312, Vol. III, pp. 596-607). El conjunt fou cremat durant la Guerra Civil.

I encara documentem un altre supòsit de transmissió de propietat entre dues institucions eclesiàstiques, amb la carta del rector de Torrefarrera, de 3 de novembre de 1924, demanant permís al bisbe Miralles per vendre una reixa de la parròquia al rector de Benavent. Consta en la mateixa carta la autorització del bisbe, segons el Cànon 1532 § 2, amb data 9 de desembre de 1924 EXPEDIENT: TORREFARRERA/24, 317, Vol. III, pp. 623-625).

2.3.3.- El bisbe Manuel Irurita²⁹⁸

Són poques les operacions que documentem durant el pontificat del bisbe Irurita i es troben ben allunyades de les grans vendes enregistrades en època del bisbe Miralles.

El 8 de gener El rector de Els Torms tramet una carta a l'administrador apostòlic del bisbat (el bisbe Irurita no va prendre possessió de la diòcesi fins l'1 d'abril de 1927), demanant permís per vendre un retaule de l'església parroquial (EXPEDIENT: ELS TORMS/27, 338, 339, 340, 341, Vol. III, pp. 690-701). En el mateix document de sol·licitud se li respon notificant-li tots els requisits necessaris per a la venda (dictamen de dos pèrits arqueòlegs, sobre

²⁹⁸ Va néixer a Larrainzar, Navarra, l'any 1876. Seguí els estudis eclesiàstics i fou canonge de València. Va ser proposat per ocupar la mitra de Lleida per indicació del govern de la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930). Per butlles del papa Pius XI fou nomenat bisbe de Lleida el 20 de maig de 1926 i prengué possessió del seu nou càrrec el dia 1 d'abril de 1927. El 13 de març de 1930 fou nomenat bisbe de Barcelona i, pocs dies després, rebé el nomenament d'administrador apostòlic de Lleida. Des d'aleshores el prelat es traslladà a viure a Barcelona i de forma periòdica es desplaçava a Lleida per tal de portar el control del bisbat. Aquest prelat, amic de les dretes, mantingué tibantors amb la Generalitat i amb l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, sobre l'ús del català en les predicacions, però a la diòcesi de Lleida destacà pel seu dinamisme en les obres d'apostolat i per la seva especial preocupació pels pobres i marginats. Fins i tot, durant les seves visites periòdiques a Lleida en qualitat d'administrador, els pobres i desfavorits de la ciutat feien cua al seminari atès que lliurava una pesseta a cada pobre. Treballà a favor de l'Acció Catòlica. L'any 1929 es constituí la Junta Diocesana d'Acció Catòlica de la dona de Lleida. S'organitzaren escoles nocturnes per obreres, reunions, exercicis espirituals, peregrinacions, etc. Durant el seu govern a la diòcesi de Lleida es posà la primera pedra del Santuari nacional de Santa Teresina de L'Infant Jesús dels Pares Carmelites descalços. El bisbe Irurita també fou també un fervorós devot de la Verge de l'Acadèmia i un gran propulsor de l'obra mariana. Iniciat l'alçament de l'any 1936, el bisbe Irurita es refugià uns mesos a casa d'uns amics. Després de l'escorcoll d'uns incontrolats, fou detingut i assassinat a Barcelona pel desembre de l'any 1936. PARÍS, J., "Episcopologi (segles XIX-XXI)" a *Arrels Cristianes. Temps de llums, Op. Cit.*, pp. 786-788.

Tot i així, hi ha testimonis que el van veure amb vida l'any 1939, la qual cosa aturà el procés de beatificació que s'havia endegat als anys cinquanta.

si es tracta d'un objecte preciós; preu just; doble còpia fotogràfica, compromís de l'adquirent conforme el bé no sortirà del territori espanyol i pressupost, per persona autoritzada, de les obres que caldrà realitzar amb l'import de la venda); no consta si aquesta es va dur a terme.

El 10 de gener de 1927, rector d'Aguió, Esteban Badía, envia una carta al Bisbat, adreçada al secretari, on demana permís per vendre la creu processional gòtica de la parròquia (EXPEDIENT: AGUIÓ/27, 327, Vol. III, pp. 686-689). No consta que s'hagi dut a terme la venda.

El 5 de febrer de 1828 el rector de Betesa, Miguel Miralbés, escriu al bisbe Irurita, lamentant la seva situació després de la venda del frontal de l'ermita de Rigatell, que efectuà sense permís per valor de mil pessetes. Aquesta carta forma part d'un expedient incomplet (EXPEDIENT: BETESA/28-30, 342, 343, 344, Vol. III, pp. 702-714), procedent de dos lligalls, que també conté un informe sense data, sobre la dita venda i una altra carta de 10 d'agost de 1930 del nou rector de Betesa, Luis Toló, reclama l'import de la venda (mil pessetes) del dit frontal. El frontal de Rigatell va ser venut al col·leccionista Ròmul Bosch i avui es troba al Museu Nacional d'Art de Catalunya.²⁹⁹

El 22 de gener de 1929, el rector de Sarroca demana permís al bisbe Irurita per vendre part de l'altar major barroc (columnes salomòniques) i el sagrari de l'església parroquial de Sarroca de Lleida. Es conserva el certificat dels dos pèrits taxadors, Bernabé Farré i Ramon Borràs (EXPEDIENT: SARROCA/29, Vol. III, 345,

²⁹⁹ NAVAL MAS, A., *El patrimonio*, Op. Cit., pp. 39-41

346, 347, 348, pp. -715-723). Sembla que no es va dur a terme l'operació.

El 24 d'octubre de 1930 el rector de Baldellou, Sebastián Pau, envia una carta al bisbe Irurita demanant permís per vendre dos casulles velles (EXPEDIENT: BALDELLOU/30, 349, Vol. III, pp. 724-726). No consta l'atorgament d'aquest permís. L'any 1925, en època del bisbe Miralles, el col·leccionista Lluís Plandiura es mostrà interessat en adquirir una casulla de vellut de la parròquia de Baldellou (BALDELLOU/25, 323, Vol. III, pp. 643-645).

De començament de 1934 és el darrer expedient, integrat per dues cartes, la primera d'elles tramesa pel delegat de Belles Arts d'Osca, Ricardo del Arco, al bisbe de Lleida informant-li que ha requerit informació sobre unes taules de pintura de la parròquia d'Albelda i que no ha rebut resposta del rector; la segona carta està escrita pel rector d'Albelda, Joan Fusté al Sr. Eloi Renyé defensant-se de les acusacions de venda d'alguns objectes de la parròquia d'Albelda.

D'aquest període un esdeveniment important per al Museu fou la compareixença, l'any 1929, a l'Exposició Internacional de Barcelona amb una nombrosa selecció d'obres mestres, quaranta en total, testimonis més que representatius de l'esplendor artística de la diòcesi.³⁰⁰

³⁰⁰ ARMENGOL, P., "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona" a *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, Lleida, 25 maig 1929, pp. 109-111; 25 juliol 1929, pp. 160-161; 25 agost 1929, pp. 181-182; 25 setembre 1929, pp. 207-208; 25 octubre 1929, pp. 229-230; 25 novembre 1929, pp. 249-259.

L'any 1930 es féu una nova remodelació de l'espai i es distribuí la col·lecció en sis sales (document 4, Vol. II, pp. 17-19).

Malgrat que no mantenia un horari massa flexible d'obertura i tancament al públic³⁰¹, el Museu era un ens visitable i, fins i tot, durant els dies de la Festa Major de Sant Anastasi (11 de maig) romania obert amb caràcter permanent per tal de facilitar als lleidatans el gaudi d'un patrimoni que no li era pas aliè.³⁰²

El Museu Diocesà estava, doncs, totalment integrat en el teixit museístic de la Lleida dels anys trenta, configurat també pel Museu d'Art o Museu Jaume Morera que aplegava, tal com hem dit abans, els fons del Museu Arqueològic.³⁰³

³⁰¹ Es podia visitar els dijous i diumenges d'once a dotze i de la una fins a les dues de la tarda; FUSTÉ, J., *El Museu Arqueològic de la Diòcesi de Lleida*, Lleida, Impremta Mariana, 1925, pp. 25.

³⁰² *Anuario Eclesiástico 1926 Op. Cit.*, Barcelona, Llibreria Subirana, pp. 192.

³⁰³ Vegeu, entre altres, SERRA, E., "Els Museus de Lleida" a *Vida Lleidatana*, núm. 98, 1 agost 1930, pp. 239-241 i núm 99, 16 agost 1930, pp. 256-258.

2.4.- L'estroncament de La Guerra Civil (1936-1939)

El fet més traumàtic que ha suportat, sens dubte, el Museu Diocesà ha estat la guerra civil. L'any 1936 fou saquejat per grups descontrolats i desmantellat, patint els fons greus destrosses. Malgrat els devastadors efectes d'aquests grups incontrolats, durant els primers anys de la Guerra Civil Espanyola es dugué a terme una important tasca de salvament de les obres d'art, en especial de l'art sagrat, per part de personatges lleidatans vinculats a la república i al món de la cultura. Especial esment mereixen Enric Crous-Vidal, Salvador Roca Lletjós, Antoni Bergós i també de l'artista Antoni Garcia Lamolla. Enric Crous (1908-1987), un dels principals protagonistes de l'avantguarda històrica durant els anys 30 a Lleida, promotor de la revista *Art*, a voltes sol i a voltes en companyia de Garcia Lamolla, visitava els comitès de les comarques catalanes i aragoneses per tal de preservar l'art sacre, especialment les obres romàniques i gòtiques, segons els minuciosos inventaris elaborats per l'arquitecte i historiador Josep Gudiol, tot seguint el programa establert pel conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Ventura Gassol³⁰⁴. Així, una gran quantitat d'obres van ser recuperades i traslladades al Museu del Poble de Lleida, l'ens museístic republicà, ubicat a l'antic hospital de Santa Maria, del que

³⁰⁴ CROUS VIDAL, E. *Memòries*, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2007, pp. 128-132.

Salvador Roca i Lletjós³⁰⁵, n'era el director a Lleida com també el ho era de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança. Al Museu del Poble s'hi aplegaren a més d'importants col·leccions particulars com les del Sr. Francesc Pons, farmacèutic de Lleida o la de la família Gascó de Sena (Osca) tot el seguit d'obres recuperades de diferents pobles de la diòcesi de Lleida i de la Seu d'Urgell, del monestir de Sixena, de l'excatedral de Roda d'Isàvena, tots els fons del Museu Diocesà i del Museu d'Art de Lleida –que aplegava el Museu Morera i l'Arqueològic- a més de la col·lecció de tapissos i el tresor de la catedral de Lleida que en Crous i Garcia Lamolla havien tret, de nit i d'amagat, dies abans de l'incendi que devastà la catedral el 24 d'agost de 1936. El mateix es feu amb l'arxiu capitular. Al Museu del Poble, en Salvador Roca Lletjós, classificava les obres i en feia inventaris que sempre foren tramesos als estaments oficials competents. Redactaven còpies estrictes del nombre i descripció de cada objecte, signades conjuntament pels agents que, com en Crous i Garcia Lamolla, s'encarregaven de la recuperació i protecció del patrimoni, i els responsables locals respectius de cada alcaldia dels llocs d'origen i amb ells els conseqüents exemplars per a la comissaria de Policia de Lleida, el Museu i la Generalitat a Barcelona. Entre els inicis de 1937 i l'abril de 1938, data en que Lleida fou ocupada per l'exèrcit nacional³⁰⁶, part dels objectes que van ser emmagatzemats a l'antic hospital, entre ells els tapissos, retaules i 70 caixes amb llibres, ornaments i diversos objectes d'art, es traslladaren a l'ermita de Butsénit, a 5 km. de Lleida.

³⁰⁵ TARRAGÓ PLEYÁN, J.A. "Dades biogràfiques de Salvador Roca Lletjós" a *Miscel·lània homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1981, p. 7-14

³⁰⁶ Veure LLADONOSA i PUJOL, J., *Història de Lleida*, Lleida, Dilagro, 1991, vol. V, pp. 19-37.

Miquel Joseph i Mayol³⁰⁷ escriu textualment:

El grup de salvament de Lleida fou el menys afavorit amb ajuts econòmics oficials, a desgrat d'ésser el més actiu lluitant contra la fúria desencadenada pels vàndals en aquelles terres. En pocs mesos van salvar i van recuperar gran nombre d'objectes de més gran interès artístic que, un cop traslladats al Museu, eren protegits convenientment contra el perill de possibles bombardeigs. L'obra realitzada per Lamolla i Crous se'n ressentí quan aquests foren mobilitzats i van haver d'abandonar la tasca. De tota manera aquest esquemàtic esbós del que van fer a Lleida, els honora.

Per la seva banda, un dels agents del bàndol nacional, Luis Monreal y Tejada³⁰⁸, refereix:

No encontramos en Lleida ni reconocimos a los recuperadores republicanos, que habían hecho un buen trabajo.

Entre els recuperadors republicans s'hi trobava també l'Antoni Bergós i Massó, advocat de Lleida, que serví a la Generalitat de Catalunya com a director de les biblioteques i arxius de Lleida des del 20 d'agost de 1936 fins primers d'abril de 1938. Deixà acabat el muntatge de l'hemeroteca lleidatana, situada a l'església de la Sang, l'única que no va sofrir desperfectes, i gairebé enllestida la Biblioteca Pública, instal·lada a l'avinguda Blondel.³⁰⁹

³⁰⁷ JOSEPH i MAYOL, J., *El salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil*, Barcelona, Pòrtic, 1971

³⁰⁸ MONREAL Y TEJADA, L., *Arte y guerra civil*, Angüés (Osca), La Val de Onsera, 1999, pp. 54.

³⁰⁹ BERGÓS, A., *Memòries, Lleida*, Ajuntament de Lleida, 1990, pp. 440-446.

Enric Crous, Salvador Roca Lletjós i Antoni Garcia Lamolla es van haver d'exiliar a França. Pel que fa a l'advocat Antoni Bergós fou condemnat a mort i passà quatre anys a la presó. Finalment li fou commutada la pena i es traslladà a Barcelona on reprengué la seva activitat com advocat.

Un cop la ciutat en mans de les forces d'ocupació franquistes, el Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional –ens creat el 22 d'abril de 1938 depenent de la Junta Nacional de Belles Arts i que comprenia la protecció del tresor bibliogràfic, històric i arqueològic- elaborà tres informes sobre l'estat del patrimoni artístic a la ciutat de Lleida.

En el primer informe, formalitzat a Saragossa l'11 d'abril de 1938 i rubricat per Luís Monreal y Tejada, es fa referència a la tasca de recuperació de valuosos objectes de culte feta pel canonge Francesc de B. Salesas, encarregat de la diòcesi. Es fa esment també de l'estat de l'edifici que aixoplugava la major part d'objectes artístics, l'antic hospital de Santa Maria.³¹⁰

Quant al segon informe, de 5 de maig de 1938, signat pels agents Carlos Dominguez i Juan Masriera, es fa referència l'estat dels edificis de la ciutat i es relaciona un nombrós contingent de rellotges i creus processionals que es trobaren emmagatzemats.³¹¹

³¹⁰ Informe de la primera visita d'inspecció a la ciutat de Lleida realitzat pels agents Luis Monreal i Juan Masriera, del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales (ICRBC), Madrid, Carpetes de Lleida, s/n.

³¹¹ Segon informe de la ciutat de Lleida realitzat pels agents Carlos Domínguez i Juan Masriera, del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales (ICRBC), Madrid, Carpetes de Lleida, s/n.

El tercer i darrer informe sobre la ciutat de Lleida, de 18 de maig de 1938, signat també per Carlos Dominguez i Juan Masriera conté l'inventari dels objectes que es van trobar emmagatzemats a l'antic Hospital de Santa Maria. També fa referència a l'estat de les peces, amb declaracions molt més esperançadores que les ressenyades a l'informe anterior, la qual cosa no ens deixa de sorprendre, tenint en compte que ambdós informes foren redactats pels mateixos agents en un interval de temps molt breu. Concretament escriuen, en relació a les peces:

*Como concepto de conjunto que sirva de orientación a esta Jefatura respecto al estado de las diversas piezas almacenadas hemos de hacer ver que la mayor parte de ellas están mutiladas, muy especialmente las procedentes del Museo Diocesano, aunque hemos de indicar también que en su conjunto son fácilmente restaurables ya que las mutilaciones consisten en la mayoría de los casos en haber arrancado brazos y piernas a las imágenes y haber separado violentamente las piezas que formaban tablas y retablos.*³¹²

El diari "ABC" de Sevilla, de 9 de juny de 1938, es fa ressò d'aquest tercer informe en els termes següents:

Vitoria. El señor Muguruza entregó a la Prensa el tercer informe recibido en el Servicio de Recuperación Artística de los agentes de Lérida don Carlos Domínguez y don Juan Masriera, en el que dan cuenta detallada e inventario de la inmensa cantidad de objetos artísticos y documentales que han sido hallados en Lérida abandonados por los rojos, en los que se notan las huellas

³¹² Servei d'Arxiu i Llegats de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Llegat Tarragó, capsa 31.

evidentes de la barbarie roja. Una prueba de ella es el edificio donde los rojos habían acumulado todos los objetos artísticos que sufrió intenso cañoneo, sin que por fortuna sufrieran éstos, gracias a la precaución de los agentes del Servicio de Recuperación Artística.

D'altra banda, l'1 de setembre de 1938 es va formalitzar l'inventari, signat pels agents Manuel Trujillano i Carlos de la Fuente, dels objectes que, en un primer moment, foren traslladats des del dipòsit de l'ermita de Butsènit al Palau Episcopal i ubicats més endavant també a l'antic hospital. Un cop centralitzats en aquest darrer edifici tots els fons artístics que es van aplegar a la ciutat de Lleida, els responsables del "Servicio de Defensa" procediren al trasllat de les peces a l'església del Carme de Saragossa. Aquest trasllat s'efectuà en vuit expedicions amb un total de 12 camions, que sortiren de Lleida els dies 15, 18, 20, 21, 22, 23, 25, i 30 de setembre del mateix any 1938. Segons l'inventari que efectuaren durant el mes de setembre els agents Enrique de Mesa, Manuel Trujillano i Carlos de la Fuente, consta el trasllat de 159 caixes, degudament numerades, de forma correlativa, més altres 5 caixes amb identificació alfabètica, de la lletra A a la E. La decisió de traslladar les peces a Saragossa va suscitar fortes polèmiques entre diversos sectors de la ciutat, alguns dels quals s'hi oposaren, entre ells el president de la Diputació i del patronat del Museu Morera, Conrad Cortada i Barri, per considerar el trasllat qüestió de competència entre l'Ajuntament i la Diputació.

La instància elevada com a protesta pel president de la Diputació, signada també per l'alcalde, Valentín Martín Aguado, amb data 31 d'octubre de 1938, després del trasllat de les obres, denúncia el procediment irregular, segons els recurrents, i no ajustat a dret del

“Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional”, explicant els incidents que provocà la seua actuació i que féu necessària la intervenció del ministre d'Educació Nacional.³¹³

El motiu de la queixa era, a part de la remesa de vuit caixes a Saragossa sense el consentiment de l'Ajuntament ni de la Diputació, que no es feien els inventaris pertinents que el ministre, arran de la queixa, imposà com a obligatoris.

Les obres van retornar a Lleida entre els anys 1939-1943 i, a l'hora d'efectuar la devolució als legítims propietaris, es plantejaren una sèrie de problemes d'identificació i de falses reclamacions, en les que no incidirem, que feren necessari l'establiment d'una normativa reguladora del procediment de retorn dels dipòsits. Calia presentar declaració jurada, amb la relació dels objectes desapareguts, data i circumstància de la desaparició, així com l'aval de dues persones amb responsabilitat solidària respecte al sol·licitant. Aquest requisit no era necessari en el cas d'autoritats civils, militars i representants de l'estament eclesiàstic, ja que es consideraven avalats implícitament pels superiors jeràrquics. Quan es tractava d'objectes litúrgics destinats al culte, de no aparèixer o ésser identificats els de propietat, el servei en facilitava d'altres, en concepte de préstec provisional, prèvia intervenció del delegat episcopal. Els objectes que es deixaven, en principi, eren els de menys valor, procurant guardar els millors per entregar-los a les esglésies de la capital, pel fet que s'hi podia estar més en contacte en cas de reclamació.

³¹³ Instància de Conrado Cortada Barri, president de la comissió gestora de la Diputació de Lleida i del patronat del Museu Morera i de Valentín Martín Aguado, alcalde de Lleida, sol·licitant la restitució de les obres d'art que servava el Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales (ICRBC), Madrid, Carpetes de Lleida, s/n.

També es preveia donar avís als propietaris en cas de peces identificades.³¹⁴

El retorn de les obres suposava, a més d'un procediment burocràtic, farragós de detallar en aquest treball, el pagament d'unes taxes, per cobrir les despeses de dipòsit, proposades pel cap del dipòsit, prèvia aprovació de la Comissaria General, establertes en funció del tamany, trasllat i vàlua de l'objecte, que oscil·laven entre 50 cèntims i 100 pessetes.³¹⁵

L'any 1941, amb motiu del retorn de Saragossa de la majoria de les obres custodiades pel Servicio de Defensa, s'organitzà una exposició durant la setmana del 26 d'octubre al 2 de novembre. L'exposició comptà amb un total de 110 obres, de les quals 23 procedien del Museu Diocesà, algunes de les quals foren restaurades pel laboratori de restauracions artístiques de la Diputació de Lleida. Aplegaven totes les tècniques i tots els períodes artístics, des del romànic.³¹⁶

Tot i que la guerra civil fou força traumàtica per al Museu Diocesà, hem de dir que també contribuí a engrossir llur col·lecció, amb obres ben reeixides, atès que una bona part de les que ingressaren al Museu del Poble, no retornaren als llocs d'origen. Tal és del cas dels fragments que del retaule d'Albatàrrec,³¹⁷ que s'incorporen al Museu

³¹⁴ Podeu consultar BERLABÉ C., FITÉ, F., "El Museu Diocesà de Lleida i la Guerra Civil", *I Congrés d'Història de l'església catalana des dels orígens fins ara*, Actes II, Solsona, 1993.

³¹⁵ Servei d'Arxiu i Llegats de l'IEI. "Llegat Tarragó", caps 36.

³¹⁶ *Salón de Arte Antiguo Leridano*, Lleida, Imprenta Provincial, 1941.

³¹⁷ Núm. inv. 20 i ss., núm. catàleg Pulchra 129. Vegeu també l'anotació relativa a la parròquia d'Albatàrrec del dietari del bisbe Meseguer, de data 9

procedents de l'Acadèmia Mariana, quan la petita col·lecció de pintura que posseïa aquesta institució es desmantellà amb motiu de la contesa bèl·lica. També procedent d'aquesta col·lecció ingressà al Museu, en estat fragmentari, una taula amb la representació, en origen, de la Sagrada Família³¹⁸ que s'ha considerat que havia format part del patrimoni artístic de la Seu Vella. Les taules gòtiques de Sant Julià, d'Aspa³¹⁹ i el compartiment lateral d'un retaule dedicat a Sant Miquel,³²⁰ així com un retaule de la Mare de Déu procedent de Verdenya³²¹ o una predel·la que havia de retornar a Montsó i restà, per error, a Lleida,³²² tal com veurem després, sense oblidar la imatge de la Mare de Déu del Castell d'Agramunt, que fou objecte de culte i devoció in situ fins l'any 1936,³²³ entre altres objectes de menys rellevància.

d'abril de 1899. BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 204 (dietari: fol. 83v).

³¹⁸ Núm. inv. 179, núm. catàleg Pulchra 462.

³¹⁹ Núm. inv. 12, núm. catàleg Pulchra 134.

³²⁰ Núm. inv. 83, núm. catàleg Pulchra 150.

³²¹ Núm. inv. 56, núm. catàleg Pulchra 171.

³²² Núm. inv. 167, núm. catàleg Pulchra 163.

³²³ Núm. inv. 337, núm. catàleg Pulchra 193. PONS FARRÉ, J., *Beata Mariae Acrimontis*, Barcelona, 1936.

2.5.- El camí del futur Museu

A partir de 1944 els fons artístics diocesans s'instal·laren novament a l'edifici del seminari, concretament a l'ala est de l'espai dedicat a seminari menor, en unes condicions ben poc adequades des del punt de vista museístic. En aquest sentit comptem amb un document cabdal; es tracta d'un informe de 31 d'agost de 1945 adreçat al bisbe de Lleida, aleshores Juan Villar y Sanz (1943-1947), redactat per Joaquín María de Navascués, inspector general de museus arqueològics (document 5, Vol. II, pp. 20-28).³²⁴ En aquest informe es relaten les condicions en què es trobaven tant les obres com els espais del museu en el moment de la visita d'inspecció. Atès que el mateix bisbe de Lleida estava interessat en reinstal·lar adequadament el Museu Diocesà en l'edifici on s'hauria de construir el nou palau episcopal, Sr. Navascués planteja diferents possibilitats d'ubicació provisional, a l'espera de rebre dades més concretes respecte al nou edifici. L'informe es redacta en un moment en que el museu no havia recuperat encara tots els seus fons, per la qual cosa es recomana la reunificació de la col·lecció al temps que es critica la instal·lació de determinats objectes a l'església parròquial de Sant Llorenç. A més de nombroses orientacions museogràfiques, es fan també diferents consideracions respecte a la necessitat de comptar amb intervencions de conservació-restauració dels objectes i la dotació de personal necessari per al seu funcionament. És tracta, en definitiva, d'un document cabdal a nivell tècnic però important també

³²⁴ Reconegut epigrafista, va ser professor de la Universidad Central de Madrid i director del Museo Arqueológico Nacional.

en tant que palesa la voluntat per part del bisbe Villar i també del seu vicari general, Amadeu Colom, no solament per recuperar el paper presencial que abans de la contesa bèl·lica havia tingut el Museu Diocesà sinó també per dotar-lo de la infraestructura i organització interna que mai havia tingut.

Una segona temptativa per dotar aquell patrimoni d'un edifici adient arribà el 17 de maig de l'any 1967, moment en què es constituí la junta diocesana que, sota els auspicis del bisbe Aurelio del Pino, tenia per objecte actuar com a òrgan administratiu del projecte, mai dut a terme, d'edificació d'un solar, propietat del Bisbat de Lleida, situat en front de l'edifici del palau episcopal. El projecte contemplava la construcció d'un conjunt d'edificacions que incloïen la instal·lació del museu, arxius, sales de reunions i dependències de la cúria. La iniciativa s'estroncà atès que aquell mateix any el bisbe del Pino, que havia presentat la renúncia com a prelat, rebé la comunicació corresponent d'acceptació i es traslladà a Madrid, on finà.

El fons artístic diocesà romangué en la seua totalitat a l'edifici del seminari fins l'any 1970, quan l'escultura de pedra fou traslladada a l'església romànica de Sant Martí. Per a poder-hi encabir-la, es dugué a terme la reforma i remodelació de l'interior de l'edifici, la qual cosa comportà, en una primera fase, la supressió del cor, afegit a finals del segle XIX, i la consolidació dels murs interiors.³²⁵ Posteriorment s'eliminarien les edificacions adossades al temple i es continuarien, en diferents fases, les reformes de l'interior. Quant a la resta de les obres d'art, s'instal·laren al palau episcopal. Aleshores s'especulà sobre la cessió d'aquest edifici -construït per Regiones

³²⁵ *Diario de Lérida*, 4 de setembre de 1970, pp. 5.

Devastadas l'any 1950- per a dedicar-lo íntegrament a museu, projecte que mai culminaria, tal i com es va plantejar en un principi amb la dedicació dels jardins a zona verda pública. Val a dir que la situació museística de la col·lecció diocesana de començament de la dècada dels 70 pervisqué fins l'any 1997. Tanmateix, existia aleshores una certa preocupació ciutadana pel tema dels museus que es manifestà a través d'unes enquestes, promogudes pel diari La Mañana, amb la participació de personalitats destacades de la vida cultural lleidatana i d'arreu. El tema s'endegà arran d'un col·loqui sobre museus, dins del cicle "Temas Leridanos", que tingué lloc el 19 de novembre de 1970 al Cercle de Belles Arts.³²⁶

La següent fita important cal situar-la en l'any 1983 quan es parlà amb motiu de la creació del Patronat de la Seu Vella de Lleida de la fundació d'un museu *de les terres de Lleida* que s'hauria d'ubicar a la casa d'exercicis, annexa a la Seu Vella, aleshores i fins el 1997 propietat del Bisbat de Lleida.³²⁷ En aquest projecte hi participaren la Generalitat, la Diputació i el Bisbat de Lleida i fins i tot es redactà un esborrany que mai s'arribà a signar. Aquest document fou subscrit per Max Cahner com a conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Ramon Malla com a bisbe de Lleida i Ramon Culleré en qualitat de president de la Diputació. Es preveia, entre altres disposicions, la integració dels fons museístics, amb caràcter de dipòsit, del Museu Diocesà i de l'Arqueològic Provincial, abans esmentat, gestionat per la Diputació de Lleida. El nou ens s'hauria d'integrar a la xarxa de Museus Comarcals de Catalunya, dependent de la Generalitat. El projecte no arribà a fi de bé.

³²⁶ *La Mañana*, 21 de novembre de 1970, 9; 22 de novembre, pp. 9; 26 de novembre, pp. 5; 27 de novembre, pp. 5; 28 de novembre, pp. 5; 5 de desembre, pp. 3.

³²⁷ *La Mañana*, 20 de gener de 1983, pp. 3; 20 de setembre, pp. 3.

El 26 d'octubre de 1985 es reuniren quatre institucions lleidatanes, Ajuntament, Diputació, Generalitat i Bisbat les quals decidiren novament la creació d'un gran museu per a Lleida. La casa d'exercicis annexa a la Seu Vella era encara l'edifici que es proposava com a seu.³²⁸ A partir de l'any següent pren cos la proposta d'una nova ubicació, l'antic convent carmelita de la Llar de Sant Josep, dins d'un ambiciós projecte que pretenia convertir tota una illa d'edificis, entre ells el de la Maternitat, en un espai cultural amb biblioteca, multimuseu, fòrum cultural, àrea comercial i restaurant, amfiteatre i 600 places d'aparcament. Fins i tot el projecte es batejà amb el nom de "petit Pompidou" de Lleida. L'única proposta que es materialitzà fou la ubicació de la biblioteca pública a l'edifici de la Maternitat.

Fins l'any 1988 no se signà, però, el primer document institucional vinculant per a la legitimació del Museu Diocesà. El 6 de març d'aquell any el conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'alcalde de Lleida, el bisbe de la diòcesi, el president del Consell Comarcal del Segrià i el president de la Diputació es comprometen, segons el primer article d'aquest document, a impulsar la creació del consorci del Museu de Lleida, Comarcal i Diocesà. El nou museu s'hauria de configurar amb els fons diocesans, municipals i de la Diputació, aquests darrers gestionats per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, fundació pública adscrita a la Diputació. L'ens museístic s'hauria d'integrar a la xarxa de Museus Comarcals de Catalunya.

El novembre del mateix any la Direcció General de Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya redacta l'esborrany del projecte

³²⁸ *La Mañana*, 20 d'octubre de 1985, pp. 35.

d'estatuts i el féu a mans dels membres constituents del consorci per al seu estudi i incorporació de les corresponents esmenes.

Semblava que la creació del nou museu era cosa feta. Fins i tot abans de firmar el conveni institucional es taxà l'import global del projecte, més de mil milions de pessetes i es proposà un calendari per a les obres, que s'haurien d'endegar el 1990 i acabar-se el 1996.³²⁹ L'edifici proposat per a la ubicació fou el de la Maternitat, propietat de la Diputació de Lleida, entitat que, en virtut de l'article desè del conveni, es comprometé a aportar els solars i/o edificis que s'acordessin per instal·lar-hi el museu. L'11 de novembre, l'aleshores director general de Patrimoni Cultural de la Generalitat, Eduard Carbonell, es feia ressò, amb motiu d'una visita a Lleida, de la voluntat de l'administració d'endegar immediatament les obres de remodelació de la Maternitat.³³⁰

La promulgació de la llei 17/1990 de 2 de novembre, de museus, per la Generalitat de Catalunya i posteriorment el decret 35/1992 de 10 de febrer, de desplegament parcial de dita llei, avortaren el projecte. Segons l'aplicació del text legal, es derogaren el decret 190/1981 de 3 de juliol, de reestructuració de la Junta de Museus de Catalunya, i el decret 222/1982 de 12 de juliol, de creació de la xarxa de Museus Comarcals de Catalunya.

Novament un període de temps mort, durant el qual se sobreposen diferents projectes i propostes. El 1991 la conselleria de Cultura de la Generalitat endega un projecte o informe sobre l'estat de la qüestió dels museus de Lleida i les propostes de reordenació dels

³²⁹ *Diario de Lérida*, 19 de febrer de 1988, pp. 3.

³³⁰ *Diario de Lérida*, 12 de novembre de 1988, pp. 5.

fons museístics.³³¹ En el document es proposen fins a cinc museus, ubicats en diferents àmbits. El Museu de les Terres de Lleida, que hauria d'incloure els fons dels museus diocesà i capitular, de l'arqueològic i els fons paleontològics de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, del gabinet numismàtic de la Diputació, el producte de les excavacions arqueològiques urbanes i diversos materials procedents de la Seu Vella. Es proposa l'edifici de la Maternitat com a seu.

El 1992 l'Ajuntament de Lleida anuncia la posada en marxa d'un projecte per a crear una infraestructura museística a la ciutat i convida a participar-hi al departament de Cultura de la Generalitat i a la Diputació.³³² El projecte culminà sobre paper l'any següent i en ell es preveia la disposició dels fons museables de la ciutat i l'ecomuseu de l'aigua, articulats per un organisme que havia de coordinar la política museística en el marc del patrimoni cultural de la ciutat.³³³ El museu d'art hauria de reunir, bàsicament, els fons diocesans i capitulars, així com el Museu Morera i el llegat de l'escultor Leandre Cristòfol, ambdós gestionats per l'Ajuntament. Quant a la qualificació, segons l'informe i d'acord amb la llei de museus, es considera d'interès nacional.³³⁴ Per a llur ubicació es proposa l'edifici

³³¹ TREPAT RIBE, R., *Informe sobre l'estat de la qüestió dels museus de Lleida i notes sobre propostes de reordenació dels fons museístics*, 1991, informe dactilografiat.

³³² Segre, 9 de de setembre de 1992. Segons manifestacions del aleshores regidor de Cultura de l'Ajuntament de Lleida, Frederic Vilà, aquest era un vell projecte que s'havia paralitzat, bàsicament per l'existència d'una nova llei de museus a la què calia adaptar-se. *La màñana. Revista*, 22 de novembre de 1992, pp. 4-7.

³³³ AA.DD. *Perspectives museístiques de Lleida*, 1993, pp. 37, 47, informe dactilografiat.

³³⁴ *Supra*, pp. 66.

de la Panera, l'antic magatzem de gra del capítol, actualment propietat de l'Ajuntament de Lleida.³³⁵

Mentrestant, es prepara una exposició antològica del Museu Diocesà, amb motiu del centenari. La mostra, *Pulchra*, s'inaugura el 18 de desembre de 1993 i es clausurà el 31 de gener de 1994. El bisbat de Lleida i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, amb el recolzament institucional del departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Lleida, l'Ajuntament, la fundació "la Caixa" i la Universitat de Lleida.³³⁶ Amb motiu de l'exposició s'edità el catàleg del museu, auspiciat pel departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.³³⁷ La premsa local, el dia següent de la inauguració, presentava a través d'eufòrics titulars, el Museu Diocesà de Lleida com una imminent realitat.³³⁸ Els comentaris optimistes se succediren mentre durà l'exposició i, fins i tot, l'encara director general de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, Eduard Carbonell, declarà que al llarg de l'any 1994 es decidiria el futur del museu.³³⁹ Dies abans de la inauguració tant l'alcalde de Lleida com el president de la Diputació oferiren els edificis que consideraren

³³⁵ Supra, pp. 39, 53.

³³⁶ Mesos abans i a proposta del regidor de Cultura, F. Vilà, l'Ajuntament de Lleida projectava organitzar una sèrie d'exposicions a tall de prefiguració del museu fins a la ubicació dels fons en una seu definitiva. El projecte no prosperà en aquell moment, però s'hi retornà cinc anys després, tal i com veurem més endavant.

³³⁷ *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg. Exposició Pulchra Op. Cit.*

³³⁸ *Segre*, 19 de desembre de 1993, pp. 3; *Nou Diari*, 19 de desembre de 1993, pp. 53.

³³⁹ *Segre*, 25 de gener de 1994, pp. 3.

més adequats per ubicar-hi la seu del museu: l'edifici de la Panera i la llar de Sant Josep, respectivament.³⁴⁰

Tots els bons propòsits que es manifestaren durant l'exposició s'esvairien en clausurar-la.

³⁴⁰ *Segre*, 1 de desembre de 1993,pp. 47; *Nou Diari*, 1 de desembre de 1993,pp. 55.

3.- La Segregació del Bisbat de Lleida

3.1.- Antecedents històrics del bisbat de Lleida

La progressiva ocupació romana d'Hispania determinà la seva configuració territorial a imatge de l'administració romana. L'imperi romà avia anat creixent i, amb l'esquema de les províncies regides per còsols, s'havia convertit en un conjunt de territoris mancats de llaços que li donessin una cohesió que en garantís la unitat. La presència al segle III dels pobles germànics a les fronteres començà a fer trontollar l'imperi. L'emperador Dioclecià (284-305) va convertir aquell territori en una monarquia absoluta de caràcter militar, amb una munió de funcionaris per garantir-ne la vinculació, i va crear una estructura per travar-la millor: dues àrees de l'imperi (oriental i

occidental), quatre prefectures, dotze diòcesis presidides per un *vicarius* i noranta-sis províncies governades per un *comes*.

En la nova distribució de la diòcesi d'Hispania, els límits de la província tarraconense van ser modificats i d'ella en sorgiren altres províncies. L'estructura administrativa de l'imperi va ajudar a forjar l'estructura pastoral catòlica. En el cas de la Tarraconense, la ciutat de Tarragona és la primera seu episcopal de la que tenim constància històrica. Lleida, la llerda d'estratègica situació dins de la Tarraconense, entre Barcino a l'est i Caesaraugusta a l'oest, fou una de les ciutats que creixeren amb la romanització i en la qual es formà una comunitat cristiana sense que poguem precisar respecte als anys de la seva fundació, tot i que hi ha indicis que indiquen que ja s'havia format a finals del segle IV. Des del començament, Lleida formà part de la Tarraconense cristiana, integrada, a més de Tarragona, que n'era la metròpoli, per les diòcesis d'Ausona (Vic), Barcelona, Calahorra, Egara (Terrassa), Girona, Osca, Pamplona, Saragossa i Tarassona. Per la seva ubicació geogràfica Lleida ocupava gairebé el centre geogràfic de la província eclesiàstica.³⁴¹

3.1.1.- Els orígens del bisbat de Lleida

Sembla evident, doncs, que la diòcesi de Lleida hauria existit, com a mínim, des de finals del segle IV, malgrat no tenir-ne notícies fins el segle V. La història del Bisbat de Lleida y dels seus bisbes

³⁴¹ BADA, J., "El bisbat de Lleida i en el marc i la forja de l'església catalana" a *Arrels Cristianes. Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mijana. Segles V-XII*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2008, pp. 109-118.

s'inaugura, a nivell documental, amb el bisbe Saguti –aquest és el primer bisbe documentat, la qual cosa no el converteix en el primer que va tenir la ciutat-,³⁴² que regí la diòcesi cap a l'any 419. Respecte als límits que abastava, alguns historiadors del segle passat consideraren que, en època visigoda, coincidien amb els del municipi romà, els mateixos que correspondrien a la primitiva diòcesi, tot basant-se en un document força sospitós atribuït al rei got Vamba. Aquest document i un altre denominat *Antiqui termini episcopatus Ilerdensis* també de suposada cronologia goda, semblen ser el producte d'una falsificació del segle XII per justificar, de cara a la restauració eclesiàstica que es duu a terme després de la conquesta de Lleida per Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, i Ermengol VI, comte d'Urgell, l'any 1149, uns drets territorials que havien quedat desdibuixats amb la invasió sarraïna, l'any 714. Una part de la historiografia havia considerat que, a partir d'aquesta darrera data i durant el segle de la dominació, els bisbes de Lleida s'aixoplugaren a les muntanyes de la Ribagorça i que el Bisbat de Lleida i el de Roda n'eren un. Una dada que no és certa, ja que Roda es trobava dins territori jurisdiccional del bisbat d'Urgell en els segles IX-X, de tal forma que vers mitjans s. XI el bisbe d'Urgell en reclamà la jurisdicció, essent atès en la seva reclamació pel rei Ramir I d'Aragó i Ribagorça que va reconèixer la seva jurisdicció (1040), pel que el seu bisbe Arnulf restà sota la jurisdicció del d'Urgell; més endavant el deposà el seu successor (1064).

³⁴² La tradició presenta una nòmina de bisbes anteriors a Sagiti, la majoria de discutida existència. Vegeu BERLABÉ, C., TARRAGONA, J., "L'organització eclesiàstica del bisbat de Lleida" a *Catalunya Romànica. Segrià, Garrigues, Pla d'Urgell, La Segarra, L'Urgell*, vol. XXIV, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997, pp.67-75, 86-89. També TARRAGONA, J., BERLABÉ, C., "Apunts per a la història del Bisbat de Lleida i dels seus bisbes" a *Germinabit. L'expressió religiosa en llengua catalana al segle XX. Diòcesi de Lleida*, Barcelona, Generalitat de Catalunya Departament de la Presidència, 2003, pp. 37.72.

Conquerida la Baixa Ribagorça i Montsó del domini musulmà, els nous nuclis de població s'afegiren al bisbat de Roda (1089), dins un gran radi d'expansió que incloïa territoris que havien de pertànyer amb el temps a Lleida, un cop fos conquerida la ciutat, com fou el cas d'Almenar que formà part de Roda en el moment primer de la conquesta, en el 1093. Aquestes actuacions es portaven a terme en el marc d'una política que no contemplava la creació de nous bisbats, sinó la potenciació i ampliació dels existents, pel que se'ls incorporava els territoris que s'anaven conquerint als musulmans. Fou fruit d'aquesta política precisament, com indica Jordi Boix,³⁴³ el fet que, el bisbat de Roda, una vegada conquerida Lleida, incorporés els nous dominis, convertint-se el seu bisbe, després del trasllat a la nova seu episcopal, en bisbe de Roda-Lleida. En efecte, un cop la ciutat de Lleida en mans feudals, es procedí a restablir el bisbat i a consagrar la mesquita major com a catedral, que es posà sota l'advocació de Santa Maria. Ramon Berenguer IV, que fou qui la conquerí amb l'ajut, entre altres, del comte d'Urgell, el 30 d'octubre de 1149 promulgà la carta de dotació de l'església lleidatana i la confirmació de la possessió de totes les mesquites de la ciutat al bisbe de Roda Pere de Ravidats, proclamat nou bisbe de la seu restaurada, pel que es traslladà aleshores la seu episcopal a Lleida. Amb la nova dot territorial, s'afegiren al bisbat de Lleida la zona dels Monegres, tot el comtat de la Ribagorça, el Baix Cinca i la Llitera. L'any 1203, essent bisbe de Lleida el successor de Pere de Ravidats, Gombau de Camporells, arran d'una disputa territorial que

³⁴³ La creació del bisbat de Roda data de l'any 957. BOIX i POCIELLO, J., *Ribagorça a l'alta edat mitjana*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, setembre de 2005, passim, especialment pp 106-107. BOIX i POCIELLO, J., "Un parèntesi muntanyenc: la diòcesi de Roda" a *Arrels Cristianes. Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mijana Op. Cit.*, pp. 171-174. A la mateixa obra, FITÉ, F., "Bisbat de Lleida. Art romànic: arquitectura i escultura monumental", pp. 289-358.

es mantenia d'antuvi amb els bisbes d'Osca, es definiren els límits divisoris d'ambdós bisbats, entre els rius Cinca i Alcanadre.

L'any 1118 era restablerta la metròpoli de Tarragona, amb una extensió geogràfica força semblant a la d'època romana; Lleida, per tant, seguia situada al bell mig geogràfic de la província eclesiàstica Tarraconense. A mesura que s'anaven enfortint els altres bisbats, la metròpoli catòlica de Tarragona va anar minvant i Lleida quedà en zona de frontera. La creació de les províncies eclesiàstiques de Saragossa (1318) i de València (1470 i 1492) retallaren la part occidental i sud de la Tarraconense. A partir del concili de Trento, però, i de l'establiment de les visites *ad limina* començà a aparèixer la consciència que Lleida era la fontera entre Aragó i Catalunya. L'any 1571, en crear-se la diòcesi de Barbastre³⁴⁴, algunes parròquies aragoneses del bisbat de Lleida, concretament les de la vall del riu Èssera i part de les de la vall de l'Isàvena s'integraren al nou bisbat.

La reforma administrativa duta a terme pel ministre de Foment Francisco Javier de Burgos l'any 1833, consistent en la divisió territorial d'Espanya en 47 províncies peninsulars més dues insulars, va convertir el fet que Lleida tingués més parròquies a Aragó que a Catalunya, en un problema. La frontera provincial estava establerta

³⁴⁴ El bisbat de Barbastre va ser fundat l'any 1101, després de la conquesta de la ciutat i va desaparèixer el 1143, revertint els seus territoris en la diòcesi d'Osca i la futura de Lleida, que es restauraria a partir del 1149. El 1571 i per desig de Felip II, la diòcesi de Barbastre es torna a constituir mitjançant la butlla de sant Pius V. L'objectiu d'aital creació anava encarat, com en el cas de Solsona, a contenir el protestantisme que s'escampava per França. Va ser suprimida novament en virtut del Concordat de 1851 però evità la seva desaparició i es mantení administrat per quatre vicaris capitulars fins l'any 1896 en que es convertí en Administració Apostòlica i, en virtut del *Decretum Conventum*, se li atorga un administrador apostòlic resident a la ciutat de Barbastre per a governar el territori com a ordinari. Finalment, l'any 1950 va ser erigida definitivament com a diòcesi.

en el riu Cinca i les parròquies situades més enllà pertanyien a la província d'Osca. En el concordat de 1851 s'inicià el projecte, mai totalment realitzat, d'adequar la divisió diocesana a la divisió provincial amb el principi general d'un bisbat per província, o creant-los de nou a la capital provincial o traslladant-lo de la ubicació antiga a la nova capital de l'administració provincial. A Catalunya, es veié afectada per aquesta decisió la diòcesi de Solsona, que havia quedat vacant l'any 1838 i no s'havia cobert. A partir d'aquell moment es convertiria en una administració apostòlica regida per un vicari capitular, fins l'any 1895. El 6 de febrer de 1874, mitjançant la butlla de Píus IX, les esglésies que pertanyien als monestirs d'Àger, Lavaix i Sixena passaren a dependre del bisbat de Lleida.³⁴⁵

El Concordat de 1953 tornà a plantejar el tema, insistint en l'article 9³⁴⁶, que calia evitar que els bisbes tinguessin territoris en diverses províncies, com era el cas de Lleida. El 2 de setembre de 1955 se segregà del bisbat de Lleida tot l'arxiprestat de Berbegal, que passà a al bisbat d'Osca; l'Arxiprestat d'Artesa de Segre, que passà al d'Urgell; 3 parròquies de l'arxiprestat de La Manresana que passà a Solsona i les parròquies de Faió i Mequinensa que s'incorporaren a l'arquebisbat de Saragossa. El bisbat de Lleida rebia, a canvi, la parròquia de Maials, del bisbat de Tortosa i l'arxiprestat de Peralta

³⁴⁵ BERLABÉ, C., TARRAGONA, J., "L'organització eclesiàstica del bisbat de Lleida" a *Catalunya Romànica. Segrià, Garrigues, Pla d'Urgell, La Segarra, L'Urgell Op. Cit.*, pp. 67-75, 86-89. Vegeu també PÉREZ, A., "La primera església de Lleida des dels orígens al final de l'etapa tardoantiga (segles IV-VII)" a *Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mijana. Op. Cit.*, pp. 122-132. GROS BITRIA, E., *Los límites diocesanos en el Aragón oriental*, Saragossa, Guara editorial, 1980.

³⁴⁶ *A fin de evitar, en lo posible, que las diócesis abarquen territorios pertenecientes a diversas provincias civiles, las Altas Partes contratantes procederán, de común acuerdo, a una revisión de las circunscripciones eclesiásticas.*

de la Sal, procedent del bisbat d'Urgell i 17 parròquies situades a la província política d'Osca, que passen al bisbat de Barbastre.³⁴⁷

Catalunya es veié afectada encara per un altre canvi. En ple concili Vaticà II el general Franco insistia que era gairebé un menyspreu a l'Estat espanyol que la capital d'Espanya fos eclesiàsticament un simple bisbat sotmès al metropolità de Toledo i comminà que la seu fos elevada a arquebisbat sotmès directament a la Santa Seu. Pau VI posà com a condició que Barcelona també fos elevada al mateix rang i així fou trencada fàcticament la unitat pastoral de Catalunya: Tarragona continuava sent la capital de la Tarraconense, però aquesta perdia bona part dels seus habitants el 1964, els de Barcelona, que arribarien a ser les tres quartes parts dels habitants de Catalunya, mentre que les altres set diòcesis es distribuïren la quarta part restant.

Les presions governamentals i del clergat aragonès sobre Roma, tal com veurem tot seguit, feren que s'apliqués l'article 9 del Concordat de 1953³⁴⁸ i que s'arribés a la segregació del bisbat històric de Lleida.

³⁴⁷ Es trata de les parroquies de Morillo de Liena, Bacamorta, Eixea, Llert, Serrate, Nocellas, Merli, Villacarle, Vilas del Turbón, Ballabriga, Baranui, Denui, Neril, Estada, Estadilla, Fonz i Almunia de Sant Joan. Cap d'aquestes parròquies ni el bisbat de Barbastre en el seu nom van reclamar cap objecte artístic en aquell moment.

³⁴⁸ Supra nota 346.

3.2.- El decret de segregació i la reclamació del patrimoni

El 17 de setembre de 1995 entrà en vigor el decret *llerdensis et Barbastrensis de finum mutatione*. En virtut d'aquest decret i en una primera fase, 84 parròquies del Bisbat de Lleida, dependents políticament de l'Aragó s'integren al Bisbat de Barbastre-Montsó.³⁴⁹ En una fase successiva de data 15 de juny de 1998 se segregaren altres 27 parròquies.³⁵⁰ En total se segregaren 111 parròquies que ara formen part del bisbat de Barbastre-Montsó.

³⁴⁹ Les parròquies segregades el 1995 són les següents:

Arxiprestat de la Ribagorça Occidental: Aguilar, Aguinaliu, Antensa, Bafalui, Benavari, Puibert, Benavent d'Aragó, Bellestar, Ventes de Santa Llúcia, Cagigar, Caladrons, Capella, Castigaleu, Siscar, Xiriveta, Erdau, Centenera, Esdolomada, Estall, Güell, Iscles, Juseu, Laguarres, Pociello, Lasquarri, Llitera, Lluçàs, Almunia, Sant Llorenç, Monesma de Ribagorça, Mont de Roda, La Colomina, Pilçà, Castelló del Pla, Mas Blanc, La Pobla de Fantova, La Pobla de Mon, La Pobla de Roda, Purroi de la Solana, Roda d'Isàvena, Sant Esteve del Mall, Santaliestra, Serradui, El Soler, Tolba, Sagarres, Torre de Baró, Torrelabat, Torroella d'Aragó, Avenoses, Tresserra, Viacamp.

Arxiprestat de la Ribagorça Oriental: Aneto, Areny, Berganui, Sobrecastell, Aulet, Molins de Betesa, Buirà, Cirès, Claravalls, Colls, Cornudella de Baliera, Puimolar, Ribera de Cornudella, Estet, Forcat, Bono, Cerc, Ginast, Vinyals, Montanui, Montanyana, Santorens, Sopeira, Soperún, Sant Martí de Sas.

Arxiprestat del Cinca Mig: Albalat de Cinca, Alcolea de Cinca, Alfàntega, Alins del Mon, Sanuy, Binaced, Binéfar, Calasanç, Castellflorit, Lamasadera, Conchel, Esplús, Las Puebas, Rafals, Estiche, Gabasa, Ilche, Montsó, Ontinyena, Peralta dela Sal, Cuatrocorz, Pomar de Cinca, Pui de la Santa Creu, Sant Esteve de Llitera, Santalecina, Selgua, Sena, Valcarca, Vencilló, Vilanova de Sixena, Sixena.

³⁵⁰ Les parròquies segregades el 1998 són les següents:

Arxiprestat del Baix Cinca: Almudàfar, Vallobar, Belver de Cinca, Candasnos, Xalamera, Fraga, Miralsot, Osso de Cinca, Peñalba, Torrent de Cinca, Vilella de Cinca, Saidí.

La decisió pontifícia de constituir la nova diòcesi de Barbastre-Montsó es basà en l'acord de l'Assemblea Plenària de l'episcopat espanyol que, per aclaparadora majoria, havia decidit l'any 1980 donar via lliure a aquesta nova configuració territorial³⁵¹. El fet que s'ajornés 14 anys l'aplicació d'aquesta decisió de la Plenària de la Conferència Episcopal es degué al *dilata* de Roma i a la resistència de la Província Tarraconense a la segregació d'una part de la diòcesi de Lleida.³⁵² Durant 12 anys foren nombroses les gestions realitzades per part del Bisbat de Barbastre davant la Santa Seu fins que el Nunci Apostòlic de la Santa Seu a Espanya, Lajos Kada, notificà el 15 de juny de 1995 al President de la Conferència

Arxiprestat de La Llitera: Albelda, Alcampell, El Gaió, Altorrícó, Baells, Baldellou, Camporrells, Casseres del Castell, Castillonroi, Estanya, Estopinyà, Natxà, Rocafort, Tamarit de Llitera, Sorita.

³⁵¹ Els bisbes de les diòcesis d'Aragó l'any 1978, presentaren una petició formal d'unificació de tot el territori aragonès davant la Conferència Episcopal Espanyola que, en assemblea plenària de novembre de 1979, aprovà que es fes, amb urgència, un estudi de planificació general de diòcesis i províncies eclesiàstiques. La Comissió Episcopal de Límits Diocesans, presidida pel cardenal Bueno Monreal, elaborà un projecte que incloïa la reivindicació de la diòcesi de Barbastre i ho proposà a l'assemblea plenària de la Conferència Episcopal el novembre de 1980. La proposta sotmesa a votació es redactà en els següents termes: *¿Parece bien a la Asamblea plenaria pedir a la Santa Sede: 1) Que el territorio aragonés que actualmente pertenece a la Diócesis de Lérida sea desmembrado de ésta y 2) Que con dicho territorio y el que actualmente integra la Diócesis de Barbastro se cree una nueva Diócesis con el nombre de Barbastro-Roda o Barbastro-Monzón, u otro?* La resposta fou afirmativa per majoria absoluta i la proposta fou enviada a Roma per la mateixa Conferència Episcopal Espanyola. L'octubre de 1981, però, l'encarregat de negocis de la Nunciatura Apostòlica de Madrid escriu al president de la Conferència Episcopal Espanyola en aquests termes: *El Consejo de Asuntos Públicos de la Iglesia encarga comunicar a V.E. un 'dilata' a ambas cuestiones.* AZNAR GIL, F., ROMÁN SANCHEZ, R., *Los bienes artísticos de las parroquias de la Franja: el proceso canónico (1995-2008)*, Saragossa, Fundación Teresa de Jesús, 2009, pp. 22-23. Vegeu també GRACIA GIMENO, J.A., *La nueva diócesis de Barbastro-Monzón: historia de un proceso*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2001.

³⁵² *Ecclesia*, n. 2833 (22 de març 1997), pp. 12.

Episcopal Espanyola la decisió de la Santa Seu de transferir aquestes 111 parròquies.³⁵³

El decret de segregació especificava que amb les parròquies havien de passar al bisbat de Barbastro-Montsó els béns, tot i que aquest punt no s'acabà de concretar i es deixà al criteri dels bisbes de Barbastro i Lleida (document 6, Vol. II, pp. 29-30). Immediatament s'inicià un procés de reclamació del patrimoni artístic de procedència aragonesa que forma part, encara, dels fons del Museu Diocesà de Lleida. Mitjançant un escrit de data 29 de desembre de 1995, signat pel delegat de Patrimoni Cultural de bisbat de Barbastro-Montsó, Enrique Calvera, dirigit al delegat de Patrimoni Cultural del bisbat de Lleida, es reclamen 65 obres que, segons el catàleg del Museu, més amunt esmentat, es consideren de procedència aragonesa,³⁵⁴ així

³⁵³ La notificació es redacta en els següents termes:

En cumplimiento del encargo recibido, me es grato comunicar a V.E. que la Congregación de los Obispos ha examinado detenidamente el asunto de la remodelación de los límites entre las diócesis de Lleida y de Barbastro, en base a la petición formulada a su tiempo por la Conferencia Episcopal Española de que los territorios de la autonomía de Aragón, pertenecientes a la Diócesis de Lleida pasen a formar parte de la Diócesis de Barbastro. Y teniendo en cuenta las razones expuestas en orden a favorecer el mayor bien espiritual de los fieles, ha decidido acogerla. Para la realización de la mencionada remodelación, dicho Dicasterio ha tomado la siguiente determinación:

1.- Desmembrar de la Diócesis de Lleida las parroquias situadas en la autonomía aragonesa pertenecientes a los arciprestazgos de Ribagorza Occidental, Ribagorza Oriental y Cinca Medio y unirlas a la Diócesis de Barbastro, que pasará a denominarse Barbastro-Monzón.

2.- Los otros arciprestazgos de Litera y Bajo Cinca, con sus respectivas parroquias, serán agregados a la Diócesis de Barbastro-Monzón dentro de tres años, es decir, el 15 de junio de 1998, de manera que el territorio de la Diócesis de Lleida pueda mientras tanto ser adecuadamente definido [...] MONSERRAT MESANZA, J.B., Informe del Justicia de Aragón sobre las vías de recuperación del patrimonio cultural aragonés existente en Cataluña. Los casos de Sigena y las parroquias transferidas a la Diócesis de Barbastro-Monzón. Saragossa, 14 d'abril de 1997. Boletín Oficial de las Cortes de Aragón. Núm. 110, 30 d'abril de 1997 (7 d'abril de 1997), pp. 4254-4258

³⁵⁴ Cal assenyalar que la relació de les obres de procedència aragonesa es basà exclusivament i única en la informació que proporciona el catàleg del museu

com l'arxiu històric de Roda d'Isàvena que ingressà a l'Arxiu Capítular de Lleida per reial ordre de 10 de juliol de 1858³⁵⁵, a més dels arxius parroquials i monacals. Pel que fa a aquests darrers arxius no es plantejà cap problema respecte a la devolució. Les diferències, tal i com era d'esperar, sorgiren respecte al patrimoni artístic. De forma paral·lela es creà una comissió mixta que no arribà a posar-se d'acord ja que des de l'Aragó se sustentava la tesi que totes les obres d'art que es trobaven a Lleida hi eren en qualitat de dipòsit i des de Catalunya s'argüia el dret de propietat. La solució del conflicte, tal i com veurem més endavant, es deixaria en mans del Vaticà.

El 26 de març de 1996 amb motiu d'una commemoració a la localitat aragonesa de Roda d'Isàvena, abans depenent del bisbat de Lleida, les autoritats polítiques i religioses aragoneses tanquen files i exigeixen el retorn del patrimoni artístic i documental dels museus catalans, especialment el del Diocesà de Lleida.

Mentrestant, l'Ajuntament de Lleida preparava el pla de museus de la ciutat³⁵⁶ que s'enllestí el maig de 1996. En aquest document es fa

(*Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg exposició Pulchra Op. Cit.*), d'on fou extreta. Si bé aquest es un valuós instrument per al coneixement dels fons del museu, a causa de les presses a l'hora d'editar-lo no es contrastà amb suficient cura la documentació a l'abast. Per això algunes de les obres que es consideren de procedència aragonesa han resultat no ser-ho, segons s'ha pogut demostrar a posteriori a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia i el Museu Diocesà de Lleida: història i vicissituds d'una col·lecció*, tesina de llicenciatura, Volum II, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, on s'esmenen les procedències errònies del catàleg *Pulchra*.

³⁵⁵ CASTILLÓN CORTADA, F., "Catálogo de la Catedral de Lleida. Fondos de Roda de Isábena" *Op. Cit.*, pp. 133-192. Segons declaracions, però, de Manuel Iglesias, anterior delegat de Patrimoni del bisbat de barbastre, les ordres reials de l'època per a la recollida de documents no tenen cap validesa; *Heraldo de Aragón*, 23 de febrer de 1997, pp. 3.

³⁵⁶ *Pla de Museus per a la ciutat de Lleida*, maig de 1996, informe dactilografiat.

referència al compromís institucional de 1988 i es proposa com a seu del museu l'edifici de la llar de Sant Josep, ofert per la Diputació, per considerar-lo el més adequat. Es proposa que el museu, que s'hauria de denominar "Museu de Lleida Comarcal i Diocesà" sigui d'interès nacional, segons el que preveu la llei de museus de la Generalitat de Catalunya.

Sense abandonar el clima de tensió, la polèmica sorgí novament. El diari saragossà *Heraldo de Aragón* revelà, el 15 de febrer de 1997, la venda del patrimoni artístic que feren, els anys 1983 i 1992, les religioses sanjoanistes del monestir de Sixena (Osca) –que abans de la segregació havia pertangut a la diòcesi de Lleida- a la Generalitat de Catalunya. La dita venda s'havia efectuat per sol·licitud expressa de les religioses i amb el vist i plau dels prelats de Lleida i Barcelona i l'autorització del Vaticà. Els béns producte de la venda es troben en l'actualitat, en règim de dipòsit de la Generalitat, part al Museu Nacional d'Art de Catalunya i part al Museu Diocesà de Lleida.³⁵⁷ Hem d'afegir que els béns que es troben a Lleida hi són des de l'any 1970, quan les monges de Sixena es traslladaren a la seu conventual de Valldoreix (Barcelona). El 21 d'abril de 1893 la Generalitat de Catalunya adquirí 44 objectes a les religioses sanjoanistes de Sixena per deu milions de pessetes. Una segona venda es formalitzà el 17 de desembre de 1992. Aquesta venda afectà a dotze objectes per un muntant de 25 milions de pessetes i aquell mateix dia es pactà l'opció de compra de 41 objectes més per un total de 14855000 pessetes, adquisició que es formalitzà en successives operacions al llarg de 1993 i 1994. El tema provocà la indignació del sector aragonès, que es queixà que dites vendes no

³⁵⁷ Vegeu BERLABÉ, C., "Les despulles artístiques del monestir de Sixena i el Museu Diocesà de Lleida", *Ilerda Humanitats* [Lleida], núm. LI, 1994, pp. 83-89.

es notificaren ni al Ministerio de Cultura ni a la Diputación General d'Aragó. Aquesta darrera institució no pogué exercir el dret de tanteig, segons el reial Decret 11/86 de 10 de gener, de desplegament parcial de la llei 16/1985 de Patrimonio Histórico Español, en virtut de l'article 42, on s'estableix que, quan es ven un bé d'interès cultural³⁵⁸, l'Administració pot exercir el dret de tanteig i obtenir aquest bé pel mateix import. Si la venda ja s'ha consumat, es pot exercir el dret de retracte, durant un termini de 6 mesos i a partir del moment en què es té coneixement fefaent de la venda. La Dirección General d'Aragó endegà, l'estiu de 1997, la reclamació administrativa prèvia a la via judicial, comunicant llur intenció d'exercir el dret de retracte.

La resposta fou el requeriment d'incompetència plantejat per la Generalitat de Catalunya davant la Diputación General de Aragón respecte a la pretensió d'exercir el dret de retracte sobre els béns procedents del monestir de Sixena adquirits per la Generalitat. L'acord d'instar el requeriment, adoptat pel Consell Executiu el 15 d'abril de 1998, es basa en què les pretensions del govern d'Aragó vulneren les competències assumides per la Generalitat en matèria de patrimoni historicoartístic i de museus. Per consegüent, el govern català requerí a la Diputación General d'Aragó perquè derogués i deixi sense efecte les ordres del conseller d'educació i cultura, de 8 d'agost de 1997 i de 10 de febrer de 1998, mitjançant les quals es va resoldre exercir el dret de retracte sobre els béns procedents del monestir. Donat el cas de no ser atès aquest requeriment, el govern català adverteix que plantejarà conflicte positiu de competència

³⁵⁸ El monestir de Sixena va ser declarat monument nacional per Reial Ordre del 28 de març de 1923. A partir de 1985 adquireix la consideració de Bé d'Interès Cultural (BIC) en virtut de l'aplicació de la Llei 16/85 de Patrimonio Histórico Español.

davant el Tribunal Constitucional. El document està signat pel president de la Generalitat i el registre d'entrada de la Diputació General d'Aragó és de 22 d'abril de 1998. En el text s'argumenten les raons per les quals, segons el govern català, les ordres del conseller d'educació i cultura aragonès vulneren les competències de la Generalitat. Endemés, es nega la validesa del fonament en què es basa la pretensió de recomprar pel preu de la venda, és a dir, d'exercir el dret de retracte perquè, si bé segons el conseller d'educació i cultura aquests béns formen part integrant del monestir de Sixena i, per tant, sempre segons el conseller, tenen la condició de béns d'interès cultural de resultes de la declaració del monestir com monument nacional, segons la Generalitat de Catalunya aquesta ordre es refereix únicament a les diferents parts del conjunt d'edificacions i no als seus elements. Per tant, els béns adquirits pel govern català no aconsegueixen la condició de béns d'interès cultural, necessària perquè la Diputació General d'Aragó pugui exercir el dret de retracte. El requeriment fou rebutjat per la Diputació General d'Aragó i la Generalitat va interposar davant el Tribunal Constitucional conflicte positiu de competència, admès per providència de 21 de juliol de 1998, amb número 2799/1998 en relació a l'exercici del dret de retracte iniciat per l'ordre del conseller d'educació i cultura de 8 d'agost de 1997 i la de 10 de febrer de 1998, sense que a dia d'avui el Tribunal Constitucional hagi resolt.

La contínua mediatització d'aquesta circumstància tingué un impacte enorme en la societat aragonesa, oportunament canalitzat pels partits polítics. A través dels mitjans de comunicació ambdues parts es dirigiren nombrosos insults i desqualificacions. El president de la Diputació de Lleida, Josep Grau, acusava al nunci d'Espanya, Lajos

Kada, de mantenir una actitud perversa respecte a Catalunya;³⁵⁹ el Justícia d'Aragó, Juan Monserrat, definia el bisbe de Lleida com *avaro guardamuebles*³⁶⁰ i, des de Madrid, el senador del PSOE, José Castro, acusà el bisbe de Lleida, a la comissió d'educació i cultura del Senat, d'haver actuat amb abús d'autoritat i dol.³⁶¹ L'estament eclesiàstic no es quedà enrere i els mitjans de comunicació³⁶² hi posaren llenya al foc per revifar la polèmica: el rector de la parròquia de Capella, una de les localitats segregades, acusà el bisbe de Lleida de mantenir una actitud antievangèlica³⁶³ i des del *Periódico de Aragón*, durant els mesos de març i abril de 1997 es publicà una carta, que els lectors havien de retallar, signar i trametre a la redacció, adreçada al bisbe de Lleida amb el següent encapçalament: *Tiene usted algo que no le pertenece y que es propiedad innegociable del pueblo de Aragón.*

Paral·lelament, el bisbe de Barbastro-Montsó, Ambrosio Echebarría, presentava, el 3 d'abril de 1997, a través de la Nunciatura Espanyola, recurs contenciós-administratiu davant la Congregació per als Bisbes, de Roma, òrgan vaticà encarregat de mitjançar en els conflictes entre prelats. Demanava l'acompliment del decret de segregació amb la inclusió de la devolució dels béns artístics de procedència aragonesa que formen part del Museu Diocesà de Lleida, béns que hi romanien, la majoria, des de l'època del bisbe Meseguer. La resposta vaticana a la reclamació no es féu esperar: la Congregació per als Bisbes decidí encarregar a la Nunciatura de la

³⁵⁹ *Segre*, 15 de febrer de 1997, pp. 49.

³⁶⁰ *Heraldo de Aragón*, 2 de maig de 1997.

³⁶¹ *La mañana*, 25 d'abril de 1997, pp. 13.

³⁶² En aquest context és digne d'esment l'article titulat "Guerra de obispos" publicat a la revista *Interviú*, núm. 1099 [del 19 al 25 de maig de 1997], pp. 70-72.

³⁶³ *Segre*, 11 de febrer de 1997, pp. 13.

Santa Seu a Espanya l'execució del decret de 1995 de traspàs de parròquies. A partir d'aquell moment el nunci per a Espanya fou l'encarregat de vetllar per l'acompliment del decret i decidir llur execució. Per a la qual cosa encarregà un dictamen a una comissió d'experts en dret canònic, comissió formada per Federico Aznar Gil, catedràtic de dret de la Universidad Pontificia de Salamanca, Javier Bastida Canal, vicari judicial de la Cúria de Barcelona, Fernando Lozano Pérez, secretari tècnic de la junta d'assumptes jurídics de la Conferència Episcopal Espanyola i Julio Manzanares Marijuan, també catedràtic de dret de la Universidad Pontificia de Salamanca. L'informe, titulat *Informe sobre el contencioso entre las diócesis de Lleida y Barbastro-Monzón*, de 19 folis i de data 1 de desembre de 1997, fou lliurat al nunci aquell mateix mes, tot i que el seu contingut aparegué publicat al diari Heraldo de Aragón abans d'arribar a mans del bisbe de Lleida. Un mes abans, les conclusions s'havien publicat al diari ABC.³⁶⁴

El dit informe, que parteix de l'aplicació del codi de dret canònic de 1917, estableix que la propietat de les obres d'art correspon a les parròquies aragoneses, però no aclareix de forma expressa el destí final dels béns ni es refereix a la problemàtica de les vendes de Sixena. Els experts de la comissió determinaren que les obres procedents d'Aragó no arribaren a Lleida ni per compra, ni per extinció de determinades parròquies, ni per donació u ocupació sinó en qualitat de dipòsit (document 7, Vol. II, pp. 31-33).

En conseqüència, les obres aragoneses guardades a Lleida, segons precisa literalment l'informe *se encuentran a título de depósito salvo*

³⁶⁴ *La mañana*, 6 de novembre de 1997, pp. 13; *Segre*, 6 de novembre de 1997, pp. 51.

que se pruebe otra cosa en casos concretos. Es qüestiona també la bona fe per part del Bisbat de Lleida i els seus bisbes. Es suggereix, no obstant, al dit informe, la cessió d'algunes de les obres al museu de Lleida en concepte d'agraïment per la tasca de conservació (document 7, Vol. II, pp. 32). Respecte a aquest suggeriment, el delegat de Patrimoni de la diòcesi, Enrique Calvera, declarà que el bisbe de Barbastro-Montsó no considera necessari compensar al bisbat de Lleida amb cap obra d'art. Segons Calvera, el bisbat de Lleida, en guardar durant aquests anys les obres d'art, complia amb la seva obligació i el fet d'haver-ne disposat ja compensava l'esforç esmerçat.³⁶⁵

El bisbe de Lleida, per la seva part, manifestà a la Congregació per als Bisbes, en el marc de les correccions que es duren a terme des del bisbat de Lleida, que l'informe d'experts estava poc contrastat. Afegí també que mai havia discutit las propietat, sinó l'ús³⁶⁶ i que les autoritats eclesiàstiques sempre han manifestat la voluntat de seguir les recomanacions de la UNESCO sobre la unitat de les col·leccions als museus.

³⁶⁵ Segre, 16 de març de 1998, pp. 13.

³⁶⁶ En aquell moment no es va discutir la figura del dipòsit i s'advocà per la unitat museística. Això no obstant, el bisbe emèrit de Lleida, Ramon Malla, va trametre, el 20 d'agost de 2002 una carta a la Signatura Apostòlica explicant que quan va dir que el Museu de Lleida servava les obres en dipòsit no tenia prou base per afirmar-ho i se'n retractava. Les obres en dipòsit eren, segons aquesta carta, les recaptades durant la seva prelatura. Publicat a CASANOVA, E., *El complot. La trama en la segregació del bisbat de Lleida i el litigi de les obres d'art*, Lleida, Pagès editors, 2008, pp. 68-69. En efecte, el bisbe Malla desconeixia l'existència dels títols de propietat, expurgats per C. Berlabé amb motiu de la recerca efectuada per a l'elaboració de la seva tesina, que va ser defensada davant tribunal a la Universitat Autònoma de Barcelona el setembre de 1999 amb el títol *Els inicis de la museologia a Lleida i el Museu Diocesà: història i vicissituds d'una col·lecció* i dirigida pel Dr. Francesc Fité. Com veurem més endavant, els resultats de la tesina van donar lloc a la presentació del recurs de *restitutio in integrum* el 18 de desembre de 2001 contra el decret de la Signatura Apostòlica, de 23 d'abril de 2001.

En aquest sentit, cal assenyalar que, dies abans de la presentació de l'informe definitiu, un dels membres de la comissió, Julio Manzanares, declarava que li semblava correcte que el nunci consultés als experts en art abans de prendre cap decisió. Afegí així mateix que era força respectable el criteri de la unitat museística del bisbat de Lleida per evitar que fragmentés la col·lecció artística del Museu Diocesà.³⁶⁷ En aquest sentit coincidí amb el criteri del Consell Internacional de Museus (ICOM) a Espanya, organisme dependent de la UNESCO, el qual envià una carta al nunci recomanant la inclusió d'experts en art a la comissió i advocant per a la unitat del Museu Diocesà de Lleida.³⁶⁸ L'opinió de Manzanares contrasta amb la d'un altre membre de la comissió, Federico Aznar, que declarà als mitjans de comunicació que el Museu Diocesà de Lleida no existia ni havia existit mai.³⁶⁹

El resultat de l'informe fou acollit de diferent manera per part dels partits polítics aragonesos: el PSOE acusà la Dirección General d'Aragó de mostrar un cert complex d'inferioritat davant l'església i la Generalitat de Catalunya; el PAR (Partido Aragonés Regionalista) comentà, a través del seu portaveu que, en referència al suggeriment de regalar algunes obres al bisbat de Lleida, el regal havia estat el gaudi d'aquest patrimoni durant molts anys. La CHA (Chunta Aragonista) acusà el govern de no exercir una adequada defensa dels béns aragonesos.³⁷⁰

³⁶⁷ *Segre*, 14 de novembre de 1997.

³⁶⁸ *Segre*, 2 d'octubre de 1997, pp. 51

³⁶⁹ *La mañana*, 28 de maig de 1998, pp. 13.

³⁷⁰ *Heraldo de Aragón*, 7 de gener de 1998, pp. 4.

Abans de la recepció de l'informe definitiu, des de Catalunya es dugueren a terme diferents actuacions. Per una banda el Parlament català declinava, el 2 d'octubre de 1997, interferir en una decisió eclesiàstica en rebutjar una proposició no de llei en la qual es reclamava la integritat dels béns artístics que formen el Museu Diocesà.³⁷¹ Per altra banda el director general de Patrimoni Cultural, Josep Huguet, declarava el 9 de novembre de 1997 que, en cas que el Vaticà es mostrés favorable al trasllat de les obres aragoneses, la Generalitat de Catalunya estava decidida a posar els impediments necessaris i a esgotar la via jurídica per tal d'evitar el traspàs.³⁷²

Des de l'estament eclesiàstic, l'arquebisbe de Barcelona, Ricard Maria Carles, es posicionà a favor del bisbe de Lleida advocant per la integritat de tots els fons artístics del Museu Diocesà en funció de dos arguments: la recomanació de la UNESCO d'evitar la divisió dels objectes pertanyents a museus i biblioteques i l'antecedent del bisbat de Tortosa, atès que la seva creació no comportà l'escissió dels fons religiosos de Tarragona i Castelló.³⁷³ Dies abans, l'arquebisbe de Tarragona, Lluís Martínez Sistach, declarava que, tot i que la decisió restava en mans del Vaticà, les obres d'art haurien de romandre a Lleida.³⁷⁴

Finalment, l'informe de la comissió d'experts donà com a resultat el Decret del Nunci a Espanya, Lajos Kada, de 29 de juny de 1998, redactat gairebé en els mateixos termes, on s'especifica que el

³⁷¹ Segre, 3 d'octubre de 1997, pp. 57.

³⁷² Segre, 10 de novembre de 1997, pp. 9; *La mañana*, 10 de novembre de 1997, pp. 13.

³⁷³ Segre, 11 de desembre de 1997, pp. 52; *La mañana*, 11 de desembre de 1997, pp. 12; *Heraldo de Aragón*, 11 de desembre de 1997, pp. 4.

³⁷⁴ Segre, 14 de novembre de 1997, pp. 52.

patrimoni artístic de les parròquies desmembrades està a Lleida a títol de dipòsit i no de propietat, mentre la diòcesi de Lleida no provi el contrari en cada cas.³⁷⁵ El 7 d'agost de 1998, Ramon Malla, bisbe de Lleida, recorre el decret del nunci Lajos Kada a la Congregació per als bisbes i el 30 d'octubre del mateix any el recurs és rebutjat. Aleshores el bisbe de Lleida recorre el decret davant la signatura apostòlica el 21 de novembre de 1998.

³⁷⁵ Prot. N. 2907/98

[...]

3) *Que el patrimonio artístico procedente de las parroquias desmembradas, y que se encuentra actualmente en Lleida, está a título de depósito y no de propiedad, mientras la diócesis de Lleida no pruebe lo contrario en cada caso; por lo que, de ser reclamado por sus legítimos propietarios, debe devolverse. [...]*"

Afegint en el text adreçat als bisbes de Lleida i de Barbastro-Montsó:

[...]

c) *En lo tocante al patrimonio artístico, constatamos y alabamos la buena gestión realizada por los sucesivos Obispos de Lleida para su conservación, e invitamos a la diócesis de Barbastro-Monzón a materializar su reconocimiento mediante la entrega de alguna de las piezas, también en recuerdo de la pertenencia histórica de estas parroquias a la diócesis ilerdense.*

3.3.- El Museu de Lleida: diocesà i comarcal

Amb la polèmica de rerafons, el 24 de desembre de 1997 s'inaugurava a l'església romànica de Sant Martí l'exposició *Prooemium*, amb una selecció de 58 obres, algunes de procedència aragonesa.³⁷⁶ L'església, convenientment rehabilitada i restaurada, va ser la seu provisional del Museu Diocesà de Lleida fins que les obres d'adequació de la seu definitiva van estar enllestides; aquesta seu és l'edifici històric de la llar de Sant Josep, propietat de la Diputació de Lleida que va ser, a finals del segle XVI, convent carmelita i posteriorment casa de beneficència.

La decisió s'acordà l'1 d'agost de 1997 quan es reuniren Joan Maria Pujals, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Josep Grau, president de la Diputació de Lleida, Ramon Malla, bisbe de Lleida, Antoni Siurana, alcalde de Lleida i Francesc Teixidó, president del Consell Comarcal del Segrià. Els concurrents es remeteren a l'acord signat el 6 de maig de 1988 per les mateixes institucions i redactaren un conveni mitjançant el qual es reparteix pressupostàriament el cost del nou edifici, amb un muntant inicial per a les obres de 1000 milions de pessetes, amb les corresponents aportacions institucionals d'acord amb els següents percentatges: 60% de l'import per part de la Generalitat de Catalunya, 20% per a

³⁷⁶ Amb anterioritat, concretament el maig i desembre de 1996 i el maig de 1997, l'Ajuntament i el bisbat de Lleida organitzaren tres exposicions al Palau Episcopal, a tall de jornades de portes obertes. Amb aquella iniciativa es recuperà una tradició de començament de segle que, amb motiu de la Festa Major de la ciutat, permetia al públic visitar gratuïtament el Museu Diocesà, aleshores instal·lat a l'edifici del seminari. Vegeu l'apartat corresponent d'aquest mateix treball.

l'Ajuntament de Lleida i el 20% que resta per part de la Diputació de Lleida. En el mateix document s'acordà que el Museu Diocesà de Lleida s'hauria de denominar Museu de Lleida: diocesà i comarcal. A més d'especificar el tipus de gestió del Museu –a través d'un consorci- i d'establir unes prioritats en les gestions necessàries per a la seva instauració, es concretà l'objectiu final del document: concentrar el ric patrimoni museístic que custodien les diferents institucions signants – i que adscriuen al consorci- en un únic contenidor arquitectònic –la llar de Sant Josep, propietat de la Diputació de Lleida-.

D'altra banda, i en data posterior a la signatura del conveni, el Capítol de la Catedral de Lleida va acordar cedir en dipòsit els béns artístics més importants de la col·lecció artística de la Catedral. Un dels passos més importants de la història del Museu fou la constitució d'aquest Consorci del museu, ara Museu de Lleida: diocesà i comarcal, aprovat pel govern de la Generalitat el 18 d'abril de 1999, juntament amb els seus estatuts i oficialment constituït el 27 de maig de 1999. No s'acaba, però, la història del Museu Diocesà ni de la seva col·lecció, atès que continua, independent quant a titularitat, però diluïda quant a l'homogeneïtat, en el si del Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal.

El mateix any 1999, per resolució del Conseller de Cultura, la col·lecció artística del Museu Diocesà de Lleida esdevé patrimoni cultural català i li és d'aplicació la llei 9/1993, de 30 de setembre, de Patrimoni Cultural Català.³⁷⁷

³⁷⁷ Per resolució de data 14 de novembre de 1997, el director general del Patrimoni Cultural va incoar expedient d'inclusió en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català a favor de la col·lecció del Museu Diocesà de Lleida. Aquest

I també el 1999, amb data 30 de novembre, pren possessió de la diòcesi de Lleida un nou bisbe, Francesc Xavier Ciuraneta.

El 23 d'abril de l'any 2001 La Signatura Apostòlica rebutja el recurs presentat pel bisbe Malla el 21 de novembre de 1998 (document 8, Vol. II, pp. 34-35).

El 19 de maig de 2001 el bisbe de Lleida, Francesc Xavier Ciuraneta, va presentar una querrela de nul·litat contra el decret de la Signatura Apostòlica, tot renunciant-hi el 30 del mateix mes i any.

Aleshores el Nunci Apostòlic a Espanya, Manuel Monteiro de Castro (Lajos Kada ja era mort), nomenà el 19 de juny de 2001 una Comissió executiva per tal d'executar el decret de la Nunciatura Apostòlica de 29 de juny de 1998. Els membres d'aquesta comissió, dos representants del Bisbat de Lleida, dos del de Barbastre-Montsó i dos de la Nunciatura, van ser els següents: Joan Ramon Ezquerria Pociello, Vicari General de la diòcesi de Lleida; Pedro Escartín Celaya, Vicari General de la diòcesi de Barbastre-Montsó; Carmelo de Diego Lora; Jesús Lozano Pérez, canonistes, *homes justos* designats per la Nunciatura Apostòlica; Jesús Tarragona Muray, pèrit en art, designat pel bisbe de Lleida; Eladio Gros Bitria, pèrit en art, designat pel bisbe de Barbastre-Montsó.

expedient es va resoldre el 20 de maig de 1999 amb la inclusió de la col·lecció de 1810 objectes del Museu Diocesà de Lleida al Catàleg del Patrimoni Cultural Català. En virtut d'aquesta resolució, li és d'aplicació el que preveu l'article 45.1 de la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català que, referent a la integritat de les col·leccions, diu el següent: *Les col·leccions declarades d'interès nacional o catalogades, que només essent considerades com una unitat reuneixen els valors propis d'aquests béns no poden ser disgregades pels seus propietaris, titulars d'altres drets reals i posseïdors sense autorització del Departament de Cultura.*

La tasca d'aquesta comissió havia de ser escatir la procedència i propietat de les obres en litigi.

Però el 18 de desembre de 2001 el bisbe de Lleida demanà la *restitutio in integrum* contra el decret de la Signatura Apostòlica, de 23 d'abril de 2001. El bisbat de Lleida per demanar la *restitutio in integrum* al·legà l'aparició a posteriori de nous documents que provaven fets nous que exigien una decisió contrària.³⁷⁸ El 19 de gener de 2002 el Tribunal de la Signatura Apostòlica emeté un decret mitjançant el qual rebutjava aquesta petició tot al·legant que el bisbe de Lleida havia renunciat expressament al seu dret d'actuar davant el Tribunal. El 31 de gener de 2002, el bisbe de Lleida novament recorregué contra aquest decret davant el Cardenal Prefecte del mateix tribunal de la Signatura Apostòlica que, en el decret de 27 de juny de 2002, rebutjà la *restitutio in integrum* contra el decret de 23 d'abril de 2001 perquè s'havia presentat fora de termini. I el 26 d'agost de 2002 el bisbe de Lleida presentà una súplica al Sant Pare per tal d'obtenir la *restitutio in terminis*, que va ser contestada negativament per la Secretaria d'Estat de la Santa Seu amb data 7 de febrer de 2004.³⁷⁹

En aquesta súplica s'aportà la nova documentació, consistent en alguns dels rebuts de permuta, compravenda i donació dels objectes en litigi, inclosos en els volums II i III d'aquest treball.³⁸⁰ Aquest recurs va interrompre les reunions de la comissió d'experts.

³⁷⁸ Els nous documents es van expurgar durant la realització de la tesina de llicenciatura de Carmen Berlabé.

³⁷⁹ AZNAR GIL, F., ROMÁN SANCHEZ, R., *Los bienes artísticos de las parroquias de la Franja: el proceso canónico (1995-2008)*, Saragossa, Fundación Teresa de Jesús, 2009, pp. 81.

³⁸⁰ Es tracta dels documents expurgats a partir de la investigació realitzada amb motiu de l'elaboració de la tesina de llicenciatura de Carmen Berlabé i els que es van exhumar durant el període de preparació d'aquest recurs.

Pel que fa a la Comissió, aquesta romangué efectiva des del 19 de juny de 2001 fins el 7 de juliol de 2004, data en que es va suprimir definitivament per decret de la Nunciatura Apostòlica. Les reunions d'aquesta Comissió van tenir lloc el 4 i 24 d'octubre de 2001; el 24 de gener, el 14 de març, el 18 d'abril i el 30 de maig de 2002. El bisbe de Lleida, el 18 de maig de 2002, es queixà davant del Nunci del fet que els dos membres proposats per nunciatura es manifestessin parcials en l'assumpte, a favor a priori del bisbat de Barbastre-Montsó i que, un d'ells, Fernando Lozano, hagués format part de la comissió d'experts que van redactar l'informe que donà lloc al decret de Lajos Kada, de 29 de juny de 1998, quedant així la diòcesi de Lleida en inferioritat de condicions. En no obtenir resposta, el bisbe de Lleida reiterà aquest escrit en data 12 de juny de 2004. De resultes de tot plegat, el Nunci Apostòlic a Espanya en carta de 7 de juliol de 2004, adreçada als bisbes de Lleida i de Barbastre-Montsó, comunicà que quedaven suspeses les reunions de la comissió, tot indicant que s'havien demanat instruccions a la Santa Seu. Aquestes instruccions arribaren el 10 de gener de 2005, quan el Nunci per a Espanya comunica que, per encàrrec de la Congregació per als Bisbes amb el parer favorable de la Secretaria d'Estat, havia nomenat a Siverio Nieto Núñez, director del Servei Jurídic Civil de la Conferència Episcopal Espanyola, *mediador amb plens poders* per executar el Decret de 29 de juny de 1998.

D'altra banda, el mediador no havia d'actuar en nom del Nunci Apostòlic, com era el cas de la Comissió nomenada amb anterioritat, sinó en nom de la Congregació per als Bisbes.³⁸¹

³⁸¹ En la mateixa comunicació es va indicar:

a) que aquest encàrrec s'havia de dur a terme en el termini de tres mesos

3.4.- El decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005

El 23 de desembre de 2004 el bisbat de Lleida protocolitzà tots els documents provadors de la propietat que defensa sobre les objectes en controvèrsia, de tal manera que cadascun d'aquests objectes compta amb una escriptura pública de propietat a favor del bisbat de Lleida.³⁸²

La diòcesis de Lleida presentà el 18 de gener de 2005 un escrit de *supplicatio* previ al recurs davant el superior jeràrquic, d'acord amb el cànon 1734, 1 del Codi de Dret Canònic, per a la revocació o esmena del nomenament del mediador Silverio Nieto, tot aclarint que no es recusava la persona sinó el procediment. El Nunci va desestimar la *supplicatio* presentada per la Diòcesi de Lleida, confirmant en la seva totalitat la resolució anterior per decret, emès el 27 de gener de 2005, complementat per un altre, del dia 28 de gener.

b) que per ajuda del mediador cadascuna de les diòcesis hauria de presentar un expert amb vot merament consultiu

c) que, així mateix, s'hauria de posar a disposició del mediador la documentació que consideressin d'utilitat per aclarir el problema de la pertinença de les obres d'art en discussió

d) i que s'haurien de complimentar, en el termini que és determinés, les resolucions que, en execució del citat decret, es dictessin, afegint finalment que aquestes resolucions no serien susceptibles d'impugnació, sense perjudici del que sigui menester, un cop adoptada la decisió definitiva per la Congregació per als Bisbes.

³⁸² En aquestes escriptures (Protocol 4205, del 23 de desembre de 2004, notari Xavier Roca Ferrer de Barcelona) s'hi van incloure per a cadascun dels objectes reclamats, tots els documents expurgats a partir de la investigació realitzada amb motiu de l'elaboració de la tesina de llicenciatura de Carmen Berlabé i els que es van exhumar durant el període de preparació de la *restitutio in terminis*. Les escriptures apareixen parcialment reproduïdes a CASANOVA, E., *El complot Op. Cit.*, pp. 284-289.

La Diòcesi de Lleida va presentar recurs jeràrquic contra la resolució de Nunciatura, recurs que va ser desestimat per la Congregació per als Bisbes el 26 de febrer de 2005. El bisbe de Lleida presentà, l'11 d'abril de 2005 i davant el Tribunal de la Signatura Apostòlica, recurs contenciós-administratiu contra el decret de 26 de febrer. Aquest recurs fou rebutjat el 25 d'abril de 2005. El bisbat de Lleida, el 13 de juliol de 2005, demanà novament al Tribunal la suspensió de l'execució del decret i aquest decretà no concedir-la amb data 22 de setembre de 2005.

El jutge executor, Silverio Nieto, després de conèixer els arguments i consideracions de cadascuna de les parts, va presentar a la Congregació per als Bisbes un escrit en forma de resolució. El 8 de setembre de 2005 la Congregació per als Bisbes va emetre un decret -tot executant el de 29 de juny de 1998 de la Nunciatura Apostòlica a Espanya- basat en la resolució del jutge executor (document 9, Vol. II, pp. 36-85).

Els raonaments jurídics en què es basa aquest decret parteixen de l'anterior decret de 1998, confirmat per la Congregació per als Bisbes i pel Tribunal Suprem de la Signatura Apostòlica: el patrimoni artístic procedent de les parròquies desmembrades es troba a Lleida a títol de dipòsit –tal com estableix el decret de Nunciatura Apostòlica de 29 de juny de 1998 i malgrat la declaració que va fer el bisbe Malla el 20 d'agost de 2002, retractant-se de la seva acceptació del dipòsit³⁸³- i no de propietat, llevat que la diòcesi de Lleida provi el contrari en cada cas. Es tractava, no d'impugnar el

³⁸³ El bisbe emèrit de Lleida, Ramon Malla, va trametre, el 20 d'agost de 2002 una carta a la Signatura Apostòlica explicant que quan va dir que el Museu de Lleida servava les obres en dipòsit no tenia prou base per afirmar-ho i se'n retractava. Les obres en dipòsit eren, segons aquesta carta, les recaptades durant la seva prelatua. Vegeu supra nota 366.

decret de 1998 –que es considera ferm i no susceptible d'impugnació- sinó d'identificar els objectes artístics i llurs procedències, així com d'analitzar els documents acreditatius de la propietat per part de la diòcesi de Lleida.

També deixa clar el decret que els principis aplicables estan basats en el Codi de Dret Canònic, defugint qualsevol aplicació de la normativa civil per la qual cosa resta fora de tota consideració la prescripció adquisitiva, al·legada per part del bisbat de Lleida com una forma d'adquisició de la propietat, a més dels documents acreditatius de les nombroses operacions de compravenda, permuta o donació dutes a terme entre el bisbe i els rectors de les parròquies, operacions que el decret rebutja categòricament, tot argüint que els rectors de les parròquies són simples administradors i no els propietaris legítims d'aquests béns.³⁸⁴

Estableix el decret que no havia existit la bona fe requerida pel Codi de Dret Canònic i, per tant no hi ha lloc a l'adquisició de cap tipus de dret sobre els béns citats per títol de prescripció o usucapió atès que s'ha obrat contra allò establert en la legislació canònica que exigeix, per a la validesa de l'acte, l'observança de determinades formalitats que en aquest cas s'han incomplert, de manera que s'ha lesionat els drets d'altres persones sense que es pugui al·legar ignorància de dret o de llei car és impensable que els respectius bisbes no estiguessin al cas de la legislació canònica.

³⁸⁴ El decret presenta serioses arbitrarietats que lesionen els interessos del bisbat de Lleida. Aquestes arbitrarietats es fan paleses, tal com veurem tot seguit, en els supòsits en què el bisbat de Lleida ha detectat errors en la procedència dels objectes, tot demostrant de forma fefaent que alguns procedeixen de parròquies catalanes, la qual cosa hauria d'haver invalidat les pretensions de la diòcesi de Barbastre-Montsó pel que fa a la propietat d'aquests objectes.

Pel que fa a la venda de béns eclesiàstics recull el decret en el seu annex, apartat segon que s'han d'observar els requisits de 1) taxació del bé per pèrits honorats, feta per escrit, 2) causa justa, és a dir, necessitat urgent o utilitat manifesta de l'església i 3) llicència del superior legítim sense la qual és il·legítima la venda, segons el cànon 1530, 1 del CIC de 1917. Endemés, en cas de tractar-se de béns preciosos es requeriria la llicència de la Seu Apostòlica. Conclou, per tant el decret que s'exclou la propietat per compra per part del bisbat de Lleida perquè s'han incomplert les formalitats canòniques i perquè el bisbe Ramon Malla va reconèixer en el seu moment que no podia al·legar cap dret de propietat sobre les obres.³⁸⁵

Revisada la documentació, a més de detectar ben clarament la política de protecció del patrimoni de la diòcesi que el bisbe Meseguer sempre va exercir, impedit, per costum i per principi, la venda d'objectes artístics, malgrat l'interès, que, com hem vist, mostraven de vegades els mateixos rectors de les parròquies, hem pogut constatar que l'ingrés dels objectes al Museu Diocesà o Museu del Seminari era la mesura més efectiva, ràpida i directa per a la protecció d'aquest patrimoni. Però aquesta era una operació de translació efectiva de domini efectuada de forma consensuada i lliure entre el rector de la parròquia, en cada cas, i el bisbe de la diòcesi. A la vista de tota la documentació històrica expurgada i presentada hem de concloure que els objectes que ingressaren durant el pontificat del bisbe Meseguer al Museu Diocesà de Lleida o Museu del Seminari ho feren, a més dels casos clars de donació, en concepte de compravenda, permuta, o donació amb compensació,

³⁸⁵ Annex al decret, Apartat Tercer

depenent dels supòsits en què les parròquies cedeixen el domini d'un bé a canvi de diners o d'altres objectes, essent, però, la permuta la pràctica més habitual. De fet, en aquest sentit, el *Boletín Oficial Eclesiástico* del bisbat de Lleida, l'any 1904 ³⁸⁶ diu, textualment: *No se especifican los objetos dados a las iglesias a cambio de los anotados porque ya constan en los inventarios y a la vista están prestando servicio en las mismas.*

D'altra banda, queda ben clar que no hi ha cap indici que la cessió d'aquests objectes s'hagi realitzat a títol de dipòsit com estima el decret del Nunci a Espanya, Lajos Kada, de 29 de juny de 1998 i aquest de 8 de setembre de 2005 de la Congregació per als Bisbes. En cap ocasió el bisbe es compromet a retornar cap objecte ni es desprèn que els rectors contemplin aquesta possibilitat en temps o circumstància.³⁸⁷

³⁸⁶ *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (9 marzo 1904), t.XIV, núm.8, p.124.

³⁸⁷ A continuació transcrivim un fragment de l'informe intitulat "Respecto al litigio que mantienen el Obispado de Lleida y el de Barbastro-Monzón acerca del patrimonio artístico", redactat pel Dr. José E. Castañeda, Profesor Titular de Dret Civil de la Universidad Complutense de Madrid, de data 8 de juliol de 2009, per encàrrec de l'associació Amics del Museu de Lleida: *Por lo demás me parece muy difícilmente mantenible la afirmación del nuncio de que las obras estén en concepto de depósito. Entre otras cosas porque el depósito es un contrato que tiene una finalidad de guarda o custodia de un objeto, que no se puede prolongar mucho en el tiempo, en ningún caso 100 años, dado que, entre otras cosas, si la naturaleza del mismo es su gratuidad, se le estaría cargando al depositario con unos gastos, de conservación o mantenimiento que harían muy gravoso el depósito, y el mismo no sería transmisible a sus herederos, en el caso de fallecimiento. En el supuesto de tratarse de una persona jurídica, cual es el caso, la cifra generalmente utilizada por el C. civil es de 99 años, como tope a cualquier relación de tracto continuo. Además, aunque el depositante tiene la obligación de reembolsar los gastos realizados y a indemnizarle de los perjuicios y el depositario el derecho de retención sobre el bien en depósito, hasta que se le satisfaga lo que se le debe por razón del mismo, esto está pensando en una duración breve, pues en caso contrario sería muy difícil hacer efectiva esa deuda, por su difícil valoración.* Aquest informe és pot consultar íntegrament a www.amicsmuseulleida.org.

Pel que fa a les formalitats o requisits per a dur a terme de forma efectiva la venda de béns eclesiàstics (taxació, causa justa o necessitat urgent o manifesta de l'església i llicència del superior) veurem que, per al cas de Lleida, els decrets abans citats de 28 de juny de 1998 i de 8 de setembre de 2005 es basen en el Codi de Dret Canònic de 1917 en un moment en que aquest encara no era d'aplicació. Tot i així, en alguns dels expedients documentals més amunt relacionats, ja hem constatat que la pràctica de la taxació era habitual. Per exemple, en el cas de compravenda d'un retaule entre la parròquia de Sopeira i la de Castarner de les Olles (EXPEDIENT: SOPEIRA/91, 2, 3, 4, Vol. II, pp. 96-104) veiem que es donen tots els requisits atès que es conserva el document formal del contracte. En els altres casos, malgrat tractar-se bàsicament, de documentació epistolar que, de vegades, no es prou explícita a l'hora de recollir aquest tipus de formalitats, sí que hem detectat que aquesta pràctica de la taxació es produïa com a pas previ a l'adquisició de béns. Ho veiem en el cas de Puigvert (EXPEDIENT: PUIGVERT/93, 17, Vol. II, pp. 140-143), en l'anotació que fa el bisbe Meseguer al marge del document: *que traiga los objetos y se verá si se da algo por ello* i en la sol·licitud de venda d'unes imatges d'Andaní (EXPEDIENT: ANDANÍ/97, 52, Vol. II, pp. 285-291) quan el bisbe demana veure les imatges, segurament per taxar-les. Més explícits són els casos de Lamasdadera (EXPEDIENT: LAMASADERA/95, 22, Vol. II, pp. 170-172) quan el rector d'aquesta parròquia ofereix uns quadres per al Museu del Seminari i el bisbe Meseguer anota en la mateixa carta: *que envíe 10 cuadros y se justiprecie el envío* o en el de Xalamera (EXPEDIENT: XALAMERA/96-00, 42, 43, Vol. II, pp. 249-254) per a l'autorització de venda d'unes taules quan el bisbe escriu: *que las envíe y se tasarán*.

Respecte a la causa justa, ja es desprèn clarament de la lectura de la documentació que el producte de l'operació, compravenda, permuta o donació amb compensació econòmica revertia en tots els casos a cobrir alguna de les necessitats de la parròquia atès que aquesta era la causa o motiu per a la qual es realitzava l'operació.

Referent a la llicència del superior, la Santa Seu, en cas de tractar-se de béns preciosos, el bisbe Meseguer era coneixedor i conscient de la necessitat d'aquest requisit, en el cas que els objectes anessin fora de la diòcesi, i així ho expressa quan el rector de Sant Esteve de Llitera demana permís, l'any 1901, per vendre els retaules de la parròquia a un antiquari per un import de cinc-mil pessetes (EXPEDIENT: SANT ESTEVE DE LLITERA/01, 63, Vol. II, pp. 334-338). El bisbe anota a la mateixa carta el resum de la seva resposta al rector: *Que se le contestó ser necesaria licencia de Roma [...] .* Com també ho fa en el cas de Capella, l'any 1903, quan el bisbe escriu al rector: *Enterado de lo que consulta sobre la venta de los cuadros de ese altar, por los que le han ofrecido de 12 a 14000 pesetas diga a V. que no estando autorizado para estas enajenaciones importantes o de consideración, si llegamos a la necesidad o conveniencia de ello es necesario hacer un expediente bastante complicado que hay que elevar a la Santa Sede y después de todo se concederá o negará el permiso* (EXPEDIENT: CAPELLA/03, 70, Vol. II, pp. 364-372). Pero el document més clar en aquest sentit el tenim en la còpia, que obra en el Llibre Copiador d'Oficis, de la carta que el bisbe Meseguer tramet al rector d'Alguaire el 8 de gener de 1900 i que a continuació reproduïm, pel seu interès, íntegrament:

Sr. Párroco de Alguaire

Muy Sr. Mío: Tengo aquí la casulla y dalmáticas de terciopelo, cruz, portapaz, otras dos casullas y algún fragmento de telas viejas de esta parroquia. Por las muchas ocupaciones de estos días no pude escribir a V. Lo he hecho valuar por Murillo y otras personas inteligentes y dice el primero que en atención a lo deteriorado que está todo, y que de restaurarse para esta iglesia costará más de lo que vale, lo aprecia todo en globo en mil pesetas. Claro eso que si se vende a el es para revenderlo aparte y sacar más, negociación que yo no puedo hacer en beneficio de la diócesis porque no sé los andurriales de los anticuarios, ni puedo averiguar sus madrigueras, aparte de que si doy comisión a alguno para estas ventas, ha de ser con un tanto por ciento para él, porque nadie quiere perder. Como yo he dicho que no consiento salgan del Obispado estas cosas para acabar de dar a la calle lo poco que queda de las desventajosas ventas hechas antes de mi venida, me ato las manos y vengo como a comprometerme a quedármelo, dando algo a las iglesias. Así lo haré con esa, si es que V. me asegura que no se han de repetir ahí los escándalos ocurridos en otras partes por la intervención de alcaldes estúpidos, que se figuran que cuando interviene el Obispo en un asunto lo primero es arrancarle la piel, pidiendo cantidades fabulosas por lo que como esos ornamentos estaban arrinconados y sin servicio ni utilidad alguna. Murillo habla de fragmentos de retablo antiguos que me parece vi en la visita, aunque no recuerdo bien, como de esos ornamentos no me acordaba, dígame si pueden quitarse sin que se arme algún ruido porque yo no deseo formar el Museo del Seminario con objetos destinados al culto sino con lo que de todos modos se había de perder, y me basta para que los alumnos estudien con semejantes restos lo que pueda demostrarles la arqueología práctica. Contésteme sobre todo eso, si se conforma con esas mil pesetas y si no hemos de tener disgustos pasaremos

adelante y aún así habrá que acudir a Roma, porque yo no estoy autorizado para vender nada que tenga un equivalente a dicha cantidad.

Su affmo. En el Señor,

*El Obispo*³⁸⁸

De tota manera, tal com hem repetit a bastament i es desprèn en nombroses ocasions de la documentació aportada, cap dels objectes que adquirí el bisbe Meseguer amb destí al Museu del Seminari era considerat aleshores objecte preciós, tots ells eren objectes en desús. Un bon exemple el tenim en la carta a adreçada al rector d'Alguaire, a dalt transcrita, on el propi bisbe manifesta que no desitja *formar el Museo del Seminario con objetos destinados al culto sino con lo que de todos modos se había de perder.*

De fet, però, durant el pontificat del bisbe Meseguer, hem documentat dos expedients de venda d'objectes preciosos del Monestir de Sixena i en els dos casos el bisbe Meseguer va demanar el corresponent permís a la Santa Seu.

El primer expedient s'endega el 15 de febrer de 1901 amb la sol·licitud, per part del bisbe Meseguer, en nom de les religioses de Sixena, del permís corresponent per vendre uns quadres antics del monestir. L'expedient es resol amb la corresponent autorització el 3

³⁸⁸ Copiador d'Oficis, núm. 4 pp. 249-250. Arxiu Diocesà de Lleida.

d'agost del mateix any. A continuació reproduïm la transcripció que obra en el Llibre Copiador de Decrets:³⁸⁹

Beatísimo padre: El Obispo de Lérida postrado a los pies de V.S. en nombre de la Priora del Monasterio de S. Juan de Jerusalén de Sigena, pide licencia para vender algunas tablas antiguas pintadas que se conservan en las habitaciones de dicho Monasterio, procedentes sin duda de algunos altares antiguos destruidos y sin uso alguno, aplicando su producto a la las necesidades del mismo.

Decreto.- En virtud de las facultades concedidos por nuestro Santísimo Padre a la Sagrada Congregación de Obispos y Regulares da benignamente facultat al Obispo orador para autorizar dicha venta, con consentimiento de las monjas, a favor del mejor postor por un precio no menor al tasado por los peritos, entregando el precio en el acto del contrato, aplicándolo al objeto expresado en las preces. Sr. H. M. Cardenal Gotti. Prefecto.

Ejecución

Lérida 3 agosto de 1901

Aceptamos reverentemente este Rescripto y en virtud de la facultad que en el se nos concede, autorizamos a la Rda. Priora del Monasterio de Sigena para que pueda efectuar la venta de los cuadros antiguos de referencia, con arreglo a las condiciones que se imponen en el anterior decreto de la S. Congregación.

Lo decretó y firma S-S.I. de que certifica- José Obispo de Lérida – rubricado – sellado – Por mando de S.S.I. el Obispo mi Sr. Lic.

³⁸⁹ Copiador de Decrets núm. 2 de maig 1890 a 22 febrer 1913, pp. 221-222, 230-231. Arxiu Diocesà de Lleida.

Crescencio Esforzado, Canónigo Secretario – rubricado. Derechos 19,50 pesetas.

L'altre supòsit correspon també, tal com hem dit abans, al monestir de Sixena. En aquest cas es tracta d'un expedient que obra en els Arxius Vaticans³⁹⁰ i en el que no hem trobat correspondència en les fonts consultades de l'Arxiu Diocesà de Lleida. El 4 de juliol de 1903 el bisbe Meseguer eleva la corresponent petició a la Santa Seu, en nom de les religioses de Sixena per vendre dues "caixetes precioses"³⁹¹ i en el mateix document consta la autorització de 13 de juliol.

També l'any 1906, amb el bisbat de Lleida en seu vacant, des del vicariat capitular es demanà permís a Roma per dur a terme la venda del retaule d'Os de Balaguer, havent estat atorgat aquest permís per la Sagrada Congregació per als Bisbes (EXPEDIENT: OS DE BALAGUER/06, 94, 95, 96, 97, 98, Vol. II, pp. 467-484).

A la llum de tot el fins ara exposat i de la documentació aportada, hem de concloure dient que hi ha hagut bona fe continuada del bisbe Meseguer, qüestionada en el decret de la Congregació per als Bisbes de 8 de setembre de 2005.

³⁹⁰ Arxiu Secret Vaticà. Ilerden. S. Congr. Concilii. MM. Luglio-Ottobre 1903

³⁹¹ Pensem que es tracta d'arquetes.

3.4.1.- Les obres reclamades segons el decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005

Del nombre total d'obres reclamades, el dit decret estableix tres categories de béns:

- Objectes, en nombre de 113, que es consideren propietat del Bisbat de Barbastre-Montsó i que el bisbat de Lleida ha de lliurar en el termini de 30 dies

- objectes, en nombre de 30, que el Museu de Lleida conserva en dipòsit, procedents de les parròquies que ara integren el bisbat de Barbastre-Montsó i que caldrà lliurar. Són objectes que formen part del contingent que ingressà durant el pontificat del bisbe Malla, dels quals el bisbat de Lleida sempre n'ha reconegut el dipòsit.³⁹²

- objectes, en nombre de 15, que en el decret s'estima que el bisbat de Lleida té en propietat i no ha de lliurar al bisbat de Barbastre-Montsó.

Endemés, el decret enumera una sèrie de 19 objectes (entre ells un grup de vuit monedes) reclamats pel bisbat de Barbastre-Montsó dels quals la diòcesi de Lleida no en posseeix notícia o no estan localitzades segons la procedència atestiguada, però que el decret manifesta que, *caso de aparecer, dado que continúan las investigaciones, deberán ser entregadas a la diócesis de Barbastro-Monzón.*

³⁹² Bàsicament es tracta d'objectes litúrgics, d'escàs valor artístic, recuperats de les golfes i sagristies de les parròquies -on van fer cap després de la reforma litúrgica del concili Vaticà II- gràcies a la cura i dedicació de mossèn Jesús Tarragona, aleshores director del Museu.

3.4.1.1.- Les obres reclamades. Apartat Quart del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005

A continuació, passem a comentar l'apartat Quart d'aquest decret de 8 de setembre de 2005 (Document 9, Vol. II, pp. 52-71), on es relacionen part les obres reclamades pel bisbat de Barbastre Montsó, segons l'ordre establert pel decret i a llum de la documentació aportada pel bisbat de Lleida³⁹³:

1) Objecte 004,³⁹⁴ “La Pietat” o Mare de Déu dels Dolors, escultura de fusta policromada, dels segles XV-XVI, procedent d'Ardoné o Neril. En l'actualitat la imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 322.³⁹⁵

Segons el bisbat de Lleida, aquest objecte li pertany per títol de permuta, en virtut de la pràctica habitual a l'època, d'acord amb els següents documents:

Anotació del dietari del bisbe Meseguer de 5 d'agost de 1895,³⁹⁶ corresponent a Neril (Ardoné): *Se pedirá al párroco la imagen de la Virgen de los Dolores o Santa Ana y se les dará otra [...]*

Factura que demostra la permuta, expedida per l'escultor Ramon Borràs de 15 de març de 1896 on es consigna l'import de 25

³⁹³ Escripura pública: Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc, notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona.

³⁹⁴ Aquest és el número de control atorgat pel bisbat de Barbastre-Montsó a cadascun dels objectes reclamats, numeració que abasta des del 001 fins al 124.

³⁹⁵ NAVARRO, J., “Pietat”, *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 178.

³⁹⁶ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 177-178 (dietari: fol. 75v).

pessetes per la compra d' una imatge dels Dolors, més 10 pessetes en concepte de pintura i 15 pessetes més pel vestit. A la mateixa factura hi consta l' anotació manuscrita del bisbe Meseguer: *dado a la parroquia de Neril*. Aquesta factura consta com a liquidada a Ramon Borràs, i anotada en el llibre de comptes de Secretaria corresponent, amb data 20 de setembre de 1897.³⁹⁷

El jutge executor no accepta el títol de permuta i considera que la documentació no acredita cap transmissió a favor del bisbat de Lleida. Endemés, considera que la factura de la compra de la imatge no fa referència a l'adquisició sinó a la reparació.³⁹⁸ Cal tenir en compte també que la parròquia de Neril es va segregar del bisbat de Lleida el 2 de setembre de 1955, juntament amb altres 16 parròquies més que passaren al bisbat de Barbastre. Ni la parròquia de Neril ni cap de les parròquies segregades reclamaren, en aquell moment ni amb posterioritat, en el seu nom ni en el del bisbat de Barbastre, cap objecte artístic.³⁹⁹

2) Objecte 018, "Bol", bol d'estany, dels segles XVII-XIX, procedent de Benavent. En l'actualitat la imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 1184.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Llibre de Comptes de Secretaria, nº 2, Arxiu Diocesà de Lleida.

³⁹⁸ *Pero tal documentación no acredita transmisión alguna a favor del Obispado de Lleida por mucha voluntad que se pretenda poner en ello. Se añade por ello y para suplir la insuficiencia de razones eficaces y la irregularidad de tal manifestación, que se trataba de unas costumbre de la época. Pero ello no es cierto y sólo existe la unilateral alegación de Lleida, pero no prueba alguna. Por otra parte ¿dónde está la pretendida permuta? El que se haya pagado la reparación no trueca en propietario al Obispado.* Document, 9, Vol. II, pp. 53.

³⁹⁹ Vid. supra nota 347.

⁴⁰⁰ MONLLEÓ, A., "Bol" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 194, tot i que posteriors investigacions han endarrerit la cronologia d'aquest objecte.

L'objecte va ingressar al Museu Diocesà de Lleida l'any 1903.⁴⁰¹ El bisbat de Lleida no conserva cap document que acrediti la translació de domini (permuta, compravenda, donació) i defensa la seva existència basant-se en el costum de l'època, tot i que, amb independència de qualsevol document, aquest objecte pertany al bisbat de Lleida per usucapió.

3) Objecte 019, "Sagrari", escola de Pere Garcia de Benavarri, de la segona meitat del segle XV, procedent de Vall-llebrerola (Lleida). En l'actualitat la imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 31.⁴⁰² El bisbat de Lleida considera que té la propietat d'aquest objecte per títol de permuta segons els següents documents:

Carta del rector de la parròquia de Vall-llebrera, José Lladonosa, de 7 d'octubre de 1902, on anuncia la tramesa d'un sagrari al museu, sagrari que procedia de filial Vall-llebrerola i que abans havia estat a la parròquia de Vall-llebrera.

També esmenta que amb anterioritat havia tramés un retaule⁴⁰³ y demana al bisbe l'import d'una campana per aquests dos objectes (EXPEDIENT: VALL-LLEBRERA/02, 69, Vol. II, pp. 360-363). El bisbe paga la campana, tal com consta en anotació manuscrita a la mateixa carta: *Recibido. Se le envíe una campana para Vallebrera, ha costado 258 pesetas.*

⁴⁰¹ *Boletín, Op. Cit.*, 1903, pp. 112

⁴⁰² ALCOBA, E., "Sagrari. Eccehomo, Mare de Déu i sant Joan Evangelista" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 101.

⁴⁰³ Aquest retaule forma part actualment dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta els número d'inventari 28. COMPANYY, X., "Retaule de sant Ponç" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 103-104.

El jutge executor considera que és irrellevant la procedència de Valle-llebrerola, que l'ingrés al museu està suficientment acreditat i que segons la regla del dipòsit aquest objecte pertany al bisbat de Barbastre-Montsó.⁴⁰⁴

Hem de dir que no és irrellevant la procedència de Vall-llebrerola, ja que aquesta és una parròquia catalana i que en el moment en que es va efectuar la reclamació dels objectes, el bisbat de Barbastre-Montsó no va poder acreditar la procedència del sagrari d'una parròquia aragonesa segons l'instrument de descripció utilitzat per aquest bisbat per a dur a terme la reclamació, el catàleg de l'exposició *Pulchra*, on no s'aporta, per desconeixement en aquell moment, la parròquia de procedència de l'objecte, que és la parròquia de Vall-llebrerola. Tot i així, el bisbat de Barbastre-Montsó en la fitxa que elaborà per a dur a terme la corresponent reclamació, número de control 019, número d'expedient 5.1.1.0/8-98 considera que la procedència d'aquest objecte és l'església de Benavent de Ribagorça, basant-se en una succinta descripció, publicada per J. Soldevila, l'any 1933.⁴⁰⁵

El bisbat de Barbastre-Montsó justifica aquesta atribució tot dient: *Aunque Soldevila no identifique las pinturas del sagrario de Benavente, sí que indica que se trata de "nobles pinturas de mediados del siglo XV, de acentuado carácter aragonés" por lo que creemos que el sagrario que nos ocupa podría corresponder con el que nos ocupa(sic)*. Considerem que aquesta apreciació és

⁴⁰⁴ *Es irrelevante su procedencia de Vallebrerola, pero su ingreso en el Museo diocesano está acreditado suficientemente. Según la regla del depósito recogida al inicio de este escrito, dicha pieza pertenece a la diócesis de Barbastro-Monzón.* Document, 9, Vol. II, pp. 53.

⁴⁰⁵ SOLDEVILA FARO, J., "Aragón en el Museo Diocesano de Lérida" a *Aragón (revista del Sindicato de Iniciativa y Propaganda)*, núm. 89, 1933, p. 30.

insuficient i poc ferma atès que hi ha d'altres sagraris al Museu amb pintures d'adscripció "aragonesa" com, per exemple, el número d'inventari 162, procedent d'Esplugafreda o el número d'inventari 158, de procedència desconeguda, això tenint en compte que la datació cronològica que va fer J. Soldevila i que adscriu el sagrari al segle XV sigui la correcta; de no ser així hi hauríem d'incloure també els del segle XVI, com el número d'inventari 163, també de procedència desconeguda.

Les investigacions efectuades amb posterioritat a l'edició del catàleg *Pulchra* i amb motiu del Decret del Nunci a Espanya, Lajos Kada, de 29 de juny de 1998, on es determina que les obres són propietat de les parròquies llevat que el bisbat de Lleida provi la propietat han dut a la conclusió a dia d'avui que el sagrari núm. d'inventari 31 procedeix de Vall-llebrerola i abans de Vall-llebrera, que va ingressar al Museu del Seminari per títol de permuta en època del bisbe Meseguer l'any 1902 i que fa conjunt amb el retaule núm. d'inventari 28 que sí té consignada la procedència de Vall-llebrera en el mateix catàleg de l'exposició *Pulchra*⁴⁰⁶.

En tot cas, si no es vol acceptar per part del jutge executor que aquest sagrari ve de Vall-llebrerola, tal com es proposa des del bisbat de Lleida, tampoc s'hauria d'acceptar la hipòtesi de la procedència aragonesa, de la parròquia de Benavent, i deixar l'objecte com de procedència desconeguda, tal com ha fet amb l'objecte 101, de títol "Retaule de Santa Llúcia", que considera ha de

⁴⁰⁶ COMPANYY, X., "Retaule de Sant Ponç" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 103-104.

mantenir-se la possessió per part de Lleida per existir dubtes raonables sobre la seva procedència.⁴⁰⁷

4) Objecte 020, 023 i 024, “prèdica de sant Pere davant sant Marc” , “Sant Pere” i “Sant Pau”, pintures sobre taula, de la primera meitat del segle XV la titulada “prèdica de sant Pere davant sant Marc” i de la primera meitat del segle XVI les de “Sant Pere” i Sant Pau”, procedents de Binaced. També s’ha d’incloure en aquest lot l’objecte ressenyat en el punt sisè, relatiu al darrer bloc d’objectes reclamats per la diòcesi de Barbastro-Montsó, en el seu apartat 1), consistent en l’obra titulada “Naixement i Epifania” de pintura sobre taula de circa 1430, obra del pintor Jaume Ferrer. Aquestes taules havien estat reutilitzades com a portes d’armaris de sagristia, com encara es pot apreciar en les mateixes obres i segons es dedueix de la documentació que es conserva. En l’actualitat les taules formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d’inventari 130,⁴⁰⁸ 92⁴⁰⁹ i 93.⁴¹⁰

El bisbat de Lleida considera que té la propietat d’aquest objecte per títol de permuta segons els següents documents:

Fragment de carta, sense data, del rector de Binaced al bisbe Meseguer on, en el text incomplet es pot llegir que les portes dels armaris que s’havien arrencat estaven custodiades a la rectoria esperant ordres del bisbe.

⁴⁰⁷ *Existiendo dudas razonables sobre su procedencia, se debe mantener esta pieza en posesión de Lleida.* Document, 9, Vol. II, pp. 68.

⁴⁰⁸ ALCOY, R., “Prèdica de Sant Pere davant de Sant Marc” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 98-99.

⁴⁰⁹ PUIG, I., “Sant Pere” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 209.

⁴¹⁰ BALASCH, E., “Sant Pau” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 210.

Fragment de carta de l'alcalde de Binaced al bisbe Meseguer, de 27 de juliol de 1893 on s'explica que les portes dels armaris han estat arrencades i que el bisbe Meseguer ha pagat les portes noves.

Còpia de la carta del bisbe Meseguer al rector de la parròquia de Binaced de 17 d'agost de 1893 on el bisbe recorda al rector que va ordenar arrencar les portes de dos armaris de la sagristia atès que aquestes estaven formades per taules de pintura amb imatges de sants i que el rector havia de trametre les portes al bisbat (EXPEDIENT: BINACED/93, 14, 15, 16, Vol. II, pp. 133-139).

El jutge executor considera que aquestes cartes no acrediten la propietat ni es demostra que les taules s'hagin enviat a títol de donació ni es documenta la tramesa.⁴¹¹ Hem de dir respecte a aquestes consideracions que sí es documenta la tramesa de les taules, tot i que aquesta tramesa no s'esdevé immediatament⁴¹² atès que l'any 1899 ja es consignen com ingressades al Museu (segurament l'ingrés es va dur a terme l'any 1898) i es recull aquest ingrés en el Boletín Oficial Eclesiástico en els següents termes: *Seis [tablas] de Binaced, una de ellas con lamentables rayaduras, pero otra muy notable y bien conservada.*⁴¹³ La taula amb *lamentables rayaduras* és, segurament la mateixa que el bisbe Meseguer referencia en la carta de 17 d'agost de 1893 quan parla d'aquestes taules que feien la funció de portes: *pues naturalmente*

⁴¹¹ *También se aduce aquí la costumbre de la época. Ello no acredita la pretendida propiedad, ni que la posterior remisión –que no aparece documentada– lo fuese a título de donación y no de depósito para el Museo. Por ello tales piezas deben atribuirse a Barbastro-Monzón.* Document, 9, Vol. II, pp. 54.

⁴¹² De vegades aquestes operacions no es feien immediatament, sobretot si a les dificultats pròpies de la distància geogràfica s'hi afegien problemes amb agents externs, com s'esdevé en aquest cas amb el consistori, i així es dedueix de la lectura de la documentació que s'aporta.

⁴¹³ *Boletín Op. Cit.*, 1899, pp.101

se exponen a la profanación y destrucción como se hecha de ver en una de ellas, és la que avui ostenta el número d'inventari 130.⁴¹⁴

Endemés, no entenem el qüestionament de la tramesa atès que, en relació a l'objecte número 21, una taula de pintura, del segle XV amb la representació del profeta Jeremies que el bisbat de Barbastre-Montsó considerava procedent de Binaced, el jutge executor determina que no procedeix de Binaced i que pertany al Bisbat de Lleida perquè les sis taules procedents de Binaced están identificades i coincideixen amb les resenyades per Lleida.⁴¹⁵ És incomprendible que per una banda es digui, textualment, referint-se a aquestes sis taules: *De aquí se deduce que el Obispo dio orden de que no se le remitieran tales tablas* que, unes línies més avall es digui que aquestes taules estan identificades i coincideixen amb les que documenta Lleida com procedents de Binaced.

El dubte de si les taules es van enviar a títol de donació, com es qüestiona en el decret, es pot resoldre llegint l'encapçalament de la relació d'objectes que van ingressar al Museu del Seminari amb anterioritat al gener de 1899, entre els què s'hi compten les sis taules, on es consigna: *Objetos regalados al Seminario y Museo.*⁴¹⁶

⁴¹⁴ En la fitxa catalogràfica es descriu de la següent manera: *A causa d'haver estat reutilitzat com a porta aquest compartiment de retaule, procedent de Binaced, presenta nombroses ratllades, forats i escrostonats de la pintura que perjudiquen la visió d'un episodi que, tot i així, resulta encara identificable.* ALCOY, R., "Prèdica de Sant Pere davant de Sant Marc" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 98-99.

⁴¹⁵ *Por su parte, Lleida niega tal procedencia [de Binaced], afirmando y probando que las seis Tablas, procedentes, esas sí, de Binaced, que se reflejan en el Boletín Oficial del Obispado, han sido identificadas numérica y físicamente en el Doc. 3, bloque VIII, p. 39-40. Habida cuenta que existen dudas razonables para probar que la pieza aquí reclamada sea exactamente la "Tabla del profeta Jeremías" procedente de Binaced y que las seis tablas a que se refiere el Boletín del año 1899 están identificadas, procede desestimar la reclamación de Barbastro-Monzón, en este punto concreto.* Document, 9, Vol. II, pp. 54.

⁴¹⁶ *Boletín Op. Cit.*, 17 de marzo 1899, pp.101

És cert, però, que es pot plantejar el dubte no sobre la titularitat de la propietat de les taules, titularitat que correspon al Museu, sinó respecte de com es fa la transmissió de la propietat -si es féu per títol de permuta o de donació- atès que tenim, per una banda, el fet que les taules pintades que feien de porta van ser arrencades i substituïdes per unes altres que va sufragar el bisbe Meseguer i per l'altra banda, una anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico* que ens indica que van ingressar per títol de donació.⁴¹⁷ Pensem que el problema ve pel retard en la tramesa d'aquests objectes - precisament per la controvèrsia que es va suscitar amb l'Ajuntament de la localitat- i potser per aquesta raó en el moment de formalitzar l'ingrés al Museu no es va tenir en compte la permuta originària, atès que ja feia temps que les taules estarien dipositades a la rectoria, i es va considerar que es tractava d'una donació.

També cal encara fer una precisió. Tal com s'ha apuntat en el primer capítol d'aquesta tesi, alguns dels retaules i objectes artístics que ornaren les capelles de l'antiga catedral de Lleida, la Seu Vella, van anar a parar a les parròquies de la diòcesi i, malgrat no tenir-ne cap constància documental és gairebé segur que entre aquestes obres "emigrades" s'hi contava el retaule del que procedeixen les taules núm. d'inventari 7, 8 i 9,⁴¹⁸ tal com manté i recull la historiografia.⁴¹⁹

⁴¹⁷ Cal afegir que l'any 1899 és l'únic any en què es consigna *Objetos regalados al Museo* atès que per als altres anys, anteriors o bé posteriors, s'utilitzava la fórmula *Objetos añadidos al Museo*. En tot cas, i fins i tot acceptant que es tracti d'una consideració general feta a priori i sense base documental per part del redactor, que podia desconèixer si l'ingrés es va fer per títol de permuta o per títol de donació, el que si està clar és que es tenia molt assumida l'efectiva transmissió de la propietat, la qual cosa invalida qualsevol presumpció de dipòsit.

⁴¹⁸ PUIG, I., "Epifania, Naixement, Ascensió i Pentecosta" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 90-91.

⁴¹⁹ PUIG I SANCHIS, I., "Los Ferrer, *Op. Cit.*" pp. 231-232.

Per tant la procedència d'aquestes darreres taules s'hauria de situar en la Seu Vella de Lleida des d'on van anar a parar a Binaced.

5) L'objecte 021, segons el jutge executor, es propietat del Bisbat de Lleida.

6) L'objecte 022, "Figura d'àngel o sant", escultura en pedra del segle XIV, procedent de la parròquia de Binaced. En l'actualitat aquesta imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta els número d'inventari 594.⁴²⁰ L'objecte va ingressar al Museu Diocesà de Lleida l'any 1899 i, segons l'anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico*, ho va fer en concepte de donació.⁴²¹ El bisbat de Lleida no conserva cap document que acrediti aquesta translació de domini i defensa la seva existència basant-se en el costum de l'època tot i que, amb independència de qualsevol document, aquest objecte pertany al bisbat de Lleida per usucapió. El jutge executor no accepta la propietat per part del bisbat de Lleida.⁴²²

⁴²⁰ BESERAN, P., "Figura d'àngel o de sant (¿)" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 147.

⁴²¹ A l'encapçalament del llistat hi consta: *Objetos regalados al Seminario y Museo. Boletín Op. Cit.*, 17 de marzo 1899, pp.100

⁴²² *No existe documento alguno en que apoyar la pretendida donación por parte de la Parroquia de Binaced y por ello se acude por Lleida a un argumento ad extra: el ingreso en el Museo Diocesano de Lleida dentro de los objetos regalados, en oposición a los "objetos añadidos al Museo" y así figura en el Boletín Oficial Eclesiástico, que se incorpora a la tantas veces citada escritura de 23 de diciembre de 2004, con la pretensión de justificar con la documentación aportada con el acta notarial la débil tesis acreditativa. Insuficiente argumentación, si no puede acreditar la actuación generosa del pretendido donante.* Document, 9, Vol. II, pp. 54-55.

7) Objecte 026, “arqueta de fusta decorada amb relleus”, del segle XIV, procedent de Buirà. En l’actualitat la imatge forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d’inventari 40.⁴²³

Juntament amb aquest objecte cal consignar els objectes 025 i 027, que apareixen consignats en l’apartat Raonaments Jurídics. Tercer, B), atès que van ser objecte de discussió en la segona reunió (24-10-2001) de la comissió d’experts, encarregada d’escatir la procedència de les obres. Es tracta del frontal d’altar, del segle XIII i de la capeta portaviàtics del segle XVIII, procedents així mateix de la parròquia de Buirà i que avui també formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida amb els números d’inventari 35⁴²⁴ i 1418,⁴²⁵ respectivament.

S’ha d’atribuir la propietat d’aquests objectes al bisbat de Lleida per títol de permuta segons els següents documents:

Anotació del dietari del bisbe Meseguer, de 26 de juny de 1901, redactada en els següents termes: *Se promete al párroco un San José de 5 palmos y un frontal de madera de 5 ½ de altura por 9 de largo, atributos de San José, él dará un frontal viejo de escultura y las cajitas de Torre Buirà, una de marfil, pídasele el calderito trípode y la caja grande de Torre.*

Carta del rector de Buirà, Mariano Miranda, de 5 de juliol de 1902, on es certifica la tramesa dels objectes -frontal, unes caixetes i uns

⁴²³ COMPANY, X., TARRAGONA, J., “Arqueta” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 194-195.

⁴²⁴ IGLESIAS, M., “Frontal de Sant Hilari de Buirà” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 57.

⁴²⁵ RUIZ DE LOIZAGA, M. T., “Capeta portaviàtics” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 274.

candelers- per una imatge de Sant Josep i un frontal nou. El rector ofereix també una capeta portaviàtics per al Museu. La carta està redactada en els següents termes:

El domingo 24 del pasado hice bajar a Pont de Suert para ser conducido a Tremp y remitir a Lleida el frontal de aquí y una cajita que contenía otra y cuatro candeleros muy viejos al parecer pero de ningún valor; la agencia Aragonesa lo tomó a su cargo, a quien pagué portes. Lo arreglé del mejor modo que me fue posible, pero dudo que llegue como se puso por estar muy podrido y carcomido. El [frontal amb els atributs de Sant Josep] que la nunca bien ponderada galanteria de V.E.I. donó a esta parroquia llegó en buen estado y la imagen de S. José intacto, adaptándose perfectamente a su lugar.

[...]Por descuido involuntario me quedó por enseñar a S.I. una capita única para llevar el Santo Viático, que me parece de estilo gótico, cuyo fondo es azul celeste y en el centro se destaca una vistosa custodia sostenida por dos ángeles y un poco más abajo a los lados un cáliz con la sagrada forma de manifiesto, todo sobrepuesto y regularmente trabajado. Si S.E.I. no tiene otro ejemplo en el museo y le gustara tenerlo está a la disposición de S.E..

En contrast amb el que hem exposat, el jutge executor afirma, en el seu informe, que no consta si les obres van ingressar al Museu com a donació o com a dipòsit. Endemés, considera que si s'hagués tractat d'una genuïna i vertadera permuta, caldria considerar la

possibilitat de mala fe vers la parròquia de Buira, atès que un dels objectes, suposem que el frontal, és d'un valor extraordinari.⁴²⁶

Cal fer notar que el frontal és avui un objecte extraordinari, però quan va ingressar al museu no era més que un objecte en desús, deteriorat i malmès, segons indica el rector de Buira en la seva carta al bisbe Meseguer, de 5 de juliol de 1902. Si tenim en compte l'equivalència dels objectes permutats quan a la seva necessitat i valor útil, per al rector de Buira era més necessari i de més utilitat un Sant Josep nou, apte per al culte, que un frontal vell i inservible. Considerem també que queda ben clara la permuta, especialment en l'anotació del dietari, tot i l'estil telegràfic i la redacció apressada, característica de tot el document.

8) L'objecte 028, segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

9) Objecte 031, escultura en fusta policromada, amb la representació de la Santa Generació, del segle XV, procedent de Capella. En l'actualitat forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 331.⁴²⁷ Aquest objecte ingressà al Museu Diocesà de Lleida per donació del aleshores bisbe de Lleida, Aurelio del Pino, qui la lliurà a Antoni Jové, aleshores director del

⁴²⁶ *Estas tres piezas, la primera de un valor extraordinario, según las alegaciones de Lleida, habrían sido permutadas por una imagen de San José y poco más. Pero, de tratarse de una verdadera y genuina permuta –lo que desde luego no se acepta, por las razones ya aducidas con anterioridad para otros casos- habría que considerar la posibilidad de mala fe con respecto a la Parroquia de Buira, como alega Barbastro-Monzón en su escrito.* Document, 9, Vol. II, pp. 55.

⁴²⁷ NAVARRO, J., "Santa Generació" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 129-130.

Museu Diocesà, segons certificat de data 28 d'octubre de 1957.⁴²⁸ El jutge executor no accepta la donació de l'objecte al Museu Diocesà.⁴²⁹

10) Objecte 035, conjunt de tres taules de començament del segle XVI, procedents de la parròquia de Casserres. En l'actualitat aquestes taules formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d'inventari 131, 133 i 134.⁴³⁰ Segons anotació al dietari del bisbe Meseguer, de data 16 de juny de 1901 les taules estaven arraconades a la sagristia, deteriorant-se.⁴³¹ Les taules van ingressar al Museu del Seminari l'any 1904, sense que la documentació ens indiqui si hi va haver una permuta o una contraprestació econòmica o si ho feren en concepte de dipòsit. Tot i així, el jutge executor, en el seu informe, considera que les taules

⁴²⁸ *He recibido del Excelentísimo y Reverendísimo Sr. Obispo de Lérida, Dr. D. Aurelio del Pino y Gómez, como entrega al Museo Diocesano una imagen de Santa Ana, procedente de Capella. Es de estilo gótico. Lleva en sus brazos a la Santísima Virgen, y, esta, a su vez, al Niño Jesús. Y para que conste en lo sucesiva la legitimidad de la entrega, lo firmo de mi puño y letra. Antonio Jové, Presbítero. Director del Museo Diocesano. Lérida a ventiocho de octubre de mil novecientos cincuenta y siete.* Arxiu Museu Diocesà de Lleida.

⁴²⁹ *Mientras no se acredite la propiedad de tal pieza por el Obispo, malamente puede aceptarse tal pretendida donación (del Obispo) al propio Museo Diocesano. Ya con relación al último escrito de Lleida, es preciso hacer una simple puntualización. Dice así Lleida: "Reconocen que la da al Museo y niegan que sea donante. En este sentido, recordar que la entrega a un Museo y más al del Seminario Diocesano por un párroco o rector, de una parroquia de la Diócesis, no tiene que suponer donación y puede perfectamente entregarse en depósito.* Document, 9, Vol. II, pp. 56.

⁴³⁰ GARCIA DE OTEYZA, M. J., "Retaule de la Mare de Déu" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 216.

⁴³¹ [...] *en la sacristía hay 3 o 4 tablas góticas embadurnadas que se están perdiendo, podrían ir al Museo.* BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari*, Op. Cit., pp. 241 (dietari: fol. 94r).

van ingressar en concepte de dipòsit.⁴³² De tota manera, el bisbat de Lleida és posseïdor d'aquestes taules per usucapió.

11) Objecte 036, crismera dels segles XVI-XVII, de procedència desconeguda segons el Bisbat de Lleida, tot i que, sense base documental ferma, es va considerar procedent de Castillonroi.⁴³³ En l'actualitat aquest objecte forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 888.⁴³⁴ El jutge executor considera que, tot i que el bisbat de Lleida adueix la pacífica i ininterrompuda usucapió, hi ha absència de títol prescriptiu i dictamina que les pretensions del bisbat de Lleida respecte a la propietat de l'objecte han de ser rebutjades.⁴³⁵ No té en compte que la figura jurídica de la usucapió no requereix títol de propietat.

12) L'objecte 037, és l'escultura en fusta d'un Sant Bisbe, dels segles XVI-XVII, procedent de la parròquia de Centenera (Osca) núm. d'inventari 428,⁴³⁶ que va ingressar al Museu Diocesà de Lleida el 9 d'agost de 1975 per dipòsit de l'ecònom de Capella, dipòsit que reconeix el bisbat de Lleida.

⁴³² *Consideramos que ello no acredita que se remitieran en propiedad tales tablas, sino en depósito.* Document, 9, Vol. II, pp. 56.

⁴³³ És en el catàleg Pulchra on aquest objecte consta com a procedent de Castillonroi. Tot i així es considera aquesta procedència dubtosa i sense base documental. Per aquesta raó, Mn. Jesús Tarragona, que va ser conservador i director del Museu Diocesà de Lleida, signà una declaració que s'aporta en l'escriptura pública Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc (notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona), en la qual posa en dubte aquesta procedència.

⁴³⁴ AIXALÀ, C., "Crismera" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 257.

⁴³⁵ [...] *se aduce por Lleida la pacífica e ininterrompida usucapión durante el tiempo de la prescripción. Partiendo de la procedencia parroquial de las entidades adscritas a Barbastro y en ausencia del título prescriptivo, las alegaciones de Lleida deben ser rechazadas [...]* Document, 9, Vol. II, pp. 56.

⁴³⁶ COMPANY, X., "Sant Bisbe" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 231.

13) Objecte 038, “Retaule de la Mare de Déu”, del què es conserven dues taules, del segle XVI, procedents de la parròquia de Xalamera. En l’actualitat aquestes taules formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d’inventari 104 i 105.⁴³⁷ El bisbat de Lleida considera que aquestes taules li pertanyen per títol de compravenda, segons els següents documents:

Carta de 31 de juliol de 1896 del rector de Xalamera al bisbe Meseguer, on aquell li demana permís per vendre, per import de 200 pessetes, el retaule de l’ermita i un sagrari a un antiquari que havia ofert aquesta quantitat. El bisbe Meseguer anota en lletra manuscrita a la mateixa carta la resposta: *Que las envíe y se tasarán*. Com era el seu costum, el bisbe Meseguer no autoritzà la venda i, el 12 de juny de 1900, el rector de Xalamera escriu una carta al bisbe Meseguer on li anuncia que li tramet un fragment de retaule, un sagrari i un objecte de ferro. El bisbe Meseguer anota, amb lletra manuscrita i a la mateixa carta el següent text: *Gracias. Y se le dan 200 pesetas para reparos en la iglesia y una casulla morada* (EXPEDIENT: XALAMERA/96-00, 42, 43, Vol. II, pp. 249-254).

El jutge executor en el seu informe diu que no se sap si el bisbe va donar o no permís per a la venda i que no consta com ni quan aquest bé va accedir a Lleida.⁴³⁸ Segons les cartes més amunt referides, és evident que el bisbe no va donar permís per a la venda, i se sap que els objectes van ingressar al Museu del Seminari l’any

⁴³⁷ COMPANY, X., PALAU, M., “Retaule de la Verge (dos compartiments)”, *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 218-219.

⁴³⁸ [...] *no se sabe si el Obispo dio o no permiso de venta, ni se dice cómo, ni cuándo tal bien accedió y en qué concepto a Lleida*. Document, 9, Vol. II, pp. 57.

1900, segons la carta del 12 de juny, essent el seu registre de l'any 1901, en virtut de l'anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico*.⁴³⁹

Diu també l'informe del jutge executor que cal rebutjar les tesis de la compra perquè no està acreditat que les dues-centes pessetes lliurades pel bisbe Messeguer ho fossin pel preu de venda.⁴⁴⁰ Que aquest import anava destinat a la compra dels objectes ho atesta l'anotació corresponent a Xalamera del dietari del bisbe Meseguer, de data 4 de maig de 1900: *Se dan 200 pesetas por la tabla del santuario, le ofrecían 30 duros y 10 por el sagrario*.⁴⁴¹

14) L'objecte 039 és un retaule de la primera meitat del segle XVII, procedent de la parròquia de Sirés (Osca) núm. d'inventari 173,⁴⁴² que va ingressar al Museu Diocesà de Lleida per dipòsit reconegut pel bisbat de Lleida.

15) L'objecte 040 segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

16) L'objecte 041 segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

17) Els objectes 042 i 043 són dos quadres, "Jesús cura un cec" i "Càstig d'Ananies", del segle XVII, procedents de la parròquia

⁴³⁹ *De la parroquia de Chalamera se han recogido unas tablas, únicos restos que quedan del destrozado retablo gótico del Santuario de la Virgen del mismo nombre. Boletín, Op. Cit., 1901, pp. 109.*

⁴⁴⁰ *Hay que rechazar las tesis de Lleida, porque no está acreditado que se enviara dinero por el Obispo como precio de venta y que se llevara tal pieza al Museo del Seminario como propiedad de Lleida y no como depósito. Document, 9, Vol. II, pp. 57.*

⁴⁴¹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 226 (dietari: fol. 89v).

⁴⁴² COMPANYY, X., "Fragments d'un retaule" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 294.

d'Eixea. En l'actualitat aquests quadres formen part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenten els números d'inventari 239 i 240.⁴⁴³ Apareixen documentats al Museu del Seminari l'any 1897, segons anotació del *Boletín Oficial Eclesiástico*⁴⁴⁴: [...] y dos [quadres] del Sr. Cura de Egea, procedentes de la Ermita de su parroquia. El bisbat de Lleida considera que es tracta d'una donació, potser per correspondre a la restauració de la creu de la parròquia, ja que en el dietari de bisbe Meseguer, aquest consigna la següent anotació, el 30 d'agost de 1895: *llevamos la cruz de plata de Egea por estar rota y el incensario de plata, se le dará otro y que dé un cáliz en depósito a Vilas.*⁴⁴⁵ També, en l'acta que el rector d'Eixea redactà, també de data 30 d'agost de 1895, amb motiu de la visita pastoral, s'havia anotat el següent: *la cruz procesional de plata dorada la llevamos para ver si se puede restaurar por manos de artífice inteligente aunque lo dudamos por hallarse rota y sumamente estropeada, como el incensario que también llevamos.*⁴⁴⁶ El informe del jutge executor considera que la donació no apareix acreditada i que Lleida argüeix i no prova el costum del temps.⁴⁴⁷ Cal tenir en compte també que la parròquia d'Eixea es va segregat del bisbat de Lleida el 2 de setembre de 1955, juntament amb altres 16 parròquies més que passaren al bisbat de Barbastro. Ni la parròquia d'Eixea ni cap de les parròquies segregades reclamaren, en aquell moment ni

⁴⁴³ COMPANY, X., "Jesús cura un cec" i "Càstig d'Ananies en presència de Sant Pere" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 301-302.

⁴⁴⁴ *Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 116

⁴⁴⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 181 (dietari: fol. 76).

⁴⁴⁶ Visita del Obispado Ilmo. Rmo. Sr. D. José Meseguer Costa, 1893-1895. Arxiu Capitular de Lleida

⁴⁴⁷ *De ello deduce Lleida la donación, que no aparece acreditada por parte alguna y que tiene que acudir, una vez más, a la aducida y no probada costumbre del tiempo.* Document, 9, Vol. II, pp. 58.

amb posterioritat, en el seu nom ni en el del bisbat de Barbastre, cap objecte artístic.⁴⁴⁸

18) L'objecte 045 és un copó dels segles XVII-XVIII, procedent de la parròquia d'Erdau (Osca) núm. d'inventari 756, que va ingressar al Museu Diocesà de Lleida el 9 d'agost de 1975 per dipòsit de l'ecònom de Capella, dipòsit que reconeix el bisbat de Lleida.

19) Objecte 047, Creu processional, procedent d'Antensa. En l'actualitat aquesta creu forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 685.⁴⁴⁹ Es registrà al Museu del Seminari l'any 1902, segons anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico*.⁴⁵⁰ Des del bisbat de Lleida es considera que aquest objecte li pertany, apel·lant al costum de l'època, però en tot cas li pertany per usucapió, la qual cosa no és acceptada en l'informe del jutge executor.⁴⁵¹

20) Objecte 050, "fragment d'un relleu amb l'escena dels tres vius i els tres morts". Aquest objecte ingressà al Museu Diocesà l'any 1963, per donació del rector de la parròquia de Fraga a Mn. Jesús Tarragona, aleshores director del Museu Diocesà, segons certifica aquest en document signat i datat el 8 de setembre de 2004 on declara que va rebre el citat relleu l'any 1963 de mans d'Agustí Manonelles, aleshores rector de Fraga, qui manifestà a Mn. Tarragona que s'anaven a desfer de l'obra i si la desitjava per al

⁴⁴⁸ Vid. supra nota 347.

⁴⁴⁹ CONEJO, A., "Creu processional" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 251.

⁴⁵⁰ *Boletín, Op. Cit.*, 1902, pp. 109

⁴⁵¹ *Efectivamente, sólo consta el ingreso de tal pieza en el Museo Diocesano y se añade, una vez más la coletilla de "la costumbre del tiempo".* Document, 9, Vol. II, pp. 58.

Museu. En l'actualitat forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 493.⁴⁵² L'informe del jutge executor considera que el bé va ingressar al Museu en concepte de dipòsit.⁴⁵³

21) L'objecte 051, segons el jutge executor, es propietat del Bisbat de Lleida.

22) L'objecte 054, "Sant Martí", escultura en fusta del segle XIV, procedent de la parròquia d'Isclès. En l'actualitat aquest objecte forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 309.⁴⁵⁴ Segons el Bisbat de Lleida, aquest objecte li pertany per títol de permuta, en funció de l'anotació al llibre dietari del bisbe Meseguer, de data 24 de juny de 1901, on hi consta: *Se ofrece al cura de Isclès un Corazón de Jesús de cinco palmos. Se recogerá un San Martín antiguo bueno y sarga que vale muy poco con una bandeja e incensario gótico.*⁴⁵⁵

La imatge del Sagrat Cor de Jesús arribà a la parròquia als volts del 31 de març de 1902 atès que el rector d'Isclès dóna les gràcies, en una carta d'aquesta data, al bisbe Meseguer per la propera tramesa de la imatge del Sagrat Cor i de la creu de la parròquia restaurada: *Muy gozosos recibimos en esta la grata noticia de la pronta llegada de la Imagen del S. Corazón de Jesús, con la cruz de esta parroquia,*

⁴⁵² BESERAN, P., "Fragment d'un relleu amb l'escena dels tres vius i els tres morts" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 172.

⁴⁵³ *Ya vimos atrás que el Párroco no es dueño de los bienes de la Parroquia, sino un mero administrador de los mismos y no puede donarlos, y su entrega al Museo debe reputarse como simple depósito y no traslativa de propiedad.* Document, 9, Vol. II, pp. 59.

⁴⁵⁴ NAVARRO, J., "Sant" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 132.

⁴⁵⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 244 (dietari: fol. 95).

cuya imagen pasará a recogerle su ordinario de Tolva para que luego le seamos tanto un servidor como mis feligreses verdaderos devotos (EXPEDIENT: ISCLES/01-02, 64, 65, Vol. II, pp. 339-346). La imatge de Sant Martí es registra al Museu del Seminari l'any 1903.⁴⁵⁶

Cal advertir que el bisbe Meseguer va oferir també permutar la creu d'Isclès, que va ser traslladada a Lleida per a dur a terme la seva restauració, per una imatge del Sagrat Cor, de 40 o 50 duros, segons carta de 26 de desembre de 1901 que tramet el rector d'Isclès, Custodio Asín, al bisbe Meseguer. La permuta amb la creu no es va realitzar atès que el rector li plantejà les seves reticències al bisbe.

El jutge executor es pregunta, en el seu informe, en quin lloc s'expressa que la imatge es va trametre en agraïment a la creu restaurada.⁴⁵⁷ Pensem que la resposta està en l'anotació del dietari del bisbe Meseguer, de data 23 de juny de 1901, quan el bisbe oferta clarament una imatge del Sagrat Cor a canvi del Sant Martí i també en que la permuta del Sagrat Cor no es fa amb la creu -com també havia proposat el bisbe, segons la carta del rector d'Isclès al bisbe, de 26 de desembre de 1901- atès que aquesta retorna a la parròquia, després de la seva restauració. Per tant, si el Sagrat Cor arriba a la parròquia i el Sant Martí al Museu del Seminari sembla que es va efectuar la permuta segons la primera proposta del bisbe Meseguer.

⁴⁵⁶ *Una imagen notable por la indumentaria que presenta la casulla de forma primitiva a modo de túnica, procedente de Isclès. Boletín, Op. Cit., 1903, pp. 112.*

⁴⁵⁷ *¿Dónde se expresa que se remitiera como agradecimiento la referida escultura? Document, 9, Vol. II, pp. 59.*

23) L'objecte 055, creu processional, del segle XVI, procedent del tresor de la catedral de Lleida. En l'actualitat aquest objecte forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 670.⁴⁵⁸ En algun moment es va considerar que aquesta creu procedia de la parròquia d'Isclès però segons s'ha demostrat en l'apartat anterior, número 22), la creu d'Isclès retornà a la parròquia després de la seva restauració l'any 1902. D'altra banda, no és factible pensar que la creu restaurada d'Isclès podia haver ingressar al Museu en data posterior al seu retorn a la parròquia i així poder identificar-la amb la que ara ens ocupa perquè aquesta creu ostenta el número d'inventari antic 126, del Museu del Seminari i aquest número correspon a l'any 1897, atès que la numeració era correlativa i cronològica. De fet, al *Boletín Oficial Eclesiástico* d'aquest any es dona la següent succinta informació, referida als objectes de metall ingressats: *Dos cruces grandes, una con restos de esmalte. Otras pequeñas.*⁴⁵⁹

El Bisbat de Lleida considera que aquesta creu processional procedeix del tresor de la catedral de Lleida, tal com dèiem al inici d'aquest apartat, atès que l'any 1913 va concórrer a l'exposició de creus de Barcelona, amb motiu del primer congrés d'art cristià,⁴⁶⁰ i ho féu com a procedent del tresor de la Seu Vella de Lleida. El jutge executor en el seu informe considera, malgrat tot l'exposat, que aquesta creu es trobava en situació de dipòsit i que ha de córrer la

⁴⁵⁸ COMPANY, X., AIXALÀ, C., "Creu Professional" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 250.

⁴⁵⁹ *Boletín*, *Op. Cit.*, 1897, pp. 118.

⁴⁶⁰ *Exposició de Creus de Barcelona (I Congrés d'Art Cristià)*, Barcelona, Palau de Belles Arts, octubre-desembre, 1913.

sort assenyalada per aquests casos.⁴⁶¹ Hem d'afegir que si aquesta creu es troba en dipòsit al Museu de Lleida no és la parròquia d'Isclès la dipositària, sinó la catedral de Lleida i que, per tant, en cap cas pot pertànyer al Bisbat de Barbastro-Montsó.

24) L'objecte 056, és un missal, de 1778, procedent de la parròquia de Laguarri. En l'actualitat aquest objecte forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 1626.⁴⁶² El Bisbat de Lleida no té altre títol de propietat que la possessió pacífica i continuada.

25) L'objecte 057, és una taula de finals del segle XV, amb la representació de Sant Martí o Sant Nicolau, procedent de Lasquarri. En l'actualitat aquesta taula forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 48.⁴⁶³ Una taula gòtica, procedent de Lasquarri, ingressà l'any 1897 al Museu del Seminari.⁴⁶⁴ L'any 1895, en l'anotació dels dies 13 i 14 de juliol del llibre dietari del bisbe Meseguer, aquesta taula ja apareix consignada en els següents termes: *Lasquarre en la capilla del Santísimo, camerino lateral, una Virgen de piedra con una granada en la mano. Al entrar un altar gótico deteriorado con cuadros v. m. Ilma. da otro si se lo dan [...] tiene una tabla de san Martín gótica, una triple sacra con puertas.*⁴⁶⁵ Sembla que d'aquesta anotació es dedueix una

⁴⁶¹ *En definitiva hay que concluir que dicha pieza se encontraba en situación de depósito en Lleida y debe correr la suerte señalada para estos casos. Document, 9, Vol. II, pp. 60.*

⁴⁶² PUIG, I., "Missae in agenda defunctorum i Missae quae in Hispania" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 366.

⁴⁶³ PUIG, I., "Sant Martí" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 107.

⁴⁶⁴ *Una [taula] gòtica, delicadamente remitida por el párroco de Lasquarre [...]. Boletín, Op. Cit.*, 1987, pp. 117.

⁴⁶⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 173 (dietari: fol. 74r).

voluntat de permuta i més tenint en compte que amb aquesta parròquia ja s'havia permutat una col·lecció de monedes antigues a canvi del coronament d'una creu de pedra, que va pagar el propi bisbe Meseguer.⁴⁶⁶ L'informe del jutge executor considera que no existeix tal permuta, ni en cap cas el lliurament en propietat de la taula al Museu de Lleida. En el mateix informe es determina que la prova de la inexistència de la permuta és que el Bisbat de Lleida recorre al costum de l'època i a la incorporació de l'objecte al fons del Museu, la qual cosa no és exacta atès que en cadascun dels objectes reclamats, el Bisbat de Lleida independentment del títol de propietat, ha esmentat el costum de l'època.⁴⁶⁷

26) L'objecte 026 és una taula amb la representació de Sant Pere, de finals del segle XV, procedent de la parròquia de Merli. En l'actualitat aquesta taula forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari 117.⁴⁶⁸ Feia parella amb una altra amb la representació de Sant Pau, avui perduda. Aquestes taules ingressaren al Museu de Lleida l'any 1897, segons prescriu la publicació de la corresponent notícia de l'ingrés al Boletín Oficial Eclesiástico: *unas [tablas] sin uso especial espontáneamente enviadas por los Sres. Párrocos de Villacarle y de Merli.*⁴⁶⁹ Aquestes taules s'esmenten en l'anotació del dietari del bisbe Meseguer, corresponent al 6 d'agost de 1895 on es diu, textualment: *Llegada a Merli. Anduvimos dos o tres horas perdidos por el monte. A las 7 se*

⁴⁶⁶ Lasquarri. Meseguer, lligall 4-bis. Arxiu Diocesà de Lleida

⁴⁶⁷ *Pero, de los documentos que se transcriben después al final de la escritura no se deduce tal permuta, ni menos aún la entrega en propiedad de tal pintura. La prueba es que tiene que terminarse acudiendo a la reiterada "costumbre del tiempo" y la incorporación de la pieza al fondo del Museo.* Document, 9, Vol. II, pp. 60.

⁴⁶⁸ PALAU, M., COMPANY, X., "Sant Pere" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 111.

⁴⁶⁹ *Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 117-118.

hizo la visita. Hay dos puertas de S. Pedro y S. Pablo en la sacristía y puerta del coro.⁴⁷⁰ El Bisbat de Lleida considera que les dues taules ingressaren al Museu del Seminari possiblement per títol de permuta, atès que el rector de Merli, Pedro Ardanuy escriu una carta al bisbe Meseguer, amb data 18 de febrer de 1896, on agraeix la tramesa d'una casulla vermella i d'un reliquiari de Sant Ramon (EXPEDIENT: MERLI/96, 33, Vol. II, pp. 211-214), reliquiari que el rector desitjava atès que amb data 7 d'agost de 1895 es llegeix la següent anotació al dietari del bisbe Meseguer: *El de Merli desea una reliquia de San Ramón.*⁴⁷¹ És versemblant pensar que la casulla i el reliquiari es lliuren en concepte de permuta de les dues taules procedents de Merli, com tants altres casos que hem pogut documentar. D'altra banda, a l'informe del jutge executor es considera que les taules ingressen al Museu a títol de dipòsit.⁴⁷² Cal tenir en compte també que la parròquia de Merli es va segreguar del bisbat de Lleida el 2 de setembre de 1955, juntament amb altres 16 parròquies més que passaren al bisbat de Barbastro. Ni la parròquia de Merli ni cap de les parròquies segregades reclamaren, en aquell moment ni amb posterioritat, en el seu nom ni en el del bisbat de Barbastro, cap objecte artístic.⁴⁷³

27) L'objecte 060, és un frontal de seda de domàs, del segle XVII, procedent de Montagut (Lleida). En l'actualitat aquest frontal forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número

⁴⁷⁰ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 178 (dietari: fol. 75v).

⁴⁷¹ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 179 (dietari: fol. 75v).

⁴⁷² *Como poco después se hace constar que ingresaron en el Museo dos tablas, habiéndose perdido la segunda tabla, se estima una donación remuneratoria y se alude a la costumbre del tiempo. En atención a lo consignado en este escrito, ha de considerarse la aportación al Museo a título de depósito. Y desestimarse por ello la pretensión de Lleida.* Document, 9, Vol. II, pp. 60.

⁴⁷³ Vid. supra nota 347

d'inventari 1383. Procedeix d'una parròquia catalana, tot i que s'havia considerat, per una confusió, com veurem tot seguit que la seva procedència era la parròquia aragonesa de Montanui.⁴⁷⁴ Des del Bisbat de Lleida en el moment de fer la revisió dels béns en litigi i escatir la correcta procedència de cadascun es va detectar que l'adscripció a Montanui venia donada per un error generat immediatament després de la Guerra Civil Espanyola, amb motiu de la devolució dels béns artístics als seus legítims propietaris per part del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional*. La seqüència d'aquesta confusió es pot resseguir a través de la documentació que tot seguit relacionem, fins el punt que podem detectar en quin moment es va produir:

En l'inventari dels béns artístics procedents del dipòsit de l'ermita de Butsenit, dipositats provisionalment al Palau Episcopal i posteriorment al Museu Morera pel *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional*, de data 1 de setembre de 1938, hi consta, amb lletra mecanografiada: "618 Pequeño frontal damasco blanco. Montagut 527". El número 527 correspon al d'inventari que tenia aleshores aquest frontal al Museu del Seminari.⁴⁷⁵

En l'inventari del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional* del trasllat del dipòsit de béns artístics instal·lat al Museu Morera de Lleida amb destinació a l'església del Carmen de Saragossa, de data 21 de setembre de 1938, hi consta, en la relació d'objectes de la caixa nº 2: "618 Pequeño frontal de damasco

⁴⁷⁴ NAVARRO, J., "Frontal d'altar" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 356.

⁴⁷⁵ Els números d'inventari es van canviar a començament dels anys 80 del segle XX.

blanco” mecanografiat i, afexit a mà, “procedente de Montagut M. D. nº 527”.

En el document de devolució dels béns retornats de l'església del Carmen de Saragossa al bisbe de Lleida, Manuel Moll i Salord, datat de 9 de febrer de 1943, hi consta, amb lletra manuscrita: “18 Pequeño frontal de damasco blanco, de Montagut, M.D. 527”

I en el document de devolució dels béns retornats de l'església del Carmen de Saragossa al bisbe de Lleida, Manuel Moll i Salord, datat de 10 de novembre de 1943, on es repeteixen la majoria dels objectes que apareixen en el llista de 9 de febrer, ressenyat més amunt, és on es genera la confusió entre Montagut i Montanui atès que hi consta, amb lletra manuscrita: “25 Pequeño frontal de damasco blanco, de Montanuy” i, en l'apartat “inventario” es consigna: “C2 nº 618”, és a dir, caixa número 2, objecte número 618, el mateix número que ostentava en la relació de béns procedents de l'ermita de Butsènit, de data 1 de setembre de 1938 i en la de sortida d'objectes a l'església del Carmen de Saragossa, de data 21 de setembre de 1938, ambdues abans relacionades, on s'especifica que el dit frontal procedeix de Montagut.

Per això, i en virtut d'aquesta confusió, que es va ocasionar segurament per una mala lectura del topònim, en les etiquetes de devolució enganxades a l'objecte es va consignar: “Iglesia del Carmen. Zaragoza. Museo Morera nº 618” i “De la Parroquia de Montanuy para entregar al Rdo. Ceferino Escolà en el Seminario de Lérida”.

El Bisbat de Lleida ha aportat com a proves documentals els llistats i documents del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico*

Nacional, esmentats més amunt.⁴⁷⁶ No es comprèn com, malgrat l'evidència de la prova, el jutge executor considera que la pretensió de Lleida no es pot acceptar per basar-se en el costum de l'època i pels raonaments jurídics reiteradament exposats.⁴⁷⁷

28) L'objecte 062, un retaule dedicat a Sant Antoni Abat i a Sant Pau Ermità, de c. 1430, procedent de la parròquia de Vilanova de Sixena (Osca). En l'actualitat aquest retaule forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 14⁴⁷⁸. Consta com a registrat en la dita col·lecció l'any 1897,⁴⁷⁹ tot i que l'ingrés és de l'any 1895, en virtut del dret de compra preferent que va exercir el bisbe Meseguer. Podem resseguir l'operació a través d'un conjunt documental integrat per quatre cartes (EXPEDIENT: SIXENA/95-04, 29, 30, 31, 32, Vol. II, pp. 194-210). En la primera, de 14 de febrer de 1895, el rector de Vilanova de Sixena, Jaime Peremateu, demana permís al bisbe Meseguer per vendre un retaule de Sant Antoni a un antiquari per 500 pessetes. El bisbe li respon que porti el retaule a Lleida i que reculli 500 pessetes. En la segona carta, de 27 de febrer de 1895, el rector confirma la tramesa i demana al bisbe que li aboni 30 pessetes més, en concepte de ports. La tercera carta, de 6 de març de 1895, està signada pel rector de Sena, Manuel Guillen; en ella el rector notifica al bisbe Meseguer el nom de l'antiquari que

⁴⁷⁶ Els llistats estan protocolitzats a l'escriptura pública Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc, notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona. Es poden consultar els originals a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Servei d'Arxiu i Llegats, Llegat Tarragó, caps 31

⁴⁷⁷ *Esta pretensión de Lleida no puede aceptarse por basarse simplemente en "la costumbre del tiempo" y por los razonamientos jurídicos reiteradamente expuestos.* Document, 9, Vol. II, pp. 60.

⁴⁷⁸ COMPANY, X., "Retaule incomplet de Sant Antoni Abat" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 91-92.

⁴⁷⁹ *Boletín Op. Cit.*, 1897, pp. 116-117.

intentà comprar l'altar: Sr. Hortelano de Lleida. La darrera carta és de 19 de gener de 1904, signada per Salvador Miralles, rector aleshores de Vilanova de Sixena, on confirma el pagament de 500 pessetes per part del bisbe Meseguer. Pagament, d'altra banda, que també consta en el Llibre de Comptes de Secretaria, amb data 14 de març de 1895, consignat en els següents termes: *Al Sr. Cura Pàrroco de Villanueva de Sixena por un altar comprado por el Sr. Obispo para el Museo del Seminario500.*

S'havia considerat tradicionalment, sense cap prova documental, que aquest retaule procedia de Montsó, segurament perquè al *Boletín Oficial Eclesiástico* de 1897, on es consigna el registre d'aquest retaule i d'altres, hi diu: *Varias [tablas pintadas] de retablos viejos de Monzón, Villanueva de Sijena y otras distintas localidades.*⁴⁸⁰ Tot i així, els darrers estudis han proposat un origen anterior i diferent ja que, pel que sembla, procedeix de la Seu Vella, concretament de la capella dels peus del campanar, dedicada així mateix a sant Antoni Abat i san Pau Ermità.⁴⁸¹ En clausurar la catedral de Lleida, després de la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya, bona part dels seus béns artístics, tal com dèiem al començament i tal com hem referit en aquest mateix epígraf en parlar dels objectes 020, 023, 024, van anar a parar a esglésies de la diòcesi, revertint posteriorment al Museu Diocesà o Museu del Seminari d'ençà la seva fundació.

29) L'objecte 063 és una predel·la amb escenes hagiogràfiques, procedent de Montsó. En l'actualitat aquesta predel·la forma part de

⁴⁸⁰ *Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 117.

⁴⁸¹ PUIG I SANCHIS, I., "Los Ferrer, *Op. Cit.*", pp. 234-236.

la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 167.⁴⁸² Sabem que aquesta predel·la prové de Montsó, segons consta en una relació, sense data, mecanografiada i intitolada "Primera relación de objetos procedentes del Museo Diocesano de Lérida" on hi consta, textualment: "n. 15 Predela. No del Museo Diocesano. Procede de Monzón. Hay que cambiarla por otra entregada erróneamente de Alquézar". La permuta mai es va efectuar i, per tant, el Bisbat de Lleida considera que la predel·la li pertany. A l'informe del jutge executor es considera que l'al·legació de Lleida no té fonament atès que no es compta amb la més mínima prova.⁴⁸³

30) L'objecte 064 és un sarcòfag de pedra del segle XIV, procedent de Natjà. En l'actualitat aquest sepulcre forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 613⁴⁸⁴. Al dietari del bisbe Meseguer, en l'anotació corresponent a Natjà, de data 20 d'octubre de 1899, es recull que el rector de Natjà oferta el sepulcre al Museu i el bisbe Meseguer vol correspondre amb una contraprestació econòmica: *el cura de Nachá ofrece una sepultura de piedra con escudos labrados, se le dice lo envíe y se le abonará el coste para el*

⁴⁸² BERLABE, C., "Predel·la amb escenas hagiogràfiques" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 112.

⁴⁸³ *Como tal alegación carece de toda virtualidad, al no existir la mínima probanza de ello y lo demás aducido hace referencia a datos consignados en determinados registros. Dicha pieza tiene que entregarse a Barbastro-Monzón.* Document, 9, Vol. II, pp. 61.

⁴⁸⁴ BESERAN, P., "Sarcòfag de Natjà" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 172. . La data d'ingrés es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 200.

museo.⁴⁸⁵ Aquest sepulcre es registrà al Museu del Seminari l'any 1900⁴⁸⁶.

Segons l'informe del jutge executor l'atribució de Lleida per "graciosa donació" no es pot acollir, perquè no existeix cap acreditació al respecte.

31) L'objecte 067, un calze i la seva patena de plata daurada, de procedència desconeguda, segons el jutge executor és propietat del Bisbat de Lleida. En aquest mateix apartat, el jutge considera que el calze catalogat amb el número d'inventari 766,⁴⁸⁷ per la seva condició de dipòsit reconegut, és propietat del Bisbat de Barbastre-Montsó, a la qual cosa no s'hi oposa el de Lleida.

32) L'objecte 068 és un full de breviari, de pergamí, d'època gòtica, de mitjans del segle XIV, de procedència desconeguda segons el Bisbat de Lleida. En l'actualitat aquest full de breviari forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 1702⁴⁸⁸. Va ingressar al Museu del Seminari en data desconeguda, però en tot cas abans de 1930.⁴⁸⁹ El Bisbat de Barbastre-Montsó basa la reclamació sobre la propietat d'aquest objecte en una inscripció manuscrita, de data posterior, amb lletra dels segles XVII-XVIII, amb els topònims Puebla y Fantova: *La Puebla. Geronimo Sallan i Pedro Merino de Fontova quince sueldos*. Aquest fet prova que es tracta d'un objecte

⁴⁸⁵ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari*, Op. Cit., pp. 219 (dietari: fol. 88v).

⁴⁸⁶ *Otro sepulcro más pequeño, también de piedra, con relieves góticos, que estaba arrinconado sin uso en la iglesia de Nachá. Boletín, Op. Cit.*, 1900, pp. 101.

⁴⁸⁷ PUIG, I., "Calze i patena" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 244.

⁴⁸⁸ GROS, M. dels S., "Breviari" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 204.

⁴⁸⁹ Arribem a aital conclusió per haver-se conservat el número d'inventari antic d'aquest objecte (840) que correspon, aproximadament, a la data proposada.

religió que va ser reutilitzat per particulars, potser com a tapa d'altres documents, però en cap cas demostra la procedència.

També s'ha de dir que La Puebla o La Pobla (de Fontova o Fantova) i Fontova són dos localitats diferents i, en tot cas, s'hauria de veure quina és la que en reclama la propietat. El jutge executor no accepta en el seu informe les al·legacions del bisbat de Lleida.⁴⁹⁰

33) L'objecte 070 és una pintura sobre taula, "Exaltació de la Santa Creu", procedent de Pui de Santa Creu (Osca). En l'actualitat aquesta taula forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 58⁴⁹¹, tot i que foren dues les taules que ingressaren, l'any 1919,⁴⁹² al Museu del Seminari, havent-se perdut una d'elles, en concepte de compravenda o, subsidiàriament, de donació, d'acord amb la carta que tramet el rector de Pui de Santa Creu el 8 d'octubre de 1918 al bisbe Miralles i que, a continuació, transcrivim parcialment: [...] *Aunque el presupuesto adjunto es de 1104 ptas, hay que contar las 800 existentes concedidas por el Ministro. Además según hice ver al maestro de obras que era un poco elevado y que con mil pesetas se podía hacer, pues aunque no entiendo mucho de estas cosas, comprendo que esta reparación puede hacerse muy bien con las mil pesetas. Así es que con 200 pesetas que me conceda S.S.I. se puede hacer esta reparación.*

⁴⁹⁰ *Lleida alega un título semejante al anterior, la conclusión tiene que ser la misma por ello*, Document, 9, Vol. II, pp. 61. Aquest és el dictamen del jutge executor, sense que clarifiqui ni argumenti res més.

⁴⁹¹ PALAU, M., PUIG, I., "Exaltació de la Santa Creu", *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 222.

⁴⁹² Han ingresado en el Museo Arqueológico dos tablas (Renacimiento) 55 x 37, que representan escenas de la Invención de la Cruz. Débense al entusiasmo que por el Museo siente el Rdo. Cura Párroco de Pueyo de Santa Cruz. *Esperanza, Op. Cit.*, (25-3-1919), pp. 32.

Para compensar a S.S.I. de esta cantidad y dispéñseme de la expresión, puede S.S.I. disponer de dos tablitas pintadas que tienen mérito arqueológico para el Museo del Seminario. Remito la adjunta nota descriptiva de las tablillas indicadas hecha por el Sr. Pano de Monzón. Puede S.S.I. disponer por mi parte de las tablillas mencionadas, aunque no me conceda las 200 ptas (EXPEDIENT: PUI DE SANTA CREU/16-18, 147, 148, Vol. III, pp. 71-83).

En l'informe del jutge executor no s'accepta l'argumentació del Bisbat de Lleida.⁴⁹³

34) l'objecte 077 és una dalmàtica, núm. inventari 1359, procedent de Roda d'Isavena, que en l'informe del jutge executor es diu pertany al bloc d'objectes procedents d'aquesta parròquia i que la comissió va dictaminar que eren propietat del bisbat de Barbastre-Montsó. Cal, en primer lloc, manifestar que el bisbat de Lleida se'n considera propietari i que no va acceptar en cap moment la titularitat de Barbastre-Montsó respecte a aquests objectes. Entre els béns reclamats per part del bisbat de Barbastre-Montsó, tenim un primer bloc integrat per les casulles núm. d'inventari 1336,⁴⁹⁴ 1337⁴⁹⁵ i 1340,⁴⁹⁶ el tern funerari núm. d'inventari 1358, 1361, 1362, 1363, 1359 (la dalmàtica més amunt esmentada), 1360, 1411, 1412, 1373,

⁴⁹³ *Lleida alega su pertenencia por compraventa o, subsidiariamente, por donación. Luego se dice por el Párroco que, para compensar la donación episcopal, puede disponer el Obispo de dos tablitas. Por las razones aducidas no puede aceptarse con virtualidad dicha argumentación.* Document, 9, Vol. II, pp. 62.

⁴⁹⁴ MARTÍN, R. M., "Casulla" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 202-203.

⁴⁹⁵ COMPANY, X., "Casulla" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 203.

⁴⁹⁶ MARTÍN, R.M., "Casulla" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 269-270.

1374, 1376, 1377, 1375,⁴⁹⁷ i la creu processional núm. inventari 663.⁴⁹⁸

El Bisbat de Lleida al·lega que tots aquests objectes van ingressar al Museu del Poble de Lleida, segons declaració escrita del seu director, Salvador Roca Lletjós, de data 20 d'octubre de 1936 i que, segons declaració de Mn. Jesús Tarragona, que va ser director del Museu Diocesà de Lleida, immediatament després de la Guerra Civil Espanyola, el *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional* va cedir aquests béns al Museu Diocesà a títol de donació⁴⁹⁹, sense que abans de la segregació del bisbat de Lleida hagin estat reclamats.

D'un segon bloc d'objectes integrat pel conjunt d'ornaments pontificals número d'inventari 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369 i 1370⁵⁰⁰ el bisbat de Lleida considera que li pertanyen per títol de permuta, segons carta del rector de Roda d'Isàvena al bisbe Meseguer, de 29 d'agost de 1897, demanant-li permís per traslladar al Museu peces d'indumentària que s'estaven deteriorant i així correspondre als favors atorgats pel bisbe a la parròquia (EXPEDIENT: RODA/97, 51, Vol. II, pp. 283-284). Aquests objectes van ingressar al Museu del Seminari l'any 1899.⁵⁰¹ El jutge executor,

⁴⁹⁷ NAVARRO, J., "Conjunt litúrgic funerari" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 272-273.

⁴⁹⁸ AIXALÀ, C., "Creu Processional" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 245.

⁴⁹⁹ Documents reproduïts i protocolitzats a l'escriptura pública Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc, notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona, Blocs XXXIX i XL.

⁵⁰⁰ NAVARRO, J., "Conjunt litúrgic" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 271-272.

⁵⁰¹ Tot i que no es ressenya la procedència, per la descripció hem pogut saber que es tracta del tern procedent de Roda: *Indumentaria religiosa.- Una capa, dos dalmáticas, frontal y paño de atril, de damasco blanco, con cuadros de raso encarnado, bordado en seda y oro. Boletín, Op. Cit.*, 1899, pp. 101.

en el seu informe, considera que els objectes es van traslladar en concepte de dipòsit.⁵⁰²

35) l'objecte 096 és un retaule de final segle XV procedent de la parròquia de Santaliestra (Osca). En l'actualitat aquest retaule forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 63 i 64.⁵⁰³ El bisbat de Lleida considera que aquest retaule li pertany per títol de permuta en virtut de dues cartes, de 4 i 11 de juliol de 1902, que tramet l'ecònom de Santaliestra al bisbe Meseguer fent referència a l'altar del Seminari que el bisbe es va oferir a permutar amb el vell de l'ermita (EXPEDIENT: SANTALIESTRA/02, 67, 68, Vol. II, pp. 353-359). El retaule de Santaliestra ingressà al Museu del Seminari, registrant-se el seu ingrés l'any 1903.⁵⁰⁴ El jutge executor no accepta aquesta permuta y considera que únicament el bisbe va indicar al rector de Santaliestra que li enviés les mesures de l'altar.⁵⁰⁵ Segons la documentació aportada, el bisbe demanà les mides per veure si es podia encabir el retaule ofert a canvi,

⁵⁰² [...] la argumentación de la remisión de objetos y el traslado de piezas que se están echando a perder, como ya se consignó atrás, no significa en su traslado entrega transmisora de dominio, sino en depósito para su conservación, por lo que deberán reintegrarse a sus propietarios. También considera que les obres no fan conjunt: *En primer lugar, debe comenzarse negando que todos los objetos: dos capas pluviales, dos dalmáticas, humeral, collarín de dalmática fontal de altar formen un mismo conjunto.* Document, 9, Vol. II, pp. 63. No podem estar d'acord amb aquesta apreciació atès que una simple inspecció ocular denota que els objectes números d'inventari 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369 i 1370, que es corresponen amb les peces d'indumentària esmentades, sí formen un mateix conjunt.

⁵⁰³ PUIG, I., "Retaule de Sant Cristòfol", *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 109-110.

⁵⁰⁴ *Pinturas.- [...] idem procedentes de Santaliestra. Boletín, Op. Cit.*, 1903, pp. 112

⁵⁰⁵ *El Ecónomo ofrece al Obispo el cambio del altar por uno nuevo. Existe otra misiva en que dice que el Obispo le indicó que le mandara las medidas del altar. Nada más y por ello tiene que acudir a la costumbre del tiempo. Basta examinar lo consignado atrás al respecto para el rechazo de la argumentación de Lleida.*

procedent del Seminari i la prova de la permuta és el propi ingrés del retaule al Museu, l'any 1903, tal com hem esmentat més amunt.

36) Els objectes 097 i 098, segons el jutge executor, són propietat del Bisbat de Lleida.

37) L'objecte 100, és un llibre intítulat "Florilegi del Dogma (Catecisme), de l'any 1511, procedent del Monestir d'Alaó (Sopeira, Osca). En l'actualitat aquest llibre forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 1642.⁵⁰⁶

Es registrà al Museu del Seminari l'any 1897, segons la següent anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico* d'aquell any⁵⁰⁷: *Un libro gótico de varias obras de S. Bernardo, impreso en 1510, perteneciente al Monasterio de la O, enviado graciosamente por el Sr. Arcipreste de Sopeira.*

El bisbat de Lleida considera que aquest llibre li pertany per donació del rector de Sopeira, segons l'anotació que es llegeix a la primera fulla del llibre: *De la parroquia de Sopeira para el uso del Museo del Seminario de Lérida.*

El jutge executor considera en el seu informe que el bisbat de Lleida no aporta títol suficient i que ben bé es podria tractar d'un dipòsit i no d'una donació. En un altre apartat (Tercer, C) referent-se també al mateix llibre, comenta que la inscripció de la primera fulla del llibre no era per acreditar una donació sinó que es tractava solament

⁵⁰⁶ PUIG, I., "Florilegi del dogma (Catecisme)" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 275.

⁵⁰⁷ *Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 118.

d'una indicació *para mantener viva la procedencia del libro en el Museo.*⁵⁰⁸

38) L'objecte 101, segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

39) L'objecte 102 és una pintura sobre taula amb la representació del Calvari, de mitjan segle XV, procedent de Tamarit de Litera (Osca) i atribuïda al pintor Pere Garcia de Benavarri. En l'actualitat aquesta taula forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 50.⁵⁰⁹ El bisbat de Lleida considera que aquesta taula li pertany per compravenda, en exercici d'un dret d'adquisició preferent per part del bisbe Meseguer atès que el rector de Tamarit demana permís al bisbe per vendre un quadre de la sagristia de l'ermita que representa la crucifixió per poder dur a terme reparacions d'urgència en la dita ermita, llevat que el propi bisbe el vulgui adquirir per al Museu del Seminari, segons una carta, sense data, que el rector de Tamarit tramet al bisbe Meseguer (EXPEDIENT: TAMARIT/s.d.c.1900, 62, Vol. II, pp. 328-333). Amb data 17 de desembre de 1900, s'anota al llibre de Comptes de Secretaria: *Al reverendo ecónomo de Tamarite, para reparos en la iglesia del*

⁵⁰⁸ Vegeu document 9, Vol. II, pp. 50 i 68; transcribem l'anotació en aquesta darrera pàgina: [...] *que Lleida atribuye su titularidad porque se recogió en el Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Lleida como donación de la parroquia de Sopeira y que no se estima título suficiente, ni su carácter donacional, porque lo diga dicho Boletín y, en todo caso, tal aportación pudo realizarse como depósito.* Davant d'aquesta consideració no podem deixar de preguntar-nos perquè en aquest cas el *Boletín Oficial Eclesiástico*, aportat pel bisbat de Lleida, no és instrument provador suficient i sí que ho és en el cas de la reclamació que fa el bisbat de Barbastre-Montsó d'una agulla antiga de filigrana, procedent de Santaliestra i que no s'ha localitzat entre els fons diocesans però que el bisbat de Barbastre-Montsó reclama en virtut de estar recollida en el *Boletín: Afirma Lleida que no ha sido localizada en la Colección Diocesana, pero su procedencia e ingreso en el Museo aparece acreditado suficientemente por el Boletín Oficial del Obispado de Lleida.*

⁵⁰⁹ ALCOY, R., "Calvari" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 100-101.

*Patrocinio: 100 pesetas.*⁵¹⁰ La taula es registrà al Museu del Seminari l'any 1901.⁵¹¹ El jutge executor no accepta els raonaments del bisbat de Lleida.⁵¹²

40) L'objecte 103, segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.⁵¹³

41) L'objecte 107 està conformat per dues taules d'un retaule, de circa 1550, procedents de la parròquia de Torruella (Osca). En l'actualitat aquestes taules formem part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 149 i 150.⁵¹⁴ El bisbat de Lleida considera que aquestes taules li pertanyen per títol permuta, segons carta del rector de Torruella, de 7 de gener de 1904, adreçada al bisbe Meseguer, on li informa de la inauguració del nou altar, esmentant-li que li fan falta encara dues imatges; també ofereix enviar les dues taules de l'altar vell al Museu del Seminari. El bisbe Meseguer anota la resposta en la mateixa carta, dient que li enviarà les dues imatges que li falten a canvi de l'altar vell: *Que diga dimensiones de las capillas, alto y ancho. Ya se le enviarán las dos imágenes a cambio de los cuadritos que están en el Museo y valen bastante poco.* Per carta del 5 de juny de 1904 el rector de Torruella agraeix al bisbe Meseguer la pròxima tramesa de les imatges de Sant Josep i Sant Antoni (EXPEDIENT: TORRUELLA/04, 79, 80, Vol. II, pp. 412-417).

⁵¹⁰ Llibre de Comptes de Secretaria, nº 2, Arxiu Diocesà de Lleida.

⁵¹¹ *Otra [taula] se ha recibido de Tamarite de Litera con un crucifijo y las imágenes de la Virgen y S. Juan sentadas al pie de la Cruz. Boletín, Op. Cit., 1901, pp. 109.*

⁵¹² *Debe rechazarse la pretensión de Lleida, tanto por la falta de acreditamiento probatorio de lo pretendido, como por las razones aducidas atrás en este escrito.*

⁵¹³ Vid. Infra nota 522.

⁵¹⁴ PUIG, I., "Santa Anna amb la Verge i Sant Sebastià" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 220.

Les tauletes es van registrar al Museu del Seminari el mateix any 1904. El jutge executor rebutja les pretensions del bisbat de Lleida.⁵¹⁵

42) L'objecte 108 és un frontal d'altar, dedicat a Sant Vicenç, del segle XIII, procedent de la parròquia de Tresserra (Osca). En l'actualitat aquest frontal forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 34.⁵¹⁶ El bisbat de Lleida no disposa de documentació que atesti la forma d'ingrés i el títol de propietat, solament l'anotació al llibre dietari del bisbe Meseguer de data 6 de juliol de 1896 i corresponent a la localitat de Tresserra: *a Tresserra dará un ara pequeña.*⁵¹⁷ Tot i així, no descartem que es tracti d'una permuta realitzada a canvi de l'ara esmentada, tal com era habitual segons els nombrosos exemples aportats. L'objecte es registrarà al Museu del Seminari l'any 1897, segons la corresponent anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico: Tablas pintadas.- [...] Frontal bizantino, que estaba retirado en Tresserra*⁵¹⁸ i, en tot cas, pertany al bisbat de Lleida per usucapió. El jutge executor desestima aquesta pretensió del bisbat de Lleida, apel·lant, entre altres raons a la desproporció de valors dels objectes pretesament permutats,⁵¹⁹ la qual cosa no es pot acceptar, tal com dèiem en el supòsit del frontal de Buira, perquè en aquell moment l'objecte no tenia, ni de lluny, el valor que

⁵¹⁵ *Por las razones expuestas en esta resolución sobre la pretendida donación por párrocos de los bienes de sus parroquias –que no son suyos- y de la pretendida autorización del Obispo destinatario en su diócesis de tales bienes debe rechazarse lo pretendido por Lleida.*

⁵¹⁶ CARBONELL, E., MACIÀ, M., "Frontal de Tresserra" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 58-59.

⁵¹⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 188 (dietari: fol. 78v).

⁵¹⁸ *Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 117.

⁵¹⁹ Hay que desestimar tal pretensión de Lleida por las muchas razones expuestas sobre este punto y además y, a mayor abundamiento, por la desproporción de valor de los objetos pretendidamente permutados.

té avui i, si parlem de valor útil, ho era més per al culte de la parròquia l'ara que va rebre del bisbe Meseguer que un frontal arraconat.

43) L'objecte 109 és un fragment de taula pintada amb la representació de Sant Pere i la Mare de Déu, del segon terç del segle XV, procedent, segons el bisbat de Barbastre-Montsó de Valcarca (Osca) i, segons el bisbat de Lleida, de la parròquia Irgo (Lleida). En l'actualitat aquest frontal forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 49.⁵²⁰ El bisbat de Lleida presenta com a documents provadors dues cartes del rector d'Irgo de 27 de juny de 1909 i de 2 de febrer de 1912. En la primera carta el rector ofereix al bisbe Ruano enviar els retaules del vell altar a Lleida per veure si es poden vendre i així obtenir diners per pintar i daurar el nou altar. En la segona carta li recorda al bisbe que els retaules van ingressar al Museu del Seminari i també li fa saber que l'escultor que construï l'altar major donava 500 pesetes pels retaules vells.

En el revers de la taula s'ha descobert una inscripció a llapis on es pot llegir "Irgo", raó per la qual s'ha relacionat aquest fragment de retaule amb les retaules vells procedents de l'altar major d'Irgo, i més tenint en compte que no està acreditada documentalment la procedència de Valcarca, tot i que així figura en el catàleg de l'exposició *Pulchra*.⁵²¹ El jutge executor no accepta les tesis de

⁵²⁰ ALCOY, R., "Fragment d'un retaule amb sant Pere i la Mare de Déu" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 99-100.

⁵²¹ Tal com dèiem més amunt, la relació de les obres de procedència aragonesa es basa, pel bisbat de Barbastre-Montsó, exclusivament i única en la informació que proporciona el catàleg del museu (*Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg exposició Pulchra Op. Cit.*), d'on fou extreta. Si bé aquest es un valuós instrument per al coneixement dels fons del museu, a causa de les presses

Lleida però en cap moment esmenta l'existència d'una inscripció en el revers de l'obra. Considerem que, com a mínim, la procedència d'aquest objecte és dubtosa i cal seguir el mateix criteri que en altres casos similars en què, davant el dubte, el jutge executor ha optat per mantenir la propietat en mans del bisbat de Lleida.⁵²²

44 i 45) els objectes 110 i 111 són sengles pintures a l'oli sobre tela, enganxades en un suport de fusta, del segle XVII, procedents de Valcarca (Osca). En l'actualitat aquestes pintures formen part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 112 i 111.⁵²³ El bisbat de Lleida considera que aquests béns li pertanyen per donació de la parròquia de Valcarca, segons anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico*.⁵²⁴ El jutge executor rebutja la pretensió del bisbat de Lleida.

46, 47 i 9, de l'apartat sisè) són dues taules gòtiques amb representacions de sant Pere i sant Pau, de finals del segle XV, començament del XVI, i una escultura en fusta de sant Miquel, del segle XIV, procedents totes tres de Villacarli (Osca). En l'actualitat formen part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari

a l'hora d'editar-lo no es contrastà amb suficient cura la documentació a l'abast. Per això algunes de les obres que es consideren de procedència aragonesa han resultat no ser-ho, segons s'ha pogut demostrar *a posteriori* a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia i el Museu Diocesà de Lleida: història i vicissituds d'una col·lecció*, tesina de llicenciatura, Volum II, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, on s'esmenen les procedències errònies del catàleg *Pulchra*.

⁵²² Per exemple, en el cas de l'objecte 103 el jutge executor determina el següent: *Entendemos que Lleida carece de título legítimo pero como existen dudas razonables sobre la procedencia de la citada pintura y Barbastro-Monzón no acredita suficientemente que sea de Tamarite de Litera, se rechaza su pretensión.*

⁵²³ BOSCH, J., "Sant Pere", "Sant Pau" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 283.

⁵²⁴ *Objetos regalados al Seminario y Museo. Tablas.- Dos grandes, procedentes de restos maltrechos del altar antiguo de Valcarca. Boletín, Op. Cit.*, 1899, pp. 101.

115, 116⁵²⁵ i 316.⁵²⁶ El bisbat de Lleida considera que aquests tres objectes li pertanyen en concepte de permuta en virtut de l'anotació al llibre dietari del bisbe Meseguer, amb data 20 de juliol de 1895, referida a la localitat de Villacarli: *Piden ropa para el anejo. Se dice manden al museo un S. Miquel viejo de escultura bizantina y dos tablas y una puerta con pinturas antiguas deterioradas.*⁵²⁷ Endemés, en l'acta del Llibre de Visites del bisbe Meseguer (1893-1895)⁵²⁸ es consigna el següent: *En el rincón de la pila bautismal hemos visto una pequeña imagen de S. Miguel y en la sacristia tres tablas pintadas muy deterioradas que para nada sirven y se mandarán al museo que hemos fundado en el Seminario Conciliar Diocesano, donde recogemos estas cosas para instrucción de los jóvenes alumnos.*

Els objectes es registraren al Museu del Seminari l'any 1897, segons anotació del *Boletín Oficial Eclesiástico.*⁵²⁹ El jutge executor no accepta en el decret les pretensions del bisbat de Lleida.⁵³⁰ Cal tenir en compte també que la parròquia de Villacarli es va segreguar del bisbat de Lleida el 2 de setembre de 1955, juntament amb altres 16 parròquies més que passaren al bisbat de Barbastro. Ni la parròquia

⁵²⁵ BERLABÉ, C., "Taulas de Sant Pere i Sant Pau" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 111.

⁵²⁶ LORÉS, I., "Sant Miquel" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 130-131.

⁵²⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 175-176 (dietari: fol. 75r).

⁵²⁸ Visita del Obispado Ilmo. Rmo. Sr. D. José Meseguer Costa, 1893-1895. Arxiu Capitular de Lleida

⁵²⁹ *Imágenes de madera.- [...] otro [Sant Miquel] más pequeño de Villacarle. Tablas pintadas.- [...] unas de santos sin uso especial y otras que hacían de puertas espontáneamente enviadas por los Sres. Párrocos de Villacarle y Merli. Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 117-118.

⁵³⁰ *Debiendo rechazarse la pretensión de Lleida por las razones expuestas atrás y además porque la incorporación al Museo del Seminario no consta que fuese a título de propiedad y no de depósito.*

de Villacarli ni cap de les parròquies segregades reclamaren, en aquell moment ni amb posterioritat, en el seu nom ni en el del bisbat de Barbastre, cap objecte artístic.⁵³¹

48) l'objecte 114 és una predel·la d'altar, del pintor Pere Espallargues, del darrer quart del segle XV, procedent de Saidí. En l'actualitat forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 29.⁵³² El bisbat de Lleida considera que li pertany per títol de donació, basat en una carta –incompleta– del rector de Saidí, Rafael Piquer, d'11 de novembre de 1907, adreçada al Secretari de Cambra, on proposa la venda o bé oferta per al Museu del Seminari un fragment de retaule gòtic, de ben segur aquesta predel·la atès que d'aquesta procedència i època no es registra cap altre objecte entre els fons diocesans. El jutge executor no accepta les pretensions del bisbat de Lleida.⁵³³

49, 50, 51 i 52) Són una pintura sobre taula, de Martí Bernat, de 1493-1495, una imatge de pedra de la Mare de Déu amb el Nen del tercer quart del segle XIV, una imatge de pedra de sant Miquel, de la primera meitat del segle XV i una altra imatge de pedra d'una santa inidentificada, també del primer quart del segle XV. Tots aquests objectes procedeixen de la parròquia de Saidí i en l'actualitat formen part de la col·lecció diocesana amb els números d'inventari 169,⁵³⁴

⁵³¹ Vid. supra nota 347

⁵³² ALCOY, R., "Predel·la" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 102-103.

⁵³³ *Las otras manifestaciones recogidas en el acta notarial de que "al parecer la obra debió trasladarse a Lleida para ser peritada", constituyen unas meras conjeturas, sin prueba alguna y luego se acude a la costumbre de la época. Ello no puede aceptarse.*

⁵³⁴ LACARRA, M.C., "Sant Joan Baptista" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 105-106.

641,⁵³⁵ 1475⁵³⁶ i 635.⁵³⁷ Tant la Mare de Déu com la imatge de sant Miquel es troben al culte a la parròquia de Sant Llorenç de Lleida des de l'any 1940. Pertanyen al bisbat de Lleida per títol de compravenda, d'acord amb els següents documents:

Rebut de la compravenda de data 16 d'abril de 1897, expedit per José Roger, rector de Saidí, on hi consta, textualment: *El infrascrito párroco de la villa de Zaidín, he recibido del Ilustrísimo Señor Obispo de Lérida la cantidad de 3000 reales ofrecidos para esta iglesia después de haber remitido para el Museo del Seminario un cuadro grande de pintura muy antigua que había estado en el altar mayor y tres imágenes de piedra que estaban arrinconadas, de cuya cantidad se invertirían 1000 reales en pagar parte del precio del monumento que se construye para esta iglesia en Zaragoza, y los 2000 restantes en hacer el remate de la torre* (EXPEDIENT: SAIDÍ/97, 45, Vol. II, pp. 259-261).

La notícia està recollida també al Copiador de Decrets, p. 132, de data febrer de 1897: [...] *visto el proyecto que el reverendo párroco de Zaidín ha sometido a nuestra aprobación, relativo a la reparación de la torre y construcción de un monumento para su parroquia en cuyas obras se ha de invertir la cantidad de 750 pesetas que para la iglesia ofrecimos cuando remitió para el Museo del Seminario un cuadro grande o tabla de pinturas muy antiguo que estaba antes en el altar mayor y las tres imágenes de piedra que estaban arrinconadas [...]*

⁵³⁵ FITÉ, F., "Verge de Saidí" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 140.

⁵³⁶ FITÉ, F., "Sant Miquel" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 147-148.

⁵³⁷ BESERAN, P., "Santa inidentificada" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 148-149.

En el Llibre de Comptes de Secretaria, en anotació de 16 d'abril de 1898 hi consta el pagament d'aquestes 750 pessetes al bisbe Meseguer, atès que les havia avançat, tal com es recull en anotació manuscrita en el mateix rebut.

També el Boletín Oficial Eclesiástico, corresponent a 1902, es fa ressò de la notícia, en els següents termes: *Zaidín. Espacioso templo y tanto en la fábrica como en la torre se ven las obras que embellecen el edificio, a las que ha contribuido el Sr. Obispo con 750 pesetas, a cambio de una tabla del altar viejo, una imagen de piedra de la Virgen y otros objetos que figuran en el Museo del Seminario.*⁵³⁸ El jutge executor desestima aquest títol i refereix, en el decret, que la normativa sobre vendes de béns preciosos era bàsicament la mateixa tant abans com després de la promulgació del Codi de Dret Canònic de 1917 i que, atès que es tractava de béns preciosos s'havia de comptar amb l'autorització de la Santa Seu. No podem estar d'acord amb aquesta consideració, atès que queda ben clar, i així és després de la documentació, que es tractava d'objectes arraconats i en desús que, ni per valor econòmic ni, en aquell moment històric o artístic, es podien considerar béns preciosos. El jutge executor considera també, incomprensiblement, que el rebut exhibit pel bisbat de Lleida no es pot estimar con instrument acreditatiu del contracte de compravenda i que l'únic que acredita es un donatiu del bisbe i el dipòsit al Museu d'aquests objectes.⁵³⁹ És

⁵³⁸ *Boletín, Op. Cit.*, 1902, pp. 431.

⁵³⁹ *Ahora bien, conviene recordar una vez más, que la normativa sobre la enajenación de bienes preciosos era básicamente la misma tanto antes como después de la promulgación del Código de Derecho Canónico de 1917, por lo que, por tratarse de bienes preciosos, debió contarse con la autorización de la Santa Sede. Por lo demás, el recibo exhibido por el Obispo de Lleida no puede estimarse como instrumento acreditativo del contrato pretendido de compraventa. Que se diga en el Dietario que se remiten dos piezas al Museo y ello después de haber*

evident que no es poden acceptar aquestes consideracions davant de la claredat del redactat de la documentació i més quan, des de fa temps, la historiografia aragonesa havia acceptat sense més problema aquesta operació de compravenda.⁵⁴⁰

53) L'objecte 119, segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

3.4.1.2.- Les obres reclamades. Apartat Sisè del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005

La relació d'obres reclamades continua en l'apartat Sisè del decret de 8 de setembre de 2005 (Document 9, Vol. II, pp. 72-75), on es contempla el darrer bloc d'obres, sense número de control, reclamades pel bisbat de Barbastre-Montsó i que relacionem a continuació:

1) "Naixement i epifania", inclosa i comentada en l'epígraf 4) de l'apartat Quart, amb els objectes 020, 023 i 024.

recibido del Obispo una cantidad, no permite concluir que se trate de un recibo de compra, y mucho más en supuestos precisos de tasación pericial y licencia de Roma, que aquí no aparecen por ninguna parte. Lo único que acreditan es un donativo del Obispo y el depósito en el Museo de tales piezas.

⁵⁴⁰ Referint-se a la Mare de Déu de Saidí, n. i. 641, escriu D. Buesa: [...] *la escultura pasó a formar parte de los fondos del Museo Diocesano de Lérida cuando lo llevó el obispo Meseguer y Costa (1890-1905) dando a la parroquia la cantidad de 750 pesetas para la restauración del campanario.* BUESA CONDE, D.J., *La Virgen en el Reino de Aragón. Imágenes y rostros medievales*, Saragossa, Ibercaja, 1994, pp. 199.

2) L'objecte "safata", segons el jutge executor, és propietat del Bisbat de Lleida.

3) L'objecte "capa de seda amb sants a l'escut", del segle XVI, procedeix de la parròquia de Castigaleu (Osca). Aquesta capa en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 1379.⁵⁴¹ El bisbat de Lleida considera que aquest objecte li pertany per títol de donació, segons la carta que envia el rector de Castigaleu al bisbe Meseguer, el 25 de maig de 1898, anunciant-li la tramesa: *Ilmo Señor, mi respetable prelado, conforme quedaron con el Sr. Párroco de Monesma, por el dador ordinario de Tolva remito a M. S. I. La única capa encarnada de esta parroquia para el Museo del Seminario, antes que acabe de perder el mérito que tiene* (EXPEDIENT: CASTIGALEU/98, 58, Vol. II, pp. 313-315). L'ingrés al Museu del Seminari es formalitza per anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico* de 1899.⁵⁴² Segons el jutge executor, no consta si l'aportació al Museu és a títol de dipòsit o de propietat i, per tant, desestima les pretensions del bisbat de Lleida.⁵⁴³

4) Aquest objecte és una campaneta de bronze amb relleus, del segle XVI, procedent de la parròquia de Lasquarri. Aquesta campaneta en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 890.⁵⁴⁴ Es registra el seu ingrés

⁵⁴¹ RUIZ DE LOIZAGA, M.T., "Capa Pluvial" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 273.

⁵⁴² *Objetos regalados al Seminario y Museo. Indumentaria religiosa.- [...]* Una capa de seda encarnada, con santos en el escudo y caídas, muy deteriorada, procedente de Castigaleu. *Boletín*, Op. Cit., 1899, pp. 101.

⁵⁴³ *Afirma Lleida su propiedad por donación de dicha Parroquia. Pero, en primer lugar, en la aportación al Museo del Seminario no consta si es a título de depósito o de propiedad, y además por las razones expresadas a lo largo de este escrito, debe ser entregado a Barbastro-Monzón.*

⁵⁴⁴ COMPANYY, X., "Campaneta" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 260-261.

al Museu per anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico* de l'any 1900.

⁵⁴⁵ El bisbat de Lleida considera que aquesta campaneta li correspon, en qualsevol cas, per usucapió. El jutge executor no accepta la pretensió del bisbat de Lleida.

5) L'objecte "cortina de vellut amb una custòdia brodada", del segle XVII procedeix de la parròquia de Morillo de Liena. Aquest objecte en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 1187.⁵⁴⁶ El bisbat de Lleida considera que aquest objecte li pertany per donació, en virtut a que, en el llibre dietari del bisbe Meseguer, en l'anotació corresponent a 29 d'agost de 1895 es consigna el següent, referent a objectes donats per al Museu: *De Morillo una cortinilla roja para [sagrario]*.⁵⁴⁷ Aquesta cortina es registrà al Museu l'any 1897 segons anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico* d'aquest any.⁵⁴⁸ El jutge executor no accepta les pretensions del bisbat de Lleida. Cal tenir en compte també que la parròquia de Morillo de Liena es va segregar del bisbat de Lleida el 2 de setembre de 1955, juntament amb altres 16 parròquies més que passaren al bisbat de Barbastre. Ni la parròquia de Morillo de Liena ni cap de les parròquies segregades reclamaren, en aquell moment ni amb posterioritat, en el seu nom ni en el del bisbat de Barbastre, cap objecte artístic.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ *Campanita pequeña de bronce par ayudar misa, adornada con relieves, la fecha parece año 1500, procede de Lascuarre. Boletín, Op. Cit., 1900, pp.101.*

⁵⁴⁶ PERDICES, M., "Cortina de sagrari" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 355. La procedència i data d'ingrés d'aquest objecte es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 123.

⁵⁴⁷ BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 180 (dietari: fol. 76r).

⁵⁴⁸ [...] *Una cortina de terciopelo encarnado de Murillo de Liena con una custodia bordada. Boletín, Op. Cit.*, 1897, pp. 119.

⁵⁴⁹ Vid. supra nota 347

6) L'objecte "altaret" o "Retaule de la Mare de Déu, sant Fabià i sant Sebastià" és un retaule de pintura, del pintor Pere Espallargues, del darrer quart del segle XV. Aquest retaule en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 26 i 27.⁵⁵⁰ El bisbat de Lleida estima que li correspon per donació amb posterior compensació econòmica. En el llibre de comptes de Secretaria de Cambra, amb data 10 de març de 1899 es consignà el lliurament de 25 pessetes al rector de Portaspana en els següents termes: *Al párroco de Portaspana por un altar pequeño para el Museo procedente de la filial Puebla de Mon 25 pesetas.* Al *Boletín Oficial Eclesiàstico* d'aquell any es registra l'ingrés del retaule al Museu del Seminari.⁵⁵¹ La referència d'aquest retaule la trobem per primer cop, però, l'any 1895, en l'anotació al dietari del bisbe Meseguer de 16 de juliol d'aquell any, corresponent als pobles de Capella i Postaspana: *Se podrá mandar un altar gótico muy estropeado al museo y a Portaspana otro de renacimiento que hay.*⁵⁵² El jutge executor, no accepta les pretensions de Lleida. Cal recordar que Portaspana va desaparèixer com a parròquia abans de la segregació del bisbat de Lleida, l'any 1995.

7) l'objecte "Portapau", del segle XVII, procedeix de la parròquia de La Pobla de Fontova. En l'actualitat aquest portapau forma part dels fons diocesans del Museu de Lleida i ostenta el número d'inventari

⁵⁵⁰ ALCOY, R. "Retaule de la Mare de Déu, sant Fabià i sant Sebastià" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 101-102. . La procedència i data d'ingrés d'aquest objecte es consigna per primer cop a BERLABÉ, C., *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, vol. II, fitxa 184.

⁵⁵¹ *Boletín, Op. Cit.*, 1899, pp. 100.

⁵⁵² BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari, Op. Cit.*, pp. 174 (dietari: fol. 74v).

883.⁵⁵³ Es registrà al Museu del Seminari l'any 1903, segons anotació al *Boletín Oficial Eclesiástico*.⁵⁵⁴ Amb independència de qualsevol document, aquest objecte pertany al bisbat de Lleida per usucapió la qual cosa no accepta el jutge executor en el seu informe.⁵⁵⁵

8) “Una arqueta de fusta, pell i metall”, del segle XVIII, procedent de la parròquia de Roda d'Isàvena. Aquesta arqueta contenia les relíquies de sant Ramon i en l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 357.⁵⁵⁶ Aquesta arqueta pertany al bisbat de Lleida per títol de permuta atès que el bisbe Meseguer regalà una arqueta de nova factura, més sumptuosa,⁵⁵⁷ en substitució d'aquesta, que ingressà al Museu del Seminari.⁵⁵⁸ La documentació (EXPEDIENT: RODA/91-93, 7, 8, 9.

⁵⁵³ AIXALÀ, C., “Portapau” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 333-334. La procedència i data d'ingrés d'aquest portapau es consigna per primer cop a BERLABÉ, C. *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, fitxa 293.

⁵⁵⁴ *Boletín, Op. Cit.*, 1903, pp. 112.

⁵⁵⁵ *Se aduce por Lleida donación, pero no se acredita si es tal o mero depósito, acudiéndose a la costumbre del tiempo, por lo que debe ser entregado a Barbastro-Monzón.* Document, 9, Vol. II, pp. 74.

⁵⁵⁶ PUIG, I. “Arqueta” a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 340. La procedència, data d'ingrés i forma d'ingrés d'aquesta arqueta es consigna per primer cop a BERLABÉ, C. *Els inicis de la museologia, Op. Cit.*, fitxa 14.

⁵⁵⁷ Segons certifica l'arxiprest de Roda en relació a l'arqueta regalada pel bisbe Meseguer, *examinada detenidamente por todos, especialmente por los cuatro sacerdotes asistentes, reúne las condiciones apetecibles de seguridad y elegancia para el Santo objeto a que está destinada; que es negra, de caoba, con adornos de bronce dorados en su exterior y pulimentada de negro, sin adorno alguno, en el interior; que tiene la misma cerradura que extrajo de la otra [...]; que debajo de ella hay una inscripción dedicatoria que dice así: Josephus Episcopus Ilerdensis B. Raimundo D.O.C. Anno MDCCCXCII y que a la derecha del frente está el escudo de armas del Ilmo. Sr. Obispo donante Dr. D. José Meseguer y Costa y a la izquierda el del Exmo. e Ilmo. Sr. D. José Domingo Costa y Borrás, dignísimo obispo que fue de esta Diócesis, ambos tallados en madera* (EXPEDIENT: RODA/91-93, 8, Vol. II, pp. 117-121).

⁵⁵⁸ Per carta de 5 de setembre de 1893, de l'arxiprest de Roda, Simón Clavera, sabem que l'arqueta arriba a Lleida atès que aquest manifesta al bisbe

10, 11, Vol. II, pp. 112-129) atesta, per dos certificats expedits per Simón Clavera, arxiprest de Roda, que es va extreure solemnement el pany de l'arqueta antiga per incorporar-lo a la nova i que el dia 19 de maig de 1892 es va efectuar el trasllat de les relíquies a la nova caixa. Fins i tot el mateix bisbe Meseguer en la carta que adreçà als seus diocesans el 20 d'agost de 1895, reproduïda⁵⁵⁹ i en diferents ocasions esmentada, fa referència a aquesta arqueta en el següents termes: *Omitimos el cambio de la artística urna de las Reliquias de San Ramón Obispo, que está en Roda, para no ofender la modestia de la respetable persona que la costeó*, en una evident i clara autoalusió del bisbe Meseguer. Endemés, en una carta de 29 de novembre de 1897 adreçada a l'arxiprest de Roda, el bisbe Meseguer declara que la urna que regalà per a contenir les relíquies de sant Ramon va costar 80 rals de billó.⁵⁶⁰ El jutge executor no accepta les argumentacions a favor del bisbat de Lleida i acorda que aquest objecte s'ha de lliurar al bisbat de Barbastro-Montsó.⁵⁶¹

Meseguer el seu desig que les despeses de la conducció de l'arqueta vella es dediquin a l'obra del Seminari. (EXPEDIENT: RODA/91-93, 9, Vol. II, pp. 122-123)

⁵⁵⁹ Ressenyat a la pastoral del bisbe Meseguer de 20 d'agost de 1895. Document 3, Vol. II, pp. 12-16.

⁵⁶⁰ Copiador d'Oficis núm. 3, pp. 439-440. Arxiu Diocesà de Lleida.

⁵⁶¹ *Se dice que le pertenece por título de permuta con la parroquia de Roda de Isábena. Un escrito del Arcipreste de haber recibido a su entera satisfacción la caja de las reliquias de San Ramon, que había de sustituir a la antigua, según promesa del Obispo, y una carta del citado Arcipreste donde se declara que los gastos que adelantó por la conducción de la caja se dediquen a la obra del Seminario, ty de ello deduce Lleida que se envió la antigua arqueta al obispo Meseguer para que dispusiera de ella. Con independencia de que tal deducción no tiene fundamento jurídico, hay que estar a lo razonado en este escrito y se rechaza por ello dicha argumentación y se acuerda que debe entregarse tal pieza a Barbastro-Monzón.* Document, 9, Vol. II, pp. 74.

3.4.1.3.- Les obres reclamades. Apartat Tercer del decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005

A l'apartat Tercer A) es ressenyen algunes de les obres amb les que Lleida ja havia mostrat disconformitat respecte a la propietat en les reunions de la comissió mixta.⁵⁶²

És el cas de l'objecte 3), Sant Blai, procedent de la parròquia de El Gaió, que el bisbat de Lleida considera que li pertany per títol de permuta. La propietat d'aquesta obra es discutí en la primera reunió de la comissió mixta, de 4 d'octubre de 2001.⁵⁶³ Posteriorment,⁵⁶⁴ el bisbat de Lleida aportà com a prova la carta que el 14 de maig de 1903 el rector d'El Gaió, Antonio González, adreça al bisbe Meseguer comunicant-li que ha tramés el quadre de l'antic altar major de la parròquia al Museu del Seminari i que la imatge de Sant Andreu que havia enviat el bisbe, cal suposar que a canvi del quadre, ja estava col·locada al seu lloc (EXPEDIENT: EL GAIÓ/03, 71, Vol. II, pp. 373-378). Per tant, el bisbat de Lleida manté que aquesta taula d'El Gaió, ingressà, doncs, al Museu del Seminari per títol de permuta. En l'actualitat forma part de la col·lecció diocesana amb el número d'inventari 646⁵⁶⁵ i es troba al culte des de l'any 1940 a l'església parroquial de Sant Llorenç de Lleida. El jutge

⁵⁶² No s'esmenten les obres ressenyades en aquest apartat amb les que el bisbat de Lleida havia mostrat conformitat respecte a les pretensions del bisbat de Barbastro-Montsó, que són les que van ingressar en dipòsit durant el pontificat del bisbe Malla (1968-1999).

⁵⁶³ Acta de 4 d'octubre de 2001.

⁵⁶⁴ L'any 2004, en l'escriptura pública: Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc, notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona.

⁵⁶⁵ PUIG, I., "Sant Blai" a *Pulchra*, Op. Cit., pp. 94-95.

executor no accepta les tesis del bisbat de Lleida, per considerar que no queda clar en quin concepte va ingressar el bé al Museu del Seminari i que no existeix contracte escrit de la permuta, en cas que s'hagués realitzat, a més de qüestionar la capacitat del bisbe i dels rectors de les parròquies per realitzar aquests actes traslatius de domini.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ *Por otra parte, la carta adjunta, no demuestra tampoco permuta alguna, por mucho empeño y buena voluntad que se intente poner en ello. Puede demostrar, sí, la recepción en la referida parroquia de una imagen, remitida por el Obispo y colocada en el altar de la Iglesia de dicha localidad, así como la remisión por el párroco del "cuadro del altar mayor" para el Seminario diocesano. En la carta, ni se dice que sea el de San Blas el cuadro remitido, ni en qué concepto se envía, si como depósito, donación, etc. No es suficiente la proximidad temporal de ambas actuaciones para reputar la existencia de un contrato de permuta. Finalmente, si existiera en la realidad un contrato de permuta, sería lo lógico y razonable que se hubiera documentado escriturariamente la recíproca aportación, que convierte, por otra parte, a las respectivas donaciones gratuitas y unilaterales en entregas onerosas y recíprocas, porque se han realizado en correspondencia con las recibidas o esperadas. Sobre todo, si se tiene en cuenta que ni Obispo, ni Párroco, son dueños de los bienes de su diócesis o parroquias y que administran bienes ajenos, no resulta concebible esa aducida regla de la costumbre de los párrocos de donar bienes de las parroquias por ellos regentadas, a los obispos. En este caso, no existe la mínima prueba, ni acreditamiento alguno de que se celebre tal contrato oneroso, entre Obispo y Párroco, de unos cuadros. Además, no cabe atribuir al Obispo de Lleida a la sazón, una tal irregularidad e ignorancia de no haber utilizado la fe notarial, tratándose de dos cuadros de interés, y al menos hubiera sido normal y razonable que se hubiese redactado, por lo menos, un simple documento que, aunque meramente privado, hubiera recogido un contrato en regla en que se expresaran las recíprocas donaciones que determinarían tanto la onerosidad de la operación que se pretende, como la específica concreción de las obligaciones asumidas por cada parte. Y ello no existe en la realidad, ni puede inducirse de tal documentación, por mucha fe que se ponga en ello. ¿Podría a la sazón un párroco regalar un cuadro, sito en la Iglesia parroquial perteneciente a la parroquia, como si fuera de su propiedad personal? ¿Era acaso dueño de los bienes parroquiales? Además, no se expresa en la carta en cuestión, aún dándola por válida a todos los efectos, en qué concepto estaba tal cuadro en la citada parroquia, si era propiedad de la misma, o se encontraba en situación de depósito, ni tampoco en qué concepto se envía al Seminario, si en depósito o préstamo gratuito, o donación, etc., etc., y como sólo se trata de una coincidencia temporal, de que en un breve tiempo se recibe una imagen y se remite un cuadro, no puede aceptarse lo pretendido por el Obispado de Lérida, por muchísima buena voluntad que se ponga en esta cuestión. Porque no puede creerse, sin más, que el Sr. Obispo, interviniente a la sazón, realizase una permuta con tan inexistente y nula documentación y con total olvido de sus obligaciones de vigilancia sobre los bienes eclesiásticos de las*

L'objecte 5), fa referència a un hostier del segle XV, procedent de la parroquia de Sanui. En l'actualitat forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 1306.⁵⁶⁷ El bisbat de Lleida considera que li pertany des de l'any 1921 per donació del rector de la parròquia de Sanui en virtut de l'anotació a la revista *Esperanza*, el 25 de Febrer de 1921, en els següents termes: *la colección de hostieros registra dos nuevos ejemplares, débense el uno al señor cura de Alcoletge, Rdo. D. Emilio Roca y otro al señor cura-párroco de Azanuy, Rdo. José Merigó.*⁵⁶⁸ El jutge executor considera que no hi ha constància d'aquesta donació, que l'hostier podia haver estat enviat en concepte de dipòsit.⁵⁶⁹ Hem de recordar que el costum a la diòcesi entre els rectors i el bisbe, ja des de l'epoca del bisbe Meseguer, era de donar o permutar objectes i així s'atesta, per exemple, en l'anotació a la revista *Esperanza* de 25 d'agost de 1919, on es diu, textualment: *Asimismo, el Rdo. D. José Maciá, Párroco de Juncosa, ha regalado el hostiero prometido.*⁵⁷⁰

parroquias de su diócesis, como exigía la normativa canónica. Por otra parte el Obispo, como responsable máximo de la Diócesis, no puede permitir (autorizar) donaciones de los bienes de sus parroquias, salvo por limitadas justas causas y, en todo caso, cumpliendo los requisitos correspondientes. Con la tesis de Lleida se autorizaba al párroco para realizar una donación y a favor también de la diócesis del Obispo autorizante –pues el cuadro iba para el Seminario. No se trataría de un genuino contrato bilateral, sino de una autocontratación en la que el Obispo la autorizaría en el doble concepto de destinatario de la donación para su Seminario diocesano y a la par supliría, con su autorización o beneplácito, la incapacidad del Párroco para realizar tal regalo, confiriéndole la autorización para ello, sólo posible con el permiso del superior jerárquico, el propio Obispo de la Diócesis, lo cual como antijurídico y prohibido debe rechazarse. Mas, en todo caso, no existe más que una coincidencia temporal, pero ni se prueba donación alguna de tal cuadro, ni su recepción como regalo o depósito. Por ello no debe estimarse acreditado lo pretendido por Lleida. Document, 9, Vol. II, pp. 46-48.

⁵⁶⁷ COMPANY, X. "Hostier" a *Pulchra*, *Op. Cit.*, pp. 198.

⁵⁶⁸ *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrer 1921), pp. 30.

⁵⁶⁹ Document, 9, Vol. II, pp. 48.

⁵⁷⁰ *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agost 1919), pp. 193.

També el maig d'aquell mateix any es publicava el següent a la mateixa revista *Esperanza: En la Cronica del Seminario del número de Marzo se anunciaba una colección recientemente inaugurada: es la colección de hostieros, habiendo entregado el primer ejemplar el Sr. Vice-Secretario de Cámara, por encargo del Ecónomo de Baldellou.*

*Con ser un ejemplar muy interesante, otros hay en la Diócesis que le llevan ventaja y duermen en las buhardillas de las casas rectorales, o en los rincones de las dependencias de la iglesia, sufriendo la acción destructora del óxido compañero inseparable del abandono. Precisa confesarlo así porque es la verdad escueta: no son muchas las parroquias que se fabriquen panes de hostias, y siendo pocas las que no tengan hostieros ¿cuántos dormirán en las antedichas condiciones? ¿No sería más ventajoso para el arte y su historia, que se guardaran en los armarios del Museo, donde coleccionados formarían una lección preciosísima de las artes aplicadas. Por consiguiente, el éxito de esta colección está en manos de los párrocos y de quienes hagan sus veces, según cedan, o no, el Museo Diocesano, los hostieros arrinconados en sus iglesias.*⁵⁷¹ En cap moment es parla de dipòsit, ans al contrari, quan es ressenyen els ingressos d'objectes al Museu, és freqüent llegir en les cròniques de la revista *Esperanza* que aquests objectes són donatius dels corresponents rectors de les parròquies.

Els números 99, 104, 105 i 106 són segells procedents de les parròquies de El Soler, Tolva i Torrent de Cinca. En l'actualitat formen part del fons diocesans del Museu de Lleida amb els

⁵⁷¹ *Esperanza*. Revista mensual del Seminario Ilerdense, [Lleida], (25 maig 1919), pp. 98-99.

números d'inventari 1218,⁵⁷² 1219,⁵⁷³ 1220⁵⁷⁴ i 1215.⁵⁷⁵ El bisbat de Lleida considera que aquests objectes li pertanyen per donació dels rectors de les parròquies mentre que el jutge executor desestima les tesis de Lleida per considerar que els rectors de les parròquies no estaven facultats per vendre o donar.⁵⁷⁶ Ja hem vist en el cas anterior que el costum i l'habitual era, precisament, rebre donacions dels rectors de les parròquies.

L'objecte 95) és un conjunt de dos peus de reliquiari, procedents de l'ex-col·legiata i parròquia de Roda d'Isàvena. En l'actualitat aquest conjunt forma part del fons diocesans del Museu de Lleida amb el número d'inventari 720.⁵⁷⁷

El bisbat de Lleida argueix que aquest conjunt està al Museu de Lleida en concepte de dipòsit de la catedral de Lleida i n'aporta certificació.⁵⁷⁸ Aquest conjunt i altres objectes més es trobaven en situació de dipòsit de la parroquia de Roda d'Isàvena a la catedral de Lleida⁵⁷⁹ i per carta de 3 de març de 1896 del bisbe Meseguer al rector de Roda⁵⁸⁰ aquell encomana a aquest que doni de baixa

⁵⁷² PUIG, I. "Segell" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 392.

⁵⁷³ PUIG, I. "Segell" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 392.

⁵⁷⁴ PUIG, I. "Segell" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 392.

⁵⁷⁵ PUIG, I. "Segell" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 392.

⁵⁷⁶ Document, 9, Vol. II, pp. 50-51.

⁵⁷⁷ PUIG, I. "Parella de peus de canelobres" a *Pulchra, Op. Cit.*, pp. 337.

⁵⁷⁸ A Acta d'Inventari i Declaració de Patrimoni, de 23 de desembre de 2004, número quatre mil dos-cents cinc, notari Xavier Roca Ferrer, de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona.

⁵⁷⁹ Els objectes hi van ser traslladats de Roda a Lleida per un decret de Secretaria d'Estat de 1856. CASTILLÓN CORTADA, F. "Catálogo de la Catedral de Lleida. Fondos de Roda de Isábena" *Op. Cit.*, pp.187-188.

⁵⁸⁰ *A fin de remediar la falta de vasos sagrados y objetos del divino culto, robados a esta santa iglesia en el pasado mes de octubre, hago donación a la*

els objectes dipositats a canvi dels nous que tramet a la parròquia i que es relacionen en la mateixa carta. El jutge executor no accepta els arguments del bisbat de Lleida i considera que els documents aportats demostren únicament un acord per a la utilització d'aquests objectes pel Capítol Catedral en lloc de per la parròquia de Roda.⁵⁸¹

misma de un cáliz de plata dorado y restaurado con un juego de sacras grandes que tienen marco dorado de madera y le envió también dos cálices con copa, patenas y cucharillas de plata dorada y pie de bronce dorado, con una custodia de metal blanco y adornos dorados cuyo viril es de plata dorada, calderillo de bronce dorado con su hisopo de metal blanco, dos relicarios de bronce dorado en que he puesto reliquias de S. Vicente Mr. y S. Agustín, y un incensario y naveta de metal blanco. Ha costado los objetos referidos, desde los cálices, el Ilmo. Cabildo de esta S. S. Catedral a quien recomendé la súplica de V. pidiendo algunos objetos de los que se trajeron por orden del Ilmo. Sr. Uriz, en depósito a esta S. Iglesia, pero como en el uso están deteriorados pareció mejor hacerlo a esta forma. Sírvase V. anotar en el inventario la baja de unos y la adquisición de otros. Copiador d'Oficis núm. 3, pp. 185. Arxiu Diocesà de Lleida.

⁵⁸¹ Document, 9, Vol. II, pp. 52.

3.5.- El final de la jurisdicció canònica. La via civil

El bisbat de Lleida presentà, el 14 d'octubre de 2005, un nou recurs davant el Tribunal de la Signatura Apostòlica contra el Decret de la Congregació per als bisbes de 8 de setembre de 2005, demanant, al mateix temps, la suspensió de l'execució del dit decret en el termini establert de trenta dies. El tribunal de la Signatura Apostòlica va resoldre no concedir la suspensió el 23 de novembre de 2005. El bisbe de Lleida es va veure obligat a demanar a la Conselleria de Cultura la descatalogació de la col·lecció diocesana (catalogada des de l'any 1999, tal com hem indicat més amunt) per poder obeir el manament de lluirar dels obres al bisbat de Barbastre-Montsó. El 5 d'abril de 2006, la consellera de Cultura, Caterina Mieras resol:

Estimar parcialment la petició del Bisbat de Lleida i autoritzar-lo a disposar de determinats béns mobles que formen la col·lecció del Museu de Lleida, sempre i quan es compleixin les condicions següents:

[...]

- Que es respecti la unitat i la integritat de la col·lecció del Museu de Lleida mitjançant la gestió unitària de dita col·lecció per part d'un òrgan de caràcter executiu i decisorí en el qual hi han d'estar representades totes les parts afectades en aquest conflicte.

- Que un cop garantida la unitat de gestió de la col·lecció, es faciliti la creació de més d'una seu museística a fi que hi hagi dualitat de seus en el territori català i aragonès.

[...]

- Que es crei un patronat propositiu i consultiu integrat per totes les parts afectades que han d'impulsar tots els anteriors compromisos.

El 19 de maig de 2006 pel Ple del Parlament de Catalunya aprova, per unanimitat una moció⁵⁸² que insta el govern de Catalunya a:

- *Mantenir com a col·lecció inscrita en el Catàleg de patrimoni cultural català, d'acord amb la Llei 9/1993, del patrimoni cultural català, les obres d'art en litigi que des de fa més de cent anys ha gestionat el bisbat de Lleida i que actualment gestiona el Museu de Lleida: diocesà i comarcal, i reconèixer explícitament la unitat de la col·lecció, atès que constitueix un patrimoni capaç d'explicar els contextos identitaris, històrics, socials i religiosos d'unes parròquies i unes comunitats amb forts vincles d'unió i d'entesa al llarg dels segles.*

- *Promoure, una vegada definida la propietat de les obres, acords per a la gestió conjunta de la col·lecció independentment de l'existència de diverses seus museístiques dins l'àmbit territorial que històricament va generar les obres actualment en litigi, sempre que aquestes seus compleixin les condicions tècniques pertinents i d'acord amb un discurs museològic que expliqui les realitats compartides i la història comuna i que hi doni coherència.*

⁵⁸² Presentada pel diputat de CiU Josep Pont

- *Limitar l'autorització, en el cas que es produeixi, de la petició de traslladar les obres efectuada pel bisbat de Lleida al compliment previ, íntegre i fefaent de totes les condicions establertes per aquesta moció i per la Resolució del 5 d'abril del Departament de Cultura, sobre la petició del bisbat de Lleida amb relació a la disposició de determinats béns que formen part de la col·lecció del Museu de Lleida.*⁵⁸³

- *Acordar que les obres d'art en litigi es conservin i s'exposin al Museu de Lleida: diocesà i comarcal mentre no s'arribi a un acord de gestió consensuat per les parts en conflicte que permeti de salvaguardar i difondre la col·lecció, d'acord amb el que recomanen el Consell Internacional de Museus (ICOM) i la comunitat museística internacional, per la qual les col·leccions d'un museu s'han de conservar, documentar, investigar i difondre perquè la societat les conegui i en pugui gaudir.*

El 8 de juny de 2006 la Diputació de Lleida interposa recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya contra la resolució dictada per Caterina Mieras el 5 d'abril, recurs que s'admet a tràmit el 12 de juliol de 2006. El 19 de setembre de 2006 el bisbat de Lleida interposa també recurs contenciós administratiu contra resolució de la consellera Mieras davant del mateix tribunal, essent admés a tràmit el 5 d'octubre.

El Tribunal de la Signatura Apostòlica el 27 de setembre de 2006 va decidir no admetre a debat al plenari el recurs presentat contra el Decret de la Congregació per als bisbes del 8 de setembre de 2005. El 23 d'octubre de 2006 es va presentar recurs contra aquest decret

⁵⁸³ Resolució de la consellera de cultura Caterina Mieras, reproduïda parcialment més amunt.

al plenari del Tribunal. El 28 d'abril de 2007, el plenari del Tribunal Suprem de la Signatura Apostòlica donà un decret definitiu rebutjant definitivament tots els arguments al·legats per la diòcesi de Lleida contra el decret de la Congregació per als Bisbes de 2005, que executava el Decret de 29 de juny de 1998.

D'altra banda, el 14 de setembre de 2006 la diòcesi de Lleida havia presentat una demanda davant el tribunal de la Rota Romana sol·licitant que es reconegués, a favor del bisbat de Lleida, el dret de propietat sobre els objectes artístics en controvèrsia. El tribunal de la Rota Romana va decidir, el 13 de maig de 2008, no admetre a tràmit la demanda per considerar que la qüestió ja havia quedat establerta pel Tribunal Suprem de la Signatura Apostòlica.

El dia 1 de febrer de 2007 el bisbe de Lleida, Francesc Xavier Ciuraneta, comunica oficialment al papa Benet XVI que deixa el seu càrrec al capdavant de la diòcesi de Lleida per motius de salut i el 7 de març, la Santa Seu notifica a la Nunciatura Apostòlica a Espanya el nomenament del bisbe de Tortosa, Xavier Salinas, com a administrador apostòlic de la diòcesi de Lleida amb poders extraordinaris.

El 30 de setembre de 2007 s'inaugura el nou edifici del Museu de Lleida que es prefigura com el gran contenidor patrimonial de la ciutat i el territori i, alhora en el gran expositor d'aquell béns mobles que guarden, en la seva essència, part important de la identitat col·lectiva d'una comunitat que va estar unida durant més de 800 anys per un únic bisbat.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ *El Museu Diocesà de Lleida i la unitat de la col·lecció artística*, Amics del Museu de Lleida: diocesà i comarcal, Lleida, 8 de març de 2007.

El 9 de maig de 2008 l'Associació Amics del Museu de Lleida: diocesà i comarcal presenta una demanda civil al jutjat de primera instància de Lleida per tal que el bisbat de Lleida es declari propietari dels béns artístics en litigi en virtut d'usucapió per l'aplicació de la Llei Civil Catalana, tant l'anterior com l'actual pel fet que, durant més d'un segle, ha detestat el bisbat de Lleida la pública, constant i pacífica possessió d'aquests béns. El jutjat de primera instància número 4 de Lleida admet a tramit aquesta demanda el 20 de maig de 2008.

El 4 de juny de 2008 el Parlament Català aprovà una moció en defensa de l'art en litigi, demanant que les obres no surtin del Museu de Lleida.⁵⁸⁵

Finalment el 30 de juny de 2008 el bisbe de Barbastro-Montsó, Alfonso Milian i l'administrador apostòlic de Lleida, Xavier Salinas, es van reunir a la seu de la Nunciatura Apostòlica de Madrid. Es redactà un document en virtut del qual l'administrador apostòlic acata en els propis termes el Decret de la Congregació per als Bisbes de 8 de setembre de 2005 i manifesta el seu propòsit de lliurar, en un termini de 30 dies, els béns relacionats en el Decret.

El 16 de juliol de 2008 arriba el nomenament de Joan Piris, bisbe de Menorca, com a bisbe de Lleida, en substitució de l'administrador apostòlic Xavier Salinas.

El 14 de juliol de 2008, el jutge del jutjat de primera instància número 4 de Lleida, encarregat del procés endegat amb la demanda dels Amics del Museu de Lleida, es declarà competent, per interlocutòria,

⁵⁸⁵ Solament Ciutadans pel canvi s'hi oposà.

per decidir sobre el cas, emparant-se en la jurisprudència existent, malgrat que l'administrador Salinas, per declinatòria, li havia demanat que s'inhibís perquè estimava que es tractava d'una qüestió canònica. El magistrat s'emparà, tal com hem dit, en la jurisprudència, concretament en la sentència del Tribunal Suprem de 6 d'octubre de 1997, que estableix que no hi ha cap limitació en el concordat existent entre l'Estat espanyol i la Santa Seu que atribueixi el coneixement referent al béns que pertanyen a l'església catòlica a la jurisdicció canònica i que eximeixi d'aquest coneixement als tribunals espanyols.⁵⁸⁶ Interposat recurs de reposició, el 27 d'octubre de 2008 es confirmà íntegrament la dita interlocutòria.

El 14 de maig de 2009 el Govern d'Aragó juntament amb el bisbat de Barbastre-Montsó van presentar al jutjat de primera instància de Barbastre una demanda civil per la qual s'exigeix la devolució dels béns eclesiàstics. L'acció judicial demana l'execució forzosa de la sentència dictada el 28 d'abril de 2007 pel Tribunal Suprem de la Signatura Apostòlica de la Santa Seu, decret que rebutjà definitivament tots els arguments al·legats per la diòcesi de Lleida contra el decret de la Congregació per als Bisbes de 8 de setembre 2005, que executava el Decret de 29 de juny de 1998 i on s'estableix que el bisbat de Lleida ha de lliurar al de Barbastre-Montsó les 113 obres en litigi.

Amb anterioritat, el 10 de març de 2009, des del gabinet de la Consejera de Educación, Cultura y Deporte del Govern d'Aragó es sol·licità al Consorci del Museu de Lleida: diocesà i comarcal, que posés a disposició del bisbe de Lleida els béns reclamats per tal que aquest pogués procedir a la seva devolució al bisbat de Barbastre-

⁵⁸⁶ CASANOVA, E., *El complot, Op. Cit.*, pp. 311.

Montsó. El 8 d'abril de 2009 el conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya respon a la consellera aragonesa i, en relació a la petició de posar els béns a disposició del bisbe de Lleida, li comunica que, segons resolució de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya de data 5 d'abril de 2006, de la consellera Caterina Mieras, s'haurem d'haver donat les condicions establertes en el citat decret per poder posar les obres a disposició del bisbe de Lleida; atès que no s'han complert les referides condicions, no es pot donar curs a la petició del govern aragonès. La resposta arribà el 6 de juliol de 2009, en què el govern aragonès presenta recurs contenciós administratiu al jutjat número 1 de Lleida.

4.- Conclusions

Un cop exposada la història del Museu Diocesà, la seva fundació tot seguint les directrius de la Santa Seu, la formació de la col·lecció, i abordada la història més recent, centrada sobretot en el procés de divisió del bisbat i la reclamació de les obres d'art procedents de les parròquies de l'àrea aragonesa segregada, oferim tot seguit les conclusions a les que hem arribat a través de l'anàlisi de la documentació aportada, amb l'objectiu de poder demostrar la legitimitat de la formació de la col·lecció diocesana, la seva unitat i valor històric i el dret inalienable de propietat del bisbat de Lleida, segons el nostre punt de vista.

- 1- El bisbe Meseguer se'ns perfila com el veritable fundador i creador del Museu Diocesà o Museu del Seminari i de la seva col·lecció, amb el doble objectiu de protegir el patrimoni artístic de la Diòcesi i alhora crear una eina docent en el Seminari conciliar per tal d'educar als futurs rectors en el coneixement de l'Arqueologia Sagrada.

- 2- La política proteccionista i de defensa del patrimoni artístic del bisbat encetada pel bisbe Meseguer conclou amb el pontificat d'aquest a Lleida, atès que no es va mantenir durant els anys de govern dels tres bisbes que el succeïren, Ruano, Miralles i Irurita, que aquí també abordem. Amb els successors del bisbe Meseguer a la mitra de Lleida minvà l'ingrés d'obres al Museu Diocesà i s'incrementaren les vendes de patrimoni, promogudes pels rectors de les parròquies i àdhuc pels membres capitulars de la catedral, vendes que sempre, val a dir-ho, s'efectuaren de forma legal i legítima. És l'època en què es formaren les grans col·leccions artístiques, catalanes i d'arreu, de museus públics i de col·leccionistes particulars.

- 3- Tot i que els successors del bisbe Meseguer no continuarem amb la seva política de protecció del patrimoni de la diòcesi, pel que fa a l'ingrés d'objectes al Museu, continuaren utilitzant els mateixos procediments que en època d'aquest. I així ho hem pogut documentar; ens referim a l'adquisició de la propietat per part del bisbat de Lleida per títols de compravenda, permuta o donació a través de les operacions translatives de domini que s'efectuaren

amb els rectors de les parròquies. Per tant, hem de concloure afirmant que la única diferència, a nivell patrimonial entre el bisbe Meseguer i els seus successors, els bisbes Ruano, Miralles i Irurita, va ser que aquests darrers autoritzaren les no escasses vendes d'objectes artístics fora de l'àmbit eclesiàstic, la qual cosa no ocorre, en cap cas, en època del bisbe Meseguer, per bé que aquestes vendes s'efectuaren de forma legítima i d'acord amb la legislació canònica i civil vigent.

- 4- Es demostra a bastament que el nucli principal de la col·lecció que conforma el Museu Diocesà de Lleida, actualment integrat en el Museu de Lleida: diocesà i comarcal, fou creat fonamentalment durant el pontificat del bisbe Meseguer atès que va aplegar un total de 434 obres artístiques, que són en el seu conjunt les més destacades de la col·lecció, entre les que s'inclouen gairebé totes les 113 peces que el decret del 8 de setembre de 2005 de la Congregació per als Bisbes va resoldre considerar-les propietat del bisbat de Barbastro-Montsó, motiu pel qual en el nostre treball hem mirat de demostrar els drets inqüestionables del bisbat de Lleida sobre aquests béns, sempre a la llum de la documentació aportada.

A través de l'anàlisi minuciosa del decret esmentat i partint de les conclusions proposades pel jutge executor, Sr. Silverio Nieto, hem intentat detallar, en base a la documentació, els drets de propietat per part del bisbat de Lleida sobre cadascuna de les obres reclamades i evidenciar les arbitrarietats i proposicions errònies que s'aporten en dit decret i que lesionen greument, al

nostre entendre, aquests drets de propietat del bisbat de Lleida sobre les obres en litigi.

- 5- Hem incidit en la legitimitat de la formació de la col·lecció per part del bisbe Meseguer, per haver demostrat, creiem, com aquest, de forma estricta, segueix les directrius proposades pel papa Lleó XIII, aplicant rigorosament les normes i decrets, usos i costums propugnats per la Santa Seu. A través de les fonts aportades, que hem pogut extreure del seu dietari personal i de la nombrosa documentació epistolar, que hem ordenat per expedients facticis, es pot resseguir perfectament el procediment seguit per l'adquisició de cadascuna de les obres d'art.

- 6- A través de la visió que oferim respecte a la fundació i trajectòria del Museu Diocesà, considerem que queda ben palès que aquesta no difereix de la resta dels museus diocesans catalans i també del territori hispà, no endebades es tracta del segon museu diocesà fundat a Catalunya i a l'Estat espanyol. La creació del Museu Diocesà de Lleida, com la de la resta dels museus diocesans de Catalunya, obeí, doncs, a dos principis fonamentals tal com hem apuntat més amunt: d'una banda la protecció del patrimoni de la diòcesi, un patrimoni que posava en valor un passat gloriós on l'església hi havia tingut un paper cabdal i de l'altra, la formació en art i arqueologia cristiana dels seminaristes, els futurs rectors que haurien de tenir cura d'aquest patrimoni.

7- Pel que fa a la trajectòria del Museu, s'endega amb una primera fase de fort impuls creador, de la que el bisbe Meseguer n'és l'ànima i el motor, amb una seqüència ascendent en aquests primers anys de funcionament; una segona fase d'estroncament a causa de la Guerra Civil (1936-1939), de regressió i aturada durant el període de postguerra i una tercera fase de recuperació de la normalitat, lenta i difícil, fase que culminarà amb la revifalla que es produirà a partir dels anys 80 gràcies als convenis i la col·laboració institucional.

8- La col·lecció formada pel bisbe Meseguer, en el transcurs dels anys s'engrandí, emperò sense la fluïdesa dels primers anys, com ja hem manifestat. Perquè es produeixi un increment notori dels fons del Museu, caldrà esperar a les darreres dècades del segle XX, fruit del gran nombre d'objectes que quedaran sense ús litúrgic arran de la reforma litúrgica del Concili Vaticà II. En tot cas, no es tractarà, en la majoria de casos, d'obres de molta vàlua. Ja hem dit que les obres més assenyalades de la col·lecció foren les que reuní el bisbe Meseguer en la primera fase. Endemés, aquestes obres que ingressaren, la majoria, als volts dels anys 70 del segle XX, durant el pontificat del bisbe Ramon Malla, ho feren amb títol de dipòsit, tal com ha reconegut el bisbat de Lleida, aportant en tots els casos la documentació acreditativa d'aquest dipòsit.

9- Hem volgut deixar molt clar al llarg del text de la nostra exposició i sempre a la llum de la documentació aplegada, que tot els objectes que foren adquirits pel bisbe Meseguer ho foren en concepte de compravenda, permuta o de donació -de vegades aquesta darrera amb compensació econòmica-, intentant demostrar, en tots els casos, que s'acompliren les formalitats mínimes requerides per aïtals operacions. Ho repetim, l'actuació del bisbe Meseguer fou sempre impecable en aquest sentit, ja que resta demostrat que en tot moment va complir al peu de la lletra la normativa canònica vigent -i la civil igualment- per la correcta translació de la propietat de les obres al Museu. Podem afirmar un cop més que el bisbe Meseguer s'avocà de ple al salvament i recuperació del patrimoni artístic de la seva diòcesi, mantenint-se en tot moment en plena sintonia amb les directrius vaticanes. És per això que al llarg del nostre text, i sempre a l'empara de la documentació, defensem obertament que el bisbat de Lleida en té la propietat en virtut dels títols de compravenda, donació o permuta.

10- Creiem que el nostre discurs deixa clara també la possessió pacífica, pública i ininterrompuda de la col·lecció, com una propietat ostentada durant més de cent anys, el que la converteix en immemorial.

11- La dolorosa amputació del bisbat de Lleida arran de la segregació ha provocat una forta escissió social i institucional entre dues comunitats, la catalana i l'aragonesa, sobretot perquè

la clara i ferma unitat, integritat i legalitat de la col·lecció s'han qüestionat injustificadament arran de la divisió del bisbat i el traspàs de 111 parròquies al nou bisbat de Barbastre-Montsó, amb la reclamació per part d'aquest bisbat del patrimoni artístic procedent d'aquestes parròquies. Aquesta segregació ha comportat, d'altra banda, l'estroncament de més de 800 anys d'història comuna.

12-La reclamació dels objectes artístics procedents de les parròquies segregades per part del bisbat de Barbastre-Montsó i la defensa per part del bisbat de Lleida d'una possessió centenària, pacífica i de bona fe d'aquests objectes reclamats ha passat per un llarg procés canònic que ha culminat amb el citat decret, de data 8 de setembre de 2005, de la Congregació per als Bisbes que determina que aquests objectes són propietat del bisbat de Barbastre-Montsó i que romanen al Museu de Lleida en concepte de dipòsit de les parròquies, tal com ja va resoldre el decret que el nunci Lajos Kada va emetre el 28 de juny de 1998 amb motiu de la segregació del Bisbat de Lleida.

13- Durant aquest llarg i dolorós procés, el bisbat de Lleida no ha aconseguit que la documentació aportada hagi estat tinguda en compte a les instàncies vaticanes. La nostra aportació en aquest sentit, ha estat la de cercar i ordenar aquesta documentació i oferir així nous arguments per la defensa d'una propietat inqüestionable que s'ha pretès vulnerar. Certament, es tracta d'una reclamació que afecta de ple a la institució cultural que és

el Museu de Lleida: diocesà i comarcal, l'hereu del Museu Diocesà, negant-li sistemàticament els drets sobre un patrimoni material constituït per les obres d'art que són objecte de litigi, que permeten explicar un altre patrimoni, en aquest cas immaterial, que són aquests més de 800 anys d'història del bisbat de Lleida, abans de la traumàtica segregació que amputa un territori amb vincles culturals, lingüístics i espirituals comuns.

14- En aquest sentit, creiem que hem deixat clar, al llarg del nostre treball, els drets de propietat corresponents a l'època del bisbe Meseguer, que és la que ens interessa sobretot, per l'esmentat procediment legal d'adquisició de les obres per compravenda, donació o permuta, i seguint la normativa civil vigent en aquell moment.

15-Referint-nos al conflicte, tal com es desenvolupa actualment, creiem que per a la defensa de la propietat de les obres en litigi ha de tenir-se en compte la normativa civil vigent a Catalunya i l'Estat Espanyol. Cal advertir que, en un primer moment, cap dels bisbats implicats va voler recórrer a la via civil i que ha estat la ciutadania i la societat civil de Lleida, a través de l'Associació "Amics del Museu de Lleida" la que ha endegat aquesta via. Es prou clarificadora la interlocutòria de 14 de juliol de 2008, dictada pel jutge del jutjat de primera instància número 4 de Lleida i ratificada el 27 d'octubre de 2008 que indica que a aquest supòsit solament li és d'aplicació la normativa civil i no la canònica, amb una sèrie d'arguments que subscriu en la seva integritat. En

aquest sentit l'atribució de la propietat objecte de litigi ha de tenir en compte que el bisbat de Lleida te adscrites les obres en un museu que és civil i públic, el Museu de Lleida: diocesà i comarcal; i que correspon al poder polític la gestió del bé comú temporal del què formen part les obres d'art.

Bibliografia

- AA.DD., *Arquitectura i ciutat a l'Exposició Universal de Barcelona ·1888·*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, 1888
- AA.DD., *Cent anys de la Junta de Museus de Catalunya 1907-2007*, Barcelona, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008
- AA.DD. *Diccionario de Història Eclesiàstica de España*, IV, Madrid, Instituto Enrique Florez, 1975
- AA.DD. *Museus Diocesans de Catalunya*, Recull de Conferències donades a Solsona, en el transcurs de les Jornades sobre els Museus Diocesans de Catalunya, els dies 21 i 22 de setembre de 1996, en ocasió de la celebració del Centari de la fundació del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Solsona, 1997
- AA.DD., *Jaume Morera i Galícia 1854-1927*, Lleida, Museu d'Art Jaume Morera, 1999
- AA.DD. *La mirada de Roma*, Ministerio de Cultura, Mairie de Toulouse, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995
- AA.DD., *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg de l'exposició Pulchra*, Lleida, Pagès editors, 1993
- ABADAL, Luis G., "La antigua parroquia de San Juan en la principal plaza de la ciudad y su demolición en el año 1868", *Ciudad. Cuadernos de divulgación cultural Leridana*, VII/VIII, [Lleida], (1956), p.34-35
- ALCOLEA I BLANCH, Santiago, "Comerç d'art i col.leccionisme a Catalunya", *Les antiguitats i els antiquaris*, Barcelona, 1985, p.23-39.
- ALCOLEA I GIL, Santiago, *Lérida y su provincia*, Guías artísticas de España, Barcelona, Ed. Aries, 1966
- ALONSO, C., *Episcopologio Vallisoletano*, Valladolid, Tipografía y Casa

- editorial Cuesta, 1904
- ALONSO GARCÍA, Gabriel, *Los Maestros de la "Seu Vella de Lleida" y sus colaboradores*, Lleida, Gráficas Larrosa, 1976
- ALONSO GARCÍA, Gabriel, "Capillas, altares, imágenes, capellanías, presbiterios y beneficios de la Seu Vella desde su fundación hasta su cierre", *Ilerda*, [Lleida], Institut d'Estudis Ilerdencs, VIIè Centenari de la Consagració de la Seu Vella (Miscel·lània Commemorativa), (1979), p. 57-88
- ALTISENT JOVÉ, Juan Bautista, *Lérida y la Inmaculada*, Lleida, Gráficas Academia Mariana, 1931
- Anuari dels amics de l'Art Litúrgic*, "Art Litúrgic Contemporani a Catalunya" i "Catàleg de la I Exposició General d'Art Litúrgic", Barcelona, Cercle Artístic de Sant Lluç, 1925
- ANGLADA I VILARDEBÓ, J., *El canonge Jaume Colell*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, Sèrie Monografies/10, 1983
- Anuario Eclesiástico 1926*, Barcelona, Libreria Subirana
- Anuario-guía de los Museos de España*, Madrid, Ministerio de Educación Nacional, 1955
- ARCO, Ricardo del, "El monasterio de Sigena", *Linajes de Aragón*, IV, (1913), núm.11, p.201-220, i núm.12, p.221-240
- ARCO Y GARAY, Ricardo del, *Catálogo Monumental de España. Huesca*, 2 vols (I text, II làmines), Madrid, CSIC, Instituto Diego Velázquez, 1942
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 mayo 1929), p.109-111
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 junio 1929), p.133-135.
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 julio 1929), p.160-161

- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agosto 1929), p.181-182
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1929), p.207-208
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 octubre 1929), p.229-230
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida en la Exposición de Barcelona (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 noviembre 1929), p.249-252
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1930), p.203-205
- ARMENGOL, Pedro, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 abril 1933), p.75-91
- ARMENGOL, Pedro, *Museo Arqueológico del Seminario de Lérida*, Lérida, Imprenta Mariana, 1933
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 abril 1934), p.83-86
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 mayo 1934), p.107-110
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*,

- [Lleida], (25 junio 1934), p.131-134
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 julio 1934), p.155-158
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1934), p.203-206
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (10 diciembre 1934), p.255-258
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrero 1935), p.35-38
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 marzo 1935), p.55-58
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 junio 1935), p.119-122
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 julio 1935), p.135-138
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agosto 1935), p.155-158
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1935), p.175-178
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 octubre 1935), p.215-218
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida.

- Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 diciembre 1935), p.295-298
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 enero 1936), p.11-14
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrero 1936), p.35-38
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 marzo 1936), p.59-62
- ARMENGOL, Pedro, "Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 abril 1936), p.83-86
- ARRIBAS SALABERRI, Julio P., *Historia de Sijena*, Lleida, Gráficas Larrosa, 1975
- ARRIBAS SALABERRI, Julio P., *Historia de Sijena*, Villanueva de Sijena, Instituto de Estudios Sijenenses Miguel Servet, 1977
- ARTOLA, M. et alii, *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España*, dirigit per M. Tuñón de Lara, Madrid, Siglo XXI, 1985
- AUBERT, R., *Pío IX y su época*, València, Edicep, col. "Historia de la Iglesia de los orígenes a nuestros días", 1983
- AZNAR GIL, F., ROMÁN SANCHEZ, R., *Los bienes artísticos de las parroquias de la Franja: el proceso canónico (1995-2008)*, Saragossa, Fundación Teresa de Jesús, 2009
- BADA, J., "El bisbat de Lleida i en el marc i la forja de l'església catalana" a *Arrels Cristianes. Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mijana. Segles V-XII*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2008, p. 109-118
- BARRAL i ALTET, X., "Catolicisme i nacionalisme, el primer manual català d'arqueologia", *Quaderns d'Estudis Medievals*, vol. 4, núm. 23-24,

- abril, 1988, pp. 7-21. Ibid MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya*, Destino, 1988
- BARRAL I ALTET, X., MANENT, R., *L'arqueologia a Catalunya*, Barcelona, Destino, 1989
- BARRULL, J., JARNE, A., MIR, C., *De la Restauració al franquisme*, "Història de Lleida", Volum 8, Lleida, Pagès editors, 2003
- BASSEGODA, B. (ed.), *Col·leccionistes, Col·leccions i Museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Memoria Artium, 5, Barcelona, 2007
- BASSEGODA I NONELL, J., *Arquitectura profanada*, col. "Cataluña prisionera" Barcelona, Mare Nostrum, 1990
- BATLLE BOSCH, Joan, "El Museo Arqueológico del Seminario de Lérida", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 julio 1917), p.207-208
- BATLLE BOSCH, Joan, "Museo Arqueológico Diocesano", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1925), p.20
- BATLLE BOSCH, Joan, "Museo Arqueológico Diocesano", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 octubre 1925), p.229
- BATLLE BOSCH, Joan, "Museo Arqueológico Diocesano", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 noviembre 1925), p.245-248
- BERGOS, Joan, "L'esglèsia de Sant Joan el Vell", *Vida Lleidatana*, [Lleida], (1926), núm.15, p.256-257
- BERGOS, Joan, *La Catedral Vella de Lleida*, Barcelona, Barcino, 1928
- BERGOS, Joan, *L'escultura a la Seu Vella de Lleida*, (Memòries de la secció Historico-Arqueològica. vol.V), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1935
- BERGÓS, A., Memòries, Lleida, Ajuntament de Lleida, 1990
- BERLABÉ, C., "Josep Messeguer i Costa, perfil d'un bisbe humanista dels albors del segle XX", *Ressò de Ponent* [Lleida], (abril 1994), p. 24-33

- BERLABÉ, C., “Les despulles artístiques del monestir de Sixena i el Museu Diocesà de Lleida”, *Ilerda Humanitats* [Lleida], núm. LI, 1994, p. 83-89
- BERLABÉ, C., “La Arqueología Sagrada y el Museo Diocesano de Lleida”, *Actas del X Congreso del CEHA. Los clasicismos en el Arte Español*, Madrid, U.N.E.D., 1994, p. 403-406
- BERLABÉ, C., “El Museu Diocesà de Lleida: una història retrospectiva”, *Urx. Revista cultural de l’Urgell*, núm. 8 [Tàrrrega], 1995, p. 93-99
- BERLABÉ, C., “La configuració d’una col·lecció de tapissos: la catedral de Lleida i els seus bisbes al segle XVI”, *Antoni Agustí bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona (1517-1586)*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1995, p. 189-210
- BERLABÉ JOVÉ, C., Els inicis de la museologia a Lleida i el Museu Diocesà: història i vicissituds d’una col·lecció, Tesina de Llicenciatura, 2 volums, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, p. 31-32
- BERLABÉ, C., “Seu Vella, patrimoni artístic, dispersió, museus, la memòria d’un monument” a *Seu Vella Anuari d’història i cultura*, 2, [Lleida], Associació Amics de la Seu Vella, 2000, p. 327-343
- BERLABÉ, C., “La fundació dels museus diocesans a Catalunya. El Museu Episcopal de Vic i el Museu Diocesà de Lleida”, *Seu Vella Anuari d’Història i Cultura*, 3, [Lleida], Associació Amics de la Seu Vella, 2001, p. 465-487
- BERLABÉ, C., “El Sant Antoni/rei de La Figuera (Lleida). Crònica d’una venda” a *Butlletí del Museu Nacional d’Art de Catalunya*, 7, [Barcelona], 2003, p. 151
- BERLABÉ, Carmen: “El Museo Diocesano de Lleida. Historia y vicisitudes”, *Artigrama. Revista del Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza*, núm. 20, 2006, p. 29-50
- BERLABÉ C., FITÉ, F., “El Museu Diocesà de Lleida i la Guerra Civil”, *I Congrés d’Història de l’església catalana des dels orígens fins ara*, Actes II, Solsona, 1993
- BERLABÉ, C., TARRAGONA, J., “L’organització eclesiàstica del bisbat de

- Lleida” a *Catalunya Romànica. Segrià, Garrigues, Pla d’Urgell, La Segarra, L’Urgell*, vol. XXIV, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997
- BERLABÉ, C., TARRAGONA, J., “1893: El bisbe Meseguer i el Museu Diocesà de Lleida. El naixement d’un museu al servei de la fe” a *Arrels Cristianes. Temps de llums i ombres. Temps d’esperança.L’època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2009, p. 505-516
- BERLABÉ, C., MARTÍ i ROS, R. M., “Tapís de la reina Dido” a *Seu Vella. L’esplendor retrobada*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Lleida, Fundació “la Caixa”, p. 373-377
- BERLABÉ, C., PUIG, I., *El dietari del bisbe Josep Meseguer i el Museu Diocesà de Lleida*, Lleida, Pagès Editors, 2009
- BERTAUX, Emile, *Exposición retrospectiva de Arte*, 1908, Saragossa, La Editorial, 1910
- BERTAUX, Emile, *L’exposition retrospective de Saragosse, 1908*, París, Librairie Centrale des Beaux Arts, 1910
- BOFARULL de, C., *Catálogo de la exposición de Arte Antiguo*, Barcelona, Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, 1902
- BOIX i POCIELLO, J., *Ribagorça a l’alta edat mitjana*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d’Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, setembre de 2005
- BOIX i POCIELLO, J., “Un parèntesi muntanyenc: la diòcesi de Roda” a *Arrels Cristianes. Temps de forja. Els inicis i l’alta edat mijana. Segles V-XII*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2008, p. 171-174
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (15 marzo 1893), t.III, núm.6, p.137-142
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (26 junio 1893), t.III, núm.12, p.231-232
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (7 noviembre 1894), t.IV, núm.24, p.429-438
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (28 octubre 1895), t.V, núm.21, p.409-432

- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (6 marzo 1897), t.VII, núm.7, p.116-117
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (24 febrero 1898), t.VIII, núm.6, p.127-128
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (17 de marzo 1899), t.IX, núm.5, p.100-103
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (13 marzo 1902), t.XII, núm.6, p.108-110
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (26 de marzo 1903), t.XIII, núm.6, p.112-113
- Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*, [Lleida], (9 marzo 1904), t.XIV, núm.8, p.123-125
- Boletín Oficial del Obispado de Lérida*, [Lleida], 1922, t.XXXII, p. 235-244
- BORONAT I TRILL, M. J., *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999
- BORRAS PERELLÓ, L., *Efemérides del Obispado de Lérida*, Lleida, (sense ed.), 1911
- BORRELL, J., SANVICÉN, P., *La renaixença a Lleida. Lluís Roca i Florejachs - Josep Pleyan de Porta*, Lleida, Biblioteca Literària de Ponent, 1998
- BOSCH BALLBONA, J., "El doble nacimiento de los Museos Diocesanos en Cataluña: materiales antiguos para una reflexión actual" a *La gestión del patrimonio cultural. La transmisión de un legado*, Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León, Valladolid, 2002, p. 71-93
- BOSCH I BALLBONA, Joan; ROIG i TORRENTO, Assumpta, "Paisatge després de la tempesta, la memòria de l'Art del segle XVII a la Seu Vella", *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Pagès Editors, 1991, p.311-320
- BUESA CONDE, D.J., *La Virgen en el Reino de Aragón. Imágenes y rostros medievales*, Saragossa, Ibercaja, 1994, p. 199
- CAMPILLO, J., *L'espoli del patrimoni arqueològic i històric-artístic: l'alt*

- pirineu català al segle XX, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2006
- CANELLA y SECADES, F., *De Covadonga*, Madrid, Establecimiento tipográfico de Jaime Ratés, 1918
- CAHN, W., "Romanesque Sculpture in American Collections, VI, the Boston Museum of Fine Arts" a *Gesta* 9-2 (1970), p. 73-76
- Carta Circular sobre la función pastoral de los museos eclesiásticos*, Ciutat del Vaticà, Comisión Pontificia para los bienes culturales de la Iglesia, 15 d'agost de 2001
- CASANOVA, E., *El complot. La trama en la segregació del bisbat de Lleida i el litigi de les obres d'art*, Lleida, Pagès editors, 2008
- Catàleg del Museu Morera*, Lleida, Museu Morera 1991
- Catalunya Romànica. Museu Episcopal de Vic. Museu Diocesà i Comarcal de Solsona*, vol. XXII, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986
- Catalunya Romànica. El Ripollès*, vol. X, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987
- Catalunya Romànica. Noguera*, vol. XVII, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997
- Catalunya Romànica. Segrià, Garrigues, Pla d'Urgell, La Segarra, L'Urgell*, vol. XXIV, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997
- CLOSA SALINAS, F., "El poder eclesiàstic a Lleida (188-1905): entre l'immobilisme i la reorientació social" a *Lleida vuitcentista*, "Coneixes la teva ciutat...?", Lleida, Ateneu Popular de Ponent, 2003 p. 41-76
- COMBELLES BERGÓS, J., "Apuntes sobre la antigua Seo leridana", *Ilerda*, núm. 50, 1979, p. 125-129
- CORRAL, C., ALDANONDO, I., *Código del Patrimonio Cultural de la Iglesia*, Madrid, Edice, 2001
- CROUS VIDAL, E. *Memòries*, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2007
- Diccionari Biogràfic*, III, Barcelona, Albertí (1969)
- DURAN I SANPERE, Agustí, *Els retaules de pedra*, (Monumenta Cataloniae, I), Barcelona, Alpha, 1932
- DURAN I SANPERE, Agustí, *Els retaules de pedra*, (Monumenta

- Cataloniae, II), Barcelona, Alpha, 1934
- El Arte en España, Guía del Museo del Palacio Nacional. Exposición Internacional de Barcelona, 1929*, Barcelona, Eugenio Subirana, 1929
- El Museu Diocesà de Lleida i la unitat de la col·lecció artística*, Amics del Museu de Lleida: diocesà i comarcal, Lleida, 8 de març de 2007
- El ruidoso pleito del Terno de San Valero*, Color (Barcelona), 18-VIII-1922
- ELIAS de MOLINS, A., *Catálogo del Museo Provincial de antigüedades de Barcelona*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1888
- España Mariana o sea reseña histórica y estadística por provincias, partidos y poblaciones de las imágenes de la Santísima Virgen que la están dedicados u del culto que se la tributa en esta religiosa Nación. Partido de Lérida*, Madrid, Imprenta de C. Moliner y Compañía, 1868
- Exposició de Creus de Barcelona (I Congrés d'Art Cristià)*, Barcelona, Palau de Belles Arts, octubre-decembre, 1913
- FITÉ I LLEVOT, Francesc, *Reculls d'Història de la Vall d'Ager (períodes Antic i Medieval)*, Lleida, Centre d'Estudis de la Vall d'Ager, 1985
- FITÉ I LLEVOT, Francesc, "Figura de Rey (?)" a *Maravillas de la España Medieval I. Tesoro Sagrado y Monarquía*, Lleó, 2001, p. 148-150
- FITÉ, F., "Bisbat de Lleida. Art romànic: arquitectura i escultura monumental" a *Arrels Cristianes. Temps de forja. Els inicis i l'alta edat mijana. Segles V-XII*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2008, p. 289-358
- FONTBONA, F., *Història de l'art català. Del neoclassicisme a la Restauració 1808-1888*, vol. VI, Barcelona, edicions 62, 1983
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 mayo 1919), p. 97-100
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Nuevas adquisiciones. Numismática. Paleografía. Impresos", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 junio 1919), p.130-133
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Nota de l'Institut d'Estudis Catalans. Nuevas adquisiciones.", *Esperanza. Revista*

- mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agosto 1919), p.193-194
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Aplicación del premio del Institut d'Estudis Catalans. Prehistoria. Adquisiciones varias. Preciosidad bibliográfica. Realidades futuras y esperanzas ciertas", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrero 1920), p. 8-11
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Riquísima joya. Variedades adquisiciones. El nuevo museo. Visitas", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agosto 1920), p. 194-196
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 febrero 1921), p. 28-32
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Alarmante noticia. Visita de importancia. Nuevos donativos.", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 mayo 1921), p. 125-126
- FUSTÉ I VILA, Joan, "Historial del Museo Diocesano. Una 'memoria'. Nuevas adquisiciones. ¿Se dejarán tomar delantera los sacerdotes?", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 junio 1921), p. 230-233
- FUSTÉ I VILA, Joan, *El Museu Arqueològic de la Diòcesi de Lleida. Història, organització i importància del mateix*, Lleida, Memòria lloretjada amb el premi al concurs de Museus de l'Institut d'Estudis Catalans l'any MCMXVIII, Imprenta Mariana, 1924
- GALLART, J., MACIÀ, M., RIBES, J.L., "Aportació a l'estudi dels retaules de pedra i el retaule de Sant Joan Baptista de Sunyer" a *I Congrés de la Història de l'Església catalana*, Volum I, Solsona, 1993, p. 711-716
- GANAU, J., *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931)*, Barcelona, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993

- GARCIA, A., *Museus d'Art de Barcelona: Antecedents, Gènesi i Desenvolupament fins l'any 1915*, Barcelona, MNAC Estudis, 1997
- GONZÁLEZ-VARAS IBÁÑEZ, I., "La reconstrucción del Santa María de Ripoll por Martín Sureda i Elías Rogent (1880-1893). Historiografía e ideología en la afirmación del primer románico catalán como estilo nacional" a *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie VII, H.^a del Arte, t. 9, 1996, p. 249-296
- GRACIA GIMENO, J.A., *La nueva diócesis de Barbastro-Monzón: historia de un proceso*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2001
- GROS, M. dels S., "Notes per a la història dels Museus eclesiàstics de Catalunya", *Thesaurus*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, p. 65-75
- GROS BITRIA, E., *Los límites diocesanos en el Aragón oriental*, Saragossa, Guara editorial, 1980
- GUDIOL I CUNILL, Josep, *Nocions d'Arqueologia Sagrada catalana*, Vic, Imprenta Balmesiana, 2 vol. 1933² (1902)
- GUDIOL, J., ALCOLEA BLANCH, S., *Pintura gòtica catalana*, Barcelona, Polígrafa, 1987
- JOSEPH i MAYOL, J., *El salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil*, Barcelona, Pòrtic, 1971
- LARA PEINADO, F., *Historia del Museo Arqueológico de Lleida*, Lleida, Imprenta-Escuela Provincial, 1970
- LÓPEZ PELÁEZ, Antolín, *Museos Diocesanos. Discurso en la inauguración del de Tarragona*, Madrid, Gómez T., 1914
- LLADONOSA I PUJOL, J., *La antigua parroquia de San Martín*, Lleida, Artes Gráficas Ilerda, 1944
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *La Diócesis de Lérida y el misterio de la Gloriosa asunción de la Santísima Virgen (monografía histórica)*, Quinta parte del Certamen de 1948, Lérida, Imprenta Mariana, 1952
- LLADONOSA I PUJOL, J., *Las calles y plazas de Lérida a través de la historia*, Lleida, P. Guimet, 1963 (vol. II)
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *Història de Lleida*, vol.I, Comissió de

- Cultura de l'Excm. Ajuntament de Lleida, Càtedra de Cultura catalana, Tàrraga, Camps-Calmet, 1972
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *Història de Lleida*, vol.II, Tàrraga, Camps-Calmet, 1974
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *Història de la ciutat de Lleida*, Barcelona, Curial, 1980
- LLADONOSA I PUJOL, Josep, *Segrià, Garrigues, Noguera, Baix Cinca*, (*Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. X), Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1983
- LLADONOSA, M., JOVÉ, A., VICEDO, E., *El segle XIX*, "Història de Lleida", Volum 7, Lleida, Pagès editors, 2003
- Lleida i l'edifici del Seminari 1935-1948*, catàleg de l'exposició, Lleida, Fundació 700 aniversari Universitat de Lleida, 1996
- MACIA, M., "Notes per a la història dels fragments artístics de Lleida. La tapa sepulcral de Domènec II de Montsuar" a *Manuel de Montsuar, degà de Lleida i president de la Generalitat de Catalunya*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1993
- MACIÀ, M., "El Museu de Lleida: diocesà i comarcal, un pont entre la fe i la cultura" a *Arrels Cristianes. Temps de llums i ombres. Temps d'esperança.L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2009, p. 517-528
- MACIÀ, M., RIBES, J.L., "La Seu Vella de Lleida o la dispersió del patrimoni" a *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, vol. VIII, Barcelona, 1995
- MANGUES, A., "Lluís Roca i Florejachs; de la memòria o l'inifable el va temptar", *Congrés de la Seu Vella de Lleida, Actes*, Pagès Editors, 1991
- MANOTE, R., "Una raresa iconogràfica? El sentit de la corona del Sant Antoni Abat, a *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 7, [Barcelona], 2003, p. 153-154
- MARCHISANO, F., CHENIS, C., *Carta Pontificia sobre la necesidad y urgencia del inventario y catalogación de los bienes culturales de la*

- Iglesia, Ciutat del Vaticà, 8 de diciembre de 1999*
- MARÉS DEULOVOL, F., *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades*, Barcelona, Gràfica Bachs, 1977
- MARTÍ i AIXALÀ, J. M., "El Museu Diocesà de Tarragona" a *Museus Diocesans de Catalunya*, Recull de Conferències donades a Solsona, en el transcurs de les Jornades sobre els Museus Diocesans de Catalunya, els dies 21 i 22 de setembre de 1996, en ocasió de la celebració del Centari de la fundació del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Solsona, 1997, p. 77-90
- MARTÍ, C., "Secularització i crisi de la institució eclesial al segle XIX", *Història de Catalunya*, vol. V Salvat, 1978
- MARTÍ, F., "La segregació del bisbat de Lleida" a *Arrels Cristianes. Temps de llums i ombres. Temps d'esperança. L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostre dies*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2009, p. 237-246.
- MARTÍ-HENNENBERG, J., MARTÍNEZ, R.M., VALVERDE, M.C., *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*, Ajuntament de Lleida, col. la Banqueta, Núm. 21, 1995
- MARTINELL I BRUNET, Cèsar, *La Seu Nova de Lleida*, Barcelona, Valls, M.Castells, 1926
- MARTINEZ CALLEJO, M., *Guía de la Provincia de Lérida*, Lleida, Sol i Benet, 1904
- MASSOT i MUNTANER, J., *El bisbe Josep Miralles i l'església de Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 21-28
- Miscel.lània homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, "Una descripció de Lleida al segle XVIII", I.E.I i D.P.LI. Lleida, Larrosa, 1981
- MOGUÉS, Enrique, "Del último certamen. Breve reseña histórico-artística del Museo Diocesano Ilerdense", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 junio 1919), p.133-137
- MOGUÉS, Enrique, "Del último certamen (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 agosto 1919),

p.213-223

- MOGUÉS, Enrique, "Del último certamen (continuación)", *Esperanza. Revista mensual del Seminario Ilerdense*, [Lleida], (25 septiembre 1919), p.282-287
- MONREAL I TEJADA, L., *Arte i Guerra Civil*, La Val de Onsera, Angüés, 1999
- MONSERRAT MESANZA, J. B., *Informe del Justicia de Aragón sobre las vías de recuperación del patrimonio cultural aragonés existente en Cataluña. Los casos de Sigüenza y las parroquias transferidas a la Diócesis de Barbastro-Monzón*. Saragossa, 14 d'abril de 1997. Boletín Oficial de las Cortes de Aragón. Núm. 110, 30 d'abril de 1997 (7 d'abril de 1997), p. 4254-4258
- MUNDÓ, A. M. , CHACON, G., PRIM, J. M., CANALES, M., MACIÀ, M., SISTAC, R., *L'Opus Dei enfronta Catalunya amb l'Aragó*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 2006
- MUÑOZ CORBALÁN, M., "La Seu Vella de Lleida. Un recinte urbà medieval reconvertit al segle XVIII", *Congrés de la Seu Vella. Actes*, Lleida, Pagès editors, 1991, p. 387-390
- Museu d'Art de Lleida. Index provisional per a la formació d'un catàleg d'obres*, Lleida, Arts Gràfiques Sol & Benet, s.d.
- NAVAL, P., *Elementos de Arqueología*, Santo Domingo de la Calzada, Imprenta de José Saenz Moneo, 1903
- NAVAL MAS, A., *Patrimonio emigrado*, Osca, Gobierno de Aragón, Diario del Alto Aragón, Diputación de Huesca, 1999
- PANO, Mariano del, "El real monasterio de Sigüenza", *Aragón histórico y monumental*, [Lleida], (1883)
- PANO, Mariano del, *El Real Monasterio de Sigüenza. Su historia y descripción*, Lleida, Tipografía a cargo de Francisco Carrúez, 1883
- PARÍS, J., "Episcopologi (segles XIX-XXI)" a *Arrels Cristianes. Temps de llums i ombres. Temps d'esperança.L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostre dies*, Lleida, Pagès editors, Bisbat de Lleida, 2009, p. 783-788

- PASCUAL, V., RIAL, R., *Guia del romànic i del gòtic al museu de Vic* (pròleg d'A. Pladevall), Vic, Eumo editorial, 1985
- PLADEVALL i FONT, A., "Naixement i formació dels Museus Diocesans de Catalunya" a *Museus Diocesans de Catalunya*, Recull de Conferències donades a Solsona, en el transcurs de les Jornades sobre els Museus Diocesans de Catalunya, els dies 21 i 22 de setembre de 1996, en ocasió de la celebració del Centari de la fundació del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Solsona, 1997, p. 3-23
- PLEYAN DE PORTA, José, *Apuntes de Historia de Lérida*, Lérida, Imprenta Carrúez, 1873
- PLEYAN DE PORTA, Jose, *Guía cicerone de Lérida*, Lérida, Sol Torres, 1877
- PONS FARRÉ, J , *Beata Mariae Acrimontis*, Barcelona, 1936
- PORTA I VICENTE, E., NAVARRO I GUITART, J., *Història del Museu Morera 1915-1990*, Ajuntament de Lleida, col. la Banqueta, Núm. 13, 1990
- PRATS, L. *El mite de la tradició popular*, Barcelona, Edicions 62, 1988
- PUIG I CADAVALCH, Josep; FALGUERA, Antoni de; GODAY i CASALS, Josep, *L'Arquitectura romànica a Catalunya* (1909), Segona edició. Facsimil, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983
- PUIG I SANCHIS, I., "El Museu Diocesà de Lleida. Un recorregut històric", *Museu Diocesà de Lleida 1893-1993. Catàleg de l'exposició Pulchra*, Lleida, Pagès editors, 1993, p. 23-29
- PUIG I SANCHIS, I., "Los Ferrer, una familia de pintores leridanos vinculados con la Seu Vella de Lleida", *La pintura gòtica dels Ferrer*, Lleida, Amics de la Seu Vella, 1998, p. 65-248
- PUIG, I., CANER, V., FOLGUERA, S., *L'Església de l'Assumpció de la Mare de Déu de Castellldans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, Ajuntament de Castellldans, Església de l'Assumpció de Castellldans, 2003
- RAFOLS, Josep. F, "La primera exposició d'Art Litúrgic", *La paraula*

- Cristiana*, (1925), núm. 12, p. 535-542
- REMENSAL, J., AGUILERA, A., PONS, L., *Comisión de Antigüedades de la Real Academia de la Historia. Catalunya Catàleg i Índexs*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 2002
- ROCA I FLOREJACHS, Luis, *Memoria de la Catedral Antigua de Lérida*, Lleida, Imprenta Mariana, 1891
- ROCA I FLOREJACHS, Luis, *La Seo de Lérida*, Lérida, 1911
- RODRIGUEZ BARRAL, P., "La balanza como instrumento escatológico. El tema del pesaje de las acciones morales en la plástica románica hispánica", *Codex Aquilarensis*, 24 (2008), p. 94
- ROZA y CABAL, de la, J., *Lecciones elementales de Arqueología Cristiana* (corregidas y aumentadas por Benigno Rodríguez), Oviedo, La Cruz: Imp. a cargo de A. G. Suárez, 1895
- ROZA y CABAL, de la, J., *Lecciones elementales de Arqueología Cristiana* (notablemente corregida, aumentada y terminada bajo la dirección de Benigno Rodríguez), Madrid, Imp. del Asilo de Huérfanos del S. C. de Jesús, 1899
- SANVICÉN, P., "Una aproximació a la cultura de la ciutat de Lleida al segle XIX. Lluís Roca i Florejachs com a promotor i model cultural" a *Lleida vuitcentista*, "Coneixes la teva ciutat...?", Lleida, Ateneu Popular de Ponent, 2003 p. 91-122
- SIERRA, A., "Museu de l'obra o el monument com a museu en si mateix. Una proposta per a la Seu Vella de Lleida" a *Conservació del patrimoni monumental en la perspectiva del tercer mil·leni. Actes*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1999, p. 207-230
- SOL, R., TORRES, C., *Lleida i el fet nacional català*, Barcelona, Edicions 62, 1978
- SOLDEVILA FARO, José, "Aragón en el Museo Diocesano de Lérida", *Aragón. Revista del Sindicato de Iniciativa y propaganda*, (1933), núm.89, p. 27-30
- TAMAYO, A., *Archivística, Diplomática y Sigilografía*, Madrid, Cátedra, 1996

- TARRAGÓ PLEYAN, J. A., "Escultura y pinturas de la Seo antigua en Museos y Colecciones", *Ciudad, cuadernos de divulgación cultural leridana*, "Número extraordinario dedicado a la Catedral Antigua de Lérida" [Lleida], (maig 1956), p.70-71
- TARRAGÓ PLEYAN, J. A., "Materiales para restauración de la Seo Antigua" a *Ilerda*, núm. XXIV, 1960, p. 137-150
- TARRAGÓ PLEYÁN, J.A. "Dades biogràfiques de Salvador Roca Lletjós" a *Miscel·lània homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1981, p. 7-14
- TARRAGONA I MURAY, Jesús, *Museo Diocesano de Escultura en Piedra. Iglesia de San Martín de Lérida*, Lleida, Museo Diocesano, 1972
- TARRAGONA I MURAY, Jesús, "El Museu Diocesà de Lleida", *Coneixes la teva ciutat?*, [Lleida], Ateneu Popular de Ponent, (1983) núm.7
- TARRAGONA I MURAY, Jesús, "El Museu Diocesà i la Seu Vella", *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Pagès Editors, 1991, p.25-29
- TARRAGONA, J., BERLABÉ, C., "Apunts per a la història del Bisbat de Lleida i dels seus bisbes" a *Germinabit. L'expressió religiosa en llengua catalana al segle XX. Diòcesi de Lleida*, Barcelona, Generalitat de Catalunya Departament de la Presidència, 2003, p. 37.72
- TERMENS, J., *Història de Catalunya. De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil. 1868-1939*, vol. IV (col. dirigida per Pierre Vilar), Barcelona, edicions 62, 1987
- TORRAS I BAGES, J., *La tradició catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1981
- VELASCO, A., "L'exposició d'artistes lleidatans de 1912", a *Revista Arts* [Lleida], 1990, p. 44-49
- VELASCO, A., "Revisant Pere Garcia de Benavarri. Noves precisions a l'etapa saragossana" a *Locus Amoenus*, [Barcelona], 8, (2005-2006), p. 81-103
- VELASCO, A, *Col·leccionistes i antiquaris lleidatans de 1850 a 1936*, en premsa

- VIDAL i JANSÀ, M. Teoria i crítica en el noucentisme. Joaquim Folch i Torres, Barcelona, Institut d'Estudis CXatalans, Memòries de Secció Històrico-Arqueològica, XI, 1991, p. 217, 262-265
- VIDAL I JANSÀ, M., "Joaquim Folch i Torres i Lluís Plandiura, dues personalitats apassionades pel nostre patrimoni artístic" a *Col·leccionistes, Col·leccions i Museus. Episodis de las història del patrimoni artístic de Catalunya*, Memoria Artium, 5, Barcelona, 2007, p. 191-221
- VILÀ, F., "Textes antihistoricistes en el debat arquitectònic de la Catalunya del darrer quart del segle XIX" a *Actas V Congreso Español de Historia del Arte*, II, Barcelona, Ediciones Marzo 80-Manuel Company editors, 1986
- VILÀ, F., *La catedral de Lleida*, col·lecció Seminari, Lleida, Pagès editors, 1991
- VILÀ, F., "Desfeta i recuperació de la Seu Vella", *Congrés de la Seu Vella. Actes*, Lleida, Pagès editors, 1991, p. 357-367
- VILÀ, F., "L'edifici de l'antic seminari en les dècades anteriors i posteriors a la guerra civil" , *Lleida i l'edifici del Seminari 1935-1948*, catàleg de l'exposició, Lleida, Fundació 700 aniversari Universitat de Lleida, 1996, p. 129-153
- VILÀ, F., *Primera pedra de la Universitat de Lleida: construcció original i remodelació del Seminari*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2005
- VIOLA GONZÁLEZ, R., *El martirio de una Iglesia*, Lleida, Bisbat de Lleida, 1981
- ZAMORA, Francisco de, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Edició a cura de Ramón Boixareu, Barcelona, Curial, 1973 (1785-90)1
- ZAPATER, M.A., GIL, A., "La portada meridional de la iglesia romànica de San Miguel de Uncastillo" a *Suessetaina*, 14 (1994-1995), p. 229

Annex gràfic

FIG. 1. *Heràldica del bisbe Josep Meseguer*, brodada en un frontal d'altar. Església parroquial de l'Assumpció de Vinaròs (Castelló).
Foto: C. Berlabé

FIG. 2. *Bust de Josep Meseguer*, marbre, c. 1920. Església parroquial de l'Assumpció de Vinaròs (Castelló).
Foto: C. Berlabé

FIG. 3. *Prelats que assistiren a la Consagració inauguració del Monestir de Ripoll*, 1 de juliol de 1893, amb motiu de la restauració. D'esquerra a dreta: Josep Meseguer i Costa, bisbe de Lleida; Salvador Casañas i Pagès, bisbe de la Seu d'Urgell; Josep Morgades i Gili, bisbe de Vic; Tomàs Costa i Fornaguera, arquebisbe de Tarragona; Jaume Català i Albona, bisbe de Barcelona; Francesc d'Assis Aguilar i Serrat, bisbe de Segorbe i Joan Comas i Vidal, bisbe de Menorca.
Foto A. S. (Xalart)

FIG. 4.- *Vista del Seminari de Lleida*, c. 1900. Edifici projectat per l'arquitecte Celestí Campmany, l'any 1893.
Foto: V. Muñoz

Fig. 5. *Vista de l'actual Edifici del Rectorat de la Universitat de Lleida*, antic Seminari Conciliar de Lleida.
Foto: I. Puig

FIG. 6. *Església romànica de Sant Martí de Lleida*, vista exterior des de l'àbsis, 1917. Encara es poden observar els edificis annexes que envoltaven la construcció primigènia.
Foto: Fons Herrera i Ges. Arxiu Diocesà de Lleida

FIG. 7. *Església romànica de Sant Martí de Lleida*, vista exterior des de l'àbsis, 2008.
Foto: I. Puig

FIG. 8. *Església romànica de Sant Martí de Lleida*, vista interior, c. 1914.
Foto: Fons Herrera i Ges. Arxiu Diocesà de Lleida

FIG. 9. *Vista de les sales del Museu del Seminari de Lleida*, abans de 1911. En aquesta vista podem veure exposades diferents imatges de pedra. D'esquerra a dreta: Grup de quatre profetes (MLDC, 466), procedent del retaule major de la Seu Vella de Lleida; imatge de la Mare de Déu amb el Nen (MLDC, 612); Sant Miquel (MLDC, 1475), procedent de Saidí; Sant Gregori (MLDC, 462), procedent de Sixena; cap de sàtir (MLDC, 589), d'època romana; Santa Llúcia (MLDC, 1478), de la Granadella; Mare de Déu amb Nen (MLDC, 628), mutilada al 1936; Mare de Déu (MLDC, 641), de Saidí; Santa Maria Magdalena (MLDC, 614), de l'antiga

església de la santa a la ciutat de Lleida; cap de santa (MLDC, 303), de procedència desconeguda; marededéu (MLDC, 456); santa (MLDC, 1477), de la Granadella, santa (MLDC, 635), procedent de Saidí; Sant Miquel (MLDC, 600) de Granyena de les Garrigues; fragment d'un relleu de l'Epifania (MLDC, 535), procedent d'un retaule de la col·legiata d'Àger; Sant Jaume (MLDC, 656) de Montclar. Al registre inferior apareixen un seguit de relleus de retaules de pedra, d'esquerra a dreta: dos fragments del retaule de Sunyer (MLDC, 544), dedicat a sant Joan Baptista; dos fragments del retaule de Sant Lluç (MLDC, 538), de la col·legiata d'Àger, i dos compartiments del retaule de partida de Grenyana (MLDC, 465). A la paret del fons, el frontal, de Tresserra (MLDC, 34), el calvari (MLDC, 50), de Tamarit de Llitera, pintat pel mestre Pere Garcia de Benavarri, i al costat el frontal de Buira (MLDC, 35). A la dreta de la fotografia es veu part d'un expositor amb una mostra del monetari que custodiava el museu, la majoria del qual va desaparèixer durant la Guerra Civil Espanyola.

Foto: Fons Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona (J. Vintró)

FIG. 10 i 11. *Vista de la sala dels Apòstols del Museu del Seminari de Lleida, 1917.* Presidia l'espai el tron prioral del monestir de Santa Maria de Sixena (MLDC, 19) que va pertànyer a la priora Blanca d'Aragó i Anjou, filla del rei Jaume el Just. A banda i banda del moble estan col·locades les columnes cortinàries que flanquejaven el retaule major de la Seu Vella de Lleida (MLDC, 505). Als costats les monumentals escultures dels apòstols que decoraven la porta homònima de la Seu Vella: a l'esquerra, des del extrem veiem les imatges Sant Pau (MLDC, 533 i 1511), Sant Judes Tadeu (MLDC, 1537), Sant Bartomeu (MLDC, 1547 i 1548), Sant Pere (MLDC, 1537), Sant Tomàs (MLDC, 1505, 1542, 1552) i Sant Andreu (MLDC, 1528 i 1546). A la banda dreta, es disposen, d'esquerra a dreta, Sant Felip (MLDC, 1509, 1536 i 1552), Sant Mateu (MLDC, 1541 i 1551), Sant Joan Evangelista (MLDC, 1512, 1537 i 1540), Sant Jaume el Major (MLDC, 640, 1544 i 1545), Sant Joan Baptista (MLDC, 1535) i Sant Jaume el Menor (MLDC, 531, 1539 i 1549). Aquestes escultures van ingressar al Museu del Seminari l'any 1897 i van ser destruïdes el 1936; actualment només se'n conserven alguns fragments. Penjats a banda i banda de la cadira de Sixena trobem les taules de Sant Pau i Sant Pere, de Vallcarca (MLDC, 238 i 239), i a la part esquerra el relleu de la Nativitat de Sant Joan Baptista (MLDC, 166), procedent de l'antiga església romànica de Sant Joan de Lleida.

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 12. *Vista de la sala dels Apòstols del Museu del Seminari de Lleida, 1917.* Presidia l'espai el tron prioral del monestir de Santa Maria de Sixena (MLDC, 19) que va pertànyer a la priora Blanca d'Aragó i Anjou, filla del rei Jaume el Just. Al darrere les escultures Sant Pau (MLDC, 533 i 1511), Sant Judes Tadeu (MLDC, 1537), Sant Bartomeu (MLDC, 1547 i 1548) i Sant Pere (MLDC, 1537), que decoraven la porta dels Apòstols de la Seu Vella. Aquestes escultures van ingressar al Museu del Seminari l'any 1897 i van ser destruïdes el 1936; actualment només se'n conserven alguns fragments.

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 13. *Vista de les sales del Museu del Seminari de Lleida, 1917.* En un extrem d'una de les sales del museu s'exposaven un seguit d'imatges i relleus. L'espai

estava presidit per una litografia del fundador del museu, el bisbe Josep Meseguer i Costa. Entre les imatges són identificables, d'esquerra a dreta: la de Santa Maria Magdalena (MLDC, 614) de l'antiga església de la santa a la ciutat de Lleida; el relleu de l'Epifania (MLDC, 535), procedent d'un retaule de la cripta d'Àger; la Mare de Déu (MLDC, 641), de Saidí i una santa (MLDC, 635), procedents de Saidí; Santa Llúcia (MLDC, 1478), de la Granadella; Sant Miquel (MLDC, 600) de Granyena de les Garriques; Sant Miquel (MLDC, 1475), procedent de Saidí; una santa (MLDC, 1477), de la Granadella; la Mare de Déu amb Nen (MLDC, 628), mutilada al 1936; una marededéu, desapareguda durant la Guerra Civil Espanyola; la Mare de Déu amb Nen (MLDC, 524), procedent de l'església de Sant Joan de Lleida; la Mare de Déu amb el Nen (MLDC, 612); el Sant Gregori (MLDC, 462), procedent de Sixena; el Sant Jaume (MLDC, 656) de Montclar. Al registre inferior veiem, d'esquerra a dreta, dos compartiments del retaule de partida de Grenyana (MLDC, 465) i un relleu de les temptacions d'un sant, segurament sant Antoni (MLDC, 546).

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 14. Vista de les sales del Museu del Seminari de Lleida, 1917. En aquesta sala apareixen una bona mostra dels diferents fragments petris que aixoplugava el museu, entre d'altres nombrosos capitells, alguns procedents de la col·legiata d'Àger, nusos i creus procesionals, un sarcòfag procedent de Natjà (MLDC, 613) i la clau de volta de l'església de Santa Maria Magdalena de Lleida (MLDC, 639). A les parets hi ha diferents llenços amb les representacions de Sant Pere (MLDC, 207), Sant Joan Evangelista (MLDC, 358), Crist Rei (MLDC, 228) i al centre un crist crucificat (MLDC, 358). Al bell mig de la imatge, al centre de la sala següent, podem distingir la maqueta de la seu nova de Lleida (MLDC, 2000), i en una de les parets la taula amb el Naixement i l'Epifania, de Binaced, de Jaume Ferrer I (MLDC, 7), i al damunt el Sant Martí (o Sant Nicolau) de Martí Bernat (MLDC, 48).

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 15. Vista de la sala de la Maqueta del Museu del Seminari de Lleida, 1917. Als murs d'aquesta sala hi havia penjades obres tan emblemàtiques com les taules de Sant Jaume, d'Alcoletge (MLDC, 10), i el Sant Blai, de El Gaió (MLDC, 646), obres de Jaume Ferrer II, el frontal de Berbegal (MLDC, 33), dues taules laterals d'un retaule de Santa Llúcia (MLDC, 16 i 17), de Jaume Ferrer I, el retaule de Sant Ponç (MLDC, 28) de Vall-Ilebrera, la taula de Sant Antoni Abat i Sant Francesc (MLDC, 11) procedent de l'antiga església de Santa Maria Magdalena de Lleida, una taula lateral d'un retaule dedicat a la mare de Déu (MLDC, 94), un Sant Pere (MLDC, 117), de Merli, un relleu de fusta amb la Immaculada Concepció (MLDC, 59) o el de Sant Pau (MLDC, 103), de Peralta d'Alcofea. En primer terme la maqueta de la catedral de Lleida (MLDC, 2000).

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 16. Vista de les sales del Museu del Seminari de Lleida, 1917. A la mateixa sala dels apòstols de la Seu Vella estaven exposades algunes taules del retaule del Salvador (MLDC, 20, 21, 22 i 24) procedent d'Albatàrrec; a l'esquerra, la taula del Calvari (MLDC, 89), de Castellnou d'Oluges i, a la dreta, una altra taula també

amb la representació del Calvari (MLDC, 14), procedent de Vilanova de Sixena, amb la taula central perduda però que al museu fou suplantada per la taula de Sant Joan Baptista (MLDC, 169), procedent de Saidí. La resta de la sala la completen diferents sagraris de fusta (MLDC, 31 i 158), arquetes (MLDC, 40 i 41) i al centre una vitrina que serva nombrosos objectes d'orfebreria.

Foto: Fons fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 17. *Plànol de la nova instal·lació del Museu Diocesà al Seminari Conciliar de Lleida*, gener de 1920, obra de l'arquitecte Joan Bergós Massó.

Foto: I. Puig

FIG. 18. Vista de la sala dels Antipendis del Museu del Seminari de Lleida, 1924, després de la remodelació que s'efectua a partir de l'any 1920. En aquesta imatge es reuneixen tres frontals romànics, el de Berbegal (MLDC, 33), a la dreta, el de Tresserra (MLDC, 34) a la part superior i el de Buiria (MLDC, 35) a l'esquerra, aquest últim en un deplorable estat de conservació. L'altra taula que completa la composició, a la banda dreta, és la Mare de Déu dels Àngels procedent de l'església de Sant Llorenç de Lleida (MLDC, 18).

Foto: Fons fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 19. Vista de la sala dels Retaules del Museu del Seminari de Lleida, 1924. Al mur d'aquesta sala apareixen diferents taules de pintura gòtica. Veiem, d'esquerra a dreta, un fragment del retaule de Santa Llúcia (MLDC, 16), de Jaume Ferrer I; el retaule de la Mare de Déu, sant Fabià i sant Sebastià (MLDC, 26 i 27), procedent de Portaspana; el retaule de Sant Ponç (MLDC, 28), procedent de Vall-Ilebrera i, al registre inferior, una predel·la amb parelles de sants (MLDC, 82).

Foto: Fons fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 20. Vista de la sala dels Retaules del Museu del Seminari de Lleida, 1924. Un angle de la sala de pintura. D'esquerra a dreta, taula amb la representació de Sant Jaume (MLDC, 10), procedent d'Alcoletge i obrada per Jaume Ferrer II, a l'igual que la taula següent, amb Sant Blai entre dos diaques (MLDC, 646), avui a l'església de Sant Llorenç de Lleida. A continuació, la taula de Sant Pere i Calvari (MLDC, 32), procedent de Peralta d'Alcofea i, finalment, el retaule de Sant Cristòfol (MLDC, 63 i 64), de Santaliestra.

Foto: Fons fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 21. Vista de la sala de la mare de Déu del Museu del Seminari de Lleida, 1924. A l'esquerra de la imatge, veiem la figura de Sant Miquel (MLDC, 302) i, als seus peus, el relleu de l'epifania (MLDC, 535), procedent de la col·legiata d'Àger. Damunt dels relleus apareixen la Mare de Déu amb el Nen (MLDC, 612), Santa Llúcia (MLDC, 1477) de la Granadella; Sant Jaume (MLDC, 656) de Montclar i als seus peus la petita Pietat (MLDC, 322), d'Ardoné. A la part inferior, dos relleus de pedra, un amb l'Epifania del retaule de partida de Grenyana (MLDC, 465) i un relleu de les temptacions d'un sant, segurament sant Antoni (MLDC, 546).

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 22. Vista d'una sala del Museu del Seminari de Lleida, 1924. Hi veiem un seguit d'arquetes, entre les quals destaca la de Buira (MLDC, 40), al bell mig (les altres són les MLDC, 41 i 42). Al darrere, dos relleus de fusta, el de l'esquerra procedent del cor antic de la Seu Vella de Lleida (MLDC, 374), a la dreta un relleu amb la representació de Crist Salvador del món (MLDC, 43), procedent dels carmelites de Lleida. Altres peces que cal destacar són els hostiers i també els clemàstecs de la construcció de la Seu Nova de Lleida. A la paret hi ha un quadre procedent d'Eixea (MLDC, 240).

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 23. Vista d'una sala del Museu del Seminari de Lleida, 1924. En primer terme veiem exposada l'escultura de fusta d'un crist lligat a la columna (MLDC, 299) i a continuació tres sagraris monumentals barrocs (MLDC, 355, 375 i 386) que formaven part de retaules de dimensions considerables i entre els quals sobresurt la figura de Sant Tomàs de Villanueva (MLDC, 380). Al fons es distingeixen dues atxeres, un braser i arquetes de fusta, entre altres obres.

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 24. *Museu del Seminari de Lleida*, c. 1924. En primer terme, el relleu d'alabastre del grup dels quatre profetes o apòstols (MLDC, 466), procedent del retaule major de la Seu Vella de Lleida.

Foto: Fons Herrera i Ges, Arxiu Diocesà de Lleida.

FIG. 25. *Museu del Seminari de Lleida*, c. 1924. Sepulcre del convent trinitari d'Avinyana (MLDC, 458), creu de terme (potser procedent d'Artesa de Segre, avui desapareguda), dos relleus de pedra d'un retaule dedicat a la Mare de Déu amb la representació de l'Anunciació i del naixement de Jesús (MLDC, 548).

Foto: Arxiu Diocesà de Lleida

FIG. 27. *Vista del retaule major de Castellans*, 1921. El bisbe Meseguer va pagar l'estructura del conjunt que integrava les taules del vell retaule, evitant-ne així la venda. Dues taules procedents d'aquest retaule van ingressar al Museu del Seminari (MLDC, 51 i 52) atès que no s'integraren en la nova distribució. El conjunt va ser destruït durant la Guerra Civil Espanyola, excepte la imatge de la Mare de Déu, que es conserva in situ.

Foto: Fons Fotogràfic Josep Salvany (original placa de vidre estereoscòpica, 6 x 13 cm), Biblioteca de Catalunya, Barcelona

FIG. 28. *L'escultor Josep Magriñà i el Sr. Arnau*, al Museu del Poble (antic Hospital de Santa Maria), salvaguardant un plafó del retaule major de la parròquia de Sant Llorenç de Lleida, c. 1936. Fons Herrera i Ges, Arxiu Diocesà de Lleida.

FIG. 29. *Taules de l'Ascensió i la Pentecosta* (MLDC, 8 i 9), procedents de Binaced, obra de Jaume Ferrer I, fotografiades a l'antic hospital de Santa Maria, c. 1940, quan el fons del Museu Diocesà retornà de l'església del Carmen de Saragossa.

Foto: Servei d'Audiovisuals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs

FIG. 30. *Antic hospital de Santa Maria*, 1940. Des de 1942 seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. A partir de 1938 les obres que havien estat emmagatzemades al Museu del Poble, ubicat a l'antic hospital de Santa Maria, van sortir cap a Saragossa d'on van retornar després de la contesa bèl·lica. En aquesta imatge veiem una de les sales amb diferents obres del Museu Diocesà exposades juntament amb un fragment del retaule d'Arties.

Foto: Servei d'Audiovisuals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs

FIG. 31. *Antic hospital de Santa Maria*, 1940. Des de 1942 seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Vista d'una de les sales amb diferents obres del Museu Diocesà exposades juntament amb un fragment del retaule d'Arties.

Foto: Servei d'Audiovisuals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs

FIG. 32. *Un seminarista explica algunes obres a uns nens*, també seminaristes al Museu del Seminari o Museu Diocesà, l'any 1956. En aquesta sala podem veure el retaule de Sant Cristòfol (MLDC, 63 i 64), procedent de Santaliestra; la taula de Sant Pere i Calvari (MLDC, 32), procedent de Peralta d'Alcofea; la taula de la Mare de Déu amb el Nen i àngels (MLDC, 18), procedent de la parròquia de Sant Llorenç de Lleida i la predel·la amb parelles de sants (MLDC, 82).

Foto: Fons Fotogràfic Arxiu Diocesà de Lleida

FIG. 33. *Cartell de la instal·lació de la col·lecció de pedra del Museu Diocesà a l'església romànica de Sant Martí*, 1970.

FIG. 1

FIG. 2

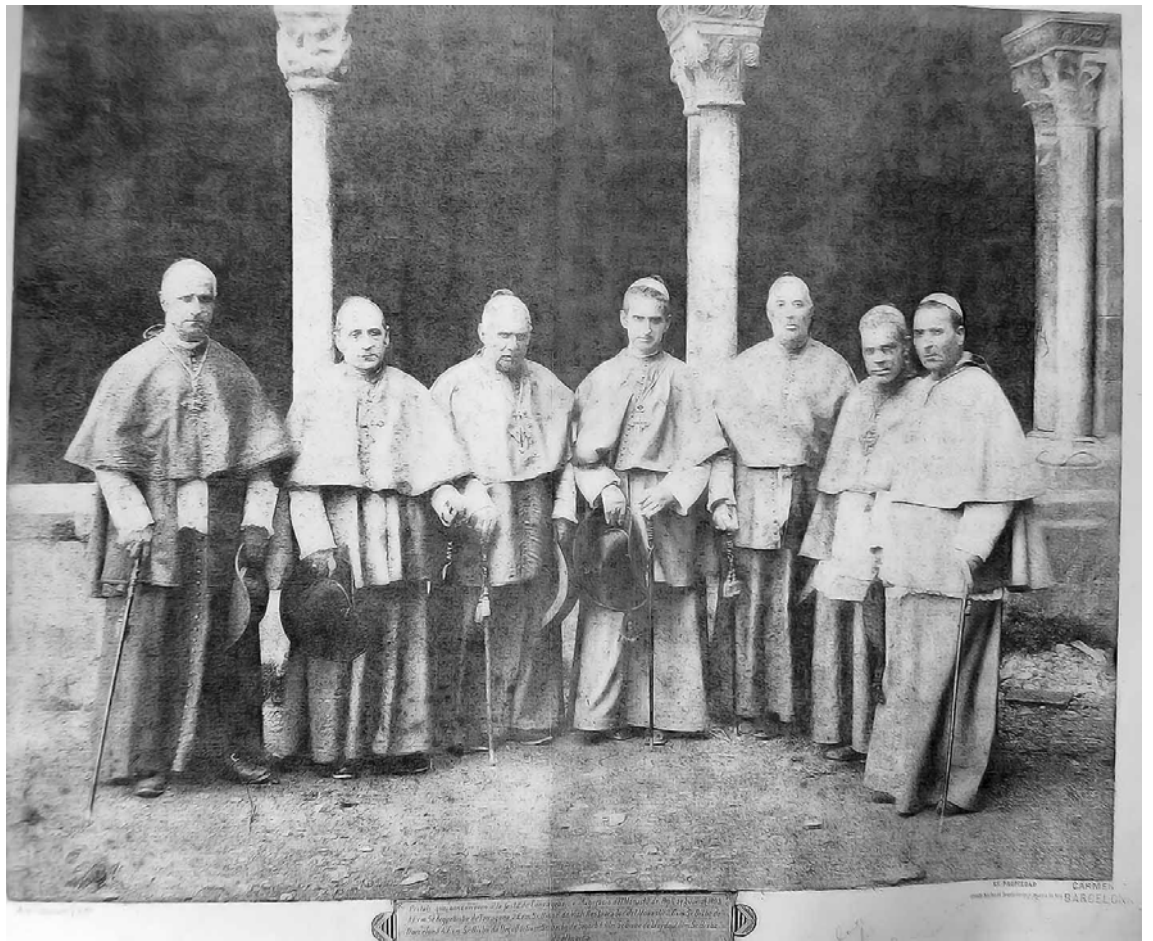

FIG. 3

FIG. 4

FIG. 5

FIG. 6

FIG. 7

FIG. 8

FIG. 9

FIG. 10

FIG. 11

FIG. 12

FIG. 13

FIG. 14

FIG. 15

FIG. 16

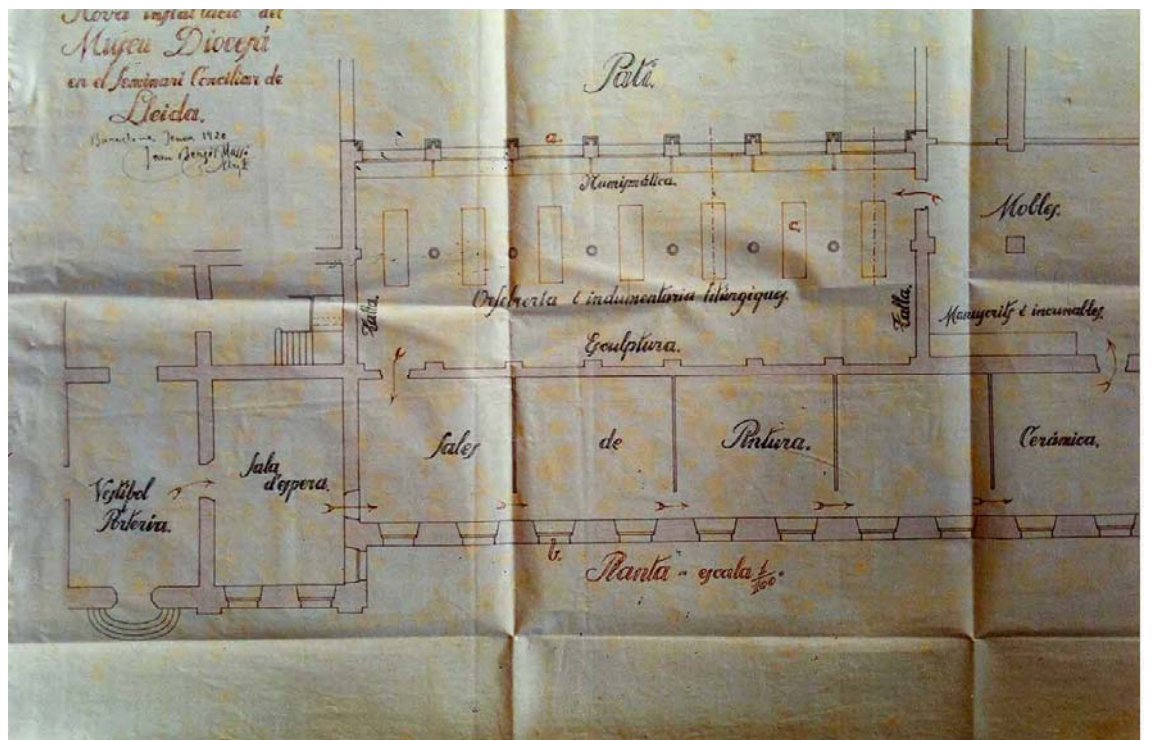

FIG. 17

FIG. 18

FIG. 19

FIG. 20

FIG. 21

FIG. 22

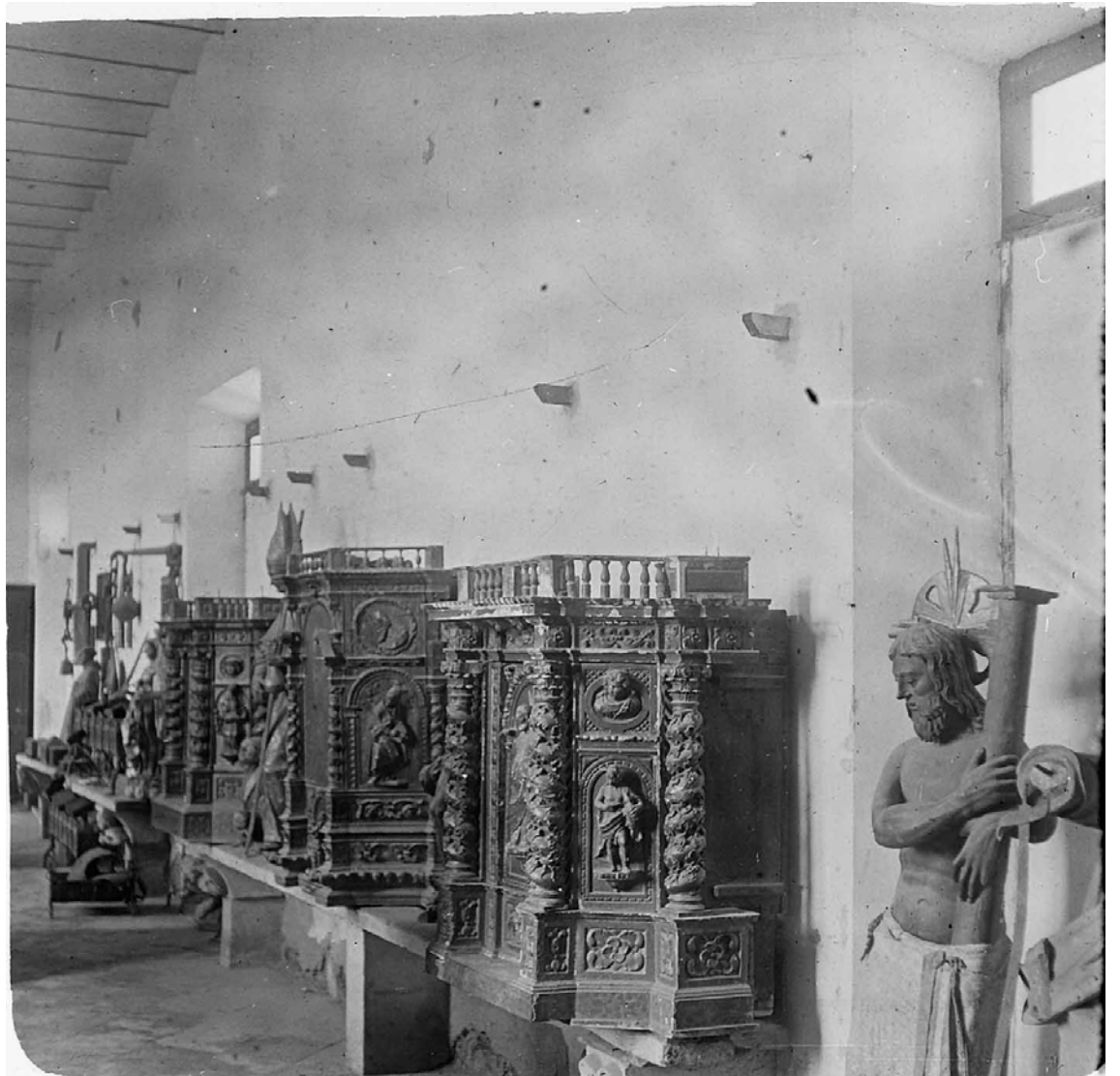

FIG. 23

FIG. 24

FIG. 25

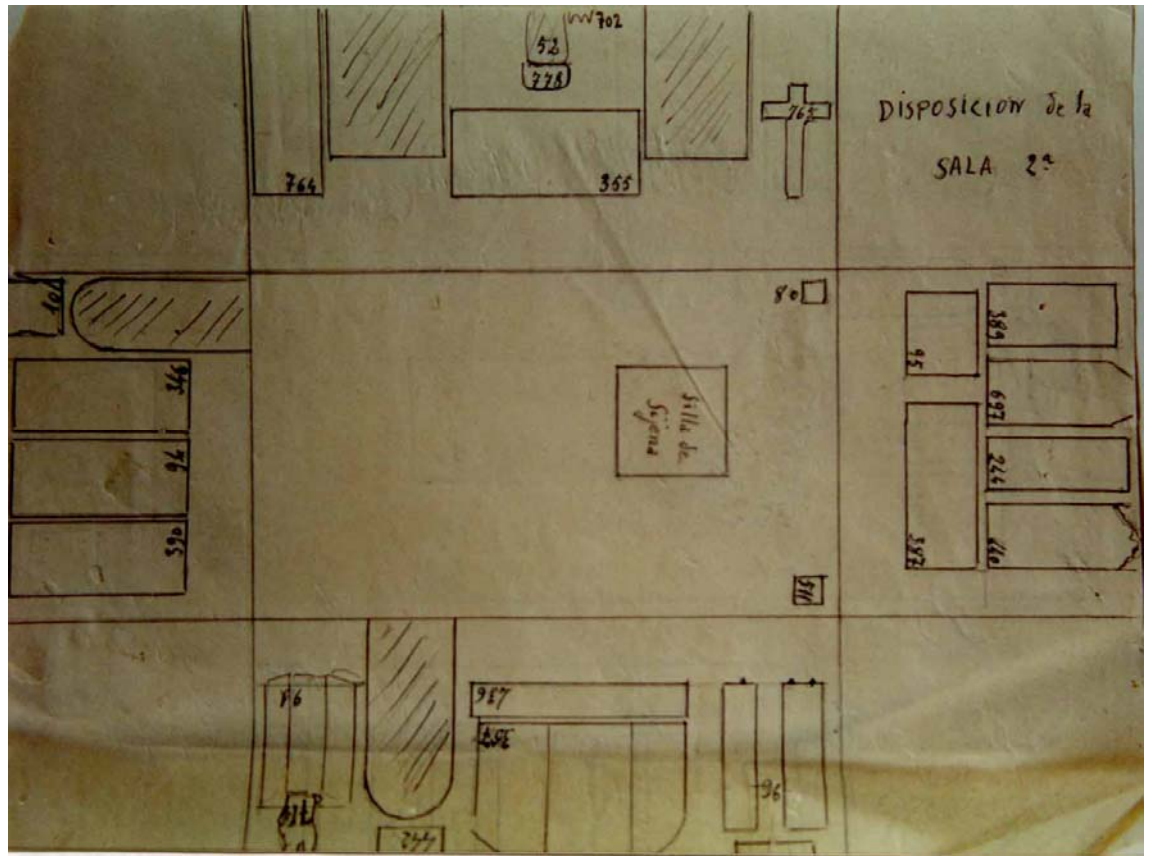

FIG. 26

FIG. 27

FIG. 28

FIG. 29

FIG. 30

FIG. 31

FIG. 32

VISITE

el Museo Diocesano
de
Escultura en piedra
instalado en la
iglesia románica
de

SAN MARTIN

Horas de visita: De 10 a 13 y de 16 a 18

Grabau-Fra• Tallado: Llerida, 1972

Edite: Obispado de Llerida

FIG. 33